A HÁROM VILLANI KRÓNIKÁJA

SCRIPTORES RERUM HUNGARICARUM

Sorozatszerkesztő: F. Romhányi Beatrix

1. Somogyi Ambrus *Históriája Magyar- és Erdélyország dolgairól*
2. Luigi Ferdinando Marsili: *A Magyar Királyság történetének kivonata*
3. Szálkai Tamás: *Armales Transylvanorum*
4. Guido Ferrari: *Savoyai Eugén herceg Magyarországi háborúban végrehajtott haditetteiről szóló három könyv*
5. *A három Villani krónikája*

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Ursinus Velius: *A magyar háborúról szóló tíz könyv (I. Ferdinánd császár és magyar királynak az országra törekvő János szepesi gróf ellen szerencsésen viselt magyar háborújáról)*

A HÁROM VILLANI KRÓNIKÁJA

ATTRAKTOR
Máriabesnyő
2011

Eredeti kiadás:

A három Villani krónikája
Fordította, bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel ellátta: Rácz Miklós.
(Középkori Krónikások VIII–IX.
A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
szerkeszti: Dr. Gombos Ferenc Albin.)
Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt kiadása, Budapest 1909.

A kötetet szerkesztette: Bárány Attila

Címlapfotó és címlapterv: CsumP Stúdió
Nyomdai kivitelezés: Gelbert Kft.

ISSN 1788-6929
ISBN 978-963-9857-44-5

Felelős kiadó az Attraktor Kft. ügyvezetője.
A nyomdai munkákért felel a Gelbert Kft. ügyvezetője.

ELŐSZÓ

A Villaniak vaskos kötetekre terjedő krónikája, bármilyen gazdag is mesés, bizonytalan részletekben és terjengős az apró-cseprő, kevés értékű elbeszélésekben és fölösleges ismétléseiben, mégis olyan nagyjelentőségű kútforrása a XIV. sz.-nak, hogy méltán helyet foglalhatna az utolsó betűig a „Középkori Krónikások" sorozatában.[1] Erre azonban nem vállalkozhattunk, jelenleg mérsékelt, vagy helyesebben mondva: kis térre szoruló anyagi erőnkre való tekintetből; de a jövendő időkben sem halaszthattuk azzal a reménynyel, hogy majdan annyira kedvező helyzetbe jutunk. És ha anyagi erőink igazi mérlegelése mellett mégis vállalkoztunk volna a „Villani-krónika" teljes kiadására, úgy mintegy 8–10 esztendőre megakasztottunk volna a már megállapított tervezetünk további megvalósítását. Mivel pedig semmiképpen sem akartuk elmellőzni a Villaniak nagybecsű munkáját, nem maradt más választásunk, mint a krónika tetemes megrövidítése. És ebben a tekintetben a következő eljárást követtük.

A hármas krónika egyes könyveinek fejezeteit összefoglalóan mindvégig megtartottuk, hogy ilyképpen a megrövidített után is kellő tájékozódást nyújthassunk az egészről és hogy a kiszakított részek között is közelebbi kapcsolatot létesítsünk minden bővebb magyarázat elmellőzésével. És ezt annál is inkább elégségesnek tekintettük, mivel maguk a krónikaírók sem törekedtek összefüggő előadásra. Sőt, ahol ezt véletlenül megteszik, menten bocsánatot kérnek a súlyos hibáért.

A magyarokról szóló tudósításokat, még a legcsekélyebb értékűeket is, mind átvettük, az egyetemesen történeti vonatkozásúak közül pedig csak a nagyobb jelentőségűeket és a hozzánk közelebb állókat. A helyi hírekkel és a művelődéstörténeti részekkel szemben úgy igazodtunk, hogy lehetőleg kiegészítsük a Dino Compagni krónikáját és ily módon politikailag is, művelődéstörténetileg is tiszta képét nyújtsuk a Villaniak és Dino Compagni Firenzéjének, amely valóban mintája volt Itália városállamainak.

Munkálkodásunk s a fordítás alapjául az 1823–26-iki 14 kötetes firenzei Magheri-féle kiadást vettük. Mellette még a Muratori- és a Racheli-féle (1857) kiadásokra voltunk nagyobb figyelemmel.

A Villaniak terjedelmes krónikájának ismételt áttekintésében nagy segítségünkre volt dr. Pethő Sándor kollégánk is, a kinek e helyen is köszönetet mondunk szíves buzgólkodásáért.

Budapest, 1909. márczius havában.

Dr. Gombos F. Albin,
a „*Középkori Krónikások*“ szerkesztője

Rácz Miklós

A VILLANIAK ÉS KRÓNIKÁJUK[2]

A kezdő renaissance-kor íróinak életrajzával nem igen foglalkoztak kortársaik; az irodalomtörténeti s kritikai tudománynak késő fellépése okozta, hogy keveset, néha semmi biztosat sem őriztek meg róluk. Az első olasz irodalomtörténelmi kísérlet éppen egy Villaninak, Villani Fülöpnek, Máté fiának, János unokaöccsének tollából említi ugyan a szerzőnek krónikaíró atyját s nagybátyját, de ezt annyi mentegetőzés közt s oly röviden teszi, hogy életrajzi adatokat egyáltalán nem nyerhetünk tőle. A legtöbb adatot maguk a krónikaírók tartották fenn számunkra munkájukban s a firenzei levéltárakban fennmaradt magánokirataikban.

Villani János Verina[3] szerint Fiesoléből Firenzébe szakadt jómódú iparoscsaládból született a XIII. század végszakában. Atyja, Villano di Stoldo, priorságot viselt ember volt; a Strozzi-könyvtárban őrzött 1321-ben kelt végrendelete János, Fülöp, Ferenc és Máté nevű fiairól s Lapaccia, férjezett Vanni di Bonaccorso-né nevű leányáról emlékezik meg. Neje, Mona Fia (Sofia), don Ugolino da Caldaia leánya volt. A Villaniak grif-címerével jelölt családi sírboltja[4] Firenze pantheonjának, a Santa Croce egyháznak nyugati oldalbejárata közelében látható. Maga János, a krónikaíró, kétszer nősült; első feleségétől, Mona Biliától egy Giovanna nevű leánya, férjezett Vanni di Gianotto dei Guidalotti-né s két fia, ser Bernardo – aki papi pályára lépett – s Ferencz, született. Második neje Francesco de' Pazzinak Mona nevű leánya volt, akitől szintén egy leánya s két fia származott. Maga a Villani-család 1616. febr. 19-én halt ki Jánosunk öccsének, Máténak egy Lorenzo di Piero Villani nevű utóda személyében, miután János és öccse, Máté s ennek Fülöp nevű fia személyében három krónikaírót adott az olasz nemzetnek. A családi ház Firenze San Pietro nevű városrészében a Dante Alighieri házának szomszédságában volt.[5]

Maga János ügyes s vagyonos gyapjúkereskedő volt. E foglalkozása távoli utazásokra késztette. Az 1300-ik évi századvégi jubiláris búcsún Rómá-

ban volt.[6] 1304-től körülbelül 1312-ig mint kereskedelmi ügyvivő Flandriában, leginkább Bruges-ben tartózkodott.[7] Utazásai nagyban gyarapították ismereteit, tágították látókörét.

E világlátottsága, körültekintő megfontoltsága, terjedelmes olvasottsága és a kor színvonalán álló elméleti tanultsága életfogytáig előkelő szerepet juttattak neki szülővárosa közéletében. 1317-ben priorrá, a köztársaság főkormánytestületének tagjává választották.

Ugyanezen évben pénzverőházi tiszt volt s mint ilyen elrendelte, hogy emlékezet okáért jegyezzék fel a pénzverőház tisztviselőinek névsorát, melyet jórészt saját maga gyűjtött össze, valamint a Firenzében vert pénzeket s a pénzverésnél használt jelzéseket. 1321-ben ismét elnyerte a priorságot; ugyanazon évben a város körfalait építő bizottság tagja volt.[8] Nem sokkal utóbb részt vett Lucca városának megvétele tárgyában a német zsoldosokkal folytatott sikertelen alkudozásokban.[9] Az 1328-iki nagy éhség idejében tevékeny részt vett az ínség leküzdésében s krónikája egyik terjedelmes fejezetét, az akkori firenzeiek közgazdasági ismereteinek egyik emlékét szentelte a nyomor enyhítésére tett intézkedések leírásának.[10] 1330-ban mint a Szent János-egyház felügyelő-bizottságának egyik tagjáról emlékezik meg önmagáról.[11] 1331-ben mint a város falait építő bizottság tagját három társával együtt a közpénzeknek magáncélokra való fordításával vádolták; az ügy megvizsgálására kirendelt bíróság azonban felmentette őket.

Tekintélyének csorbítatlan voltáról tanúskodik, hogy Firenze egyik gyarmatvárosa nevének megválasztásánál az ő ajánlatát, a Firenzuolát (Kis-Firenze) nevet fogadták el.[12] 1341-ben pedig városa legtekintélyesebb polgárai között jelent meg a ferrarai udvarban a Mastino della Scalaval folytatott alkudozások vezetésére.[13] Ekkortájt közel 40 évi kereskedői tevékenység után felhagyott előbbi foglalkozásával s amint látszik, a közügyeken kívül krónikája írásának szentelte egész tevékenységét. 1343-ban Brienne Valter athéni herceg zsarnok uralma, majd pedig gazdasági helyzetének a Bardi-czég bukása következtében történt megrendülése, mely csődbe[14] s ezzel az adósok börtönébe juttatta,[15] keserítette meg öreg napjait, mígnem „sok súlyos sorsfordulat s inkább szenvedés- mint örömteljes élet után" 1348 nyarán a dühöngő fekete halál áldozatává lett.[16] A szerviták Santa Annunziata egyházában temették el. Egyik utóda, Jacopo di Giovanni Villani 1445-ben feliratban örökítette meg emlékét.[17] Álló szobra Firenze Mercato Nuovo nevű terének loggiaszerű árucsarnokát díszíti.

Villani János egész élete a megváltozott világrend tükre. Egyik példája a születési előjog nélkül felemelkedett polgári rendnek. Mindenét atyja s önmaga szorgalmának és szerencséjének köszönhette. Tehetsége s vagyona révén Itália egyik leghatalmasabb városállamának főtisztviselője, a közügyek intézésének egyik tényezője.

Távoli utazásokat tesz, de többé már nem csak zarándokolás céljából, hanem kereskedelmi érdekből is. A rőf mellett a tollat is forgatni tanulja. A

középkor s a felélett ókor szelleme egyesül benne. Áhítattal olvassa az evangéliumot s tisztelettel tanulmányozza Vergilius, Caesar s más klasszikusok műveit. De azért nem esik az ókor egyoldalú bámulatába, gyönyörködni tud saját kora románcaiban s megtalálja a bölcsességet a parasztok közmondásaiban is. Egy dicső múlt emlékein, egy dicső jövő reményében a jelen okulására fog krónikája írásához. A keresztény Róma fensége s a pogány Róma dicsősége együtt adták kezébe a tollat az 1300. évi jubiláris búcsún, melynek benyomásait maga beszéli el műve egyik fejezetében.[18]

VIII. Bonifác pápa felhívására a hívők százezrei gyülekeztek a szent város falai közé. Ez ünnepélyes napok lélekemelő hangulata, az örök város fensége, a Capitolium s a Colosseum csodás romjai megragadták az élénk szellemű ifjú fogékony lelkét, megihlette őt a hely géniusza, képzelete viszszaszállt a régmúltakba és szíve fölhevült azok emlékén. S míg Dante lelkében szintén e búcsú eseményeinek hatása alatt bontakozott ki a Divina Commedia eszméje, addig a figyelmes firenzei kereskedő történetírói hivatottságának tudatára ébredt.[19] Rómát szemlélve, Firenzére gondolva – egyszerre ébredt fel benne a művész és a hazafi.[20]

A három krónikaíró Villani között kétségkívül János a legeredetibb szellem. A történetíró kora színvonalának megfelelő értelmi s erkölcsi kellékei szerencsésen egyesültek benne. Korához mért széleskörű műveltsége, irodalmi olvasottsága, nyelv- és világismerete, kutató érdeklődése képesítették őt a krónikaíró feladatára. Ezek mellett komoly erkölcsi világnézet, tárgyilagos részrehajlatlanság s ítéletének függetlensége jellemzi őt. Ő jelölte ki öccse s ennek fia számára a célt s a célhoz vezető utat. Követői egyszerű utánzói voltak.

János halála után öccse, Máté folytatta művét. Róla még kevesebbet tudunk, mint bátyjáról. Amint atyjuknak, Villani Stoldonak végrendeletéből kivehető, Máté a család negyedik, legifjabb fia s így Jánosnál legalább 8–10 évvel fiatalabb volt. Az 1362-ik év eseményeinek tárgyalásánál a közélet terén szerzett 55 éves tapasztalataira hivatkozik.[21] Ez adat szerint 1307-ben már nagykorú lehetett.

Ifjú koráról mit sem tudunk. Műve tanúsága szerint kereskedői foglalkozásához s a korhoz mért, főleg vallásos és klasszikus jellegű műveltsége volt.[22] Miként bátyja, ő is tapasztalt és sokat utazott ember volt. 1334-ben saját állítása szerint[23] jelen volt Avignonban azon a konzisztóriumon, melyen VI. Fülöp francia király a keresztes hadjáratra fogadalmat tett XXII. János pápa előtt.

Villani Máté kétszer nősült,[24] hetven évet meghaladott korában ragadta el a mirigyhalál 1363 július 12-én. Halálos ágyán Fülöp nevű jogász fiát bízta meg csonkán maradt művének a pisai háború befejezéséig (1364) való folytatásával.[25]

Villani Fülöp „il Ciudice" (a bíró) melléknévvel saját adata szerint Firenze közelében, Villa san Procoloban született a XIV. századnak valószínűleg

húszas éveiben. 1343-ban már szerepelt a közéletben. Kiváló képzettségének s jó hírnevének tanúsága, hogy Perugia városa kancellárjává választotta. Saját szülővárosában állítólagos ghibellin-érzelmei miatt a városi tanács 1363-iki tiltó végzése értelmében nem vállalhatott közhivatalt.[26] Mindazonáltal öreg napjaira ismét Firenzében találjuk. Irodalmi tevékenysége megszerezte számára Boccaccio egykori tanszékét a studio-n, a firenzei főiskolán. 1401-ben újból öt évre szerződtették ugyanazon tárgy előadására. 1405-ben még élt, mert ez évben fejezte be *„De origine civitatis Florentiae et eiusdem civibus"* című, két részből álló munkáját. Az első rész Róma s Firenze őstörténetéből vett mesegyűjtemény, nyomtatásban még nem jelent meg, a második: *„Liber de civitatis Florentiae famosis civibus"*[27] című életrajz-gyűjtemény, mely, egyes töredékeit kivéve, egykorú vagy közelegykorú olasz fordításban maradt ránk. A fordítás *„Le vite d'uomini illustri fiorentini"* címet visel.

A szerző egyetlen tehetséges családnak tekinti Firenzét s követésre méltó példaképül följegyzi kiválóbb fiainak tetteit s műveit. Különféle szakbeli emberek – közöttük még élők is –, költők, jogtudósok, theologusok, államférfiak, hadvezérek váltakoznak benne orvosokkal, vegyészekkel s asztrológusokkal. A haza körül érdemeket szerzett férfiak közé sorozza a győztes hadvezért s a szerény orvost, aki Galenushoz írt akkoriban világhírű magyarázatot. Életrajzi adatot vajmi keveset találni e könyvben, de rövid jellemzéseiben igazi tehetség nyilvánul a jelentékeny iránt s különösen érdekesek a külső s belső lényeg összefoglalása által.[28]

Villani Fülöp e kis munkája Boccaccio „Dante életrajza" mellett az első kísérlet irodalomtörténet írására.

II.

A mű, melyet alkottak, a Villani család szellemének maradandó emléke. E szellem a középkor vallásos és erkölcsi világnézetének a kezdő renaissance-kor kutató irányával való sajátságos s benső egyesüléséből áll. A három Villani művét benső, átérzett vallásosság s erkölcsi javító célzat hatja át. Mindhárman többször hangoztatják művüknek erkölcsi javító célzatát.[29] Villani János egyenesen azért fog tollat, hogy példát adjon a jövő nemzedékének a múlt változásairól, „hogy gyakorolják magukat az erényben, kerüljék a bűnt, a balsorsot pedig viseljék erős lélekkel a mi köztársaságunk javára s fennmaradására".[30]

Minduntalan megragadja az alkalmat, hogy példát nyújtson a jótettekre, ha feltünteti, hogy a jó jutalmat nyer,[31] hogy bölcs mérsékletre, józan s komoly világnézetre oktassa olvasóit. Balsorsban csüggedéstől, jósorban az elbizakodástól óv: Soha semmin sem kell kétségbe esni, túlságosan elbizakodni, mert a dolog sokszor másként üt ki, mint ahogy kezdődött.[32] Senki se

bízzék a csalárd jövő szerencséjében, mert – amint látszik – a földi hatalom s uralom jellemvonása, hogy ha a legmagasabb pontra ért, süllyednie s buknia kell.[33] Földi boldogságon sem kell túlságosan vigadni, sem a balsorson túlságosan csüggedni, mivel csalárd az s mindenféle változásnak van alávetve.[34] A hirtelen nagyságnak ritkán van jó vége,[35] mert semmiféle emberi hatalom sem állandó, hanem hiú és csalárd.[36]

A legfőbb bűnök egyikének a zsugoriságot, minden nemes vállalkozás megrontóját tartja.[37] „Fösvénység, te vagy a királyi erény s a nagyszerűség ellensége, mely megront minden jót".[38]

Épp oly rút véteknek tartja a szeretet hiányát s a hálátlanságot is, hiszen „az irigység, dölyf s hálátlanság bűne meghiúsítja a nagylelkűség s kegyes önfeláldozás nemes erényeit, minden jótett forrásait".[39] Főként a népembert s az alacsonysorút inti, „hogy ne legyen túlmerész és dölyfös, ha hatalomra jut.[40] Azt kívánja, hogy a polgárok legyenek őszintébbek s megfontoltabbak, ha a köztársaság és saját maguk javát akarják".[41]

A Villani-Krónika bizonyos kicsinylő lenézéssel szól a nő erkölcsi és értelmi képességeiről s a középkor felfogásához híven nem tartja a nőt a férfiúval egyenlő rangú s tehetséges lénynek. Máté megragadja az alkalmat, hogy Bölcs Salamon mondásával sújtsa Johanna királynő személyében az egész női nemet: „az asszony az elsőség birtokában férjének ellenségévé lesz".[42]

Jókora részt juttatnak Firenze bűneiből is a nőknek: „nők hivalkodása, féktelen költekezése s fényűzése, torkossága az evésben s mértéktelenség az ivásban, mert több bort pocsékolnak ma egy csapszékben, mint régi jó eleink az egész városban; a férfiak s nők féktelen fényűzése, a hálátlanság gonosz bűne nem engedik meg, hogy elismerjük az Istentől nyert nagy jótéteményeket s a maguk hatalmas állapotát, melyben felülmúljuk összes szomszédainkat".[43]

Máté élénk fájdalommal ecseteli az 1348-iki pestis után beállt elvadulást, kora erkölcsi romlottságát,[44] a köznép élvezetvágyát,[45] a polgároknak a köztársasággal szemben való önzését, mely „kis és nagy dolgokat tönkre tesz".[46] „Az emberek csak önmagukat szeretik. Úgy látszik, hogy a szeretet gyökerestől ki van irtva".[47] Pedig a gonoszt is a népek bűnei juttatják uralomra.[48]

Mint egy független köztársaság polgára, lelkesedéssel van telve a szabadság s a szabad intézmények iránt. „Nem nagyon ismeri a szabadság édességét, aki e mulandó életért elveszni engedi azt, ha ugyan életnek lehet nevezni a szolgaságot".[49] De a szabadságot csak erényes nép érdemli meg, mert „a ki nem tud a szabadsággal élni, alávettetik".[50]

A szabadság mellett a békében látja krónikásunk az élet legfőbb kincsét. A XI. könyv terjedelmes bevezetését a béke dicsőítésének szenteli, bár elismeri, hogy egyetemes béke nem lehet a földön.[51] Mint őszinte békebarát kél ki a pártosság ellen, mely „rombolásba dönt bűnöst s ártatlant".[52] Em-

beries érzületéről tanúskodik, hogy fellázad a „tigrisét is meghaladó kegyetlenségen", mellyel egy szicíliai báró szomszédja embereit a bástyáról a mélységbe dobatta.[53] Szégyennel tölti el szülővárosának a visegrádi rabságból Nápolyba hazatérő királyi hercegek irányában tanúsított hálátlansága is.[54] A polgári életben az arany középszert követi s ajánlja, mert hiszen „mit ér a vagyon, méltóság, magas állás a polgártársak emésztő irigységével szemben? .... sokkal okosabb egyszerű polgár módjára élni, mint a község kormányát elvállalni, ... a túlságos dölyf, amennyire félelmes és tisztelt, titokban épp annyira gyűlöletes".[55] Leszámolás ez a hálátlan politikai pályával s az egyéni tehetségnek s tetterőnek a családi s magánélet terére való terelése.

Miként erkölcsi elveiket, úgy egész világnézetüket mély vallásos érzés hatja át. Vallásosságukból folyik világnézetüknek egysége, mely egységes fölfogást kölcsönöz művüknek is és történetbölcseletüknek is alapját teszi. Villani János művének vallásos gondolaton alapuló s a munka menetének megfelelő befejezése van, amennyiben a világ teremtésével kezdve Jézus jóslatai alapján a világ végének sejtésével végzi krónikáját. S ha nem tudnók, hogy éppen e pontnál a halál ragadta ki a szerző kezéből a tollat, azt hihetnők, hogy Villani műve nagy tömegének a maga módja szerint egy vallásos kompozíció egységét akarta megadni. Oly egységet, mely a középkor más szellemi termékeinek is sajátja s mely bizonyos mértékben a „Divina Commedia" felett is uralkodik s azon jellemvonásai közül való, melyek megkülönböztetik a klasszikus irodalom termékeitől.[56]

Máténál ezen – úgyszólván – egységesítő elv nem kevésbé szembetűnő, mint Jánosnál; elég elolvasni szép előszavainak – melyekkel II könyvének mindenikét bevezeti – elsejét, melyet Capponi[57] nem habozik történetbölcseletnek nevezni, „még pedig a javából".

A Villaniak az emberiség történetét az isteni akarat kifolyásának tekintik. Isten intéző kezét látják mindenütt; minden úgy történik, amint Isten eleve akarta. *Come piacque a Dio*[58] leggyakrabban használt mondásuk, mellyel az oknyomozás egész sorát pótolják. „Isten akaratának mi sem állhat ellen,"[59] „emberi ész s erő nem változtathat Isten rendelésén".[60] Isten keze nem fárad el s nem befolyásolják sem constellatiók, sem a természet törvényei.[61] Isten sújtó karja megpróbáltatás a jókra, büntetés a gonoszoknak. „Isten ítélete igazságosan büntet s jutalmaz, bárha olykor késik s előttünk rejtve van is."[62] „Isten igazságos úr, aki kegyelmesen haladékot ad a bűnösnek, hogy megjavuljon, de végül már nem bocsát meg annak, a ki nem tér hozzá."[63]

De Isten nemcsak büntet, nemcsak próbára teszi az embereket, hanem óv is bizonyos jelek által. A Villaniak néha a legközönségesebb természeti jelenségekben is Isten óvó vagy büntető kezét látják s közönséges emberi cselekedetben is csodát fedeznek fel. A rendkívüli események bekövetkezését többnyire csodás természeti tünemények jósolják meg.[64] Napfogyatkozás, üstökös, véreső, áradás stb. nélkül nagyobbszerű esemény nem is

mehet végbe. Szóval a csodaszerű iránt a Villani-krónika is épp oly fogékony, mint a középkor bármely más krónikája.

Az Isten által kinyilatkoztatott jelekkel foglalkozott az asztrológia és a Villaniakra ezek a képzelgések sem maradtak egészen hatástalanul. Nagy gonddal jegyzik fel a csillagok konstellációit, mert „az égi konstellációk jelzik Isten akaratát".[65] „A csillagok befolyása azonban – teszi hozzá mégis János[66] – nem von maga után szükségszerűséget és nem befolyásolhatja az emberi lélek szabad ítéletét, sem Isten mindentudását". Máté meg még egyszer-másszor el is meri ítélni a csillagjóslást, „a mely megközelíti az augurok oktalanságát".[67]

Gyakran van szó a Villaniaknál a jövendő megtudásának más módjairól is, milyenek az álomfejtés[68] és a nekromantia vagyis a szellemidézéssel egybekötött jóslás. A démonok is foglalkoznak jövendőmondással,[69] sőt maga az ördög is,[70] aki e mellett a polgárok viszálykodásaiban is tevékeny részt vesz.[71]

A nagy természetről való nézeteik is valláserkölcsi elveikből következnek. Mint a középkor emberei, a saját maguk alkotta belső világgal vannak elfoglalva és abból szemlélik a gondolkodó értelem mellőzésével a nagy természetet. S ezen a dolgon az sem igen változtat, hogy korukhoz mérten a természettudományok köréből aránylag figyelemreméltó gyakorlati ismeretekkel rendelkeztek. Így pl. Villani János ismeri ugyan a mágneses erőt, de azzal mindjárt a Mohammed koporsóját lebegteti az ég s a föld között.[72] És többé-kevésbé ugyanígy értékesítik asztronómiai ismereteiket is.[73]

III.

A Villaniak vallásos és erkölcsi elvei szoros összefüggésben vannak a történetírói módszerükkel. E módszer az előző krónikásokénál fejlettebbnek mondható, bár a mai história-tudományt nem elégítené ki. Máté e tekintetben előbbre van bátyjánál.

A történeti kutatás első feltétele a források megválogatása s pontos ismerete. Igen jellemzi a renaissance-kor kutató s bíráló irányát, hogy mindkét Villani a legnagyobb lelkiismeretességgel említi fel a nagyszabású műve megalkotásánál használt forrásokat. E források nagyrészt irodalmi művek, de gyakran hivatkoznak saját tapasztalataikra s másoktól nyert szóbeli közleményekre is. Okleveleket, diplomáciai iratokat azonban, egy-két levelet s pápai brévét kivéve, alig használtak fel művük megírásánál.

A Villaniak koruk történet- s szépirodalmát s az akkoriban ismert s olvasott klasszikus írókat többnyire ismerték. Máté joggal hivatkozik[74] terjedelmes, főleg történelmi tárgyú olvasottságára,[75] János pedig a legkiválóbb klasszikus írók tanítványának nevezi magát. Máté Horatiustól s Juvenalistól idéz, a történetírók közül Valerius Maximustól vesz át összehasonlításokat.

Névmagyarázatoknál Isidorus Ethimologiája egyik főforrása. Hivatkozik a gótok s longobardok történetére s gyakran utal bátyja, Villani János krónikájára. Saját kora eseményeinek tárgyalásánál a krónika nem lehetett el az események szemtanúinak szóbeli közlése nélkül. Máté keleti híreit genovai kereskedőktől s egy lamechi minoritától vette.[76] Szemtanúkra gyakran hivatkozik. Szemtanúk elbeszélése alapján adja IV. Károly leírását s jellemzését[77] s az angol és német zsoldosok harcának elbeszélését.[78] Apulia történetét János részben olyan emberektől[79] vette, a kik jól ismerik az apuliai királyság történetét,[80] egy tuniszi esetet Pera Balducci nevű priortársa után beszél el.[81]

A források ismerete azonban csak egyik feltétele a kutatásnak, az írónak tudnia kell belőlük meríteni, a mihez a tények valódiságát ellenőrző kritika s azoknak belső értelmét, jelentését kitaláló módszer szükséges. És végül a kritikával megállapított tényeket az írónak meg is kell értenie, vagyis a tényekben nyilvánvaló igazságot felfognia, az események okait kitalálnia. A Villaniak azonban ezeknek az igazi történetírói követelményeknek még nem tudnak megfelelni, bár egészen helyesen fogják fel a történetírás célját: „Aki a krónikát olvassa, alaposan megértheti a múlt eseményeket, hogy következtetést vonjon belőlük a jövendőre."[82]

A Krónika az eseményeket vallásos világnézetéből kifolyólag isteni s emberi, vagyis természetfölötti s természetes okokra vezeti vissza.

Ám azért olykor ők is észreveszik, hogy bizonyos tetteknek káros következményei vannak, ami aztán a tények törvényeinek kutatására vezeti őket. Így az események nem a véletlen játéka, hanem mélyebb okok következményei, melyeket az ész megérthet és a melyek kikutatása által a történelem tanulságossá válik egyesekre s államokra egyaránt.

Villani János nem annyira államférfinak, mint saját iparos- és kereskedőpolgártársainak szánta művét. Máté is azon „üdvös hatásra gondol, mely tárgya emlékezetéből a jövő nemzedékre háramolhat".[83] Ezért mindketten kiváló gonddal vonják le a magán, a polgári élet viszonyai közt tanácsul szolgáló tanulságokat. Csak így érthetni meg, hogy magukban véve jelentéktelen, de erkölcsi tanulságot tartalmazó eseteket is elbeszélnek.[84] Az ő korukban a politikai s egyéni becsület még nincs elválasztva. A közélet s a nemzetközi érintkezések terén egyaránt a nyílt becsületesség útját tartják a legcélszerűbbnek. A krónika oktató célzatával függ össze tárgyilagos igazságszeretete. „Nem szabad elhallgatni az igazat annak, aki nevezetes dolgok emlékét tartja fenn."[85] „Írásunk durva, de igaz; nem gyönyörködtetni, de használni akar."[86] „A rossznak elhallgatása s csupán a jónak feljegyzése megrontja az írás hitelét, kevés gyönyörűséget s hasznot hajt, s ha alaposan megvizsgáljuk a dolgot, káros is, mert a gonoszak bűneit elrejtésének láttára merészebben űzik gaztetteiket."[87]

A tárgyilagosság szép példáját találjuk Máténál, a ki személyes jó ismerősének, Acciajuoli nápolyi marsallnak nemcsak derekas, hanem léha tetteit is elbeszéli,[88] mert fél, hogy ellenkező esetben hízelgéssel találják vádolni.

Eme tárgyilagosságot megőrzi ott is, ahol önmagáról, saját politikai szerepléséről s nézeteiről van szó.

A szerzők énje azonban minden higgadt tárgyilagosság mellett sem vonul teljesen vissza. Sehol sem mulasztják el megjegyezni, hogyha egyik-másik esemény szemtanúi, esetleg résztvevői voltak. Különös alapossággal beszélnek oly eseményekről, melyeknek intézésében maguknak is részük volt. A szerzők énje, alanyi meggyőződése, vallásos nézetei, politikai, gazdasági elvei nyilvánulnak a számos megjegyzésben, méltatásban s okoskodásban, melyekkel elbeszélésüket kísérik s melyekben politikai s társadalmi pártállásuk nyilatkozik meg.

IV.

A két idősebb Villani pártállására nézve határozottan guelf, mégpedig fekete guelf. E párt a politikai életben a városállamoknak a német császárságtól való teljes függetlenségét, a városi életben pedig úgy a százados előjogaira büszke nemességgel, mint a számbeli túlsúlyára hivatkozó köznéppel szemben a vagyonos polgárok (popolo grasso)[89] uralmát írta zászlajára. Villani Mátét nem térítette el meggyőződésétől még az sem, hogy éppen pártjának hivatalos vezetői álguelf-nek nyilatkoztatták őt és fiát s ezzel minden közhivatal viselésére képtelenné tették. A guelf-párt az ő szemében „szikla-szilárd alapja Itália szabadságának, ellensége minden zsarnokságnak, úgyhogy ha valamely guelf zsarnokká lesz, szükségszerűleg ghibellinné kell válnia, minélfogva községünk nagy érdeke fenntartani a guelf-pártot".[90] Ilyes nézeteik azonban nem akadályozták őket abban, hogy a párt nevében elkövetett visszaéléseket ne ostorozzák. És efféle visszaélések bőséggel voltak, mert a guelf-párt az ő korukban már züllésnek indult. Fájdalommal is szemléli különösen János a községi és polgári szabadságnak az apró önkényuralmak előtt való lassú tünedezését. Be kellett látnia, hogy a köztársaságok csillaga hanyatlóban, az apró önkényuralmaké emelkedőben van. „Nimród, az első zsarnok óta soha oly kedvező idő nem járt a zsarnokokra, akik minden testi-lelki tehetségükkel mások leigázására törnek",[91] mert „a zsarnok uralomvágya épp oly kielégíthetetlen, mint a zsugori kincsszomja".[92] Az önkényuralomtól való félelemből tanácsolja, hogy „óvakodjék községünk hosszabb időre nagy hatalmat ruházni egyes polgárokra".[93] A Máté művén is végigvonul a zsarnokság ellen érzett gyűlölete,[94] míg a születési előjogon nyugvó törvényes monarchia irányában meglehetős tisztelettel viseltetik s állandóan megkülönbözteti a törvénytelen egyeduralomtól.[95]

„A szabadság a legbecsesebb a világ minden dolga közt",[96] de maga is belátja, hogy nem minden nép méltó rá. A milanóiakat – akár Machiavelli[97] – a szabad életre egyenesen képteleneknek tartja.

A Villani-család vagyoni s társadalmi helyzete a gazdag polgárság pártjára vonta szerzőinket. Miként Dante,[98] úgy Villani Máté is panaszkodik a kis-

iparosok s bevándorlottak felülkerekedésén a községi életben.[99] Fia, Fülöp is kikél a meggazdagodott jöttmentek uralma ellen.[100] – „Így van az, ha minden hitvány kézműves priorságra s a község főtisztségeire akar jutni... Mindenki a saját hasznát nézi s a község előnyeivel barátait szolgálni, ellenségeit bosszantani akarja".[101] János szerint az 1343-iki demokrata signoria „kézművesekből s mesteremberekből, idiótákból, falusiakból s külföldiekből állt, a kik édes-keveset konyítottak a közügyekhez".[102] „Rosszul kormányoztak a nemesek, rosszabbul a népemberek, most meg ezek a kis kézművesek, hülyék, tudatlanok s arcátlanok önkénye kormányoz. Adja Isten, hogy jó vége legye uralmuknak, de én nem hiszem." De amint elítélik a népet hibái miatt, úgy védelmükbe is veszik jogtalanságok ellen. „Oh firenzei urak – szól Villani János –, mily hibás és gonosz eljárás a szegény polgárok vagyonából erőszakolt adózással növelni a község jövedelmeit. Nem tudjátok, hogy amily nagy a tenger, oly nagy a zivatar, s hogy a jövedelemmel nő a haszontalan kiadás is? Isten tetszésére mérsékeljétek kedveseim nagyravágyástokat s ne terheljétek az ártatlan népet."[103]

A Villaniak az önálló államközségekért, az apró köztársaságokért lelkesülnek. A község és haza az ő szemükben azonos fogalmak.[104] A krónika hazaárulónak bélyegzi s ítéletével sújtja azt, aki szülővárosa ellen cselekszik. Amint minden város külön állam, úgy minden egyes város lakossága külön „nép" (popolo) előttük. De ez a localis patriotismus egyszer-másszor mintha az egyetemes olasz haza s nemzet szeretetévé növekednék. János az olasz szabadságot félti Cseh Jánostól.[105] Máté fájdalommal említi fel, hogy Velence és Genova „hiú vetélkedése miatt" 8000 *olasz* vesztette életét.[106] A szicíliai párttusák embertelenségét még növeli, hogy „ugyanazon haza gyermekei" támadnak egymás ellen.[107] Villani Máté erősen hangsúlyozza az olaszok értelmi s erkölcsi fölényét a németek felett.[108]

A Villaniak politikai vezérelveiből következik egyházias érzületük. A guelf-párt előttük annyi, mint az anyaszentegyház pártja. „Egész Itália két pártra oszlik, az egyik a világ dolgaiban a szentegyházat követi: ezeket guelfeknek, vagyis a hit őreinek nevezik; a másik párt a császárságot követi: ezeket ghibellineknek hívják, akik ellenségei a szentegyházhoz hű pártnak s ez nem csekély ok arra nézve, hogy óvakodjunk a császároknak való feltétlen alávetéstől."[109]

A Villaniak vallásos kedélye tisztelettel viseltetik a római katolikus vallásnak nemcsak tanrendszere, hanem külső szervezete, az egyház s a pápaság iránt is. Míg Dante[110] s Dino[111] a „világ két vezérlőfénye"[112] közül az egyiknek tartják a pápaságot, a Villaniak kétségtelennek tartják a császárság s minden más világi hatalom fölött való fensőségét.

Jánosnak az egyház iránt való tisztelete mérsékli még megrovó ítéletét is. Midőn XXII. János pápának szemére veti, hogy a krisztusi szegénység ellenére 27 millió frt-ot gyűjtött, rögtön hozzáteszi: „de elég legyen ebből ennyi, talán többet is mondtunk a kelleténél."[113]

De amint öregszik Villani János, egyre elégedetlenebb lesz az egyházi és politikai viszonyokkal is. A firenzei papságot hálátlannak s lelkiismeretlennek mondja az adófizetés megtagadása miatt.[114] Éppúgy kikel a kicsapongó keresztes lovagok,[115] sőt végül az egyház vezetői ellen is: „Oh kapzsi s megvesztegethető egyház, mennyire eltérítettek a te pásztoraid jó, szerény és szegény helyzetedből s krisztusi kezdetedtől!"[116] A „pápák ellenkezőjét teszik annak, amit a szent apostolok példája s a krisztusi szeretet kíván, pedig ők képviselnék ennek rendjét."[117] Az egyháziaknak szemére veti, hogy a jubiláris búcsú rendezésében nemcsak a vallásos érzés vezette őket, hanem a haszonlesés is.[118]

A pápaság székhelyének Avignonba való áttételével egy időre megszűnt annak olaszos jellege. A pápa Franciaországból nem lehetett többé az olasz guelf-párt feje. Az olasz városok érdekei is nemegyszer ellentétbe jutottak a pápaságéival. Az avignoni pápák elvilágiasodása – bár magát a hitet ekkor még nem érintette – közönnyé, néha gyűlöletté változtatta Itáliában az egyház feje iránt való tiszteletet. E változott viszonyokat tünteti fel Villani Máté műve.

Szerinte a pápaság avignoni fogsága mindaddig nem ér véget, „amíg a hegyentúli praelatusok bűnei meg nem haladják az olaszokéit."[119] Bár ő is épp oly vallásos, mint bátyja s rendületlenül hisz az egyház csalhatatlanságában, mindamellett többször kikel egyik-másik pápa s főként az avignoni curia s főpapjai ellen, akik „ahelyett, hogy Krisztus nyájának lelki vezetői volnának, ragadozó farkasokká lettek".[120] Haraggal ostorozza a főpapok féktelen fényűzését, mely „lelkipásztorok nélkül hagyja az egyházakat, minek következtében a nyáj szétszóródik s farkasok zsákmányává lesz".[121] Panaszkodik, hogy pénzzel manapság mindent el lehet érni a szentegyház pásztorainál.[122] Szemére veti a szentszéknek a császárság gyöngítésére s Firenze kihasználására irányuló politikáját. Komolyan tárgyalja az ördögnek VI. Kelemen pápához írt dicsérő levelét, bár kételkedik valódiságában.[123]

V.

A két idősebb Villani iránya feltűnő hasonlóságot tüntet fel. Egyéni vonásokat alig különböztethetünk meg. Távol attól, hogy tudományosan, sőt grammatikailag képzett emberek lettek volna,[124] egyszerű s ékesség nélküli előadásuk alatt kutató és elemző elme megfigyelései lappanganak.

Irályukban semmi sincs, ami erőltetésre vagy mesterkéltségre mutatna. Könnyedség, hatáshajhászást kerülő, vonzó természetesség ömlenek el az egész munkán. Ez előnyei mellett is a Villani-krónika iránya *Radó Antal*[125] szerint általában sokkal alatta áll a Dinoénak; ritkán melegszik fel s nem igen törekszik művésziességre. Szójárásuk hosszadalmas, nehézkes, hiányzik belőle a választékosság s az epigramm élénksége. Az egyes részeket az

időrend keretében nehezen tudják összeilleszteni, átmeneteik többnyire erőltetettek. Mondatfűzésükben is sok a pongyolaság, csupa „és-és"-sel kötik őket össze, egyik-másik mondatuk féloldalra terjed; vannak csonka, befejezetlen mondataik, néha az alany, máskor az állítmány marad ki. Akadnak helyek, melyek többféle magyarázatot engednek meg, néhol a halmozott s nem szabatos kifejezések homályosítják el az értelmet. Általában a külcsín másodrendű dolog a Villaiak előtt; a sok ismétlés miatt maguk is szükségesnek látják a mentegetődzést.[126] Amint öregesznek, mind bőbeszédűbbek és okoskodásra hajlandóbbak lesznek, de e mellett irályuk is javul, a sok „és-és" meg „detto" elmarad. Mindkét Villani műve a szerzők közbejött halála miatt befejezetlen, nélkülözi a végső simítást. Ennek tudható be az apróbb hibák, hiányok, ellenmondások egy része.

A Krónika nyelvezete megfelel a XIII–XIV. századbeli firenzei társalgási nyelvnek. Ez a nyelv – a toscan nyelv – lett a mai olasz irodalmi nyelv alapja.

Gyakran szőnek a krónika olasz szövegébe latin idézeteket a szentírásból, vagy a költők műveiből. A szentírást néha egészen szabadon – mint látszik – emlékezet után olaszul idézik. Idézetik mindig rövidek s nem esnek az összefüggés rovására. A klasszikus és humanista történetírást annyira jellemző, a szerző retorikai készségének tanúsítására szánt szónoklatokat nem találunk a Villaniaknál. János olasz fordításban közli a firenzei követségnek Nagy Lajos magyar király előtt elmondott fellengző beszédét.[127] Néha egész leveleket,[128] pápai brévéket[129] stb. közölnek. A szereplőket néha saját szavaikkal olasz tájnyelveken, latinul vagy franciául jellemzik.[130]

A Villaniak nyelvismerete megfelel műveltségük színvonalának s foglalkozásuknak. János flandriai tartózkodása alatt alaposan elsajátította a francia nyelvet, minek tanúságául többször idéz e nyelven.[131] Úgy látszik, hogy Máté is értette azt. János irályában gallicismusokat fedeztek fel, olasz szövegében is szívesen használ francia szókat.[132] Művük tanúsága szerint mindhárman tudtak, legalább értettek latinul.[133] E tekintetben a klasszikus műveltségű jogász, Villani Fülöp áll az első helyen, ami a klasszikus latinságra emlékeztető olasz szövegén is kitűnik. Nem lehetetlen, hogy azért nem folytatta nagybátyja s atyja művét, mert nem tartotta tudományosan képzett emberhez illőnek, hogy vulgaris olasz nyelven[134] írjon. Az idegen neveket s szavakat, melyekre művükben szükségük van, a Villaniak mindig kiejtés után olaszosan, gyakran a felismerhetetlenségig eltorzítva írják.[135] Az idegen szavakat legtöbbször nem mulasztják el olaszra fordítani[136] s megmagyarázni, de e tekintetben sem mindig szerencsések.[137]

Az ilyes szómagyarázatok az etimológia terére vezetik krónikásainkat. A legtöbb középkori író módjára főként János nagy barátja a legönkényesebb szószármaztatásoknak, a szójátékok értéktelen rendszerének.[138]

A népies vonásokat a Villaniak nem keresik, de nem is kerülik. Gyönyörködni tudnak a nép énekeiben s megtalálják a bölcsességet a parasztok közmondásaiban is.[139]

A Krónika elbeszél kicsinyest s nagyszerűt, háborúk, forradalmak, nagyszabású válságok mellett helyet találnak elbeszélésében a természeti tünemények, tűzvészek, szól a gabona áráról, jelekről és csodákról. Érdeklődik idegen országok, népek története, szokásai, intézményei iránt. „Röviden ismertetem a szaracénok törvénykönyvét, az Alcaramot, hogy minden keresztény, ki ezt olvasni fogja, ismerje meg a szaracénok hamis törvényeit s vadságát s álljon készen a mi szent katolikus és evangéliumi egyházunk terjesztésére."[140] Képet fest kora erkölcseiről, műveltségi állapotairól s gondolkodásmódjáról, leírja szülővárosa belszervezetét, fejlődését, nevezetesebb épületeit, a régiek szokásait, életmódját.

A Villani-krónika inkább tiszta s pontos rajzok, mint mély elmélkedések kincstára. Leíró részletek, személyek rajza, jelenetek színtere és csataterek leírása aránylag ritkán fordulnak elő s mindig az egésznek tervéhez illeszkedik. Villani János Firenze helyrajzának szentel terjedelmes fejezetet. Hasonló gonddal írja le a város új körfalait, melyeknek építésében magának is része volt.[141]

A kiválóbb szereplők külsejét, fellépését, ruházatát, bár röviden, de nagy érdeklődéssel s jellemző vonásokkal állítják elénk.[142]

A csataterek, várak pontos leírásához hiányzanak a kellő stratégiai ismeretek. Tájképi részletek alig vannak a terjedelmes munkában.[143] Koruk feudális szelleméből kifolyólag nagy gonddal írják le s néha magyarázzák a városok, államok, egyes szereplők címereit, de itt is a rövidséget s a jellemző vonásokat tartják szem előtt. Jánosnak Martell Károly címzetes magyar király firenzei bevonulása szolgáltatott alkalmat Magyarország vörös- s ezüstsávos címerének leírására.[144]

Ugyancsak feudális világnézetük magyarázza a genealógiai kérdések iránt tanúsított érdeklődésüket is. Villani János nagy gonddal városrészenként, majd pártállás szerint sorolja fel[145] Firenze nemes családjait s miként Dante, ő is sajnálkozik bukásuk fölött. Nem barátja a rangon alul való házasságnak. Felháborodik a francia királyi vérnek a Viscontiakkal való összeházasodásán[146] s a flamandoknak grófjukkal szemben való méltatlan bánásmódján.[147]

A hadászathoz a Villaniak keveset értenek. A harcterek leírásával alig törődnek, egyes ütközetek vagy ostromok taktikai méltatását hiába keressük művükben. Mindamellett igyekeznek népszerű modorban megértetni a harctéri eseményeket. Villani János pontosan ismeri a lovagi felszerelés különböző nemeit, a nemzeti sereg előnyeit a zsoldos had felett. Visszasírja azon időket, midőn „a polgárság egyetértett, mindenki bátor szívvel személyesen ment hadba, gyalog vagy lóháton s mindenfelé diadallal küzdöttek meg".[148] Máté valódi csapásnak tartja a companiát, a zsoldosok szövetségét.[149] János is csapásnak nevezi őket s valóságos prédikációt intéz ellenük.[150] Olyanok, mint az ebek, a menekülőt üldözik s meghátrálnak, ha valaki fogát mutatja nekik.[151] Óva int tyrannusok zsoldba fogadásától.[152]

Villani János ösztönszerűleg is érezte azon szoros összehatást, mely a történelem eseményei s azoknak színtere közt mindenütt föllelhető, miért is műve elején rövid leírást ad története színteréről.

Az akkori magyar városok közül a Villaniak többnyire olaszos kiejtéssel említik Budát, Veszprémet, Pécset, Zágrábot, Zárát, Spalatot.

A Villaniaknál aránylag a néprajz áll a legkezdetlegesebb fokon. A népeket inkább vallásuk, mint nyelvük szerint különböztetik meg. Innen a szembeszökő tévedések egyes népek faji s nyelvi hovatartozását illetőleg. Pl. János a magyarokat a longobardokkal azonosítja. Különben érdeklődést mutatnak az idegen népeknek főleg harci szokásai iránt. János a mohamedán vallást, a tatárok szokásait ismerteti, Máté a magyarokról ad nagybecsű ismertetést. Érdekesen írja le az angol zsoldosok harci szervezetét is.

VI.

A középkori krónikások műveiket ókori mintára könyvekre, ezeket fejezetekre szokták osztani. E felosztás a Villani-krónikában is érvényesül. Villani János műve 12, a Mátéé s Fülöpé 11 különböző terjedelmű könyvből, a könyvek hosszabb-rövidebb fejezetekből állanak.[153] A külső tagolás azonban főleg Jánosnál nem a tárgy belső természetének megfelelőleg történik. Középponti gondolatot, vezérlő eseményt hiába keresünk nála. Máté ellenben műve utolsó könyveiben a lendületes bevezetések tanúsága szerint egyes fontosabbnak látszó események szerint tagolja művét.

Míg Dino Compagni munkája a krónikából a históriába vezet át, a Villaniak műve még minden tekintetben krónika; a Villaniak elbeszélésük módjában s az események rendezésében még egészen középkori krónikások, előttük az időrend az egyetlen kapocs[154] az események közt; a legkülönbözőbb, térben s időben távol eső eseményszálakat fűznek össze s egyikről a másikra térnek át. A kronológiai rendet a Villaniak művük legfőbb vezérlő elvének tartják; ezért nagy gondot fordítanak a kronológiára, bár e téren sem mindenkor szerencsések. János adatai csak saját korához közelebb eső korszakokra lesznek biztosakká. Firenze mesés részletekkel telt őstörténetében ellenben bizonytalan s önkényes évszámokkal találkozunk. Ugyancsak az első könyvek szertefolyó s zavaros anyaga fölött elveszti az áttekintést s megbolygatja az időrendet is. Így pl. a Karolingoknak a család kihaltáig terjedő áttekintő története után tér át Nagy Károlyra.[155] A szoros kronológiai rend betartása csak a IV. könyv 19-ik fejezeténél kezdődik. De még a későbbi, sőt egykorú idők tárgyalásánál is sok a hiba, még több a hiány. Évszámok, hónap s napi adatok helye számtalanszor üresen marad.

A Villaniak krónikai módszeréből folyik előadásuk daraboltsága, összefüggő eseményeknek az időrend kedvéért való széttagolása, ami az esemé-

nyek belső összefüggésének s okozati viszonyának rovására esik. Villani János szükségesnek látja mentegetőzni, mert az események belső összefüggése kedvéért megbolygatja az időrendet.[156] Legtöbbször azonban éppen az események kifejlése közben kénytelenek megszakítani előadásukat, hogy egy időközben másutt végbement esemény tárgyalására térjenek át. Ugyancsak az időrend szinte szolgai követése arra kényszeríti őket, hogy Firenzéből Szíriába, Angliából Tuniszba tegyék át elbeszélésük színterét. Ezek szerint elbeszélésük nem szakadatlan folyású; sok dolog, ami ma a jegyzetben foglalna helyet, az akkori előadási módnak megfelelőleg a szövegben van.

A Villani-krónika szerkezete tehát nem egységes, azonban az egészen veres fonalként húzódik végig Firenze külső s belső története, a munka sajátképpeni tárgya. Az eseményeket Firenze története, mint központ körül csoportosítja, onnan indul ki, oda tér vissza minduntalan: hiszen szerinte „a keresztény világ nevezetesebb eseményei valami módon összehatásban vannak Firenze dolgaival",[157] bár az összefüggést nem is mutatja ki azokkal.

Firenze története mellett főleg Itália, Angol- s Németország, meg a Kelet köti le a szerző állandó figyelmét, minélfogva Vespasiano[158] nem vonakodik a Villani-krónikát az egész világ krónikájának nevezni. Azonban egy egyetemes, összefoglaló mű megírására hiányzott nála a világtörténeti felfogás s egy krónika-szerkezet keretében az nem is volt lehetséges. Még műve nagy terjedelme sem elég tágas, hogy elmélyedjen a távol idők homályában s hogy összegyűjtse azt a kevés biztos adatot és sok mondát, melyek Firenze őskorát borítják. Saját kora tárgyalásánál azonban mindinkább kidomborul művének egyetemes jellege, mely egyrészt a szerző világlátottságát, összefoglaló erejét tanúsítja, másfelől érezteti művének római inspiratióját.

A Villaniak irályának s nyelvének minden sajátossága mellett is kitetszik, hogy az ókor a legnagyobb befolyással volt rájuk, sőt ennek hatása nélkül el sem képzelhetők. Ők még nem olyan humanista írók, mint Poggio, Aretino vagy nálunk Bonfini, akik Liviusnak többnyire a külsőségekre terjedő utánzását tűzték ki céljukul s pompázó s üres páthosszal teljes előadásukat az egész akkori művelt világnak szánták. A Villaniakban több van az ókori történetírás szelleméből, mint eme liviusi latinisták legtöbbjében: polgárok ők, a kik polgárok számára írnak. A szolgai utánzástól egészen mentek s mindaz, ami bennük ókorinak látszik, azért olyan, mert államrendjük szükségképpen oly gondolkodásmódra vezette őket, mely némiképp az ókornak felel meg.

Villani János – bár erősen hangsúlyozza művének ókori inspiratióját s Sallustiust s Titus Liviust vallja mestereiül – még legkevésbé áll a felsorolt írók hatása alatt. Középkori szemüvegen át nézi s ezért nem, vagy félreérti az ókori hitélet s világnézet legegyszerűbb nyilvánulatait is és hajlandó a

klasszikus kor mondáit a Bibliával kapcsolatba hozni: Janus Noé fia volt,[159] Atlas ötödízben Jafet unokája.

Egyébként Róma iránt nagy tisztelettel viseltetik. Firenzét Róma leányának nevezi,[160] s büszke szülővárosa római eredetére. A Róma-ellenes, zendülő Fiesolevel szemben mindig Firenzének ad igazat, mert ez jó római érzelmű.[161] Firenzének az egyéni önzés miatt beállott hanyatlását a Rómáéval hasonlítja össze.[162] Párhuzamban említi Fabriciust, majd Camillust egy-egy önzetlen firenzeivel.[163]

A jelennek az a megvetése s az ókor amaz egyoldalú bámulata, mely oly szembeszökően nyilvánul a humanista történetíróknál, egyáltalán nincs meg a Villaniakban. János kimondja, hogy Róma nagysága nemcsak a rómaiak, hanem még inkább az itálok s főként a toscánok erején alapult.[164] Villani Máté is azonosítja az etruszkokat a toszkánokkal.[165]

Mátéra azonban mégis mélyebben hatott az ókor szelleme, mint bátyjára. Műve teli van az ókor történetéből vett példákkal, párhuzamokkal. Perugiai Tribaldinot Catilinával,[166] a tiroli grófnőt Médeával,[167] az angolok táborozási módját a rómaiakéval,[168] a zsoldosok átkelését az Abruzzokon a Hannibáléval[169] hasonlítja össze. A Villani-krónikának az a meg nem szűnő törekvése, Róma történetével összefüggésbe hozni a saját városáét, egyik legszembeszökőbb jele az ókori hatásnak, az ókor hagyományaihoz való vonzódásnak. Máté a rómaiakat „őseinknek" nevezi,[170] az olasz községek szabadalmait a régi rómaiaktól származtatja.[171] Az ókori és saját kora Rómájának összehasonlítása közben sajnálattal látja az örök város hanyatlását: „Te, aki olvasod s olvastad a régi rómaiak fenséges tetteit s összehasonlítod a maiakéval, lelked el fog ámulni belé." „Fájdalom töltheti el mindazokat, akik hallottak vagy értesültek a római nép nagyszerű tetteiről, melyeket főnökeik erénye békében és háborúban véghez vitt s melyek tükre s ragyogó fénye voltak az egész világegyetemnek, ha látják, hogy a mi időnkben mily hitványságra jutott az a nép s az ő nagysága, úgy hogy a világ eme régi anyjának s úrnőjének tettei kisszerű s hitvány indokaiknál fogva méltóknak sem látszanak az emlékezetre, mindamellett ama név iránt való régi tiszteletből nem fogjuk kímélni tollunkat".[172]

Valósággal Machiavelli Istorie fiorentine-jére emlékeztet a párhuzam az erényes, árulást büntető s érdemet jutalmazó régiek s a mostani önző polgárok közt.[173]

VII.

Egy időben azzal vádolták Villani Jánost, hogy a megengedett mértéken felül használta a Malaspini-krónikát, anélkül, hogy forrásművei közt még csak meg is említette volna. Valójában egészen ellenkezőleg áll a dolog. A Malaspini-krónika Scheffer-Boichorst szerint[174] jelenlegi alakjában a XIV.

századból származó, a firenzei Bonaguisi-család dicsőítésére különböző krónikák kompilációjából s Villani nagy művének kivonatából készült fércmunka. A mű eredeti magva azonban, a belső kritériumok, feudális világnézet, a XIII. századra valló durva nyelvezet tanúsága szerint – az Istorie Fiorentine 1281-ig terjedő része – tényleg a Ricordano Malaspini műve, melyet öccse Giacotto 1286-ig kiegészített. Később azonban ismeretlen átdolgozók a Villani-krónika több részletének betoldása által a Malaspiniek művét egészen kivetkőztették eredeti jellegéből.[175]

Villani Jánosnak tulajdonítják némelyek a Cronaca Napolitana (másként Cronica di Partenope) című történelmi munkát. Capasso Bertalan, a nápolyi városi levéltár igazgatója azonban a mű Nápolyban, Modenában s Párizsban lévő kézirataink összehasonlítása után bebizonyította, hogy az három külön műből van összeállítva. Legrégibb – Capasso szerint 1326 után nápolyi szerzőtől írt – része inkább emlékirat, mint krónika s Nápoly régiségeit ismerteti, de minden történeti kritika nélkül, mesék s legendák alapján. Második része a nápolyi történetnek a monarchia megalapításától Róbert király haláláig (1343) terjedő összevonata, melyet írója, a mű 71-ik fejezetében megnevezett Caraciolo Caraffa Bertalan nápolyi lovag I. Johanna királynő második férjének, Tarantoi Lajosnak ajánlott. Harmadik, legterjedelmesebb része a Villani-krónika nápolyi dolgokra vonatkozó részeinek kivonatából áll.[176]

VIII.

A Villani-krónikának az Anjou-korbeli Magyarországról fönntartott adatai, a nápolyi s velencei hadjáratok, az itáliai magyar zsoldosok tetteinek elbeszélése a magyar történelem kútfőinek sorában is helyet biztosítanak. A nápolyi hadjárat történetére közvetlen forrásnak tekinthető. Egyebekre nézve érdekesen tünteti fel, mint tükröződtek hazánk történetének eseményei az akkori olasz közvéleményben. Firenze többször fogadott zsoldjába magyarokat. Firenzei kereskedők gyakran jártak Magyarországban.[177] Toldi Miklós 1359-ben talán ugyanazon két oroszlánkölyköt szállította Firenzéből Budára, melyeknek születését Villani Máté oly elevenséggel írja le.[178] A Villani-családnak jó ismerőse, „belső bizalmas embere" akadt a magyarok sorában a szerencsétlen András királyfi nevelőjének, Magyar Miklósnak személyében, aki honába való visszatérése közben Firenzében az egyik Villani vendége volt; őtőle nyerte Villani a János Endre herceg meggyilkoltatására vonatkozó adatait.[179] János a csodálat s rokonszenv hangján szól Nagy Lajos nápolyi expedíciójáról, Máté ellenben, minden ismeretsége mellett is bizalmatlansággal viseltetik Nagy Lajos olasz politikája iránt; mindamellett kiemeli nagy hatalmát, találó vonásokban festi jellemét, elismeri a magyarok vitézségét s harci ügyességét, de elítéli fegyelmezetlen-

ségüket s prédavágyukat. Ismételten barbár népnek nevezi a magyart, éppen mint a németeket.[180] A VI. könyv 54. fejezetét egészen a magyarok politikai intézményeinek s harci szokásainak szenteli. E fejezet Nagy Lajos 1356–58 közt lefolyt velencei háborúja alkalmából készült. A figyelmes olasznak feltűnt, hogy hazánkban az akkori nyugati országoktól eltérőleg az országos tisztségek nem örökösek, hanem királyi kinevezéstől függnek s minden nemesnek pontosan meg van szabva a hadi kötelezettsége. Észrevette az itáliai éghajlatnak s életnek ernyesztő hatását a magyarok egyszerű erkölcseire s hadi képességeire.

Különös, hogy Nagy Lajos nápolyi, 1345-iki s 1356–58-iki velencei hadjáratának elbeszélése közben magyar vezérek nevét alig említi, míg a német zsoldos vezérekkel névszerint is foglalkozik.

IX.

A mű, melyet a három Villani alkotott, a középkor krónikairodalmának egyik legnagyobbszerű emléke. A Villaniak a középkor első történetírói, akik magasabb szempontból s mégis élesen, tisztán látták a világot.[181] Velük, mondhatni, bezárul a középkori krónikások sora Itáliában. Nyomdokaikban életre kel a szorosabb értelemben vett história, az ókori mintákon épült, a formával a tartalomnál többet törődő humanista történetírás, hogy százados kísérletezés után Machiavelli s Guicciardini oknyomozó előadásának adjon helyet. A kiváló történetírók egész sora új tért nyitott, új irányt szabott az emberi gondolkodásnak. Újításuk a múlt talaján nyugodott, történelmük ama szerény s erőteljes krónikákból merítette tárgyát, melyek az ókort összekötik az újkorral s az emberiség történelmének eseménydús tíz századát ölelik fel. A Villaniak nélkül el sem lehet képzelni Machiavellit.

* * *

A Villani-krónikát sokszor adták ki. 1554-ben Firenzében Lorenzo Torrentino egy kötetben töredékeket, 1562-ben Velencében Filippo s Jacopo Giunti Máté krónikájának IX. 85-ik fejezetéig. Ugyanennek javított kiadása 1581-ben; a hiányzó könyvek 1577-ben, helyesebben 1596-ban Firenzében láttak napvilágot; az eddigi kiadásoknál pontosabban Lodovico Antonio Muratori 1729-iki milanói kiadása a Scriptores rerum italicarum XIV. kötetében. Muratori az előbbi kiadások szövege mellett a lap alján feltűnteti a Ricciek s a Francesco Covoni prior birtokában volt kódexek változatait is. Az 1823–1826-i 14 kötetes firenzei Magheri-féle kiadás[182] az 1378(?)-ból való Ricci-kódex mellett a Riccardiana s Magliabecchiana Villani-kódexeit is fölhasználta. Azóta még Gherardi és Dragomanni adták ki 7 kötetben Firen-

zében 1844-ben, Racheli A. pedig Triesztben 1857. Varchi B. már a XVI. században panaszkodik, hogy a Villaniaknak „nemcsak eddig nyomtatásban megjelent könyvei, hanem a kéziratok is nyilvánvalólag sok helyt hibásak”.[183] Egy modern író még 1881-ben is sajnálkozik egy kritikai Villani-kiadás hiányán.

Jegyzetek

[1] [Az *Előszó* az eredeti, 1909-es kiadáshoz készült. *Szerk.*]

[2] Itália középállapotait a kezdő renaissance-korban, városállamainak jellemzését, a firenzei történetírást Villani előtt, valamint Villani s Dino összehasonlítását l. Gombos: Középkori Krónikások II. k. Dino Compagni. Krónika, Brassó, 1902. – A Villani-krónikánál l. *Erdélyi Múzeum* 1903.

[3] Villani genus antiquum, Fesulanus alumnus: Hujus et historicus stripis perhibetur Etruscae. Hujus et annales et urbis primordia narrant.

[4] A sír felirata: Sep. Villani Stoldi et filior. et eor. descendentium.

[5] IX. 136. – Dante Alighieri állítólagos háza a Via Calzaioli harmadik mellékutcájának, a Via Tavolini folytatását képező Via Dante Alighierinek északi során van. A háromemeletes, ódon, keskeny ház 1894 óta „nemzeti emlék" s Dante-múzeumul szolgál; kapuja fölött e fölirat van: In questa casa degli Alighieri nacque il divino poeta.

[6] VIII. 56.

[7] VIII. 56, 58: „magunk is ott voltunk az időben az országban (Flandriában), teljes bizonyossággal láttuk s tudjuk az eseményeket". VIII. 64: „A sioni püspök jóslatáról hitelre méltó emberektől magam hallottam, amint Sionon átutaztam". VIII. 78: 1304. szeptemberében IV. Fülöp monsimpeverei diadala után „pár nappal ott voltam a csatatéren s láttam az elesetteknek akkor még temetetlen hulláit".

[8] IX. 137, 256.

[9] X. 140, 169.

[10] X. 118.

[11] X. 178.

[12] X. 199. 203.

[13] XI. 129, 130, 133, 134.

[14] XII. 34. 1345. febr. 4-én mint „mercator cessans et fugitivus"-t vezették be a Stinche-fogház naplójába.

[15] „E csőd részben engem, a szerzőt is érint és súlyosan nehezedik rám; mindezt azonban e mulandó világ csalékony szerencséje okozta" XII. 55.

[16] Villani Máté. I. I.

[17] A felirat szövege: S. Jacobi Johannis Mathei de Villanis civis et mercatoris Florentini, cuius patruus magnus avus Florentinae urbis gesta scripserunt constructum ab eodem in anno MCCCCXLV.

[18] VIII. 36.

[19] Dino Compaginak szintén „a jubileum éve adott ösztönzést" krónikájához saját kora eseményeiről.

[20] Symonds: A renaissance Olaszországban (ford. Bánóczi József) Budapest 1895. I. k. 160. l.

[21] III. 76.

[22] Nagy olvasottságára (régi történelmi művek) hivatkozik a VIII. könyv 82. fej.-ben.

[23] III. 45. és VII. 2.

[24] Első neje L. M. Manni szerint Lisa de' Bondelmonti, a másik Monna de' Pazzi volt.

[25] XI. könyv. 60. és 61. fejezetei közt: Villani Fülöp Cronicájának bevezetése, melyben elmondja atyjának, Máténak halálát s az indokot, mely őt az írás folytatására bírta.

[26] Az 1357-iki törvény értelmében, akinek családjában valaha ghibellinek voltak, büntetés terhe alatt nem vállalhatott közhivatalt, V. ö. Macchiavelli. Istorie fiorentine III. 3.

[27] E címen adta ki Galetti 1847-ben Firenzében; olasz fordítása 1747 óta többször jelent meg, utoljára Triesztben 1858-ban.

[28] Burckhardt J.: A renaissancekori műveltség Olaszországban (ford. Bánóczi J.) II. k. 60. l.

[29] Pl. János I. I.; VII. 62.

[30] I. I.

[31] Máté IX. 43.

[32] X. 169.

[33] X. 177.

[34] IX. 181; XII. 74.

[35] XI. 80.

[36] XI. 77.

[37] XII. 14.

[38] VI. 138.

[39] XII. 44.

[40] VI. 81.

[41] IX. 214.

[42] I. 9.

[43] VI. 2.

[44] II. 1., IX. 1., XI. 130.

[45] III. 56.

[46] III. 72., X. 6.

[47] XI. 56.

[48] I. 1.

[49] X. 73.

[50] II. 9.

[51] VIII. 59.

[52] II. 62.

[53] II. 61.

[54] III. 45; V. 43.

[55] V. 38.

[56] Del Lungo Izidor: Dino Compagni e la sua Cronica, 3 k. Firenze 1887. I. 918. l.

[57] Gino Capponi marchese: Storia della repubblia di Firenze, I. 578.

[58] Pl. csak a VI. könyvben 34., 36., 57., 63., 71.

[59] I. 2.

[60] VII. 75. és X. 85.

[61] IX. 107.

[62] VII. 92. „Isten ítélete késhetik, de nem marad el." X. 86.

[63] VI. 87.

[64] Egy vihar a pisaiak (VII. 84), egy másik az arezzobeliek vereségének előjele (VII. 120). Egy különös fénytünemény VII. Henrik jövetelét (VIII. 109), az 1314-iki üstökös Szép Fülöp halálát (IX. 65) jelzi.

[65] I. 2. Pl. Nagy Lajos nápolyi sikereinek is ez a magyarázata, hogy szerencsés órában indult el Budáról (XII. 114.).

[66] X. 40.

[67] XI. 3.

[68] Pl. VII. 50.

[69] János, VI. 31, 41; VII. 6.

[70] VII. 31.

[71] VI. 3; VII. 61; VIII. 38; XII. 56.

[72] II. 8.

[73] V. ö. I. 50; VI. 27; XI. 2; XII. 41.

[74] VIII. 82.

[75] A Krónikában említett művek: Történelmiek: Escodio, „a történet mestere" (I. 8.) (az Escodio név alatt Eusebius, mások sz. Hesiodos, Magheri sz. Methodios elferdített neve rejlik). Szicília története I. 81; Trója tört. (I. 13, 50); Dares Phrigius I. 14; Titus Livius „a történelem mestere" I. 24, 40, 43, 44, 54, VI. 81, VIII. 36; Valerius Maximus I. 28., VI. 81. VIII. 36; Julius Caesar I. 41; Sallustius „Catellinarius", „grande dottore" I. 30, 32, 40, VIII. 36; Valerius Maximus I. 28., VI. 81. VIII. 36; Julius Caesar I. 41; Sallustius „Catellinarius", „grande dottore" I. 30, 32, 40, VIII. 36; Paulus Orosius I. 43, VIII. 36; Martinus Polonus I. 59, II. 4; a „Gothorum antiquissimi" kezdetű krónika II. 6; Nagy Károly krónikája II. 15.; a salisbury-i apátság története I. 24; Franciaország krónikája II. 15, III. 3; Apulia története IV. 19; Libro de conquisto d'oltremare, a keresztes hadjáratok története IV. 24, V. 28, VI. 18; Haython örmény hg. V. 29; Marco Polo Milione di Vinegia V. 29, VIII. 35. – Különböző cím nélküli krónikákat is említ (I. 43, 46, 59, II. 18, IV. 40); Nagy Konstantin adománylevele I. 24. – Villani Máté említi saját bátyjának krónikáját (I. 2, 71, VI. 42, VII. 2, 4, XI. 78), a gótok s longobardok történetét (IV. 1.), Valerius Maximust (IX. 42, 97). – Költői művek Villani Jánosnál: Lucanus (39-65) Pharsaliaja (I. 39, 40, 41, VI. 91, VIII. 36, XI. 139, XII. 17); Istatius (Statio poeta) Thebaisa, Homeros (I. 14), Vergilius

Aeneise (I. 8, 14, 22, 23, 43, VIII. 36), Ovidius (I. 14), Dante Alighieri (XII. 97, 119), Breton románcok (I. 24. II. 4.), Ramanzi (I. 56,). – Máténál: Horatius (X. 57, Juvenalis (X. 33; XI. 78), Dante poeta (XI. 69). – A szentírást említi János: Az evangéliumot (I. 50, II. 6, VI. 41, VII. 46, VIII. 56, IX. 157, X. 31, XII. 114, 122). Apostolok cselekedeteit (IX. 157), Bölcs Salamont (XII. 43. X. 226, XI. 1, 2). Máténál: Izaiás I. 4, Jób II. 71,) Dávid (XI. 98), Salamon (I. 9), Evangélium (IV. 55, IX. 1, XI. 56). János többször hivatkozik a középkorban sokat olvasott legendákra is. Pl. Szt. Sándor legendája (II. 7), Gualberti Szt. János legendája (IV. 17.) – Egyéb írók s művek: Villani Jánosnál: Aristoteles politikája, XII. 43, Tullius Cicero retorikája VIII. 10, Seneca (XII. 112), Boethius (II.-5), Brunetto Latini (VIII. 10), Arnaldo da Villanova: Della speculazione dell'avvento Anticristi c. műve, Szt. Gergely (XI. 3), Az állatok természetéről szóló könyv (X. 183), Prefazio Giudeo almanachja s a Tabule Toletane (XII. 41). Máté Isidorus sevillai püspök Ethimologiájára is hivatkozik (X. 42).

[76] I. 2.

[77] V. 74.

[78] XI. 85.

[79] VIII. 35; XII. 84, 124.

[80] IV. 19.

[81] VI. 54.

[82] XII. 41.

[83] I. 2.

[84] Pl. Máténál (II. 71) a csalárd ügyvéd s fiának esete.

[85] XII. 55.

[86] VIII. 81.

[87] VIII. 103.

[88] IV. 91.

[89] Firenze népének társadalmi tagoltságát l. Középkori Krónikások. II. Dino Compagni Krónikája. 15. 10. jegyz.

[90] VIII. 24.

[91] X. 15.

[92] X. 23.

[93] XI. 130.

[94] Pl. VII. 48.

[95] P. VIII. 81., 100.

[96] X. 23.

[97] Discorsi I. 17.

[98] Paradiso XVI. ének 52. s köv. versek.

[99] VIII. 24.

[100] XI. 65.

[101] II. 2.

[102] XII. 43.

[103] XI. 92.

[104] XI. 10.
[105] X. 179. A II. 8. fej.-ben János „la nostra Italia"-ról beszél.
[106] II. 75.
[107] III. 97.
[108] IV. 78.
[109] IV. 78.
[110] Dante De Monarchia c. művében (III. 15.) kifejti, hogy a gondviselés két célt tűzött az ember elé: a földi élet boldogságát s az örök élet üdvösségét. E két cél elérésére két vezérre van az emberiségnek szüksége: a földi boldogsághoz a császárra, a mennyei üdvösséghez a pápára.
[111] V. ö. Dino Comp. Krónikája 18. l.
[112] Due luminari del mondo, Duo soli. Purg. XVI. 106.
[113] XI. 20.
[114] X. 109.
[115] Frati godenti XII. 110.
[116] XI. 101.
[117] XII. 60.
[118] XII. 110.
[119] IV. 86.
[120] II. 1. VIII. 103.
[121] VIII. 6.
[122] III. 4.
[123] II. 48., III. 43.
[124] „Művünk tanúsága szerint nem értünk a retorikához." Máté VIII. 81.
[125] Az olasz irodalom története. Budapest 1896. 52. 63. l.
[126] VIII. 103.
[127] XII. 109. 110.
[128] XII. 3. 114.
[129] XI. 19.
[130] Sienai dialektusban idéz X. 80., luccaiban X. 86., nápolyiban VII. 93. Rontott (spanyolos) olasz nyelven don Alfonzo szavait VII. 10.
[131] VII. 75, 93, 94, 95. VIII. 56, XII. 3.
[132] VI. 46, 49; VII. 62, 121; VIII. 56, 108; IX. 54; X. 150;
[133] V. ö. Dante Trattójának érvelésével, mellyel indokolja, hogy a latin helyett a nép nyelvét használja. Giovanni del Virgilio szemére vetette, hogy a plebs nyelvén énekel. Azon körülmény, hogy a Divina Comediat latinra kellett fordítani, bizonyítja, hogy az olasz irodalmi nyelv kialakulása előtt a latint szélesebb körben értették magában Itáliában is, mint bármely olasz tájnyelvet. V. ö. Symonds id. művét.
[134] Ugyanaz, mint 132-es jegyzet.
[135] Pécs pl. Cinquevescovadi vagy Cinquechiese néven szerepel (XII. 89), Zara nála Giara (XII. 81.), Zágráb Sagabria vagy Sagravia. A bán szót Villani Máté Ilbano alakban tulajdonnévként használja.

[136] VII. 55; VIII. 56; X. 17, 104; XII. 67, 92. Máténál: IV. 46; XI. 78, 79.
[137] Máténál: II. 28.
[138] I. 7, 24, 25, 36; V. 24; X. 156.
[139] Népies közmondások: Jánosnál: VI. 81. VII. 15., 60. X. 47; X. 58, 96; XI. 39 stb. – Máténál: III. 62. VIII. 91. IX. 22. X. 10.
[140] II. 8.
[141] IX. 256.
[142] Pl. II. Frigyes, Manfréd, Anjou Károly, Máténál Nagy Lajos jellemzése.
[143] Ilyen pl. Pozzuolinál a Monte Barbaro leirása (I. 22.).
[144] VIII. 13.
[145] IV. 10-13. V. 39.
[146] IX. 103.
[147] IX. 310.
[148] VI. 52.
[149] VII. 75.
[150] IX. 1.
[151] IX. 31.
[152] XI. 73.
[153] Máténál az I. könyv 59. fejezetének közepe, az V. könyv 92. fejezetének vége, a 93., 94., 95. fejezetek egészen, a 96. eleje az eredeti kézirat elkallódása következtében hiányoznak; a hiányzó részek Domenico Boninsegninek Epitome dell'Istoria dei tre Villani című művéből, a Villani-krónika elég terjedelmes kivonatából pótolhatók. – Antonio Pucci Centiloquio címen terzinákban Compendiumot írt a Villani-krónikából. V. ö. Villari: Storia Lett. III. k. 46.
[154] „Immár hozzá fogunk az Úr esztendei szerint követve az idők rendjét, hogy annál világosabban álljanak előttünk a múlt eseményei." (IV. 18.)
[155] III. 14.
[156] „Senki se csodálkozzék azon, hogy Henrik történetét egyfolytában adtuk elő." (IX. 53.) – „Rendszerünk ellenére összekapcsoltuk a távoli időket." Máté (a II. k. 16. fej.) a tárgyi összefüggés kedvéért öt év múlva történt eseményeket egyfolytában ad elő.
[157] V. 19.
[158] Poggio életrajzában.
[159] I. 36.
[160] II. 90 s VIII. 36.
[161] I. 9., 38., 41. II. 2.
[162] XI. 131.
[163] VI. 62.
[164] I. 29.
[165] VIII. 1.
[166] X. 75.
[167] XI. 78.
[168] XI. 81.

[169] IX. 42.
[170] XI. 3.
[171] XI. 25.
[172] III. 78.
[173] IV. 69.
[174] Florentiner Studien, Leipzig 1874. Sybels Historische zeitschrift, 1870. XXIV. k. 274-313.
[175] Villari P. Storia Lett. di Italia II. 249. l.
[176] Századok 1877. 448. l. Óváry L. A nápolyi Anjou-korszak tört. kútfői.
[177] Magyarországban az Anjou- s Luxemburg-korban G. Genestrini Discorsii szerint a Medici, Portinari, Tosinghi s Nicolao da Uzano kereskedőcégeknek voltak ügyvivőségeik.
[178] III. 90.
[179] XII. 51.
[180] V. 1.
[181] Márki Sándor: Átmenet a középkorból az újkorba.
[182] Elsősorban is ezt a kiadást használtuk fordításunkhoz. Mellette még a Muratori és a Racheli-féle kiadásokra voltunk nagyobb figyelemmel.
[183] Storia fiorentina II. 3.

VILLANI JÁNOS KRÓNIKÁJA

(CRONICA DI GIOVANNI VILLANI)

Ennek a könyvnek *új krónika* a címe, az elmúlt eseményeket tárgyalja, főképpen Firenze városa eredetét s kezdetét, azután az összes változásokat, amelyeken átmenet s az idők folyamán át fog menni. Szerkeszteni kezdték Jézus Krisztus születésének 1300-ik évében.

ELSŐ KÖNYV

1. Bevezetés. 2. Hogyan kezdték lakni a világot a bábeli nyelvzavar után. 3. A világ három részre oszlása. Az első: Ázsia. 4. A világ második része: Afrika és határai. 5. A világ harmadik része: Európa és határai. 6. Hogyan jött elsőnek Európába Attalantus király, ötödízben Jáfetnek, Noé fiának utóda. 7. Attalantus király először Fiesole városát alapítja. 8. Attalantus három fia: Italus, Dardanus és Sicanus. 9. Hogyan egyeztek meg Italus és Dardanus Fiesole városának és Itália királyságának birtoka felett. 10. Dardanus Frigiába érkezik és Dardania városát alapítja, amely utóbb a nagy Troia lett. 11. Dardanusnak Tritamus nevű fia születik, a ki atyja lett Troiosnak, akinek nevéről a várost Troiának nevezték. 12. Troia királyai, Troiának első elpusztítása Laomedon király idejében. 13. A jó Priamos király újra fölépíti Troia városát. 14. Troia elpusztítása a görögök által. 15. A görögök, akik Troia elfoglalása után hazaindulnak, majdnem mind rosszul járnak. 16. Helenos, Priamos király fia, Hektor fiaival elhagyja Troiát. 17. Antinoros és az ifjú Priamos Troiából elindulva, Vinezia (Venezia) és Padova városát alapítják. 18. A harmadik Priamos királya lesz Németországnak, utódai pedig Franciaország királyai lesznek. 19. Ferremontes lett Franciaország első királya; az ő utódai. 20. Hogyan lett második Pipin, Nagy Károly atyja, Franciaország királyává. 21. Aeneas elindul Troiából és Carthagóba érkezik Afrikában. 22. Aeneas Itáliába érkezik. 23. Itáliában Latinus király uralkodik, Aeneas feleségül veszi leányát s az övé lesz az egész ország. 24. Julius Ascanius, Aeneas fia, az ő utódja lesz; azok a királyok és uralkodók, akik az ő családjából származnak. 25. Silvius, Aeneas második fia, Ascanius utódja lesz; tőle származnak a latinok, Albania és Róma királyai. 26. Romulus és Remus Róma városát kezdik építeni. 27. Hogyan lett Numa Pompilius a rómaiak királya Romulus halála után. 28. Rómának egymásután következő hét királyáról Tarquiniusig; hogyan veszítik el az ő idejében az uralmat. 29. Róma hosszú időn keresztül a consulok

és senatorok hatalma alatt áll, mígnem Julius Caesar császárrá lesz. 30. Catilina összeesküvése Rómában és az ő hivei. 31. Catilina fellázítja Fiesole városát Róma ellen. 32. A rómaiak Picenum síkjain legyőzik Catilinát és híveit. 33. Metellus háborút kezd seregével a fiesolebeliek ellen. 34. Metellus és Florinus leverik a fiesolebelieket. 35. A rómaiak első ízben ostromolják meg Fiesolet; Florinus halála. 36. Florinus halála után a rómaiak visszatérnek Fiesole ostromához. 37. Fiesole városa megadja magát a rómaiaknak; elpusztítása és szétromboltatása. 38. Firenze városának első felépítése. 39. Caesar Firenzéből elindulva Rómába érkezik és consul lesz, hogy a franciák ellen induljon. 40. A rómaiak és császáraik címere; hogyan vették át tőlük Firenze és más városok. 41. Hogyan lett Firenze városa a rómaiaknak és a birodalomnak kamarája. 42. Hogyan építik Firenzében Mars templomát, amelyet most Szent János egyházának hívnak. 43. Toscana tartomány fekvésének leírása. 44. Azon hatalom és uralom, amely Toscanában a rómaiak előtt létezett. 45. A következő püspökségek vannak Firenze városában. 46. Perugia városa. 47. Arezzo városa. 48. Pisa városa. 49. Lucca városa. 50. Luni városa. 51. Viterbo városa. 52. Orbivieto városa. 53. Cortona városa. 54. Chiusi városa. 55. Volterra városa. 56. Siena városa. 57. Visszatérés Firenze történetére; Szent Miniato vértanúsága Decius császár alatt. 58. Szent Cresci és társainak vértanúsága Firenze környékén. 59. Constantinus császár és utódai, továbbá azon változások, amelyek Itáliában történtek. 60. Hogyan jön be a keresztény vallás először Firenze városába. 61. A gótok és vandálok Itáliába érkeznek, elpusztítják az országot és ostromolják Firenze városát Szent Zenobius püspök idejében.

* * *

I. *Bevezetés.* Miután firenzei eleink városunk, Firenze múltjára vonatkozólag hanyagságból avagy mert Totila,[1] az Isten ostora pusztítása idejében a följegyzések elpusztultak, csak kevés s nem rendszeres emléket hagytak hátra, én, János firenzei polgár, tekintetbe véve a nemes városnak a jelenben elért nagyságát, illőnek tartottam leírni s fenntartani ezen annyira híres város eredetének, kezdetének, kedvező s kedvezőtlen változásainak s egész történetének emlékezetét; nem mintha képesnek érezném magam ily nagy munkára, hanem hogy anyagot nyújtsak utódainknak, hogy ne hanyagolják el ami időnkben történt nevezetes események emlékezetét sem és hogy példát adjak a jövő nemzedékének a múlt változásairól, azok körülményeiről s okairól, hogy gyakorolják magukat az erényben, kerüljék a bűnt, a balsorsot pedig viseljék erős lélekkel ami köztársaságunk javára és fennmaradására. Én e könyvben népies szerkezetben híven beszélem el, hogy tudós és tudatlan hasznot s élvezetet meríthessen belőle s ha valamely részében hiány volna, a bölcsek javítására hagyom. Legelőbb is el fog-

juk mondani városunk kezdetét s folytatjuk mindaddig, míg Isten kegyelme engedi. S nem valami csekély fáradsággal fogok törekedni a régibb s különféle könyvekből, krónikákból és szerzőkből összeszedni s felkutatni a firenzeiek tetteit s cselekedeteit, hogy ebben foglaljam őket össze, mindenek előtt pedig Fiesolenek,[2] e régi városnak eredetét, mert ennek elpusztulása volt oka s kezdete ami városunknak, Firenzének. S mivel nagyon távoli időkkel kell hozzá kezdenünk tárgyalásunkhoz, szükségesnek tűnik fel röviden más régi történeteket is elbeszélni; s legyen ez gyönyörűségére és hasznára ami mostani s leendő polgártársainknak s buzdítsa őket erényre s nagy tettekre, ha meggondolják, hogy nemes törzsből és erényes népből származnak, aminők a régi jó trójaiak,[3] s a derék és nemes rómaiak voltak. S művem dicsőségére s javára ami Urunk Jézus Krisztus segélyét kérem, akinek nevében minden munkának kezdete, lefolyása s vége van.

5. *A harmadik, Európa nevű földrész és annak határai.* A harmadik földrészt Európának hívják, határai keleten a Tanai[4] nevű folyó, mely Soldaniában, vagyis Cumaniában[5] van s az említett folyóról nevezett Tana-tengerbe[6] ömlik; e tengert nagyobbnak hívják; e tenger mellékén s Európa ezen, a tenger mellett Konstantinápolyig terjedő részein van Cumania egy része Orosz, Oláh[7]- és Bolgárország meg Alánia; továbbá délfelé Saloniche[8] s ami Görög-tengerünkben az Archipelagos szigetei, azután az egész Görögország egész Archaiáig, ahol Morea van; azután az Adriai-öböl, manapság Velencei-öböl[9] néven északnak fordul a tenger, mellette Romaniának[10] Durazzo felőli része, Szlavónia,[11] Magyarország egy szöglete terülnek el egészen Istriáig s Friuli-ig, innen a trevisói Marca s Velence városa felé fordul, azután dél felé megkerüli Itália földjét, Romagnát, Ravenát s az anconai Marcat, az Abruzzokat s Apuliát s egészen Calabriáig vonul szemben Messinával és Szicília szigetével; ezentúl ami tengerünk partja mentén nyugatnak fordul Nápoly és Gaeta felé egészen Rómáig; azontúl van a Maremma[12] s ami országunk, Toscana Pisaig s Genováig, oldalt hagyja Korzika és Szardínia szigeteit, majd Provence felé folytatja, utána Katalónia, Aragónia, Mallorca szigete s Granada meg Spanyolországnak a sevillai szorosig terjedő része, ahol keskeny tengerrész választja el Afrikától; itt a nagy Óceán-tenger külső partja mentén jobb kéznek fordul s körül veszi Spanyolországot, Kasztíliát, Portugáliát, északnak Galíciát s Navarrát, Bretagne-t meg Normandiát, oldalt hagyva az ír-szigeteket. Folytatásában Picardiát, Flandriát s a francia királyságot észak felé egy keskeny tengerrész választja el Anglia szigetétől, melyet hajdan Nagy-Britanniának neveztek s vele együtt Skócia szigetétől. Flandriától kelet és észak felé való folytatásában van Izland, Hollandia, Friesland, Dánia, Norvégia és Lengyelország s magába zárja egész Német-, Cseh- és Magyarországot Szászországgal együtt, ezentúl van Gotia és Svédország s így tér vissza Oroszországhoz és Cumaniához, ahol a fent említett határnál a Tanai folyóval kezdtük volt. Az ekként körülhatárolt harmadik földrész belsejében még sok más itt fel nem

említett tartomány van s aránylag a föld legnépesebb része, mivel a hideg felé terjed és mérsékeltebb. Európát ... Jáfetnek Nóe harmadik fiának leszármazottai lakták s Escodiusnak,[13] a történet mesterének elbeszélése szerint Noé a vízözön után született Janus[14] nevű fiával együtt személyesen Európába, Itáliába jött volt s ott fejezte be életét; Janus ott is maradt, nagy uralkodók s népek törzsatyja lett s sok dolgot hajtott végre Itáliában.

18. *A harmadik Priamos királya lesz Németországnak, utódai pedig Franciaország királyai lesznek...* III. Priamos, a Velencét alapító Priamos fia, az említett helyről nagy néptömeggel Pannoniába, azaz Magyarországba, a Sicambra[15] nevű helyre ment; így nevezték el s betelepítették az ő népükkel a derekassága s erénye következtében az említett Priamos lett uruk s királyuk. Ezt a népet galloknak, avagy szőkeségük miatt gallicusoknak nevezték s hosszú időn át egészen a római uralomig laktak azon a helyen . . .

38. *Firenze városának első felépítése.* Fiesole elpusztulása után Caesar[16] seregével a lapályra az Arno folyó mellé szállt, oda, ahol a fiesolebeliek Florinust[17] sok népével egyetemben leölték volt s azon helyt várost kezdett építtetni, nehogy Fiesole ismét helyre álljon; ott maradtak a vele volt s a fiesoleiek vagyonából meggazdagodott latin lovagok is, kiket tuderbelieknek[18] neveztek. Caesar tehát a város építéshez látott s beléfoglalt két falut, Camartit s Villa Arninát[19] s a maga nevéről Caesareának akarta elnevezni. De a római senatus ennek hallatára nem tűrte el, hogy nevéről Ceasareanak nevezze, hanem elrendelték s elhatározták, hogy azon nagyobb urak, kik részt vettek Fiesole ostromában, fogjanak Caesarral egyetemben a város felépítéséhez s aki közülök felülmúlja a többit, vagyis hamarább fejezi be a maga építkezését, nevezze el a várost a maga nevéről úgy, amint neki tetszik. Ekkor Macrinus, Albinus, Gnaeius Pompeius és Martius építőeszközökkel s mesterekkel felszerelten Rómából a városhoz jöttek, melyet Caesar építtetett s Caesarral egyesülve az építkezést felosztották maguk között a következő módon: Albinus az egész város kikövezéséhez látott, ami derekas egy munka volt s a város díszére s tisztaságára szolgált s még manapság is ásatás közben találni lehet ebből a követből főképpen a Santo Piero Scheraggio negyedében s a San Piero kapujában s a dóm-kapunál, ahol a régi város nyomai mutatkoznak. Macrinus a vízvezetéket csináltatta vízgyűjtőkkel s boltívekkel; 7 mértföldnyiről hozatta a vizet, egészen a Montemorello mellett levő Marina nevű folyóig ért s magába fogadta a Sesto, Quinto s Colonnata felett fekvő összes forrásokat. Firenzében pedig a nevezett források egy *caput aquae*[20] nevű nagy palotában végződtek, melyet ma ami népnyelvünkön Capaccianak neveznek s egyes régiségek most is láthatók belőle a Termaban. S megjegyezni való, hogy a régiek egészségi szempontból vezetéki vizet ittak, mert sokkal finomabb s egészségesebb a kútvíznél, bort pedig kevesen, sőt alig néhányan ittak, a többiek vezetéki s nem kútvizet ittak; s akkoriban nagyon kevés szőlőskert is volt. Gnaeius Pompeius égetett téglából a város falait építtette, a város falai fölé pedig

igen vastag kerek tornyokat építtetett 20 könyöknyire egyik tornyot a másiktól, úgy, hogy e tornyok igen szépek s erősek voltak. A város területéről s kerületéről nem találunk említést egy krónikában sem, a történetek csak annyit említenek, hogy az időben, midőn Totila, *Flagellum Dei,* elpusztította, igen terjedelmes volt. A másik római úr római mintára Capitoliumot vagyis egy csodás szépségű palotát, a város főerősségét építtette; az Arno folyó vize árkon s kiásott csatornán bolthajtások alatt ment beléje s a föld alatt tért az Arnoba vissza s ez az árok minden tisztulási ünnep alkalmával kimosta a várost. Ez a Capitolium azon tér helyén volt, melyet ma Mercato Vecchionak[21] neveznek a Santa Maria in Campidoglio nevű templomon felül s ez bizonyosabbnak látszik. Mások azt mondják, hogy a mai Guardingo helyén volt, oldalvást a tértől, mely manapság a Priorok palotájáról „a néptere"[22] nevet viseli, ahol egy más erőd volt. Guardingonak nevezték utóbb azon fal- és bolthajtásmaradványokat, melyek Totila után romokban maradtak s ahol utóbb a szabad-személyek tartózkodtak. Az említett urak minden Igyekezetükkel azon voltak, hogy túlszárnyalják egymást az építésben, mindamellett mindnyájan ugyanazon időre fejezték be, miért is egyikük sem nyerte azt a kegyet, hogy tetszésére nevezhette volna el a várost, úgy, hogy eleinte sokan kis Rómának hívták. Mások Florianak nevezték, mert ott halt meg Florinus, aki először építtetett azon a helyen s a fegyver dolgában is kiváló s a lovagiasságnak is virága volt s köröskörül az épülő város helyén mezei virágok s liliomok sarjadtak. Utóbb a lakosság nagyobb része megegyezett a Floria elnevezésben, minthogy virágok közt, vagyis nagy gyönyörűséggel épült. S bizonyára így is volt, mert Róma legjobb s legmegfelelőbb népelemei népesítették, kiket a senatorok küldtek Róma minden egyes városrészéből sorrendben, amint a sors esett, hogy ott lakjanak s hozzájuk csatlakoztak azon fiesolebeliek is, akik ott akartak letelepedni s lakni. Később azonban a hosszas közhasználat Fiorenzának nevezte el, amit virágdíszű kardnak értelmeztek. S úgy találjuk, hogy 682-ben épült Róma alapítása után s 70 évvel ami Urunk Jézus Krisztus születése előtt. S megjegyezni való, hogy a firenzebeliek mindig háborúskodnak s egyenetlenkednek egymás közt amin nincs mit csodálkozni, hiszen két, annyira eltérő ellenséges és különböző szokású néptől eredtek és származtak, mint aminők a nemes és erényes rómaiak s a durva s harcban zordon fiesoleiek voltak.[23]

MÁSODIK KÖNYV

1. Hogyan dúlta fel Firenzét Totila, Isten ostora, a gótok s vandálok királya. 2. Hogyan állította helyre Totila Fiesole városát. 3. Totila elhagyja Firenzét és Róma felé indul; szétdúl sok várost és rossz halállal elhal. 4. A gótok urai maradnak Itáliának Totila halála után. 5. Hogyan űzik ki először a gótokat Itáliából és hogyan szerezte vissza az uralmat az ő fiatal királyuk Theodoric. A gótokat teljesen kiűzi Itáliából Belizár római patricius. 7. A longobárdoknak Itáliába való jövetele. A szaracénok törvényeinek és felekezetének keletkezése Mohamed által. 9. Rotari longobárd király követői. 10. Martell Károly az egyház kérelmére Franciaországból Itáliába érkezik a longobárdok ellen; Siena városának keletkezése. 11. Eracus longobárd király Apuliából a Szentszék iránti engedelmességre tér. 12. Telofres, a longobárdok királya, üldözi a szentegyházat; Pipin király István pápa kérésére bejön Franciaországból, leveri és elfogja őt. 13. Desiderius, Telofres fia, megújítja a küzdelmet a szentegyház ellen, amely okból Nagy Károly Itáliába tör, legyőzi, elfogja és szétzúzza a longobárdok uralmát. 14. Nagy Károly családja és utódai. 15. Nagy Károly, Franciaország királya, 17. A szaracénok Berberiából Itáliába törnek, de mindannyiukat legyőzték és megölték. 18. A szaracénok még betörnek Calabriába, a normannok pedig Franciaországba. 19. Hogyan és kinek személyében vesztette el Pipin nemzetsége a császárságot és a francia királyságot. 20. Folytatás. Capet Hugó nemzetségének uralma. 21. Firenze városa 350 éven át el volt pusztulva és feldúlva.

* * *

1. *Hogyan dúlta fel Firenzét Totila, Isten ostora, a gótok s vandálok királya.* Krisztus 440-ik évében[24], Szent Leó pápa,[25] Theodosius és Valentinianus[26] császárok korában volt észak tájain egy vandál s gót király, akit Bélának,[27]

melléknevén Totilának[28] hívtak. Ez egy törvényt nem ismerő, erkölcseiben s minden dolgában kegyetlen barbár volt, Goziában és Sveziában[29] született s kegyetlensége folytán megölte testvérét s erejével és hatalmával sok mindenféle néptörzset vetett maga alá; aztán elhatározta, hogy elpusztítja s tönkreteszi a rómaiak birodalmát s feldúlja Rómát; ekképpen uralma által mérhetetlen népet gyűjtött össze országából és Sveziából, Goziából, aztán Pannoniából, vagyis Magyarországból s Dániából, hogy Itáliába törjön. S amint Itáliába akart menni, a rómaiak, burgundok s franciák ellenálltak neki s nagy ütközetet vívtak vele Lunina vidékén, vagyis Friuli és Aquileia közt. Nem volt még ütközet, melyben egyik s másik részről is annyi nép esett volna el, mint ebben; elesett a burgund király s Totila vereséggel tért megmaradt népével honába.[30] De végre akarta hajtani a római birodalom megsemmisítésére vonatkozó szándékát s az előbbinél nagyobb sereget gyűjtött s Itáliába jött. Először is Aquileia városa megszállásához fogott s három évig táborozott alatta, aztán elfoglalta, felégette s feldúlva minden népével egyetemben s Itáliába nyomulva hasonló módon dúlta fel Vicenzát, Bresciát, Bergamot, Milanot s Ticinot[31] s Lombardia szinte minden városát, csak Modenát véve ki Szent Giminiano érdemei folytán, aki ott püspök volt; mert népével áthaladt azon a városon s Isten csodája által nem vette azt észre, csak amikor már kiért belőle s e csoda következtében elpusztítatlanul hagyta. De feldúlta Bolognát s vértanúvá tette Szt. Proculus bolognai püspököt s ilyképpen a Romagna szinte valamennyi városát feldúlta. Azután Toscanába kelt át s Firenze tekintélyes és erős városára bukkant. Amint annak elnevezését s azt hallotta, hogy a legelőkelőbb rómaiak építették s hogy a birodalom s Róma kamarája volt s hogy azon vidéken ölték meg elődjét, Radagais gót királyt[32] oly nagy számú góttal együtt, miként fennebb elmondtuk volt,[33] elrendelte, hogy szállják meg s több ideig időzött alatta hiába. Midőn látta, hogy ostrommal nem veheti be, minthogy nagyon meg volt erősítve tornyokkal, falakkal és sok jó néppel: csellel, színeskedéssel s árulással törekedett bevenni. Minthogy a firenzeiek folytonos háborúskodásban állottak Pistoia városával: Totila a város körül pusztított s megüzente a firenzeieknek, hogy barátjuk akar lenni s az ő szolgálatukban fel akarja dúlni Pistoia városát. Nagy szeretetet mutatott irányukban s ígérte, hogy szabadalmakat ad nekik sok tágkörű feltétellel. A rövidlátó firenzeiek (s ezentúl mindig közmondásszerűleg vakoknak nevezték őket) hittek hamis színeskedésének s hiú ígéreteinek: kaput tártak előtte s városukba bocsátották őt és népét s ő a Capitoliumban szállt meg. Amint a kegyetlen zsarnok minden erejével a városban volt s hamis látszattal szeretetet mutatott a polgárokkal szemben, egy napon nagy számban tanácskozásra hívta a város legnagyobb s leghatalmasabb vezetőit s amint a Capitoliumba értek s egyenként haladtak át egy szoba bejáratán, valamenynyiüket megölette s kivégeztette s egyik sem hallotta a másikat s azután a Capitolium vízvezetékébe vagyis a Capitolium földalatti Arno-árkába dobatta őket, hogy senki

se vegye észre a dolgot. Így ölette őket nagy számban, hogy semmi sem hallatszott belőle Firenze városában, hanem csak a város kijáratánál, ahol az említett vízvezeték vagyis árok felszínre került s visszafolyt az Arnoba, piros s vérszínben tűnt fel az egész víz. Ekkor a nép észrevette a csalást s árulást, de már hiábavaló s késő volt, mivel Totila felfegyvereztette egész népét s amint észrevette, hogy kegyetlenségét felfedezték, elrendelte, hogy árasszák el a várost s öljenek le kicsinyt és nagyot, férfit s nőt. S így is tettek minden[34] ellenállás nélkül, mert a polgárok fegyvertelenek s készületlenek voltak. Úgy találjuk pedig, hogy az időben Firenze városában 22000 fegyverképes férfi volt az aggok és gyermekek nélkül. Midőn a város népe látta, hogy mily fájdalomra s pusztulásra jutott, aki menekülhetett, megtette, a vidékre futott s elrejtőzködött az erdőkben s barlangokban; de még többet a polgárok közül megöltek, levágtak s elfogtak s az egész várost az említett gótok, vandálok s *magyarok* kifosztották minden vagyonából s gazdagságából. S miután Totila népét s javait így elemésztette, elrendelte, hogy rombolják le, égessék s pusztítsák, hogy ne maradjon benne kő kövön. S úgy is tettek; csakis nyugat felől maradt meg egy torony azok közül, melyeket Gnaeius Pompeius építtetett volt, északon s délen egy kapu s bent a városban a kapu mellett a *casa sive domo,* ami alatt Szt. János székesegyházát értjük, melynek előbb Mars háza volt a neve. Ez pedig még soha sem pusztult el és soha sem is fog elpusztulni, hanem csakis az ítélet napján, mert így találjuk felírva a nevezett egyház falára. S még más tornyok vagyis templomok is maradtak fenn, melyeket betűkkel jelöltek, mert így találjuk őket a régi krónikákban s nem tudjuk értelmezni őket, így vannak: S., P. háza és F. háza. A városnak 4 kapuja s 6 mellékkapuja volt s csodás erősségű tornyok voltak a kapuk fölött. Mars isten bálványa, melyet a firenzeiek a templomból kivettek s egy toronyra helyeztek volt, ekkor esett az Arnoba s mindaddig ott maradt, míg Firenze romokban hevert. Így dúlta fel a gonoszságos Totila Firenze nemes városát Krisztus 450-ik évében június 28-ik napján 520 évvel alapítása után s a nevezett városban ölte meg Totila népe nagy kínzások közt boldog Mauritius firenzei püspököt, kinek teste a Santa Reparataban nyugszik.

2. *Hogy állíttatta helyre Totila Fiesole városát.* Firenze feldúlása után Totila zászlaival, sátoraival s bódéival azon helyre ment, melyen egykor Fiesole ősi városa állt, ott tábort ütött s elrendelte a város helyreállítását s kihirdette, hogy aki oda akar telepedni s ott lakni, legyen biztonságban és szabad, ha megesküszik, hogy a rómaiak ellensége lesz, nehogy Firenze városa valamikor ismét helyreálljon. Ennélfogva sokan, akik régen Fiesoleból szállták volt alá, visszatértek oda lakni s maguk az elmenekült firenzeiek közül is sokan, akik nem tudtak hova menni, hol lakni és így rövid idő alatt helyre állt s visszaépült Fiesole városa s erős lett falai s népe által és ezentúl is, miként előbb, folytonosan lázadásban volt Róma ellen...

3. *Hogyan hagyta el Totila Fiesolét, hogy Rómába menjen s dúlt fel számos várost s halt meg gonosz halállal.* Fiesole városának helyreállítása után Totila

elhagyta azt és Toscanába ment, hogy a birodalmat pusztítsa s Rómába menjen. Elfoglalta s feldúlta Arezzo városát, felszántotta és sóval vettette be; Perugiát hosszas ostrom után éhség által bevette s feldúlta püspökét, boldog Herculanust megfojtotta. Ugyanígy tett Pisa, Lucca, Volterra, Luni, Pontremoli, Parma, Reggio, Bologna, Imola, Faenza, Forli, Forlimpopolo s Cesena városokkal is; mind e városokat s Lombardia megnevezett városait, Róma-vidék s Campania sok más városát ez a gyalázatos Totila feldúlta és sok szent szerzetest s barátot ő s népe elpusztított s vértanúvá tett s nagy keresztényüldözést rendezett, az egyházakat s monostorokat kirabolta, elpusztította és széthányta. Azután Róma feldúlására menet a Maremmában hirtelen halállal elhunyt. Más tudós azonban azt írja, hogy az akkor uralkodó Szt. Leó pápa Istenhez való könyörgései folytán a nevezett Totila elhagyta Itáliát s megszűnt a romlás és a vész; Isten csodája következtében ugyanis az említett Totilának álmában több alkalommal látomány képében egy rémes és borzasztó arcú árny jelent meg s fenyegette, hogy tönkreteszi, ha nem cselekszik a nevezett szent atya, Leó pápa akarata szerint. Az a Totila pedig ettől való féltében megtisztelte a nevezett pápát s anélkül, hogy Róma felé közeledett volna, elhagyta Itáliát s visszatért Pannoniába s oda érve hirtelen halállal meghalt; van, aki azt mondja, hogy Cigoleban halt meg a Marcaban. De bárhol halt is meg, halála éjjelén Marcianus görög császár álmában Totila íját eltörni látta, miből megértette, hogy Totila meghalt s úgy is találták, hogy ugyanazon éjjel halt meg. Ez a Totila volt a legkegyetlenebb és a leghatalmasabb az összes zsarnokok közt s ezért a gonosz kegyetlenségéért nevezték melléknéven *Flagellum Deinek.* Mások azt írják, hogy e melléknevet Szent Benedek[35] adta volna neki, kinek szentségéről annyit hallott Totila, hogy álöltözetben Monte Cassinoba[36] ment, hogy lássa, vajon fölismeri-e őt. A boldogságos szent, bár soha sem látta volt őt, isteni ihletből felismerte s megszólította: *te vagy Isten ostora a bűnök büntetésére*[37] s a maga részéről meghagyta neki, hogy ne ontson több embervért, mire kevéssel rá meghalt. S valóban Isten ostora volt a rómaiak s itálok dölyfének megtörésére az ő bűneik miatt, mert az időben nagyon meg voltak rontva az ariánus eretnekség tévelyétől Krisztus igaz vallása ellen s bálványozók voltak és sokféle, Istennek nem tetsző bűn fertőztette őket s így az isteni mindenhatóság igazság szerint büntette az igaztalanokat ezen igaztalan zsarnok által.

4. *A gótok Totila halála után Itália urai maradnak.* Még Totila életében egy másik gót király, Theodoric, elhagyta Gótországot, feldúlta Dániát, azután Lotharingiát, azaz Brabantot s Hainaut-t[38] s szinte egész Franciaországot. Spanyolországban érte őt Totila halálhíre, mire a vandálokkal, gótokkal s magyarokkal rögtön Itáliába jött s a Totilával tartó különféle más népeket saját uralma alatt egyesítette, Spanyolországban pedig testvérét, Elaricot vagyis Elariot hagyta gót királynak...

5. Krisztus 465-ik éve körül egy bizonyos Augustulus[39] uralkodott 15 hónapon át a római birodalmon, mígnem egy rutinai görög, Evancier népével,

a rutinokkal Itáliába jött s elűzte az uralomból a nevezett Augustulust... Ennek hallatára Zeno konstantinápolyi császár az ifjú, 17 éves Theodoricot, a gótok királyának hátrahagyott fiát küldte az említett Evancier ellen; szárazföldön nagy fáradalmak közt Bolgár- és Magyarországon át vonult s Evancier Itália egész erejével Aquileianál szállt vele szembe; ott megütköztek, Evancier vesztett s kevesed magával Rómába menekült; a római nép azonban nem akarta bebocsátani a városba. Theodoric a gótokkal, görögökkel s magyarokkal Rómáig követte, mire Evancier Rómából Ravennába futott; Theodoric oda is utána ment, 3 éven át ostrom alatt tartotta s a város bevétele után Krisztus 480. évében megölte őt...[40] s így Itália ura és királya maradt...

7. *A longobárdok Itáliába való jöveteléről.* Narses római patricius volt s Justinus császár nevében a Nyugat fölött uralkodott, de kegyvesztetté lett Justinus neje, Sophia császárnő előtt, úgy hogy halállal s méltósága elvesztésével fenyegette őt, amely dolog miatt Narses fellázadt Justinus császár ellen s Pannoniába küldött a longobárdokért (akik magyarok) s Rotari nevű királyukkal szövetkezett a konstantinápolyi császár s a görögök ellen, hogy elragadja tőlük Itália uralmát s úgy is történt: ez a longobárd király Krisztus 570-ik évében Itáliába jött. A legelső longobárdok, kik Itáliába jöttek, így öltözködtek: fejüket borotválták, szakálluk hosszú, ruházatuk bő s hosszú és többnyire lenből volt, a frízek módjára szíjakkal összekötözött, sarokig érő fejetlen harisnyájuk volt. E longobárdok eleinte Szászországban laktak, de a nép túlszaporodása miatt egy részük elhagyta országukat s elfoglalta Pannoniát, azután Magyarországban terjeszkedett el s longobárdoknak nevezték őket egy Godan nevű nemtőtől, akitől a longobárdok feleségei s az említett nemtő neje tanácsot kértek szerencséjükre vonatkozólag s ő tanácsképpen azt mondta, hogy álluk köré csavart hajjal jöjjenek reggel napkeltekor. Godan meglátta őket s mondta: kik azok a longobárdok? s ez volt az ő első nevük. Utóbb a fent nevezett időben s okból Itáliába mentek s először is a milanoiakat űzték ki Milanoból s hasonlókép Ticino lakóit, a cremonabelieket, a bresciaiakat s bergamobelieket s először is ezekben a városokban kezdtek lakni és saját népükkel népesíteni s azután a környék valamennyi városát, a toscanabelieket is egészen a pugliai[41] királyságig uralmuk alá vetették; azontúl azt az országot a longobárdok nevéről Lombardianak s lombardoknak nevezték, mert azelőtt Ombria[42] tartománynak, a Pón túl Ensubrianak[43] hívták. S jövetelükkel Itália felszabadult a konstantinápolyiak igája alól s az időtől fogva a rómaiak patríciusok által kormányoztatták magukat s ez hosszú ideig tartott. S a mondott longobárd király Pavia városát tette királysága fővárosává s amíg uralkodott, sok nagy s nevezetes dolgot vitt végbe.[44]

9. *Rotari longobárd király követőiről.* Az említett Rotari király után, kiről fentebb tettünk említést a Narsesről szóló fejezetben, ki először hivatta őket Itáliába, Gisulf uralkodott. Ez a Gisulf Apulia királya volt s Beneventot tette fővárosává s egész Apuliát szinte lakatlanná tette, hogy longobárdok-

kal népesítse be s a máig longobárdnak nevezett törvényt hozták, melyet az apuliaiak s a többi olaszok ma is tartanak azon részekben, ahol gyámot,[45] köznyelven manovaldo-t[46] rendelnek a nők mellé, ha valami szerződést kötnek s ez jó s igazságos törvény volt. Ez a Gisulf Rómában ostrom alá fogta a pápát s két fia volt: az egyik, Alberik nevű, Lombardiában uralkodott, a másiknak Grimoald volt a neve s Beneventoban maradt s ott halt meg vérköpölyözés által, egy ív felajzásában kifárasztván karját. Grimoald után fia, Romuald lett a király, ki sok üldözést rendezett az egyház ellen. Lombardiában Alberik s utána utódai uralkodtak s viseltek nagy háborút a ravennaiak ellen Romagnában,[47] mely Róma után a legnagyobb s leghíresebb városa volt Itáliának. S annyi ideig uralkodtak a longobárdok Itáliában, hogy egészen Itália bennlakóivá váltak. Különböző felekezetekhez tartoztak; mindamellett hogy meg voltak keresztelve: ki keresztény, ki ariánus vagy másféle tévelygő, ki bálványozó s pogány s így volt Itália hosszú időn keresztül a longobárdok által tévelyektől s zsarnokuralomtól fertőztetve, az egyház pedig nagyon lealázva és lesújtva. Alberik után Eliprand uralkodott mint a longobárdok királya, aki oly nagy volt, mint egy óriás, úgy hogy lábának hosszáról vették a földmértéket, melyet ami időnkben is Eliprand-féle lábnak neveznek s amely csak kevéssel kisebb egy – ami arányaink szerint való – rőfnél s így is van kifaragva sírján Páviában. Ez az Eliprand keresztény volt és Szardíniába küldött Szent Ágoston csontjainak s testének feltalálása végett és Itáliába hozatta azt s áhítatból egészen Genováig körmenettel ment elébe és aztán Krisztus 725-ik évében nagy tisztességgel s ünnepélyesség közt Páviában helyezte el.

HARMADIK KÖNYV

1. Némi visszatérés Firenze városának Nagy Károly és a rómaiak segítségével való újjáépítésére. 2. Az ablak és a nagyság, melyben Firenze városát újraépítik. 3. Nagy Károly Firenzébe jövetele, kiváltságlevele és a Szent Apostol egyházának építtetése. 4. Hogyan és miért szállott a római császárság az olaszokra. 5. Ottó az egyház kérésére először tör be Szászországból Itáliába és leveri az olasz császárok hatalmát.

* * *

3. *Nagy Károly Firenzébe jövetele, kiváltságlevele és a Szent Apostol egyházának építtetése.* Firenze új városának kis kiterjedésben s alakban a fent említett időben[48] való helyreállításakor a kapitányok, akik a császár s Róma község nevében voltak ott, elrendelték a város benépesítését s miként hajdan, Firenze alapításakor, elrendelték Rómának, hogy a legjobb római nemes s népbeli nemzetségek maradjanak Firenzében polgárok gyanánt; így tettek a második újraépítésnél s mindenik gazdag javadalomban részesült. S úgy találjuk a francia krónikákban, hogy Nagy Károly császár, Francia királya, Firenze városának a fent elmondott módon való helyreállítása után Rómából való távoztában s a hegyeken túlra való visszatértében Firenzében időzött s nagy ünnepélyességgel ülte meg a feltámadás húsvét-ünnepét Krisztus 805-ik évében és számos lovagot avatott Firenzében s a szent apostol templomát alapította a külvárosban s Isten és a szent apostolok tiszteletére gazdagon ellátta s Firenzéből való távozásakor a várost kiváltságokkal ruházta fel s Firenze községet és lakóit 3 mfd-nyi kerületben mentességgel és szabadsággal látta el, adókivetés vagy fizetés kötelezettsége nélkül, kivéve évi 26 dénárt minden tűzhely után. Hasonló módon mentessé

tette a környék minden polgárát, aki be akart telepedni s a külföldieket is, minélfogva sokan mentek oda lakni s rövid idő alatt jó fekvése, kényelmes elhelyezése, folyója és síksága által a leírt kis Firenze jól benépesedett s erőssé tették falai s vízzel telt árkai. S elrendelték, hogy a mondott várost Róma módjára, vagyis két consul s 100 senatorból álló tanács által igazgassák s kormányozzák s hosszú időn át így is igazgatták, amint alább említeni fogjuk. Firenze említett polgárai hosszú időn át sok zaklatást s háborúságot viseltek el, egyrészről mert a fiesoleiek oly közelben ellenségeik voltak s folyton gyűlölködtek s állandó háborúságban voltak egymással, azután a szaracénoknak a francia császárok[49] korában Itáliába való becsapkodásai következtében, amint fentebb említettük,[50] melyek nagyon sújtották az országot, azután a különféle változások miatt, melyeken Róma s egész Itália átment, egyfelől a pápák, másfelől az olasz császárok[51] viszálykodásai következtében, kik folytonos harcban állottak az egyházzal. E miatt Firenze városának neve s hatalma két évszázadon át nem terjeszkedhetett s nem nőhetett túl szűk határain. De mind e harcok és zavarok között is egyre gyarapodott lakosságban s erőben és keveset törődött a fiesolebeliek támadásaival vagy Toscana egyéb viszontagságaival; mindamellett, hogy ereje s uralma csak kevéssé terjedt a városon kívül, mivelhogy az egész környéket a városnak nem engedelmeskedő nemesek s hatalmasok kastélyai lépték el s egyik-másik Fiesolével tartott, mindazonáltal a városnak bent egységes polgársága volt s erős volt fekvésénél, falainál s vízzel telt árkainál fogva s bent a kis városban rövid idő alatt, a városéit nem számítva, a polgároknak több mint 150, egyenként 120 rőf magas tornyuk volt s az a sok magas torony, mely akkoriban Firenzében volt, amint mondják, messziről s kívülről a maga kis terjedelméhez képest a lehető legszebb s legbüszkébb város látványát nyújtotta; ez időközben nagyon népes volt, teli palotákkal s házakkal s az akkori időkhöz képest hatalmas néppel . . .

4. Első Berengár itáliai császár után fia, II. Berengár uralkodott kilenc esztendeig. Ez időben X. János pápa Tosiglianoból testvérével, Alberico őrgróffal Apuliába a szaracénok ellen ment s a Garigliano folyó mellett szerencsésen le is győzték s Apuliából kiűzték őket. Ezután Rómába mentek, ahol a pápa összeveszett az említett őrgróffal s kiűzette őt Rómából, mire emez haragjában követeket küldött a magyarokhoz s Itáliába hívta őket; ezek nagy sokaságban el is jöttek[52] s feldúlták s elpusztították szinte egész Toscanát s Róma környékét, leöltek férfit és nőt s minden kincset magukkal vittek; utóbb azonban a rómaiak kiűzték őket s bosszúból minden évben a rómaiak Magyarországba törtek, hogy hadakozzanak ellenük. Ez után 7 éven át Lothár uralkodott Itáliában . . .

5. . . . Ottó császár Németországba való visszatérte után[53] sok küzdelmet folytatott a magyarokkal, leverte, legyőzte[54] s uralma alá hajtotta őket...

NEGYEDIK KÖNYV

1. A római császárság választása a németekre száll; első Ottót Szászországból császárrá avatják. 2. Harmadik Ottó császár és Hugó őrgróf, aki a firenzei apátságot alapítja. 3. Németország hét fejedelme, akik a császárt választják. 4. Franciaország királyainak családja, akik Capet Hugótól származtak. 5. Hogyan lett első Henrik császárrá. 6. az említett Henrik idejében a firenzeiek elfoglalták s feldúlták Fiesole városát. 7. Sok fiesolei Firenzébe ment lakni és egy népet alkot a firenzeiekkel. 8. Hogyan növekszik Firenze városának kerülete előbb árokkal és kerítésekkel, utóbb fallal. 9. Hogyan lett első Konrád császárrá. 10. A nemesek, akik a don környékén laktak. 11. A nemesek házai a Szent Péter kapuja negyedében. 12. A Szent Brancazio negyedbeliek (t. i. nemesek). 13. A Santa Maria és a San Pietro in Scherragio kapuja negyedében lakók. 14. Ezen időben az Arno túlsó partja (Oltrarno) kevéssé lakott. 15. Hogyan lett a másodiknak nevezett Henrik császárrá és a nevezetes dolgok, melyek az ő korában történtek. 16. Harmadik Henrik császár lesz, az ő korában történt itáliai nevezetességek"; a római udvar Firenzébe megy. 17. Hogyan lett szentté Gualberti Szent János firenzei polgár, a valombrosa-i szerzetnek atyja. 18. Több ez időben végbement dolgok elbeszélése. 19. Guiscard Róbert és utódai, akik Szicília és Apulia királyai voltak. 21. Mathild grófnő. 22. Hogyan kezd háborút bajorországi harmadik Henrik császár az egyház ellen. 23. Az említett Henrik császár megszállja Firenze városát. 24. Hogyan ment végbe ez időben a nagy hadmenet a tengerentúlra. 25. A firenzeiek növelni kezdik vidéküket. 26. A firenzeiek feldúlják és legyőzik Prato várát. 27. Bajorországi negyedik Henrik császárrá lesz és üldözi az egyházat. 28. Végül hogyan tér az egyház iránti engedelmességre az említett negyedik Henrik császár. 29. A firenzeiek legyőzik negyedik Henrik császár helytartóját. 30. Firenze városában két alkalommal tűz támad, mely a városnak csaknem legnagyobb részét elhamvasztja. 31. A pisaiak elfoglalják Mallorcát, a firenzeiek őrizetükbe ve-

szik Pisa városát. 32. A firenzeiek elfoglalják s szétrombolják Fiesole várát. – 33. Hogyan mérik föl Firenze vidékét. 34. Roger Apulia hercege háborút visel az egyházzal és azután kibékül a pápával; Rómában két pápa volt egy időben. 35. A második nagy tengerentúli hadmenet elbeszélése. 36. Hogyan pusztítják el a firenzeiek Montebuono várát. 37. Hogyan győzi le a firenzeieket Montedicrocenél Guido gróf. 38. Hogyan győzik le a pistoiabeliek Carmignano mellett a pratobelieket.

* * *

5. *Henrik császárrá választása.* III. Ottó császár halála után a német választók II. Henrik bajor herceget Nagy Károly nemzetségéből tették császárrá s ez krisztus 1003-ik évében történt. 12 évig s 6 hónapig uralkodott s jó szerencsével harcolt minden német-, cseh-, és olaszországi ellenségével; országostól Krisztus hitére térítette Istvánt, Magyarország királyát s nőül adta hozzá nővérét. Ő volt az első Henrik nevű császár, mint német király azonban második volt...

17. *Gualberti Szent János firenzei polgár, a Valombrosa rend atyja.* Henrik császár[55] idejében élt Firenze vidékén egy János nevű nemes ember, Gualberto úrnak, a Petroio di Valdipesa urak közül való lovagnak fia. Ez világi ember volt s háborúságban állt szomsédaival, akik megölték egyik testvérét; egyszer fegyveres lovasok társaságában Firenzébe menet a San Miniato a Monte egyháza közvetlen közelében ellenségére, testvére gyilkosára bukkant; amikor ez az ellensége látta, hogy meglepték, Gualberti János lábai elé borult s keresztbe tett karokkal a keresztre feszített Jézus Krisztus nevében kegyelemért esedezett. Isten könyörületre indította ezt a Jánost, megbocsátott ellenségének és San Miniato egyházába vezette, hogy fogadalmat tegyen a feszület előtt. E könyörületével Isten nyilvános csodát mutatott, mert mindenki láttára a feszület az említett Gualberti János felé hajlott s azon kegyelemben részesítette, hogy elhagyja a világi életet s a vallásos életre térjen és szerzetessé lett San Miniato említett egyházában. Utóbb azonban, mivel az apátot szimoniákusnak s bűnösnek találta, mint remete a Valombrosai-alpok közé ment s ott annyira öregbedett Isten kegyelmében és a szentségben, hogy – amint Istennek tetszett – első kezdeményezőjévé lett ama kolostornak és szent rendnek, melyből sok kolostor és számos szent szerzetes áradt szét Toscanába s Lombardiába. S életében s azután is számos csodát vitt végbe, amint azt legendája elbeszéli; VIII. István s utóbb VII. Gergely pápa nagyra becsülték ragyogó hitéért s életéért; s kimúlt ez életből Passignano kolostorában Krisztus 1073-ik évében s az említett VII. Gergely utóbb nagy ájtatossággal szentté avatta.

35. A második keresztes hadjárat[56] vitézei számlálhatatlan sokaságban 200 hajóval a tengeren keltek át, a többség azonban Magyarországon és Pannonián át szárazon ment Görögországba...

ÖTÖDIK KÖNYV

1. Itt kezdődik az ötödik könyv. Hohenstaufi Sváb I. Frigyes római császár és utódai; megemlékezés a Firenzében és egész Itáliában történt eseményekről. 2. Sándor pápa Franciaországból Velencébe érkezik és a császár az ő engedelmességére tér. 3. Hogyan békül ki Barbarossa Frigyes császár az Egyházzal, tengerre száll és meghal. 4. Franciaország és Anglia királyai szintén tengerentúli zarándoklatra indulnak. 5. A firenzeiek legyőzik az arezzobelieket. 6. Hogyan kezdőik a firenzeiek első háborúja a sienabeliekkel. 7. Hogyan építik az erős és nemes Pogibonizzi várát és a Colle di Valdelsát. 8. A Firenzében történt nagy tűzveszedelmek. 9. Hogyan kezdődött Firenzében polgárháború az Ubertiek s a consulok hatsága közt. 10. A Firenzében történt nagy tűzveszedelmek. 9. Hogyan kezdődött Firenzében polgárháború az Ulbertiek s a consulok hatósága közt. 10. A firenzeiek beveszik Montegrassoli várát. 11. A firenzeiek beveszik Pogna várát. 12. Első Frigyes császár elveszi Firenzének és más toszkán városoknak területét. 13. Hogyan veszik fel a firenzeiek a keresztet és kelnek át a tengeren Damiette elfoglalására, amiért felszabadul az ő vidékük. 14. A firenzeiek megkapják Szent Fülöp apostol kardját. 15. A pápa kibékíti a pisaiakat és genovaiakat, hogy a tengerentúli zarándoklatot elvégezhessék. 16. Hogyan lett császár Hohenstaufi Henrik az egyház jóvoltából és feleségül vette Constanciát, Szicília királynéját. 17. Hogyan hódítja meg Henrik császár Apulia királyságát. 18. Henrik császár az egyház ellen lázad, üldözi és meghal. 19. Hogyan választották meg szászországi IV. Ottót császárrá. 20. Teljes napfogyatkozás. 21. A san miniatobeliek elpusztítják városukat viszálykodás miatt. 22. A firenzeiek megveszik Montegrossolit. 23. Hogyan lett pápa III. Ince. 24. A „fratres minores" rendjének keletkezése. 25. A „fratres praedicatores" rendjének keletkezése. 26. A firenzeiek elpusztítják Frondigliano várát. 27. A san miniatobeliek elpusztítják Sanginiegiot és a dombra térnek lakni. 28.

A franciák és a velenceiek elfoglalják Konstantinápolyt. 29. Hogyan szálltak le a tatárok Gog és Magog hegyei közül. 30. A firenzeiek elpusztítják Simifonti és Gomiata várakat. 31. Montelupo elpusztítása és Montemurlo megszerzése. 32. Hogyan választottak a firenzeiek először podestát. 33. Hogyan győzik le a firenzeiek a sienaiakat Montalloban. 34. A sienaiak békét kérnek és kapnak a firenzeiektől. 35. Hogyan koronázták IV. Ottót császárrá és hogyan lett ellensége és üldözője a Szentegyháznak. 36. Hohenstaufi II. Frigyes még Ottó életében a római egyház kívánságára császárrá választatik. 37. Az idősebb Guido gróf halála és leszármazottai. 38. A guelf és ghibellin párt kezdete Firenzében. 39. A házak s nemesek, amelyek guelfek és ghibellinek lettek Firenzében. 40. Hogyan veszik be a keresztények Damiette városát és ezután elveszítik. 41. A firenzeiek városuk hűségére esketik az egész parasztságot s megkezdik az új Caraia-híd építését. 42. Hogyan veszik be a firenzeiek Mortennanát és bevégzik az említett új Caraia-hidat.

* * *

3. Krisztus 1188-ik évében[57] Barbarossa Frigyes felvette a keresztet s óriási sereggel Németországból Magyarországon át Konstantinápolyba ment, ...

9. *Hogyan kezdődött Firenzében polgárháború az Ubertiek s a consulok hatósága közt.* Ugyanazon évben[58] egyenetlenség s nagy háborúság keletkezett Firenzében a polgárok között, aminő még soha sem volt Firenzében s ez a túlságos jóllét s a dölyffel vegyes hálátlanság miatt volt: az Ubertiek ugyanis, akik a legtehetősebb s a legnagyobb polgárok voltak Firenzében, nemes és népbeli követőikkel háborút kezdtek a consulok ellen, kik meghatározott időre s bizonyos szabályok alapján a község urai s vezetői voltak, mert gyűlölték a signoriát, mely nem volt kedvükre való s oly módfeletti és heves harc volt, hogy szinte naponként vagy kétnaponként verekedtek egymással a polgárok, pártok szerint szomszéd szomszédjával s felszerelték a tornyokat, melyek 100-120 rőfnyi magasságban nagy számmal voltak a városban. S ez időkben az említett harc miatt az utcarészek közönsége a szomszédság közköltségén sok új tornyot is emelt, amelyekre kisebb nagyobb vetőgépeket helyeztek, hogy egymásra hajigálhassanak s a város több részén el volt zárva s ez a veszedelem 2 évig tartott és sok veszedelem s kár származott belőle a városra s végre annyira szokásba jött ez a polgárok között való háborúság, hogy egyik nap verekedtek és másnap együtt ittak-ettek s dicsekedtek egymásnak e verekedés közben tanúsított vitézségükkel s derékségükkel s úgyszólván csak azért hagyták abba saját maguktól a verekedést, mert beléfáradtak s beléuntak és kibékültek s a consulok hivatalukban maradtak, de a végén mégis újakat választottak s ebből származtak nemsoká-

ra Firenzében az átkos pártviszályok, amint alább az idők folyamán említeni fogjuk.

23. *Teljes napfogyatkozás.* Krisztus 1192-ik évében június 22-én teljes napfogyatkozás volt, mely valamivel 3 óra utántól 9-ig tartott, amely a bölcs asztrológusok szerint nagy válságok bekövetkezését jelzi a keresztények között.

29. *Hogyan szálltak le a tatárok Gog s Magog egyei közül.* Krisztus 1202-ik évében a tatároknak nevezett nép kijött Gog s Magog,[59] latinul Belgen hegyei közül. azt mondják róluk, hogy azon izraelita törzsektől származtak, akiket a világhódító Nagy Sándor, Görögország királya, gonosz életükért azon hegyek közé zárt,[60] hogy össze ne keveredjenek más népekkel s gyávaságuk s hiú értelmük következtében Sándortól bezárva maradtak mindez ideig azon hitben, hogy Sándor serege még midig ott van, mivelhogy ő mesteri alkotású nagy trombitákat helyeztetett el a hegyeken, melyek minden széllel nagy harsogással trombitáltak, később azonban – amint mondják – a baglyok fészket raktak ama trombiták szájába s a leírt művek úgy bedugultak, hogy a mondott hang elmaradt s ez okból nagy tiszteletben tartják a baglyokat s a nagy urak díszként bagolytollat viselnek a fejükön annak emlékére, hogy bedugták az említett trombitákat és műveket, minden következtében a mondott nép (mely vadállatok módjára élt s megszámlálhatatlan tömegekre szaporodott) biztosabban kezdte magát érezni s némelyek közülük felmentek az említett hegyekre s nem találtak ott senkit, csak a bedugult trombiták hiú csalárdságát, leszálltak a síkra, a termékeny, búja s kellemes Indiába, azután visszatértek népükhöz s tudtára adták a nevezett újságokat. Ekkor összegyűltek s isteni látomány következtében császárukká s urukká egy Cangius[61] nevű szegény sorsú kovácsot választottak s valami szegényes nemezdarabon császárságra emelték s amint urukká lőn, melléknéven khánnak, vagyis az ő nyelvükön császárnak hívták. Nagyon bátor s bölcs volt és okosságával s derekasságával minden népestül kijött az említett hegységből, tizedekre, századokra s ezredekre osztotta őket harcképes kapitányokkal s hogy nagyobb engedelmességre számíthasson, először is meghagyta népe nagyjainak, hogy mindenikük sajátkezűleg gyilkolja meg elsőszülött fiát s midőn látta, hogy engedelmességre talál, parancsot adott népének, Indiába rontott s legyőzte János papot[62] s maga alá vetette egész országát. Több fia volt, akik utána nagy hódításokat vittek végbe és szinte az egész Ázsia világrész népei s királyai uralmuk alá vetették magukat s Európa egy része is, Cumánia, Albánia[63] Oláhország felé egész a Dunáig. S az említett Cangius khán fiainak utódai uralkodnak ma is a tatárok között. Semmiféle szabályozott törvényük sincs, mert ki keresztény, ki mohamedán[64], de a legtöbbjük pogány bálványimádó. Elbeszéltük eredetüket s mozgalmaikat, mivelhogy oly rövid idő alatt még soha semmi nép sem tett annyi hódítást s egyetlen népnek, sem felekezetnek sincs akkora uralma, birodalma s gazdagsága. S aki bővebben akar róluk tudni, keresse Hayton[65]

barátnak, az örményországi Colchis[66] urának könyvében, melyet V. Kelemen pápa[67] felszólítására írt s még a Milione című könyvben, melyet Marco Polo[68] úr írt Velencéből, ki sokat mesél hatalmukról s uralmukról, mert hosszú időn át tartózkodott köztük.

32. *Hogyan választottak a firenzeiek először podestát.* A firenzeieknek Krisztus 1207-ik évében volt először idegen signoriájuk, mert mindaddig városbeli consulok hatósága igazgatta a várost a város nagyjai s jelesei közül s a senatus, vagyis a 100 derék férfiú[69] tanácsa szerint s e consulok római minta szerint vezették s kormányozták a várost és szolgáltattak igazságot s végrehajtották a törvényeket, hivataluk egy évre terjedt. S míg a város negyedekre oszlott, négy consul volt, minden kapu után egy, utóbb hatan voltak, amikor a város hat kerületre oszlott. Eleink azonban nem említették valamennyiük nevét, hanem csak egyét, kinek a legnagyobb állása s hírneve volt s azt mondták: ennek s ennek a consulnak s társainak idejében. Utóbb azonban a város lakosságának s a bűnöknek megszaporodásával, mert több gaztettet követtek el, a község javára abban egyeztek meg, hogy a városiak ne viselhessenek ily fajta hivatalt, nehogy kérés, hanyagság, félelem vagy más ok miatt az igazság kárt szenvedjen, elrendelték, hogy valamely más városból hivjanak meg egy nemes embert, hogy podestájuk legyen egy évre s mellé rendelt társaival s bíróival szolgáltasson igazságot s hajtsa végre az ítéleteket s testi fenyítéseket. Az első podesta Firenzében Gualfredetto da Milano volt az említett évben s a püspöki palotában lakott, mert még akkor nem volt Firenzében községháza. A mellett megmaradt a consulok hatósága is, melynek a község minden egyéb dolgának igazgatása volt fönntartva. E signoria igazgatta a várost egészen az első népuralom idejéig, ... amidőn is az anzianik méltóságát alapították.

38. *Hogyan keletkezett a guelf s ghibellin párt Firenzében.* Krisztus 1215-ik évében Gherardo Orlandi úr firenzei podestasága idejében Bondelmonte de' Bondelmonti úr, firenzei nemes polgár, házassági ígéretet tett egy kisasszonynak az Amideieknek, tisztelt s nemes városiaknak családjából; nemsokára ezután a nevezett Bondelmonte úr, aki igen ügyes és szép lovag volt, a városon lovagolt keresztül, midőn egy úrnő a Donatiak házából megszólítá őt s erősen gáncsolta jegyesét, hogy nem szép s nem méltó hozzá, mondván: „ezt a leányomat tartottam fenn számodra;" s megmutatta a leányt, aki nagyon szép és *per subsidium diaboli* egyszerre beleszeretett, eljegyezte s nőül vette; e dologra az előbb eljegyzett nő rokonai összegyűltek s a Bondelmontetől vett gyalázaton való fájdalmukban oly átkos haragra gyúltak, melyből egész Firenzére romlás és pártoskodás származott, mert a legelőkelőbb nemesi családok közül többen összeesküdtek, hogy a szenvedett méltatlanságért való bosszúból megszégyenítik a nevezett Bondelmonte urat. S amint tanakodtak, hogy mi módon sértsék meg, megverjék-e, megsebesítsék-e, Mosca de' Lamberti kimondta az átkos szót: legjobb tanács a tett, azaz öljék meg. S úgy történt. Húsvét első napjának reggelén össze-

gyülekeztek az Amideiek házában a Santo Stefano mellett s midőn a nevezett Bondelmonte úr gyönyörűen felöltözve tiszta fehér új ruhában fehér paripán a túlpartról jövet a Ponte Vecchio innenső oldalára ért, éppen azon oszlop lábához, melyen Mars szobra állt, Schiatta degli Uberti Mosca Lamberti s Lamberti degli Amidei a nevezett Bondelmonte urat lerántották a lóról, rárohantak, megsebezték s Oderigo Fifanti felvágta ereit, úgy hogy belehalt; s a Gangalandi grófok egyike is velük volt. E dolog miatt fegyveres zendülésre kelt a város s Bondelmonte úr halála volt kezdete Firenzében az átkozott guelf s ghibellin pártoskodásnak s bár az egyház s a császár küzdelmei s viszálya miatt már előbb is bőven volt pártoskodás a városi nemesek s az említett ártok közt, de a nevezett Bondelmonte úr halála következtében Firenze összes nemes és más városi nemzetségei pártokra szakadtak; ki a Bondelmontiakkal tartott, akik a guelf párthoz álltak s annak fejei lettek, ki meg az Ubertiekkel, akik a ghibellinek főnökei lettek, amiből sok baj s romlás következett városunkra, ... s nem is hihető, hogy valaha vége legyen, hacsak Isten végét nem veti. S nyilvánvaló, hogy a firenzeiek bűnei miatt az emberi nem ellenségének ereje lakozik Mars bálványában, melyet a pogány firenzeiek egykor imádtak, mert éppen a szobor lábainál történt a gyilkos cselekedet, melyből annyi rossz származott Firenzére. Az átkozott guelf s ghibellin elnevezések – amint mondják – először Németországban hangzottak fel annak okán, hogy két ottani nagy báró háborút viselt egymás ellen s mindkettőnek egy-egy erős vára volt egymás ellenében s az egyikét Guelfnek, a másikat Ghibellinnek nevezték s a háború addig tartott, míg az összes németek pártokra nem szakadtak, ki az egyik pártra állt, ki a másikra, sőt a római udvarig[70] jutott a dolog s az egész udvar részt vett benne s az egyik pártot guelfnek, a másikat ghibellinnek nevezték s így maradtak az említett nevek Itáliában.[71]

HATODIK KÖNYV

1. II. Frigyes császárrá tétele s fölavatása s a nagy változások. 2. A firenzeiek s pisaiak közt való háború oka. 3. A firenzeiek Castel del Bosconál leverik a pisaiakat. 4. A firenzeiek megtámadják Fegghinet és Ancisát alapítják. 5. A firenzeiek háborúskodva Pistoiával, a vidékét elpusztítják. 6. A sienaiak háborút kezdenek újra a firezeiekkel Montepulciano miatt. 7. A nagy csoda, mely Firenzében történt a szent Ambrogioban Krisztus testével. 8. Ismét a firenzeiek és sienaiak háborúskodása. 9. Firenzei újdonságok. 10. Ismét a sienai háború. 11. Ismét a sienaiak háborúsága. 12. Firenzei változások. 13. Hogyan lett béke a firenzeiek és a sienaiak között. 14. Hogyan hasonlott meg Frigyes császár az egyházzal. 15. Hogyan egyezett ki Gergely pápa Frigyes császár egyházzal. 16. Az egyház elrendeli a tengerentúli zarándoklást Frigyes császár vezetése alatt, aki megindítva a sereget újból visszatért. 17. Frigyes császár az egyház akarata ellenére átkel a tengeren, megegyezik a szultánnal és visszanyeri Jeruzsálemet. 18. Frigyes császár visszatér a tengerentúlról, mert fellázadt az országa és új háborúba bonyolódik az egyházzal. 19. Frigyes császár megparancsolta a pisaiaknak, hogy a tengeren fogják el az egyház praelatusait, akik a zsinatra mennek. 20. A császár leveri a milanóiakat. 21. Frigyes császár megszállja s beveszi Faenza városát. 22. A császár elfogatja fiát, Henrik királyt. 23. Hogyan kezdődött a háború IV. Ince pápa és Frigyes császár között. 24. Ince pápának a Rhône melletti Lyonban tartott zsinaton Frigyes császár fölött kimondott ítélete. 25. A pápa és az egyház új császárt választanak a letett Frigyes császár ellen. 26. Kitérés: firenzei események. 27. Hogyan és mikor sötétült el az egész nap. 28. A tatárok Európában egészen Németországig jönnek. 29. A földrengés nagy csodája Borgognában. 30. A nagy csoda, mely Spanyolországban történt. 31. Sanginiegio felépítése és elpusztítása. 32. Hogyan győzik le a tatárok a törököket. 33. A ghibellinek és Frigyes császár ereje Firenzéből kiűzik a guelfeket.

34. Hogyan győzték le a pármaiak s a pápai legátus Frigyes császárt. 35. Hogyan fogták el a Firenzéből menekülő guelfeket Capraia várában. 36. Hogyan győzték le s fogták el a szaracénok Lajos francia királyt Egyiptomban Monsuránál. 37. A bolognaiak elfogják s legyőzik Enrico királyt, Frigyes császár fiát. 38. Bizonyos ghibellinek Firenzéből Fegghine vára közelében a menekülő guelfektől vereséget szenvednek. 39. Az első népies rend és zászlók Firenzében a ghibellinek erőszakoskodásai s jogtalanságai ellen. 40. Firenze községe által használt hadi jelvények. 41. Hogyan halt meg Frigyes császár Firenzuolában Puglia tartományában. 42. A firenzei nép békében visszafogadja a firenzei guelfeket. 43. Az említett nép idejében a firenzeiek legyőzik a pistoiabelieket és azután bizonyos ghibellin családokat kiűznek Firenzéből. 44. Konrád király, Frigyes császár fia, Németországból Apuliába megy, átveszi Szicília királyság uralmát és meghal. 45. Manfréd, Frigyes természetes fia elfoglalja Szicíliát és Apulia királyságot s megkoronáztatja magát. 46. Manfréd. 47. A firenzeiek Mugellonál leverik az Ubaldinieket. 48. A firenzeiek elfoglalják Montaiát és szétverik a sienaiak és pisaiak seregeit. 49. A firenzeiek elfoglalják Tizzanot és azután legyőzik a pisaiakat Pontaderánál, akik a luccaiakat verték le. 50. Mikor építették a Szent Háromság elnevezett hidat. 51. A firenzeiek beveszik Fegghine várát. 52. A pisaiak vereséget szenvednek a firenzeiektől Montalcinonál. 53. Hogyan verték Firenzében az első aranyforintokat. 54. A firenzeiek hadat indítanak Pistoia ellen, elfoglalják és utána Siena városát is és elveszik azoknak több várát. 55. A firenzeiek háborút viselnek Siena ellen, Siena alkuba bocsátkozik és békét kötnek. 56. A firenzeiek elfoglalják Poggibonizzi és Mortennana várakat. 57. A firenzeiek legyőzik a volterrabelieket és harc közben beveszik Volterra városát. 58. A firenzeiek hadat indítanak Pisa ellen, a pisaiak teljesítik kívánságaikat. 59. A tatárok nagy khánja kereszténnyé lesz és seregeit Szíriába küldi a szaracénok ellen. 60. Hogyan üt ki az első háború a genovaiak és velenceiek között. 61. Guido őrgróf erőszakkal elűzi a ghibellin pártot Arezzoból, de a firenzeiek visszaviszik őket. 62. A pisaiak megszegik a békét, a firenzeiek legyőzik őket a Serchio hídnál. 63. Hogyan dúlják fel első ízben a firenzeiek Poggibonizzi várát. 64. Kitérés: egy nagy csodának elbeszélése, amely Krisztus testével történt Párizs városában. 65. Hogyan és miért űzi el a firenzei nép legelőször a ghibellineket Firenzéből. 66. Az arrezobeliek elfoglalják és feldúlják Cortonát. 67. A firenzeiek elfoglalják és feldúlják Gressa várát. 68. A firenzei nép beveszi Vernia és Mangona várait. 69. Kitérés a népuralom idejében Firenzében történt eseményekre. 70. Palaeologus, a görög császár elfoglalja a franciáktól és velenceiektől Konstantinápolyt. 71. A magyar és cseh királyok közt végbement igen nagy ütközet. 72. Hogyan győzték le a nagy zsarnokot, Azzolino da Romanot s hogyan halt meg a cremonaiak fogságában. 73. Hogyan lettek Róma királyai a kasztíliai király és Richárd, cornwallisi gróf. 74. Hogyan küldtek a Firenzéből elűzött ghibellinek Manfréd királynak segítséget Apuliába. 75. A firenzei község és a nép nagy hadjáratot

intéznek a zászlókocsival egészen Siena kapujáig. 76. A sienaiak és a Firenzéből menekült ghibellinek Manfréd királytól segítségül kapnak 800 németet Giordano gróf vezetése alatt. 77. Hogyan akarták megcsalni és elárulni a Firenzéből menekült ghibellinek a firenzei tanácsot és népet. 78. A firenzeiek Montalcino megerősítése végett hadat indítanak, de Giordano gróf és a sienaiak Montapertinél leverik őket. 79. A firenzei guelfek az említett vereség után kiköltözködnek Firenzéből és Luccaba mennek. 80. A firenzeiek vereségének híre a pápai udvarban és Bianco bíboros jövendölése. 81. A toscanai ghibellinek elrendelik Firenze városnak feldúlását, de Farinata degli Uberti úr megvédi a várost. 82. Guido gróf helytartó a toscanai ghibellinek szövetségével Lucca ellen megy és elfoglalják Santa Maria a Montét és több várat. 83. A száműzött firenzei guelfek követeket küldenek Németországba, hogy Conradinot Manfréd ellen indítsák. 84. A száműzött firenzei guelfek elfoglalják Signát, de kevés ideig tartják meg. 85. Guido gróf helytartó a toscanai szövetséggel és a pisaiak erejével sereget vezet Luccára, amely okból a luccaiak egyezséget kötnek és kihajtják Luccaból a száműzött guelfeket. 86. A számüzött firenzei guelfek és Toscana más száműzöttjei elkergetik a ghibellinéket Modonából és azután Reggioból. 87. Manfréd üldözi az egyházat és Orbán pápát az ő nocerai szaracénjaival, mire keresztes háborút hirdetnek ellenük. 88. A római egyház franciaországi Károlyt választja Szicília és Apulia királyává. 89. Károly, Anjou és Provence grófja, elfogadja a római egyház választásából Apulia és Szicília birtokát. 90. Epizód: a jó Rajmund provence-i grófról. 91. Ezen időben egy nagy üstökös csillag tűnik fel; jelentése.

* * *

1. *II. Frigyesnek császárrá tételéről s felavatásáról s a nagy változásokról.* Krisztus 1220-ik évének novemberében Szt. Cecília napján[72] koronázta meg s avatta nagy tisztességgel császárrá III. Honorius pápa II. Frigyes szicíliai királyt, Sváb Henrik császár[73] s Constantia császárné fiát. Kezdetben az anyaszentegyház barátja volt s annak is kellett lennie, annyi jótéteményt s kegyet nyert az anyaszentegyháztól. atyja, Henrik, az egyház által nyerte nőül Constantia szicíliai királynőt s nyerte hozományul a nevezett Apulia-királyságot s országot s midőn utóbb atyja halála után mint kis gyermek maradt hátra, az egyház anyaként vezette s fenntartotta, sőt országát is megvédte, majd IV. Ottó császár ellenében római királlyá választotta s császárrá koronáztatta, amint fentebb elmondtuk. De ő hálátlan fiúként a szentegyházat nem anyjának, hanem ellenséges mostohájának nézte s mindenben ellenfele s üldözője volt ő maga s fiai, szinte nagyobb mértékben mint elődei, amint a következőkben említeni fogjuk. Ez a Frigyes 30 évig[74] uralkodott mint császár s nagy tetterejű s nagy tehetségű, az irodalomban bölcs, természetes észjá-

rású s minden dologban járatos; tudott latinul s a mi köznyelvünkön, németül, franciául, görögül és szaracénul, minden erényben gazdag, az akadozásban bőkezű s udvarias, fegyver dolgában derekas, tapasztalt s félelmetes. Sokféle módon a kéjelgésbe merült, sok ágyast s a szaracénok módjára mamelukokat[75] tartott. Bővelkedni akart minden testi élvezetben, szinte epikureista életet élt, számot sem vetve a túlvilági élettel; s ez volt egyik fő oka annak, hogy a papság s a szentegyház ellenségévé lett. Kapzsisága folytán a szentegyház javainak elfoglalásában, hogy rossz módon elfecsérelje őket, sok kolostort s templomot dúlt fel országában, Szicíliában s Apuliában és egész Itáliában, úgy hogy a saját maga, vagy a szentegyház vezetőinek vétkei s hibái következtében, kik nem tudtak vagy nem akartak vele együtt működni, s nem nyughattak belé, hogy ő bírja a császárság jogait, alávetette s üldözte a szentegyházat; avagy talán Isten igazságszolgáltatása volt, mivel az egyház vezetői működtek közre, hogy ő Constantiától, egy felszentelt apácától szülessék s megfeledkeztek az üldözésekről, melyekkel atyja, Henrik s nagyatyja, Frigyes[76] sújtották a szentegyházat. Sok emlékezetes dolgot vitt végbe a maga idejében, Szicília s Apulia minden főbb városában erős és gazdag kastélyt emelt, melyek még fennállnak; ő emeltette a capuai kastélyt Nápolyban s a Volturno hídjának tornyát s kapúját Capuában, melyek igen csodálatra méltók, ő csináltatta a madarász-parkot Pantano di Foggiaban Apuliában s Gravina mellett s Amalfiban a hegységben lévő vadaskertet. Télen Foggiában időzött, nyáron a hegyek közt szórakozásból vadászott. Ezeken kívül még más emlékezetes dolgot is csináltatott: a pratoi kastélyt, a sanminiatoi sziklavárat és sok mást... Első nejétől két fia volt, Henrik s Konrád, akiket még életében egyiket a másik után római királyokká választatott... A míg ő élt, ő maga s fiai úri módra nagy földi dicsőség közepette éltek, de végül ő s fiai bűneik következtében rosz véget értek s kiveszett egész nemzetségük, amint később el fogjuk mondani.

2. *A firenzeiek s pisaiak közt való háború oka.* Frigyes császár említett[77] koronázásán Itália összes városai nagy s gazdag követségekkel vettek részt s Firenzéből s hasonlókép Pisából is sok jó nép jelent meg. Úgy esett, hogy egy római nagy úr, egy bíboros, az említett követek tiszteletére ebédre hívta meg a firenzei követeket, akik meg is jelentek a lakomán s egyikük meglátott az említett úrnál egy csinos ölebet s elkérte; a nevezett úr azt mondta, hogy küldjön érte, ha tetszik neki. Másnap az említett bíboros meghívta a pisai követeket s a követek egyikének szintén megtetszett a kis kutya s ajándékba kérte. A bíboros elfelejtette, hogy már a firenzei követnek ajándékozta s odaígérte a pisainak. A lakomáról való távozásuk után a firenzei követ az ebecskéért küldött és meg is kapta. Azután a pisai küldött utána s úgy találta, hogy a firenzei követek vitték el. A maga meggyalázásának s lenézésének vette a dolgot, mert nem tudta, hogy történt az ebecske elajándékozása. Rómában találkoztak az illető követek s az ebecske miatt goromba szavakra és a szavakról tettre került a dolog; először a firenzei követeket

támadták meg és sértegették, mivel a pisai követekkel 50 pisai zsoldos is volt. E dologra a pápai s császári udvar közelében lévő nagyszámú firenzei (sokan a maguk kedvéből jöttek Firenzéből, akiknek Oderigo di Fifanti volt a fejük) megegyezett és zord bosszúval megrohanta a nevezett pisaiakat; erre ezek megírták Pisába, miként rohanták s gyalázták meg őket a firenzeiek; Pisa község rögtön zár alá vetette a firenzeieknek Pisában található minden holmiját s árucikkét, a mi jókora mennyiséget tett ki. A firenzeiek kereskedőik kártalanítása végett több követséget menesztettek Pisába, kérve, hogy a régi barátságra való tekintettel adják vissza a nevezett árúkat. A pisaiak megtagadták, okul adva, hogy a mondott árúk csere-árúk. Végül a firenzeiek annyira lealázkodtak, hogy arra kérték Pisa községét, hogy az árucikkek helyett küldjenek legalább megfelelő pénzösszeget bármi hitvány becsértékben is, csak ne kövessék el rajtuk azt a gyalázatot s Firenze községe saját pénzéből fogja kárpótolni polgárait, s ha ezt sem akarnák megtenni, akkor nem maradhat fenn tovább a barátság s háborút indítanak ellenük s e kéréssel sok idő telt el. A pisaiak dölyfükben a száraz és a víz urainak tartották magukat s azt felelték a firenzeieknek, hogy amely órában hadba indulnak, megkímélik őket az út felétől s úgy is történt. A firenzeiek nem tűrhették tovább a szégyent és a kárt, mellyel a pisaiak illették őket s megkezdték a háborút. Ez volt, amint fentebb elmondtuk, oka s kezdete az említett háborúnak, a mit igazában öreg polgártársainktól tudunk, akiknek atyái jelen voltak e dolognál s emlékezetükre hagyták azt.

3. S ilyen hitvány okból, egy kis kutyáért való versengésből kezdődött a nagy háborúság s veszedelem egész Itáliára. Azt lehet mondani, hogy az ördög volt egy kis kutya képében, mivel hogy annyi baj származott belőle.

21. *Hogyan ostromolta s foglalta el Frigyes császár Faenzát.* A pápai szék említett üresedése idejében, vagyis Krisztus 1240-ik évében Frigyes császár zaklatásával üldözte mindazon helységeket s városokat meg urakat, akik megmaradtak a szentegyház hívségében s az iránta való engedelmességben; így nyomult Romagna grófságába, melyről azt mondták, hogy a szentegyház hatósága alá tartozik, fellázította s erővel elfoglalta, csak Faenza városa tartotta magát, úgy, hogy 7 hónapot töltött ostromával és csak aztán adta meg magát. Ez ostrom közben nagy eleség- s pénzhiány lepte meg s ha az ostrom még kissé tovább tart, egészen kimerült volna; pénz hiányában ékszereit s edényeit zálogosította el s mégsem tudott több pénzt szerezni; a császár ekkor eszélyes módon pénz helyett egy császári arany értékében a saját képével ellátott bőrbélyegeket adott lovagjainak s mindazoknak, akik seregében szolgáltak s elrendelte, hogy aki azután e bélyegeket kincstárosának bemutatja, a mondott értékben jó pénzt kapjon érte s kihirdettette, hogy a nép azt az élelmiszerekért aranypénzként fogadja el s úgy lőn s ilyen módon tartotta fenn seregét. S Faenza városának megszerzése után mindenkinek, akinek ilyen bélyegei voltak, császári aranyakra váltatta be, melyek mindegyike 1 ¼ frt-ot ért s a császári arany egyik oldalán a császár arcképe

volt kiverve a régi caesarok módjára, a másikon a sas; vastag, 20 karát finom próbás pénz volt s nagy fogalma volt a maga idejében, úgyszintén az említett seregben. Guelf és ghibellin firenzeiek voltak a császár szolgálatában.

28. *A tatároknak Európában egészen Németországig való előnyomulása.* Az 1238-ik évben a tatárok, akik keletről szálltak alá, Turkia[78] s Cumania elfoglalása után Európába hatoltak s két részre oszolva, az egyik a lengyel királyság ellen ment, a másik rész Magyarországba tört s kemény s heves harcokba bocsátkozott a nevezett nemzetekkel; végül azonban megölték s harcban leverték a magyar király testvérét, ki Colomano hercege volt Pannoniában[79] s Henrik lengyel királyt s az egész népet, férfiakat, nőket, gyermekeket kard élére hányták s megölték, úgy hogy az a két nagy királyság s ország szinte egészen elnéptelenedett. S a tatárjárás után azok között, kik kezeik közül elmenekültek, oly nagy s kegyetlen éhínség volt az országban, hogy az anya éhségében megette gyermekét s nagy részük egy, amint mondani szoktuk, gipszhegy porát ette liszt helyett. Ez országok elpusztítása után a tatárok egészen Németországig száguldoztak; Ausztriában át akartak kelni a nagy Duna folyón, némelyek hajón, némelyek lóháton, némelyek pedig felfújt tömlőkön a folyóra bocsátkoztak. Az ország lakói nyilakkal s más harci eszközökkel védték a nevezett folyó gázlóját s nyilaikkal kilyuggatták a tömlőket és a tatárok csaknem valamennyien megfúltak, mivel nem tudtak visszatérni. Így végződött a tatár veszedelem, végtelen kárára ama tőlünk távol fekvő országok keresztényeinek. E tatárjárásról oly nagy s rémes hírek keringtek, hogy ebben a mi országunkban is nagyon féltek, hogy Itáliába jönnek.

40. *Firenze községének harci jelvényei.* Helyénvalónak találjuk itt megemlékezni a lovagok és a sereg jelvényeiről s hogy milyen rendben vonultak hadba a városrészek. Az Arnón túli negyed lovasságának jelvénye egészen fehér volt; a San Piero Scheraggioé keresztben fekete és sárga s fegyvergyakorlatukon jelvényük gyanánt mai napig használják a lovagok; a Borgóén hosszában fehér és kék sávok voltak, a San Brancazioé egészen vörös volt; a Dom kapué...[80]; a Szent Péter-kapué tiszta sárga volt. A hadi zászlók az elsők voltak a községben felében fehérek és pirosak, ezek a podestáé voltak. A sereg előőrseinek s a zászlókocsi őreinek két zászlójuk volt; az egyik fehér mezőben kicsiny vörös kereszttel, a másik ellenkezőleg vörös mezőben fehér kereszttel. A vásártéré...[81] volt; a számszeríjászoknak két zászlajuk volt, az egyiknek fehér, a másiknak vörös mezője, mindenikben számszeríj, hasonlókép a pajzsoknak, az egyik zászló fehér-vörös pajzzsal s fehér liliommal, a másik vörös-fehér pajzzsal s vörös liliommal; az íjászoké az egyik fehér, a másik vörös íjjal a közepén, a poggyászcsapatoké fehér-fekete öszvérrel; a martalócoké fehér mezőben festett játszó martalóccsapat. Eme régi időben ekként kijelölt lovagi s hadi jelvényeket mindig pünkösd napján osztották ki az Új-Vásártéren[82] s a podesta adta őket a tehetős nemeseknek s népembereknek. Ha a városrészek hármanként vonultak ki, az Oltrarnot, a

Borgot és a San Brancaziot rendelték együvé, a másik három szintén együtt volt; ha pedig kettenként vonultak, az Oltarno a San Brancazioval, a San Pietro Scheraggio a Borgóval, a Dom-kapu a Szent Péter kapújával; ez az elrendezés nagyon régi volt...

53. *Hogyan verték Firenzében az első aranyforintokat.* A firenzei seregnek az elbeszélt[83] győzelemmel való hazatérése s kipihenése után a város nagyban emelkedett állásában, gazdagságában, uralmában s a nagy békében, minélfogva a firenzei kereskedők a néppel s a községgel a község dicsőségére elrendelték, hogy Firenzében arany pénzt verjenek s magukra vállalták az arany pénz beszerzését; mert előbb 12 dénáros ezüst pénzt vertek. Akkor kezdődött a 24 karát finomságú jó pénz, melyet arany forintnak neveztek s 20 soldojába számították darabját. S ez a bresciai Filippo degli Ugoni úr idejében volt Krisztus 1252-ik évének november havában. E forintokból 8 drb nyomott egy unciát s egyik oldalán a liliom, a másikon Szent János volt rajta kiverve. A leírt új pénz, az arany forint révén egy csinos kis történet adódott elő, melyet el kell beszélnünk. A mondott arany-forintok kezdtek a világban elterjedni s Tuniszba s Berberiába is vittek belőlük s eljutottak a tuniszi király, egy derék, bölcs uralkodó elébe s nagyon megnyerték tetszését s próbát csináltatott belőlük s finom aranynak találták, mire nagyon dicsérni kezdte őket s tolmácsaival magyaráztatta a forint köriratát, mely így szólt: Keresztelő Szent János s a liliomos oldalán: Fiorenza.[84] Midőn látta, hogy keresztény pénzről van szó, a pisai kereskedőkért küldött, kik akkoriban kiváltságosak voltak s nagy tekintélyük volt a király előtt (sőt a firenzeiek is pisaiak képében üzérkedtek Tuniszban) s megkérdezte tőlük, hogy miféle város a keresztények közt az a Firenze, mely e forintokat készíti. A pisaiak irigységből kicsinylőleg feleltek s azt mondták: ők a mi belföldi arabjaink, a mi annyit tesz, mint a mi hegylakóink; a király bölcsen válaszolta: nem látszik arab pénznek s ti pisaiak, miféle aranypénzetek van nektek? Ekkor megzavarodtak s nem tudtak mit felelni. Megkérdezte, hogy van-e köztük firenzei. Találkozott is egy Pera Balducci nevű szerény s bölcs kereskedő az arnontúli negyedből. A király kikérdezte őt Firenze állapotáról s mibenlétéről, melyet a pisaiak a maguk arabjaivá tettek. Ez bölcsen válaszolt, kimutatta Firenze hatalmát s nagyszerűségét s hogy hozzá képest Pisa sem hatalom, sem lakosság dolgában felét sem teszi Firenzének s hogy nincsen arany pénzük s hogy a firenzeiek felettük nyert győzelmekkel szerezték meg a forintot. A pisaiak ez okból megszégyenültek, a király pedig a forint miatt s bölcs polgártársunk szavai következtében a firenzeieket mentességgel ruházta fele, hogy lakással együtt üzlethelyiségük s templomuk lehessen Tuniszban. Oly kiváltságokkal ruházta fel őket, mint a pisaiakat. Ezt pedig az igazságnak megfelelőleg az említett Peratól, egy hitelre méltó embertől tudjuk, akivel együtt voltam tagja a priorok hivatal-testületének.

69. *Epizód Firenzében a nép idejében történt dolgokról.* Az említett népuralom idejében Firenzében a község egy igen szép és erős oroszlánt kapott

ajándékba, mely a Szent János-téren volt elzárva. Megtörtént, hogy őreinek hanyagsága következtében az említett oroszlán kijött ketrecéből s az egész város nagy rémületére a városban kóborolt. Elvetődött az Orto san Michelébe s ott megfogott egy fiút s karmai közt tartotta, minek hallatára az anyja, kinek ez volt egyetlen gyermeke, – atyja az anyja méhében hagyta hátra – kétségbeesetten, nagy sírással, szétbontott hajjal az oroszlánnak rohant s kiragadta gyermekét karmai közül s az oroszlán nem bántotta sem őt, sem fiát, hanem csak ránézett s visszahúzódott. Kérdés, hogy mi volt ennek az oka, vajon az oroszlán nemes természete, vagy a véletlen őrizte-e meg a nevezett fiú életét, hogy azután megbosszulhassa atyját, amint meg is tette s azontúl Orlanduccio del leone di Calfette volt a neve. S megjegyezni való, hogy az említett nép idejében s előbb s azután is jó ideig, Firenze polgárai józanul, egyszerű értékkel s kevés költséggel éltek, szokásaik s modoruk durvák s műveletlenek voltak. Vastag posztóba öltöztek maguk s nőik, sokan fedetlen bőrrel, ruha nélkül, fejükön sapkával, lábukon mindannyian bőrcipővel jártak; a firenzei nők dísztelen cipőkel, az előkelőbbek ókori divatú csattos, bőröves, igen szűk, vastag Ipro s Camo[85] skarlát szoknyával érték be s nyestprémmel bélelt, felül fejre húzható kámzsával ellátott köpenyt hordtak; a közsorsú nők hasonló szabású zöld Cambraggio-posztóruhát[86] viseltek; száz líra volt egy nő rendes hozománya, 2-300-at az időben rendkívülinek tartottak s legtöbb leány húsz vagy még több éves koráig nem ment férjhez. Ilyen viseletük s ilyen durva szokásaik voltak akkor a firenzeieknek, hanem vallásosak s egymás, valamint a község irányában becsületesek voltak; durvaságukban és szegénységükben is nagyobb s dicsőbb tetteket hajtottak végre, mint a mi korunkban nagyobb finomsággal s gazdagsággal.

71. *A magyar s cseh király közt végbe ment igen nagy ütközetről.* Az 1260-ik évben valami határszéli területek miatt nagy viszály volt a magyar s cseh királyok közt.[87] A magyar király magyar, kun, oláh és alán, nagyobb részben pogány, több mint 80.000 főnyi lovas haddal Csehországba tört. A cseh király több mint 100.000 lovassal szállt velük szembe s érdekes, hogy mindannyian lovon, patkolt, vagy patkolatlan poroszka lovakon mennek, lovagoknak nevezik magukat, de van köztük jó 2000 sodronypáncélos nagy lovon. És a nevezett országok határán megkezdődött a nagy ütközet s a nagyszámú ló nyargalása oly nagy port vert fel, hogy délben annyira elsötétedett, hogy nem ismerték egymást. Végül a magyar király súlyosan megsebesült,[88] mire a magyarok futásnak eredtek s egy folyón való átkelés közben – mint mondják – 14000-nél többen fúltak meg. Az elbeszélt ütközött után a cseh király Magyarországba hatolt s a magyarok ünnepélyes követségben kértek tőle békét, amely visszaadta neki a vitás földeket és ezt házasságkötés erősítette meg.[89]

75. *A zászlókocsi*[90] ... egészen vörösre festett négykerekű szekér volt, eresztékein két nagy vörös póznán állott és lengett a község fehér-piros címeres lobogója s még ma is mutogatják a Szent János egyházában; egy pár

vörös posztó takarós jókora ökör vonta, melyeket tisztán e célra szántak, a Pinti ispotályából valók voltak s hajcsáraik adómentesek voltak a községben. Ezt a zászlókocsit eleink a diadal s dicsőség jeleként használták s ha táborba szálltak, a szomszédos grófok és lovagok kivonszolták a Szent János egyház gondnokságából s az Új-vásártérre vitték, közepére egy máig ott lévő kocsi formára kivésett kőkorlátot helyeztek s úgy ajánlották a népnek s a népemberek vitték harcba, őrizetére a város legerősebb s legbátrabb gyalogos népembereit rendelték s körötte csoportosult a nép egész ereje. S ha hadbaszállást hirdettek, egy hónappal a kiindulás előtt egy harangot helyeztek el az Új-Vásártér felső részén lévő Szűz Mária kapujának bolthajtására s ez éjjel-nappal folyton szólott, mert nagyzásukban a készülődésre akartak alkalmat adni az ellenségnek, aki ellen a hadjáratot hirdették volt. S ezt egyesek Martinellának, mások a szamarak harangjának nevezték. Ha a firenzei sereg kiindult, levették a boltívről s egy szekérre a fatoronyba helyezték el s ennek hangjával vezették a sereget. A zászlókocsi és e harang kettős pompájával vezettette magát a hadban a régi nép s őseink uralkodói büszkesége...

90. *Epizód a jó Rajmund provence-i grófról.* Ez a Rajmund gróf[91] nemes származású úr volt az aragóniai ház s a toulouse-i gróf nemzetségéből. Örökségképpen bírta a Rhône-on inneni Provence-ot, bölcs, udvarias, nemes állású s erényes úr volt, a maga idejében dicsőséges tetteket vitt végbe, udvarias voltánál s előkelő állásánál fogva az összes provence-i, francia s katalóniai nemes emberek látogatták udvarát és számos tartalmas költeményt s provence-i dalt szerzett. Egyszer egy San Jagoból[92] visszatérő zarándok érkezett udvarába s Rajmund gróf jóságának hallatára udvarában maradt. Bölcs és derék ember volt, s annyira megnyerte a gróf kegyét, hogy mindenben intézővé és vezetővé tette; ő pedig mindvégig megőrizte tisztes és vallásos viselkedését s rövid idő alatt iparkodásával s eszélyességével megháromszorozta ura vagyonát s a mellett mindig nagy s tisztes udvart tartott. S midőn valami határvillongás miatt háborúja volt a toulouse-i gróffal[93] (a toulouse-i gróf volt a világ legnagyobb grófja, mert 14 gróf volt alatta), a Rajmund gróf udvariassága, a jó zarándok eszélyessége s a kincs, melyet gyűjtött, annyi bárót s lovagot gyűjtött köréje, hogy a háborúban nagy dicsőséggel ő kerekedett felül. A grófnak négy leánya volt s egyetlen fia sem. A jó remete eszélye és gondoskodása először is pénzzel az idősebbet adta férjhez a jó Lajos[94] francia királyhoz, így szólván a grófhoz: „hagyj cselekedni s ne törődj a költséggel, mert ha jól adod férjhez az elsőt, a többit valamennyit e rokonságnál fogva jobban s kevesebb költséggel fogod férjhez adni". S így is lett, mert az angol király,[95] hogy sógorságba jusson a francia királlyal, kevés pénzért röggtönösen elvette a másikat; rája a testvérét[96] római királynak választották meg s hasonlókép elvette a harmadikat, a negyedik is eladóvá lett s a jó zarándok így szólt: „szeretném, hogy ennek fia derék ember legyen, hogy örökösöd maradhasson." – S úgy tett. S Károlyt, Anjou grófját, Lajos francia király öccsét választotta ki s mondá: „add ennek, mert ő a legjobb ember a vi-

lágon", - jósolta róla s úgy is történt. Úgy esett, hogy a provence-i bárók irigységből, a mi minden jónak megrontója, a gróf javainak hűtlen kezelésével vádolták a jó zarándokot és számadást kívántak tőle; a derék zarándok ezt mondta: „Gróf, sokáig szolgáltalak s alacsony helyzetből magasra emeltelek, te pedig népeid hamis tanácsára hálátlan vagy irántam: mint szegény zarándok jöttem udvarodba s becsületesen éltem a tiedből, add hát vissza öszvéremet, zarándokbotomat s tarisznyámat, a mikkel ide jöttem s ki vagyok fizetve minden szolgálatomért." A gróf nem akarta, hogy elmenjen, de ős semmi áron sem akart maradni s elment, amint jött, hogy soha sem tudta senki, hogy hová való, vagy hová ment; sokak értesülése szerint szent lelkületű ember volt.

HETEDIK KÖNYV

1. Kezdődik a hetedik könyv, amely Károly király jövetelét és az ebből következő változásokat tárgyalja. 2. A száműzött firenzei guelfek Kelemen pápától embereket kapnak és Károly gróf francia népét követik. 3. Károly gróf elindul Franciaországból és a tengeren átkel Provence-ból Rómába. 4. Montfort Guido gróf Károly gróf lovasságával átvonul Lombardián. 5. Károlyt Rómában Szicíliai királyává koronázzák és haladéktalanul elindul csapataival Manfréd király ellen. 6. Károly király elfoglalja a Cepperanoi-szorost, San Germano földjének kulcsát. 7. Manfréd király Beneventoba megy és csapatait rendezi az ütközetre Károly király ellen. 8. Hogyan rendezi seregét a csatára Károly Király Manfréd király ellen. 9. Károly király és Manfréd király csatája; Manfréd király veresége és halála. 10. Károly király megszerzi a királyság és Szicília birtokát; don Arrigo Spanyolországból eljön hozzá. 11. A szaracénok Berberiából Spanyolországba mennek és leveretnek. 12. A firenzei ghibellinek elfoglalják Castelnouvot a Valdarnoban, de legyőzöttek módjára eltávoznak. 13. A firenzeiek rendezik a „harminchatot", megalapítják a céhek rendjét és zászlóit. 14. Firenzében fellázad a másod népség, mire Guido Novello gróf a ghibellin főnökökkel elhagyja Firenzét. 15. A nép újból visszafogadja a guelfeket Firenzébe és azután kiűzi a ghibellineket. 16. Hogyan száműzik a ghibellineket Firenzéből és a város reformálja az alkotmányt s a tanácsot. 17. A firenzei guelfek szervezik a pártot. 18. A szaracénok szultánja elfoglalja Antiochiát. 19. A firenzei guelfek sok ghibellin felkelővel együtt elfoglalják Santellero várát. 120. Toscana sok városa és vidéke a guelf pártra tér. 21. Károly király fővezére a firenzeiekkel megtámadja Sienát; a király Firenzébe jön és elfoglalja Poggibonizzit. 22. Károly király a firenzeiekkel háborút visel Pisa ellen. 23. Az ifjú Conradino, Konrád király fia, Németországból Itáliába jön Károly király ellen. 24. Károly király fővezérének vesztesége a Valle-hídnál Conradino seregével szemben. 25. Conradino be-

vonul Rómába és csapataival Apulia királyságba nyomul. 26. Conradino csapatai és Károly király serrege Taglicozzonál megütköznek. 27. Hogyan győzte le Károly király Conradinot s hadi népét. 28. Kelemen pápa látománya Conradino vereségéről. 29. Miért fogatta el Károly király Conradinot s bizonyos báróit s miként fejeztette le őket. 30. Károly visszahódítja Szicília s Apulia összes területeit, amelyek elszakadtak tőle. 31. A firenzeiek győzelme a sienaiak fölött Colle di Valdelsa alatt. 32. A firenzeiek beveszik Ostina várát a Valdarnon. 33. a firenzeiek a luccaiak szolgálatában megtámadják Pisát. 34. A nagy áradás, amelyben a Santa Trinita és a Carraia-híd tönkre mennek. 35. Némely nemes összeesküvők lefejeztetése Firenzében. 36. A firenzeiek beveszik Piandimezzo várát. 37. Franciaországi Lajos király hadjáratot vezet Tuniszba s ott meg is hal. 38. Károly király megegyezésre jut Tunisz királyával és haza vezeti csapatait. 39. X. Gergely pápává lesz Viterboban és Henriknek, az angol király fiának halála. 40. A tatárok betörnek Törökországba és elűzik a szaracénokat. 41. Enzio, Frigyes császár fia, bolognai fogságában meghal. 42. Gergely pápa udvarával Firenzébe jön és békét közvetít a guelfek és a ghibellinek között. 43. Gergely pápa zsinatot tart Lyonban a Rhône mellett. 44. A ghibellin párt elűzetése Bolognából. 45. Gallura bíróját némely guelfekkel elűzik Pisából. 46. A nagy csuda, amely a tengeren túli Baldaccaban történt. 47. Ugolino grófot a guelfek maradványával kiűzik Pisából. 48. A bolognaiak vereséget szenvednek a San Brocolo hídjánál Montefeltro gróftól és a romagnaiaktól. 49. A pisaiak vereséget szenvednek a luccaiaktól Asciano váránál. 50. Gergely pápa halála és három más pápa utódja. 51. A firenzeiek és a luccaiak legyőzik a pisaiakat az Arno árkánál. 52. A milánói Della Torre urak veresége. 53. Fülöp francia király elfogatja az összes olasz hitelezőket. 54. Hogyan lett pápa III. Miklós az Orsiniak közül; az ő idejében történt események. 55. Rudolf, Németország királya, legyőzi és megöli Csehország királyát. 56. Latino bíboros a pápa megbízásából kibékíti a firenzei guelfeket és ghibellineket és a városnak más ügyeit is rendezi. 57. Hogyan történt az egyezség és az árulás, amelyekkel Szicília szigete fellázadt Károly király ellen. 58. Miklós, az Orsini-pápa halála és a franciaországi Torsoból való Márton pápává választása. 59. Aragóniai Péter király ígéretet és fogadalmat tesz Palaeologusnak és a a szicíliaiaknak, hogy Szicíliába jön és átveszi az uralmat. 60. Hogyan tiltja ezt neki. 61. Hogyan és miért lázadt fel Szicília Károly király ellen. 62. Károly király az egyházat, a francia királyt és összes barátait arra kéri, hogy segítsék. 63. A palermóiak és más szicíliaiak elküldik követeiket Márton pápához. 64. A segítség, amelyet Firenze Károly királynak küldött. 65. Károly király seregeit szárazon és vizén Messinába szállítja. 66. A király népe elfoglalja Mellazot és a messinaiak követeket küldenek megegyezni Károly királlyal. 67. Hogyan szegték meg a szerződést, amelyet Károly király követe a messinaiakkal kötött. 68. Messina ostroma Károly király serege által. 69. Aragóniai Péter király Cataloniából elindulva Szicíliába érkezik és a szicíliaiak királyává koronáztatik. 70. A ta-

nácskozás, amelyet Aragónia királya Palermóban Messina városának megsegítése tárgyában tartott. 71. A levél, amelyet Aragónia királya Károly királyhoz küldött. 72. Károly tanácsot tartott és levélben válaszolt Aragónia királyának. 73. Hogyan válaszolt Károly a levélben Aragónia királyának. 74. Aragónia királya tengernagyát küldi Károly király hajóhadának elfogadására. 75. Károly király kényszerült felhagyni Messina ostromával és visszatért a királyságba. 76. Ki volt az első keresztény aragóniai király. 77. A luccaiak megtámadják és felprédálják Pescia földjét. 78. Rudolf választott császár elküldi helytartóját Toscanába. 79. Firenzében először hogyan választották a priorok tisztségét. 80. Máron pápa Gianni de Pá gróf urat Romagnába küldi; beveszi Faenza városát és ostromolja Forlit. 81. Gianni de Pá gróf Forlinál Montefeltro gróftól vereséget szenvedett. 82. Forli megadja magát az egyháznak és megegyezés létesül Romagnában. 83. Örményország királya nagy tatár sereggel Cammellánál Szíriában vereséget szenved Egyiptom szultánjától. 84. Hogyan kezdődött a genovaiak háborúja a pisaiakkal. 85. Károly király fia, a herceg, Franciaország és Provence sok előkelőségével Firenzébe érkezik, hogy a szicíliaiak ellen induljanak. 86. Károly és Aragóniai Péter megegyeznek, hogy Gascogne-ban Bordeaux mellett harcolnak egymással Szicília birtokáért. 87. Aragóniai Péter nem jelenik meg az ígért napon, a miért a pápa kiközösíti és megfosztja. 88. Árvíz és az élelmiszer nagy megdrágulása Firenzében. 89. Hogyan rendeztek Firenze városában ünnepélyt, amelyen mindenki fehérbe volt öltözve. 90. A genovaiak nagy kárt okoznak a Szardíniából visszatérő pisaiaknak. 91. Ismét a pisaiak és a genovaiak viselt dolgairól. 92. A genovaiak leverik a pisaiakat Melorianál. 93. Ruggieri di Loria a tengeren legyőzi és a szicíliaiak fogságába ejti Károlyt, Salerno hercegét. 94. Károly király hadseregével Nápolyba érkezik és aztán igyekszik Szicíliába átkelni. 95. A jó Károly király elhalálozik Apulia Foggia városában. 96. Károly király fiát, a herceget, a szicíliaiak halálra ítélik; azután Constanza királyné Katalóniába küldi fogságba. 97. Nagy árvíz Firenzében; a Magnoli dombjának egy része elrombolódik. 98. A firenzeiek genovaiakkal és toscanaiakkal szövetkeznek a pisaiak ellen, mire Pisából kiűzik a ghibellineket. 99. A firenzeiek építeni kezdik a kapukat az új városfalak emelése közben. 100. A nagy események, amelyek a tatárok között Turigiban történtek. 101. A szaracénok beveszik és feldúlják Margattot Szíriában. 102. Fülöp francia király nagy hadsereggel az aragóniai király ellen indul. 103. Az aragóniai király vereséget szenved a franciáktól; sebet kap és belehal. 104. A francia király elfoglalja Girona városát és hadereje a tengeren vereséget szenved. 105. A francia király elutazik Aragóniából és Perpignanban elhal. 106. IV. Márton pápa halála és hogyan lett pápa a római De Savelli Honorius. 107. A genovaiak nehány hajója a pisaiak fogságába kerül. 108. Guido da Montefeltro gróf, Romagna ura, a római egyháznak meghódol. 109. Honorius pápa megváltoztatja a Carmelita barátok ruházatát. 110. Az arezzoi püspök fellázítja Poggiot, Santa Ceciliát Siena vidékén, de visszafoglalják. 111. Nagy éhínség

Itáliában. 112. Prezzivalle dal Fiesco úr, mint a birodalom helytartója, Toscanaba jön. 113. De Savelli Honorius pápa halála. 114. Miféle újdonságok történtek Firenzében ez időben. 115. A guelfeket kiűzik Arezzóból, a miért háború üt ki a firenzeiek és arezzoiak között. 116. A nagy tűzvész, amely Firenzében történt. 117. Martell Károly hadserege beveszi Szicíliában Agosta városát és vereséget szenved a tengeren Ruggieri di Loriától. 118. Firenzében nagy tűz üt ki a Cerchi-házban. 119. IV. Miklós pápa választása. 120. A nagy hadsereg, amelyet Firenze városa Arezzo ellen vezetett; a sienaiak veresége a Toppo melletti plébániánál. 121. Hogyan űzték ki Pisából a gallurai bírót és a guelf pártot és fogták el Ugolino grófot. 122. A luccaiak elfoglalják a pisaiaktól Asciano várát. 123. A pisaiak katonáit, akik a Campagna felől jöttek, a firenzeiek harcosai legyőzik a Maremmában. 124. A firenzeiek laterinoi portyázása az arezzoiak ellen. 125. Károly herceg kiszabadul az aragóniai király fogságából. 126. A firenzei nagy vizáradásról. 127. Az arezzoiak Firenze környékét pusztítgatva a San Donato in Collinaig jönnek. 128. A pisaiak kapitányukká választják Montefeltro grófot s Ugolino grófot, ennek fiait s unokáit éhhalállal kivégzik. 129. A szaracénok elfoglalják Szíriában Tripoliszt. 130. II. Károly király koronáztatása és Firenzébe érkezése, ahol hátra hagyja Amerigo di Nerbona urat a firenzeiek hadikapitányaként. 131. A firenzeiek legyőzik az arezzoiakat Certomondonál Casentinoban. 132. A firenzeiek megszállják és pusztítják Arezzo környékét. 133. Az a vad és kemény ütközet, amely a brabanti herceg és a luxemburgi gróf között történt. 134. Don Giamo hadseregével Szicíliából Calabriába jött és némi veszteség után Gaeta ostromához fog. 135. Hogyan koronázták Martell Károlyt Magyarország királyává. 136. A chiusiak leveretése és a guelfek visszabocsátása Chiusiba. 137. A luccaiak a firenzeiek haderejével megtámadják Pia városát. 138. A firenzeiek portyázása, a mellyel Arezzot akarják hatalmukba keríteni. 139. A nagy tűzvész, amely Firenzében a Pegolotti-házat pusztította. 140. A firenzeiek szövetségeseikkel a harmadik hadjáratot vezetik Arezzo ellen. 141. Porto Pisano bevétele és elpusztítása a firenzeiek, genovaiak és luccaiak által. 142. Monferrato őrgróf elfogatása Alessandriában. 143. A Párizsban történt nagy csuda Krisztus testével. 144. A ravennaiak elfogják a romagnai grófot, az egyház helytartóját. 145. Babilónia szultánja a keresztények nagy kárára hatalommal bevette Acri városát. 146. Németországi Rudolf király halála. 147. Fülöp, francia király, elfogatja és kiváltatja az összes olaszokat. 148. A pisaiak visszaveszik Pontadera várát. 149. Maghinardo da Susiana beveszi Forli városát Romagnában. 150. A firenzeiek elfoglalják Ampinana várát. 151. Ascoli Miklós pápa halála. 152. Noione városát Franciaországban tűzvész pusztítja. 153. Attaulfot a rómaiak királyává választják. 154. A firenzeiek hadat viselnek Pisa ellen. 155. Firenzében, a Santa Maria d'Orto San Michelében történt csodák.

* * *

1. *Anjou Károly...* A következendők világosabb megértése végett, mivel ez a Károly volt az első szicíliai s apuliai király a francia uralkodóházból, elmondunk egyet-mást az ő erényeiről s állapotáról; s méltányos is megemlékezni egy ily nagy úrról, a szentegyház és városunk, Firenze ekkora barátjáról, pártfogójáról s védőjéről, amint alább látni fogjuk. Ez a Károly bölcs, józan gondolkodású, fegyverben derekas, zord s igen félelmetes, a föld összes királyai előtt tekintélyes, nagylelkű s nagyratörő, minden vállalat kivitelében biztos, balsorsban szilárd, ígéreteinek megtartója, kevés beszédű s nagy tevékenységű, szinte nem is, vagy csak keveset nevetett, becsületes mint egy szerzetes, katholikus, ítélkezésben szigorú, vad tekintetű, magastermetű s izmos, olajbarna színű, nagy orrú s bármely más uralkodónál jobban megfelelt a királyi fenségnek; sokat virrasztott s keveset aludt s azt szokta mondani, hogy az alvás csak idővesztegetés; fegyveres lovagjaival szemben bőkezű volt, de kapzsi a birtok-, uralom- s a pénzszerzésben –bárhonnan jött légyen is –, hogy elláthassa vállalatait s háborúit; soha sem lelte kedvét udvaroncokban, bűvészekben s igricekben; címere azonos volt Franciaországéval, vagyis kék mezőben arany liliom, fölül vörös pólyával s ez különböztette meg a francia királyétól. Ez a Károly Itáliába jövetelekor 46 éves volt s 19 évig uralkodott Szicíliában s Apuliában, amint alább el fogjuk mondani. Nejétől két fia s több leánya volt; az elsőt II. Károlynak hívták s kissé sánta volt, Capova hercege s atyja, I. Károly után Szicília s Apulia királya lett, amint alább el fogjuk beszélni, a másikat Fülöpnek hívták s neje révén Morea fejedelme volt, de ifjan, utódok nélkül halt meg, mert egy hajtógép felajzása közben tönkre tette magát...

9. *Károly király s Manfréd király csatája, Manfréd király veresége s halála.* A két király hada rendben állt a Grandella lapályán, mindkét uralkodó derekas tettekre buzdította a maga népét s kiadta a jelszót: Károly királyé *Mongioia cavalieri,* Manfréd királyé pedig *Soavia cavalieri.* Az alzurroi püspök mint pápai követ feloldozta s megáldotta Károly király egész seregét, elengedte bűneiket s büntetésüket, mivel a szentegyház szolgálatában harcoltak. Erre megkezdődött a heves küzdelem a németek s franciák első csatasorai közt s oly erős volt a németek rohama, hogy ugyan gonoszul bántak a franciák csatarendjével s tért hódítva ugyancsak nyomták őket visszafelé. A jó Károly király övéi gonosz helyzetének láttára nem tartotta be az ütközet rendjét, hogy a második csatasorral védje magát, mert átlátta, hogy ha szétverik a franciák első csatasorát, melybe helyezte volt minden bizalmát, kevés reménye lehet a többiekben; hirtelen a maga csatarendjével a németek ellenében a franciák csatasorának segélyére sietett; amint a firenzei száműzöttek s csatarendjük meglátták, hogy Károly király csatába bocsátkozik, bátran utána nyomultak s bámulatra méltó fegyvertényeket vittek végbe azon a napon s folyton Károly király személyét követték; hasonlóképp tett a jó Gilio il Bruno, Franciaország főparancsnoka Flandriai Róberttel s csapatával s a másik oldalról támadta meg Jordán gróf csapatát; az ütközet heves volt s kemény s jó

darabig tartott, míg nem lehetett tudni, kinek javára dől el, mert a németek bátor s erőteljes kardcsapásai nagy kárt tettek a franciákban. Egyszerre azonban nagy kiáltás hangzott ki a franciák sorai közül, bárki kezdte legyén is: a tőrökhöz, a tőrökhöz, sebesítsétek a lovakat! S úgy is tettek s ez által egy rövid óra alatt a németeket rossz helyzetbe hozták s nagyon leverték és szinte vereségbe döntötték. Manfréd király, aki az apuliaiak csapatával serege tartalékában állt, midőn látta, hogy övéi nem állják sokáig az ütközetet, bátorító szavakkal fordult csapata népéhez, hogy kövessék őt az ütközetbe, de rosszul értették meg, mert az apuliai s a királyságból[97] való bárók nagyobb része, a többi közt a kamarás gróf, a cerrai s casertai[98] grófok s mások szívük gyávasága folytán vagy ügyük rosszra fordultának láttára, van, aki azt mondta, hogy árulásból, minthogy hűtlen s új uralkodó után vágyó nép voltak, elpártoltak Manfrédtől s magára hagyták őt és ki az Abruzzok, ki Benevento városa felé futott. Manfréd kevesed magával maradt, de derék úr létére inkább akart királyként a csatában meghalni, mint szégyennel megfutni; és amint feltette sisakját, a csúcsán levő ezüst sas elébe hullott a nyeregbe, minek láttára nagyon megijedt s latinul ezt mondta az oldalánál lévő béróknak: hoc est signum Dei, mert e sisakdíszt sajátkezűleg tűztem fel, úgy, hogy nem kellett volna leesnie; mindazonáltal nem hagyta abba, hanem derék úr módjára bátorságot vett s gyorsan az ütközetbe rohant, mint bármely más báró királyi jelvények nélkül, nehogy felismerjék mint királyt s bátran vagdalkozott a csata közepén; de övéi rövid ideig tarthatták magukat, mert már visszavonulóban voltak; hamarosan szétverték őket s Manfréd királyt az ellenség közepette megölték, mint mondják, egy francia lovász, de nem tudni bizonyosan. Ez ütközetben mindkét részről sokan estek el, de sokkal többen a Manfréd király népéből, a harcmezőről Benevento felé való futásuk közben Károly király serege egész a városig üldözte őket (mert már sötétedni kezdett) elfoglalták Benevento városát a menekültekkel együtt. Elfogták Manfréd király sok főemberét, a többi közt Jordán grófot s Piero Asini degli Uberti urat, kiket a király a Provence-ba küldött rabságba s ott a börtönben kegyetlen halállal ölette meg őket. A többi apuliai s német urakat a királyság különböző helyein tartotta fogságban s pár nap mulva az említett Manfréd király neje, gyermekei s nővére, kik Apulia Nocera de' Saracini[99] városában voltak, Károly király fogságába kerültek s később ott is haltak meg. S jogosan érte Manfrédet s családját Isten átka s igen világosan mutatkozik benne Isten ítélete, mivel ki volt átkozva s ellensége s üldözője volt a szentegyháznak. Végül három napig keresték Manfrédet, mert nem találták s nem is tudták, hogy elesett, elfogták, vagy megmenekült-e, mivel az ütközetben nem viselt királyi jelvényeket; végül is egy népéből való pribék a harcmező közepén többféle jelről felismerte, testét egy szamárra vetette s elindult kiabálva: *ki vesz Manfrédet, ki vesz Manfrédet;* a király egyik bárója elpáholta a pribéket s Manfréd tetemét a király elébe vitték, aki összegyűjtötte az összes rab bárókat s mindenkitől megkérdezte, ez-é Manfréd s mind-

annyian félénken igent mondtak. Midőn Jordán gróf került sorra, arcát kezeibe rejtette s zokogva kiáltotta: *Jaj nekem, jaj nekem, én uram,* a miért a franciák nagyon dicsérték s a király néhány bárója arra kérte, hogy részesítse tisztességes temetésben. A király ezt felelte: *je le fairois volontiers, s'il ne fût excommunié,*[100] de mivel ki volt átkozva, Károly király nem engedte, hogy szentelt helyre vigyék, hanem a beneventoi híd lábánál temették el s a seregből mindenki egy-egy követ vetett sírjára, úgy hogy jókora kőhalom keletkezett.[101] Néhányan azonban azt állítják, hogy később a pápa rendeletére a cosenzai[102] püspök kivette sírjából s az egyház területét képező királyságon kívül a királyság a Campania határán a Verde folyó mentén temették el; ezt azonban nem állítjuk. Ezen ütközet s viadal egy pénteken, február végén történt Krisztus 1265-ik évében.[103]

10. *Károly megszerzi a királyság és Szicília birtokát.* Amint Károly király legyőzte s megölte Manfrédet, egész népe meggazdagodott a harctér zsákmányából, főként pedig az uradalmakból s báróságokból, melyeket Manfréd bárói bírtak volt, úgy hogy rövid idő alatt a királyság s Apulia minden városa és Szicília szigetének nagy része Károly király rendelkezése alatt állt; s e báróságokkal, uradalmakkal s lovagi hűbérekkel ruházta fel mindazokat, akik szolgálták, franciákat, provençalokat s latinokat, mindegyiket rangfokozata szerint. S midőn Károly király Nápolyba ment, a nápolyiak uruk gyanánt nagy tisztelettel fogadták s a capuai kastélyba szállt, melyet Frigyes építtetett volt; ott találta Manfréd szinte minden kincsét Teri[104] arany darabokban, s maga elé hozatta s maga, a királyné s Beltramo del Balzo úr elébe a szőnyegre rakatta, mérlegeket hozatott s felszólította Beltramo urat, hogy ossza fel. A nagylelkű lovag ezt mondta: *qu'ai je a faire de belance à departir votre tresorr?*[105] hanem oda ugrott s úgy a lábával három részre osztotta: egyik rész legyen – úgymond – a király úré, a másik a királyné asszonyé, a harmadik pedig lovagjaidé s úgy is lett. A király Beltramo úr nagylelkűségének láttára rögtön neki adta Avellino grófságát[106] s gróffá tette őt. A király nemsokára ráunt a capuai kastélyra, mert német módra volt berendezve s egy új kastélyt építtetett francia mód szerint, mely Nápoly másik részében a San Piero in Castello mellett van. S rövid idő múlva a háborúban elfogott valamennyi apuliai bárót szabadon bocsátotta, sokaknak visszaadta birtokaikat s örökségüket, hogy nagyobb szeretetet biztosítson magának az ország lakói közt; nagyrészükkel azonban rosszul járt.

26. *Hogyan találkoztak Conradino s Károly király hadai Tagliacozzonál.* Károly király Conradino… közeledésének hallatára egész seregével Conradino ellen jött s az Abruzzokban Aquilánál[107] várta be hadi népét. Aquilában való tartózkodása közben tanácsot tartott a vidékbeliekkel, hűségre, törvénytiszteletre s hadilletékük kiállítására intette őket; egy bölcs öreg paraszt felemelkedett s szólt: Károly király, ne tanácskozz többé s ne félj egy kis fáradságtól, hogy aztán nyugtod lehessen mindég; vess véget minden halogatásnak s menj ellenséged ellen s ne engedd, hogy több tért hódítson ma-

gának; mi hívek s lojálisak leszünk veled szemben. A király a bölcs tanács hallatára halogatás és további szóvesztegetés nélkül a hegyeken át a San Valentino hegység lapályára Conradino seregének közvetlen közelébe szállt. Károly királynak 3000-nél kevesebb francia, provençal s olasz lovagja volt a Conradino sokkal nagyobb hadának láttára a jó Alardo di Valleri úr, egy nagy eszű s derekas francia lovag tanácsára, aki a tengerentúlról, a Szentföldről való visszatértében akkortájt érkezett volt apuliába, azt mondta Károly királynak, hogyha győzni akar, inkább hadi csellel, mint erővel kell élnie; Károly király nagy bizalommal volt az említett Alardo úr eszélyességében s egészen rábízta serregének s az ütközetnek vezetését s ő három harcrendben állította fel a király haderejét.

27. *Hogyan győzte le Károly király Conradinot s hadinépét.* Conradino s hada Aquliának Károly királytól való elpártolása hiú reményében nagy örvendezés s kiáltozás közt csatarendbe állt s a folyó átkelőhelyéhez nyomult, hogy megütközzék Károly királlyal. Károly király mindamellett, hogy – mint fentebb mondtuk – pihent, az ellenség zajgásának s a megütközésre való fegyverkezésének hallatára népét a fentebb elmondott rendben s módon rögtön felfegyvereztette és sorakoztatta. A provençaloknak Arrigo di Cosance vezérlete alatt a híd Arrigonak s hadi népének az átkelését, mire a spanyolok a folyó igen sekély gázlóján kezdtek átkelni s a hidat őrző provençalok csapatát bekeríteni igyekeztek. Midőn Conradino s hadosztálya a spanyolok átkelését látta, maga is a folyón való átgázoláshoz fogott s nagy hévvel Károly király népére rohantak s rövid idő alatt szétszórták s leverték a provençalok hadsorait s az említett Arrigo di Cosance urat Károly király jelvényeivel leverték, őt magát megölték s felkoncolták; don Arrigo s a németek azon hitben, hogy Károly király személyével van dolguk, mivel királyi jelvényeket öltött volt magára, valamennyien köréje gyűltek. A provençalok említett csapatának leverése után hasonlóképpen tettek a franciákkal s olaszokkal, akiket Gianni di Crari úr s Guiglielmo lo Stentardo úr vezettek, mivel Conradino népéből kettő jutott Károly király minden emberére s különben is vad s harcedzett nép volt s Károly király népe ügyük rosszrafordultának láttára futásnak eredt s ott hagyta a harcmezőt. A németek győzteseknek hitték magukat, mert nem tudtak Károly király leséről s kezdtek szétszóródni a mezőn s zsákmányoláshoz s fosztogatáshoz láttak. Károly király Alardo di Valleri úrral s Monforte Guido gróffal a csapatát rejtő völgy fölött egy halomról nézte a csatát s hadi népe szétszóratásának s előbb az egyik, azután a másik hadrend megfutamodásának láttára majd meghalt fájdalmában s meg akarta indítani a maga csapatát, hogy övéinek segélyére siessen; Alardo úr azonban, mester a hadakozásban s bölcs a háborúban, nagy mérséklettel s bölcs szavakkal nagyon tartóztatta a királyt, mondván, hogy Isten szerelmére türtőztesse magát egy kicsit, ha a diadal dicsőségét akarja, mivel ismerte a németek kapzsiságát és zsákmányszomját, hagyta, hogy felbontsák csatarendjüket s midőn látta, hogy jól szétszóródtak, mondá a királynak: *indítsd*

meg zászlaidat mert már itt az ideje. S úgy is történt. A mikor az említett csapat kijött a völgyből, Conradino s övéi nem ellenségnek, hanem a maguk hadi népéből valónak tartották s nem őrizkedtek tőlük; a király pedig hadi népével szoros és zárt sorokban egyenesen Conradino s főbb bárói hadsorának tartott s heves és kemény, bár rövid tusa kezdődött, mivel Conradino népe a küzdelemben kifáradt s kimerült volt s csapatában nem volt annyi lovagja, mint a királynak s nem voltak csatarendben, mivel népének nagyobb része vagy az ellenséget üldözte vagy szétszóródott a mezőn, hogy zsákmányt s foglyokat szerezzen. Conradino csapatja az ellenség váratlan támadására egyre fogyott, Károly királyé ellenben egyre nőtt, mivel népéből azok, akik az első vereség alkalmával megfutottak volt, felismerték a király jelvényeit s köréje sorakoztak, úgy hogy rövid idő alatt Conradino s népe vereséget szenvedett. Midőn Conradino átlátta, hogy a csata sorsa ellene dől el, főbb báróinak tanácsára ő, az osztrák herceg,[108] Calvagno gróf, Gualferano gróf s Gherardo gróf Pisából s sokan mások futásnak eredtek: Alardo di Valleri úr az ellenség megfutamodásának láttára hangos kiáltással intette s kérte a királyt s a csapatvezéreket, hogy meg ne induljanak s ne üldözzék az ellenséget s ne zsákmányoljanak, mert félt, nehogy Conradino népe összegyülekezzék vagy valami les törjön elő, hanem álljanak szilárdan sorakozva a harcmezőn s úgy is tettek. S hasznukra is vált, mert don Arrigo spanyoljai s más németek, akik a provençalokat s olaszokat üldözték, akiket előbb végig vertek egy völgyön s nem látták a Károly király csatáját s Conradino vereségét s a hadi nép összpontosítását, visszatért a harctérre s Károly király hadtestének láttára azt hitte, hogy az Conradino s hadi népe. Leszállt a halomról, ahová húzódott volt, hogy övéihez menjen s csak amint közelebb jött, ismerte fel az ellenség jelvényeit s csalódásában zavarba jött. Mint derekas úr azonban népével oly harcrendbe zárkózott, hogy Károly király s övéi, akiket az ütközet fáradalmi megviseltek volt, nem mertek neki vágni a don Arrigo csapatának, hogy kockára ne tegyék kivívott győzelmüket. Mindkét hadtest jó darabig farkasszemet nézve állt egymással szemben. A jó Alardo úr ennek láttára azt mondta a királynak, hogy okvetlenül hadrendjük elhagyására kell őket bírni, hogy le lehessen őket győzni. A király rábízta, hogy tegyen belátása szerint. Ekkor magához vett 30–40-et a király seregének legjobb bárói közül s amint kitanította volt őket, kiváltak a csatarendből, mintha megfutamodnának. Amint a spanyolok amaz urak zászlóit megfordulni s látszólag megfutamodni látták, hiú reménységgel kiáltozni kezdték: *megfutamodnak!* S kezdték hadrendjüket elhagyni s üldözni akarták őket. Amint Károly király a spanyolok s a többi németek hadsorait ritkulni s megnyílni látta, bátran nekik vágtak. Alardo úr pedig s övéi okosan összegyülekeztek s visszatértek a hadrendbe. Ekkor heves és kemény tusa vette kezdetét. A spanyolok azonban jól fel voltak fegyverkezve, kardcsapásokkal nem lehetett őket leteríteni s a maguk módja szerint sűrűen csoportosultak egymás közt. Ekkor a franciák nagy kiabálással nekik mentek s tornabirkózás módjára karjuknál

fogva lerántották őket lovaikról, annyira, hogy rövid óra alatt megtörték, legyőzték s megfutamították őket és sokan halva maradtak ott. Don Arrigo többed magával Monte Cassinoba futott s ott azt mondták, hogy Károly királyt legyőzték. Az apát, ama hely ura, ismerte don Arrigot s több jelből látta, hogy menekülőkkel van dolga, mire elfogatta őt s népe nagy részét. Károly király az éj bekövetkeztéig egész hadi népével fegyverben s lóháton maradt, hogy összegyűjtse övéit s hogy teljes és biztos győzelmet arasson ellenségei fölött. Ez az ütközet Szent Bertalan napjának előestéjén, augusztus 23-án történt Krisztus 1268-ik évében. Károly király később azon a helyen népe halottainak lelki üdvéért gazdag kolostort alapított Tagliacozzo[109] síkságán, melyet Santa Maria della Vittorianak neveznek.

28. *Kelemen pápa látománya Conradino vereségéről.* Nagy csoda történt, amennyiben Conradino említett veresége Szt. Bertalan előestéjén történt s már éj volt, mielőtt az említett ütközet többszörös megújulásánál s változásainál fogva biztosan tudni lehetett volna, hogy kié marad a harctér s a győzelem. A rákövetkező reggel Szt. Bertalan ünnepén Kelemen pápa[110] Viterboban szónokolt; hirtelen valami gondolata támadt, amelyen beszéde tárgyától eltérve jó darabig elmélkedet t, majd feleszmélve az elmélkedésből mondá: *rajta, rajta az utakra, fogjátok el a szentegyház ellenségeit, akiket szétvertek s megöltek!* S az említett ütközetről semminemű újság, sem futár nem jött a pápához s nem is jöhetett oly rövid idő alatt, egy éjszaka, mivel a harctér Viterbotól több mint 100 mérföldnyire volt s ez mindjárt másnap volt, mielőtt bármi tudósítás jött volna az udvarhoz. Az udvarban lévő bölcsek egész bizonyossággal állították, hogy a pápa isteni ihletből tudta meg, mivel szent életű ember volt.

29. *Miként fogatta el Károly király Conradinot s bizonyos báróit s miként fejeztette le őket.* Conradino az osztrák herceggel s több másokkal, akik vele menekültek el a harctérről, Róma vidékén a tengerpartra egy Asturi[111] nevű helységhez ért, mely római nemes embereké, az Infragnipaniaké[112] volt; odaérve felszereltettek egy naszádot, hogy Szicíliába keljenek át, mert azt hitték, hogy megmenekedhetnek Károly királytól és Szicíliában, mely szinte egészen elszakadt Károly királytól, visszaszerezhetik állását s uralmát. Az említett naszáddal felismeretlenül már a tengerre szálltak, midőn az Asturiban levő említett Infragnipaniak egyike, látva, hogy nagy részt németek, szép emberek s előkelő külsejűek s az ütközetről is tudott már, haszon s meggazdagodás reményében az említett urakat elfogatta s miután megtudta kilétüket s hogy Conradino is köztük van, Károly királyhoz küldte őket, a miért a király Pilosa helységét s uralmát adta neki Nápoly s Benevento közt. Amint Conradino s az említett urak a király hatalmában voltak, tanácsot tartott, hogy mitévő legyen velük. Végül elhatározta, hogy kivégezteti őket s bíróság útján eljárást indíttatott ellenük, mint koronaárulók és a szentegyház ellenségei ellen s úgy is lett [1268. október 29-én] lefejezték Conradinot, az osztrák herceget, Calvagno grófot, Gualferano grófot, Bartolommeo grófot

két fiával együtt s Gherardo grófot, a pisai Doneratico grófok közül Nápoly piacán a Carmine barátok templomával szemben folyó patak mellett. S a király nem engedte, hogy szentelt helyen temessék el őket, hanem a piac homokja alatt, mivelhogy ki voltak átkozva. S így Conradino befejezte a Sváb-házat,[113] mely – amint fentebb[114] elmondtuk – császárjaiban s királyaiban oly hatalmas volt. S valóban az ész s a tapasztalás mutatja, hogy aki a szentegyház ellen támad s ki van átkozva, gonosz végre kell hogy jusson annak teste-lelke. Valóban mindig félelmetes a szentegyház átka, legyen az igazságos vagy igazságtalan, a mit nyilvánvaló csodák tanúsítanak s aki a régi krónikákat olvassa, láthatja ezt a régi császárokon s urakon, akik fellázadtak a szentegyház ellen s üldözték azt. Sokat gáncsolták ez ítélet miatt Károly királyt, a pápa s bíborosai s minden bölcs ember, mivelhogy Conradinot ütközetben s nem árulás útján fogta el s jobb lett volna fogva tartani, mint megöletni. Volt, aki azt mondta, hogy a pápa beleegyezésével történt, de mi nem adunk hitelt neki, mivel szent embernek tartották. S úgy tetszik, hogy Conradino ártatlansága folytán, mivel oly fiatalkorú volt ahhoz, hogy halálra ítéljék, Isten csodát tett Károly király ellen, mivel nem sok évvel rá Isten nagy csapásokat bocsátott rá, éppen a mikor hatalma tetőpontján képzelte magát, amint történetében később említeni fogjuk.[115] Róbert, Flandria grófjának fia, Károly király veje, az ítélet felolvasásakor a Conradinot elítélő bíróra kardcsapást mért, mondván, hogy neki nem lett volna szabad egy oly nagy s nemes embert halálra ítélnie. A bíró e csapás következtében ott a király jelenlétében meghalt. De szót sem vesztegettek érte, mert Róbertnek nagy tekintélye volt a király előtt s a király s a többi bárók is azt tartották, hogy derék úr módjára cselekedett. Spanyolországi don Arrigot, ki szintén a király rabságában volt, mint anyai unokatestvérét s mivel a monte-cassinoi apát, hogy szabálytalanságot ne kövessen el, oly feltétellel szolgáltatta ki a királynak, hogy nem öleti meg, nem ítéltette halálra, hanem örökös fogságra ítéltette s Apuliában a Sanctae Mariae-hegy várkastélyába záratta. Apulia s az Abruzzok sok más báróját, kik Károly király ellen lázadtak volt, különféle kínhalállal végeztette ki.

39. – *Hogyan halt meg Henrik, az angol király fia.* Krisztus 1272-ik évében Viterboban egy rút s gyalázatos esemény adódott elő Károly király védelme alatt, t. i. Henriket, Richard angol király [valójában Richárd cornwalli gróf, I. Edward unokaöccsét] fiát a templomban mise alatt Krisztus testének áldozásakor Montfort Guido gróf, Károly király toscanai helytartója, az Isten tiszteletére s urára, Károly királyra való tekintet nélkül karddal sajátkezűleg megölte a nevezett Henriket bosszúból atyjáért, Monfort Simon grófért, akit az angol király valami bűnéért megöletett volt.[116] Az udvar nagyon felháborodott s szemrehányást tett Károly királynak, hogy ha tudta, nem kellett volna bosszúállás nélkül menekülni engednie. Az említett Guido gróf azonban eleve gondoskodott lovas és gyalog fegyveres kíséretről s nemcsak hogy elkövette az elmondott gyilkosságot, hanem midőn egy lovag megkér-

dezte, hogy mit csinált s ő azt felelte: *je ai fait ma vangeance,*[117] s a lovag válaszolá: *comment? votre pére fut rainé?*[118] Akkor rögtön visszatért a templomba, hajánál fogva megragadta Henriket s úgy halva gyalázatos módon kivonszolta a templomból s a szentségtörő gyilkosság elkövetése után elhagyta Viterbot s éppen és sértetlenül a Maremmába, apósa, Rosso gróf területére ment. A nevezett Henrik halálán mélyen elkeseredett testvére [unokabátyja], Eduárd, haraggal eltelve Károly király ellen elhagyta Viterbot s Toscanán való átvonultában népével Firenzében szállt meg. Több polgárt lovaggá avatott, megajándékozta őket lovakkal s valamennyit úri módon ellátta minden lovagi felszereléssel. Azután Angolországba ment s nevezett öccsének szívét egy aranyserlegben Londonban a Thames folyó hídjának egyik oszlopára helyeztette, hogy az angolokat a vett gyalázatra emlékeztesse. S midőn Eduard később király lett, soha nem lett barátja Károly királynak, sem népének.

55. *Rudolf Németország királya legyőzi és megöli Csehország királyát.* Krisztus 1277-ik évében nagy háború tört ki Rudolf, Németország királya s Csehország királya közt, mivel az utóbbi nem akart neki hódolni, sem engedelmeskedni; ez okból Rudolf választott császár igen nagy haddal az említett cseh király ellen ment, aki nagy számú lovassággal elébe indult s oly kemény hadi nép közt végbe ment heves és elkeseredett ütközet után, amint Istennek tetszett, a nevezett cseh király az elmondott összecsapásban halálát lelte, népét szétverték, számlálhatatlan lovasát megölték és elfogták s csaknem az egész cseh királyság a Rudolf hatalmába került.[119] Ennek megtörténtével az említett cseh király fiával békét kötött, de előbb kegyelmet kéretett vele; Rudolf király nagy sár közepett székben ült, a cseh ellenben ott térdelt előtte s valamennyi bárója előtt, azután azonban kiengesztelődtek egymással s Rudolf király nőül adta hozzá leányát s visszaadta királyságát; ez pedig a mondott év augusztus 26-án történt. Ez a Rudolf király kiváló tetterejű, nagylelkű, fegyverben derekas, csatában rettenthetetlen, a németek s olaszok előtt félelmetes ember volt s ha Itáliába akart volna jönni, ellenállás nélkül urává lehetett volna. Hozzánk is küldte követeit, a trieri érseket, aki Krisztus 1280-ik évében volt Firenzében s jelezte jövetelét; a firenzeiek nem tudták mitévők legyenek s ha eljött volna, bizonyára engedelmességgel fogadták volna. Oly hatalmas uralkodó, mint Károly király is, nagyon félt tőle s hogy jóban lehessen vele, a nevezett Rudolf király leányát[120] nőül adta fiának fiához, Martell Károlyhoz.

89. *Hogyan rendeztek Firenze városában előkelő udvart s ünnepélyt, melyen mindenki fehérbe volt öltözve.* Az 1283-ik évben Firenze városa boldog s nyugalmas jó helyzetben volt, a kereskedőkre s iparosokra s főként a városon uralkodó guelfekre hasznos, csendes és békés állapotban volt s az arnontúli Santa Felicita negyedben a Rossi-ház és szomszédaik kezdeményezésére ezer vagy még több emberből álló társaságot s dandárt rendeztek egy Amornak nevezett úrral s mindannyian fehérbe voltak öltözve. Ez a társaság mást

sem rendezett, mint játékokat és szórakozásokat s női s lovagi s más népbeliek közt táncmulatságokat s trombitákkal s különféle hangszerekkel öröm s vigasság közt bejárták a várost, együtt lakmároztak, ebédeket s vacsorákat adtak. Ez az udvar közel két hónapig tartott s a legelőkelőbb s leghírnevesebb volt a Firenze városában vagy Toscanaban valaha létezők közt; sokfelől sok nemes udvari ember s énekmondó jött rá s valamennyit tisztességesen fogadták és ellátták. S megjegyezni való, hogy a nevezett időben Firenze városa s polgárai a valaha létező legboldogabb állapotban voltak s az egészen 1284-ig tartott, a midőn kezdetét vette a nép s a nemesség, utána a fehérek s feketék pártoskodása. Az említett időben Firenzének vagy 300 felszerelt lovagja és sok lovag- s apród-csapata volt, akik este-reggel lakomákat adtak sok udvari emberrel, húsvétkor sok tarka ruhát osztottak szét, minélfogva Lombardiából s egész Itáliából Firenzébe gyűltek a bohócok s udvari emberek s jól fogadták őket s egyetlen nevesebb s tisztességesebb idegen sem ment át Firenzén, akit az említett társaságok versengve meg ne hívtak s a városban s azon kívül, ha szüksége volt rá – lóháton el ne kísértek volna.

95. *A jó Károly király halála Foggia városában Apuliában.* Károly király seregével Brindisibe ment, ott leszerelt s Nápolyba ment, hogy rendeleteket adjon ki, ellássa magát pénzzel s hadi néppel, hogy az idő nyíltával visszatérhessen Szicíliába. Alig múlt el december közepe, fáradhatatlan s nyugtot nem ismerő lelkülete visszavezette Apuliába, hogy Brindisiben siettesse hajóhada felkészülését. Alig ért Apuliában Foggiába, midőn, amint Istennek tetszett, súlyosan megbetegedett s Krisztus 1284-ik évében a Vízkeresztre következő napon, január 7-én megszűnt élni. Halála előtt azonban mély bűnbánattal magához vette Krisztus testét s nagy alázattal e szavakat mondotta: Sire Dieu, comme je crois vraiment que vous étes mon sauveur; ainsi je vous prie, que vous ayez merci de mon ame; ainsi comme je fis la prise du royaume de Cicile plus pour servir sainte Eglise que pour mon profit ou autre convoitise, ainsi vous me pardonniez mes péchés.[121] S nem sokára rá kiszenvedett, tetemét Nápolyba vitték, halálát mélyen meggyászolták, azután nagy tisztelettel a nápolyi érseki templomban temették el. Károly király eme elhunyta nagy csodálkozást okozott, mivel éppen elhalálozása napján egy bizonyos Arlotto minorita-rendű szerzetes és Giardino da Carmignanola úr, egyetemi tanár[122], nyilvánosan beszéltek róla s amint ez a francia király[123] tudomására jutott, értük küldött, hogy megtudja, hogy honnan vették ezt a hírt. Azt mondták, hogy tudták a születése idejét, a mi Saturnus uralma alatt történt s ennek hatása okozta az ő jó- és balsorsát; némelyek azt állították, hogy lelki kinyilatkoztatásból tudták, mert mindketten nagy csillagjósok és halottidézők voltak. Ez a Károly volt a legfélelmesebb és legtekintélyesebb uralkodó, fegyverben a legderekasabb s a legnagyobbra törő király, aki Nagy Károly óta az ő koráig csak volt a francia uralkodó házból, a római egyházat ő magasztalta fel a legjobban s még többet is tett volna, ha élete vége felé sorsa balra nem fordul. A királyság őre s védelmezőjeként a nevezett király

unokaöccse, Róbert Artois gróf jött be sok francia lovaggal, a herceg nejével s fiával, Károly 12–13 éves unokájával, akinek Martell Károly volt a neve. Károly királynak nem maradt más örököse, mint II. Károly, Salerno hercege… Ez a Károly szép testű, kellemes és bőkezű ember volt, atyja, Károly király életében, s azután is több fia született nejétől a magyar király leányától és örökösétől.[124] Az első az említett Martell Károly volt utóbb Magyarország királya,[125] a második Lajos, aki a minorita-rendbe lépett s később toulouse-i püspök lett, a harmadik volt Róbert, Calabria hercege, a negyedik Fülöp, Taranto hercege, az ötödik Rajmund Berengár gróf (provence-inek kellett lennie), a hatodik János úr, Morea hercege, a hetedik Péter úr, Eboli grófja.

135. *Hogyan koronázták Martell Károlyt Magyarország királyává.* Az említett béke[126] megkötése s megszilárdítása után, mely nagyon hasznos volt Apulia királyságára, mert némi nyugtot engedett a terhes háborúban, Károly király Nápolyba ment s a legközelebbi szeptemberben Boldogasszony napján a nevezett király nagy udvart s ünnepélyt rendezett Nápolyban s lovaggá avatta első szülött fiát, Martell Károlyt s egy bíboros pápai követ, több érsek s püspök által Magyarország királyává koronáztatta. S a mondott koronázás s ünnep alkalmából a király s fia aznap több más franciát, provençált s királyságbelit, főként nápolyit avatott lovaggá; s nagy a dicső udvar volt az és azt azért rendezte Károly király, mivel azon évben meghalt Magyarország királya[127] s nem maradt utána más fi- vagy más örökös, mint Mária, a nevezett Károly neje[128] s az említett Martell Károly anyja, kire örökösödés útján szállt volt az említett magyar királyság. De az említett magyarországi király halála után a magyarországi uralkodó házból származó András[129] ment a királyságba s nagyobb részét erővel vagy szépszerével megnyerte magának s úrrá s királlyá tette magát ott. Kissé elhagyjuk a szicíliai királyságot s Magyarország dolgait s Toscana azon korbeli történetére térünk.

NYOLCADIK KÖNYV

1. Elmondatik, hogyan keletkezett Firenzében a második népuralom és nagyobb változások, amelyek ezen okból Firenzében történtek, kitérve más általános újdonságokra is ebből az időből. 2. Firenze népe kibékül a pisaiakkal és más nevezetesebb dolgok. 3. Nagy tűz Firenzében Torcicoda negyedében. 4. Hogyan kezdődik a háború Franciaország és Anglia királyai között. 5. Hogyan választják pápává V. Celestint és hogyan utasítja el a pápaságot. 6. Hogyan választódott meg pápává VIII. Bonifác. 7. Mikor kezdik építeni a firenzei új Santa Croce templomot. 8. Giano della Bella, a nagy népbarát, kiűzetik Firenzéből. 9. Mikor kezdték építeni a Santa Reparataról nevezett nagyobb templomot. 10. Gianni di Celona úr, birodalmi helytartó, Toscanába érkezik. 11. Szt.-Lajos francia király canonisatioja. 12. Firenze nagyjai felizgatják a várost, hogy eltöröljék és megsemmisítsék az új népuralmat. 13. Károly király békét köt aragóniai Giamo [Jakab] királlyal. 14. A guelf-pártot Genovából erőszakkal száműzik. 15. A tatárok dolgai Perzsiában. 16. Maghinardo da Susinana megveri a bolognaiakat. 17. Firenze népe a Valdarnon megerősíti San Giovanni és Castelfranco várát. 18. Aragóniai Giamo király Rómába jön és Bonifác pápa privilégiumot ad neki Szardínia szigetére. 19. Flandria és Bari grófja fellázadnak a francia király ellen. 20. Artois grófja megveri a flamandokat Fornesnál és Anglia királya átkel Flandriába. 21. Bonifác pápa megfosztja a bíborosságtól Jacopo és Piero della Colonna urakat. 22. Osztrák Albert legyőzi és megöli Athaulfot, Németország királyát, mire római királlyá választják. 23. A Colonnák kegyelmet kérnek a pápától, de aztán újból fellázadnak. 24. A genovaiak a tengeren legyőzik a velenceieket. 25. Itáliának némely városában történt földrengések. 26. Mikor kezdik építeni a városházát Firenzében a priorok számára. 27. A Genova és Velence között létesült békéről. 28. Bologna községe, da Esti őrgróf és Maghinardo da Susinana között létre jött a béke a firenzeiek közvetítésével. 29. Giamo,

aragóniai király, Ruggieri di Loriaval és Károly király hadával legyőzi a szicíliaiakat Orlando-foknál. 30. Béke a genovaiak és a pisaiak között. 31. Mikor kezdik megint építeni Firenze új falait. 32. A francia király lecsendesíti egész Flandriát és a grófot fiaival együtt fogságba ejti. 33. A francia király rokonságba jut Alberttel, Németország királyával. 34. Tarento hercegét legyőzik Szicíliában. 35. Cassano, a tatárok fejedelme, legyőzi a szaracénok királyát és elfoglalja a Szentföldet Szíriában. 36. Miként adott VIII. Bonifác pápa bűnbocsánatot a jubileum 1300-ik évében minden kereszténynek, aki Rómába megy. 37. Guido, Flandria grófja, két fiával meghódol a francia királynak, aki megcsalta és fogságba vetette őket. 38. Hogyan keletkezett Pistoia városában a fehér és a fekete párt. 39. Firenze városának megoszlása és felfordulása az említett fehér és fekete pártok miatt. 40. Acquasparta bíboros pápai legátusképpen Firenzébe jön, de nem ér el semmit. 41. A csapások és bajok, amelyek városunkat a közelebbi időben sújtották. 42. Ugyanaz. 43. Bonifác pápa Valois Károly úrért Franciaországba küld. 44. A guelfeket kiűzik Aggobbioból és azután visszaszerzik a várost és száműzik a ghibellineket. 45. A feketék száműzetése Pistoiából. 46. Az Interminelliek és párthíveik elűzetése Luccaból. 47. A Genovából száműzött guelfek visszatérése megegyezés útján. 48. Az égen egy üstökös csillag feltűnése. 49. Valois Károly úr Franciaországból Bonifác pápához megy, azután Firenzébe indul és kiűzi a fekete pártot. 50. Valois Károly úr átkel Szicíliába, hogy háborút indítson Károly királyért, de gyalázatos békét köt. 51. Hogyan keletkezett a ravennai zsoldos társaság. 52. A firenzeiek és luccaiak háborút viselnek Pistoia ellen és Serravalle várát ostrommal beveszik. 53. A firenzeiek megkerítik Piantrevigne várát és más erősségeket, amelyeket a fehérek fellázítottak. 54. Az Ischia szigetén kitört csodálatos tűz. 55. Bruggia alsóbb néposztálya feltámad a francia király ellen és legyilkolja a franciákat. 56. A nagy és szerencsétlen kimenetelű ütközet, amelyben a flamandok legyőzték a franciákat Coltrainál. 57. Milyen családból származtak Flandria jelenlegi grófjai és uralkodói. 58. A francia király folytatja a hadjáratot, teljes erővel indulva a flamandok ellen, de kevés becsülettel tért vissza Franciaországba. 59. Folcieri da Calvoli, Firenze polgármestere, lefejeztet néhány polgárt a fehérek közül. 60. A fehérek és a Firenzéből számkivetett ghibellinek Pulicianoba érkeznek, de kudarccal távoznak. 61. Kitérés: Maffeo Visconti urat kiűzik Milánóból. 62. Hogyan kezdődik a viszály és ellenségeskedés Bonifác pápa és Fülöp francia király között. 63. A francia király elfogatja Bonfiác pápát Anagnában Sciarra della Colonna által, a miért a pápa nemsokára meghal. 64. Bonifác pápa jellemzése. 65. A firenzeiek elfoglalják Montale várát és a luccaiakkal egyesülten háborúskodnak Pistoia ellen. 66. Hogyan lett pápa XI. Benedek. 67. Edward angol király visszafoglalja Gascognet és legyőzi a skótokat. 68. Firenzében nagy polgárháború keletkezik, mivel revideálni akarják a tanács hatáskörét. 69. A pápa békeszerzés céljából da Prato bíborost küldi Firenzébe legátusul, de csúfosan és gyalázattal távozik. 70. Hogyan omlott be a

Carraia hídja és veszett oda sok nép. 71. Nagy tűz Firenzében, a mikor leég a város nagy része. 72. A fehérek s a feketék Firenze kapujához közeledve kudarccal visszavonulnak. 73. Az arrezzoiak visszafoglalják Laterino várát, amely a firenzeiek tulajdonában volt. 74. Még más újdonságok Firenzében az említett időből. 75. A firenzeiek küzdelemmel elfoglalják Stinche és Montecalvi várakat, amelyeket a fehérek szállottak meg. 76. Kitérés. Némileg visszatérve elmondatik a flamandok története. 77. Guido di Fiandra [Flandriai Hugó] urat hadvezérével együtt leveri és elfogja a francia király tengernagya. 78. A francia király legyőzi a flamandokat Monsimpeverinél. 79. Kevéssel a monsimpeveri vereség után a flamandok megújítják a harcot a francia királlyal és kedvező békét kötnek. 80. Benedek pápa halála és V. Kelemen pápa választása. 81. V. Kelemen pápa koronáztatása; a bíbornokok, a kiket felavatott. 82. A firenzeiek és luccaiak ostromolják és legyőzik Pistoia városát. 83. Modena és Reggio városok felkelnek Esti őrgróf ellen; a fehéreknek és ghibellineknek Bolognából való kiűzetése. 84. Valami Dolcino barát sok eretnekkel fellázad Lombardiában, de megégetik őket. 85. Kelemen pápa Itáliába legátusként küldi Orzini Napoleon bíboros urat, de rosszul fogadják. 86. A firenzeiek ostromolják, elfoglalják és feldúlják Montaccianico erős várát és Scarperiát építtetik. 87. A firenzeiek a népuralom erősítésére szervezik az igazságügyi rendszabályok végrehajtóságát. 88. A ferrarai őrgróf nagy háborúja és halála. 89. Orsini Napoleon úr legátusképpen Arrezzoba érkezik. A firenzeiek hadjárata Gargasa ellen. 90. A jó angol királynak, Edwárdnak halála. 91. A francia király Pitteribe jön Kelemen pápához, hogy elítéltesse vele Bonifác pápa emléklét. 92. A francia király kezdeményezésére hogyan törölték el Jeruzsálem templomának rendjét és szervezetét. 93. A Romagnában és Lombardiában történt újságok és csaták. 94. Albertnek, Németország királyának halála. 95. Firenze podestája megszökik a tanács Herculespecsétjével. 96. Corso de Donati úrnak, a nemes és nagy firenzei polgárnak halála. 97. A római Laterán-templom égése. 98. Samminiato előkelői megbuktatják a népuralmat. 99. A Tarlatiak száműzetése Arrezzoból és a guelfek visszafogadása. 100. Az Ubaldiniek Firenze község engedelmességére térnek. 101. Hogyan választják római császárrá Henrik luxemburgi grófot. 102. A pápa megerősíti Henrik császárt. 103. A velenceiek beveszik és elvesztik Ferrarát. 104. A kórház főnöke (a johanniták nagymestere) elfoglalja Rhodus szigetét. 105. Az aragóniai király Szardínia ellen akar jönni. 106. A guelfek kiűzetése és visszatérése Pratoban. 107. A Tarlatik visszatérnek Arrezzoba és elkergetik a guelfeket. 108. II. Károly apuliai királynak halála. 109. A levegőben látott tünemények. 110. A firenzeiek újból háborút kezdenek Arrezzo ellen. 111. A luccaiak szét akarják rombolni Pistoiát, de a firenzeiek nem egyeznek bele. 112. Róbert király Szicília és Apulia királyává koronázzák. 113. Az anconaiak vereséget szenvednek Federigo gróftól. 114. Ubicino úrnak legyőzése és száműzetése Genovából. 115. A velenceiek veresége Ferraránál. 116. A volterraiak és sangimignanoiak háborúja. 117. Az Orsiniak

vereséget szenvednek Colonnáktól. 118. Arrezzo népe vereséget szenved a firenzeiek hadvezérétől. 119. A firenzeiek háborúskodnak Arrezzoval. 120. Henrik római király követei Firenzébe érkeznek. 121. A csodálatos nép, amely önmagát ostorozva bejárta Itáliát.

10. *Brunetto Latini.* Az 1294-ik évben halt meg Firenzében egy Brunetto Latini[130] nevű derék polgár, nagy bölcsész és a szónoklat nagy mestere úgy a jó előadásban, mint a helyes szerkesztésben. Magyarázta Tulius[131] Rhetoricáját s írta a Tesoro, Tesoretto s a „Kulcs Tesorohoz"[132] című műveket s több más bölcsészeti könyvet a bűnökről s erényekről s községünk dittatoreja[133] volt. Világias ember volt, de megemlékeztünk róla,[134] mert ő volt kezdeményezője s mestere a firenzeiek művelődésének s helyes beszédre s köztársaságunknak a politika szerint való vezetésének s kormányzásának ismeretére tanította őket.

13. *Békekötés Károly király és Giamo, Aragónia királya között.* Krisztus 1295-ik évében elhunyt Alfonz, Aragónia királya; halála következtében testvére, don Giamo, aki megkoronáztatta volt magát s birtokában tartotta Szicília szigetét, ki akart békülni az egyházzal és Károly királlyal s ez Bonfiác pápa közvetítésével meg is történt a következő módon: a nevezett don Giamo vegye nőül Károly király leányát s mondjon le Szicília birtokáról, bocsássa el a kezeseket, a kiket Károly király Aragóniában hagyott volt, t. i. fiait, Róbertet, Rajmundot s Jánost több más provençal báróval és lovaggal együtt; a pápa s Károly király viszont megígérték, hogy lemondásra bírják Valois Károlyt,[135] a francia király öccsét, akit IV. Márton pápa Aragónia királyságával ruházott volt fel s hogy beléegyezését megnyerje, Károly neki adományozta Anjou grófságot s leányát férjhez adta hozzá. E dolog elintézése végett Károly király személyesen Franciaországba ment s visszatértében a megkötött egyezménnyel s a fogságból kiszabadított fiaival Firenze városán ment keresztül, a hová Nápolyból már elébe jött volt fia, Martell Károly, Magyarország királya; kíséretében 200 aranysarkantyús francia, provençal s királyságbeli lovag volt, valamennyi fiatal, a királlyal együtt skarlát s barnászöld egyenruhában, arannyal, ezüsttel kivert nyereg- s lótakarókkal, negyedekre osztott arany-liliom-címerrel Magyarország címeréből alakított vörös és ezüst körzetben, úgy hogy a legelőkelőbb s leggazdagabb kíséretnek látszott, amely valaha fiatal király mellett volt. Atyjára s testvéreire várakozva, több mint 20 napot töltött Firenzében, a firenzeiek nagy tiszteletben részesítették s ő is nagy szeretet tanúsított a firenzeiek irányban, a mivel mindenkinek megnyerte a kedvét. Károly király fiai, Róbert, Rajmund s János, meg a monferratoi őrgróf, a király leendő veje társaságában Firenzébe érkezett. Firenzében többeket lovaggá avatott, a firenzeiek részéről sok megtiszteltetésben s ajándékban részesült, mire valamennyi fiával az udvarba s onnan Nápolyba ment...

36. *Miként adott VIII. Bonifác pápa bűnbocsánatot a jubileum 1300-ik évében minden kereszténynek, aki Rómába megy.* Krisztus 1300-ik évében Krisz-

tus születése szerint annálfogva, hogy sokan azt mondták, hogy a múltban Krisztus születésének minden századik évében az akkori pápa nagy bűnbocsánatot rendezett, VIII. Bonifác pápa, aki akkoriban apostolkodott volt, a nevezett évben Krisztus születésének tiszteletére teljes s nagy bűnbocsánatot rendezett a következő módon: hogy minden római, aki a nevezett évben 30 napon át egyfolytában meglátogatja a boldogságos apostolok, Szent Péter s Szent Pál egyházait s minden más nemzetbeli pedig, aki nem római, ha 15 napon át meggyónik vagy meggyónt, teljes s tökéletes bűnbocsánatot nyer minden bűn s büntetés alól. S a keresztény zarándokok vigasztalására minden pénteken s nagyobb ünnepnapon a Szt. Péterben megmutatták Krisztus izzadságtörlőjét, a Veronika kendőjét. Ez okból az akkor élő keresztények nagy része, férfiak s nők, különböző távoli országokból, messziről s közelről megtette azt a zarándoklást. S a lehető legcsodálatosabb látvány volt, hogy az egész éven át a római népen kívül folyvást 200.000 zarándok volt Rómában nem számítva az érkezőket s távozókat s mindannyian méltán meg voltak elégedve a lovak s emberek ellátásával s teljes béketűrés uralkodott, zajongás és verekedés nélkül s én tanúskodhatom felőle, mert ott voltam s láttam. A zarándokok adományaiból az egyház tekintélyes kincset gyűjtött s a rómaiak mind meggazdagodtak készleteiből. S én is ott voltam azon az áldott búcsún Róma szent városában.[136] Láttam nagyszerű régiségeit, olvastam a rómaiak tetteinek történetét Vergilius, Sallustius, Lucanus, Titus Livius, Valerius[137] és Paulus Orosius[138] meg a történetírás más mestereinek leírásában, kik feljegyezték a rómaiak, történetét, úgy a kis, mint a nagy dolgokat, én a jövő nemzedékek emlékezetére s tanulságára tőlük vettem az irályt s a formát, bár mint tanítvány nem lettem volna méltó ekkora munkához. De meggondoltam, hogy a mi városunk, Firenze, Róma leánya s teremtménye, emelkedésében nagy dolgokra van hivatva, míg Róma hanyatlóban van. Illőnek tartottam e kötetbe, ez új krónikába feljegyezni Firenze városának egész történetét s eredetét, amennyire rám nézve lehetséges volt azt összegyűjteni s kikutatni s a firenzeiek részletes történetét követve, a világ más emlékezetes dolgait is röviden megírni, amíg Istennek tetszeni fog, akinek kegyelmességében szegényes tudomásomnál sokkal inkább reménykedve fogtam az említett vállalkozásba. S így az 1300-ik évben Rómából hazatérve, hozzáláttam e könyv szerkesztéséhez Isten és Szent János tiszteletére s a mi városunknak, Firenzének dicsőségére.

64. *Bonifác pápa jellemzése.* Ez a Bonifác pápa[139] igen bölcs volt az irodalomban, természetes észjárású, nagyon előrelátó és gyakorlatias ember volt nagy ismeretekkel s emlékezőtehetséggel. Nagyon büszke s dölyfös volt, kegyetlen ellenségeivel s ellenfeleivel szemben, nagyszívű s mindenki előtt félelmetes, nagyban emelte s gyarapította a szentegyház állását s jogait s Guiglielmo da Bergamo úr, Ricciardo di Siena bibrosok s Dino Rosoni di Mugello úrral a jog- s törvénytudomány nagy mesterével s velük ő maga is, mivel nagy mester volt az istenes dolgokban s a törvényekben, elkészítette az

egyházi törvények hatodik könyvét,[140] amely valamennyi törvénynek s egyházi rendeletnek úgyszólván a szemefénye. Nagylelkű s bőkezű volt a neki tetsző s derekas emberekkel szemben. Állása szerint nagyon vágyott a világi pompa s pénzszerzés után s nem csinált lelkiismereti kérdést semmiféle haszonból, ha az egyház és saját rokonai gyarapítására szolgált. Bíborosokká tette barátait s bizalmasait, a többi közt két igen fiatal unokatestvérét s egyik anyai nagybátyját s a kis Anagna[141] városából való atyafiait s barátai közül húszat gazdag püspökségekben püspökökké s érsekekké tett; másik unokatestvérének s fiainak, a kik mint fentebb mondtuk volt, grófok voltak, szinte mérhetetlen kincset hagyott s nagybátyjuk, Bonifác pápa halála után mint bátor s hadban derék emberek bosszút álltak összes szomszédaikon s ellenségeiken, a kik elárulták vagy megsértették volt Bonifác pápát. Bőven költöttek s 300 jó katalán lovast tartottak saját zsoldjukban s ez erővel maguk alá vetették szinte az egész Campaniát s Róma környékét. S ha Bonifác pápa életében hitte volna, hogy ily fegyverre termett s a hadakozásban ily derék emberek, bizonyára királyokká vagy uralkodókká tette volna őket. S megjegyezni való, hogy a mikor Bonifác pápa elfogatásának[142] hírét több futár néhány nap alatt nagy örömmel vitte volt a francia királynak s az első hírvivők a brigai hegységen[143] túl lévő Ansionába[144] értek, az akkori ansionai püspök, egy tisztes és szentlelkű ember, a hír hallatára a pápa elfogatásán való ámulatában szinte megzavarodott s magához térve több jóravaló ember előtt nyíltan így szólt: A francia király nagyon meg fog örvendeni e híren, de én isteni kinyilatkoztatásból tudom, hogy Isten ítélete van rajta e bűnéért s különféle nagy veszedelem és szégyenletes csapás fogja igen hamar érni őt s nemzetségét s ő és fiai kizárva maradnak a királyság örökségéből.[145] S ezt nem sokkal rá Ansionán való átutaztunkban[146] hitelre méltó személyektől tudtuk meg, a kik jelen voltak s hallották. E nyilatkozat jóslat volt minden részében, amint alább az említett francia király s fiai történetének elbeszélésénél meggyőződhetünk az igazságról. S nincs mit csodálkozni Isten ítéletében. Mindamellett, hogy Bonifác pápa világiasabb volt, hogy sem méltóságával megfért volna és sok Istennek nem tetsző dolgot művelt, Isten megbüntette őt az elmondott módon, azután bántalmazóját büntette meg nem annyira Bonifác pápa személyének megsértéséért, hanem az isteni méltóság ellen való bűneiért, melynek ő képviselője volt a földön.

70. *Hogyan omlott be a Carraia hídja s veszett oda sok nép.* Da Prato bíboros Firenzében való tartózkodása idejében, a mikor még a nép s a polgárok szeretetét élvezte, mert remélték, hogy békét hoz létre köztük, 1304 máj. 1-én egyik városrész a másikkal versengve mindegyik a legjobb tehetsége szerint mulatság és ünnepélyesség kedvéért felújították a régi jó időkben Firenze egykori nyugalmas s jó állapotában szokásos társaságokat s vigadó csapatokat. A többi közt a san frianoi külvárosbeliek,[147] kiknek régi szokása volt újdonságokkal s különféle játékokkal állani elő, közhírré tették, hogy aki újdonságot akar hallani a más világról, legyen május 1-én a Carraia híd-

ján vagy környékén az Arnonál. S az Arnon bárkákban s kis hajókon poklot jelentő állványokat rendeztek be tüzekkel s más büntetésekkel s kínzásokkal, démonokat utánzó borzalmas tekintetű emberekkel; másoknak csupasz állat-alakjuk volt, mely embernek látszott s óriási kiáltozás, csikorgás s tombolás közt különféle kínzásnak vetették alá őket, úgy hogy borzasztó s rettenetes volt hallani s látni. S az új játék sok polgárt vonzott oda s a Carraia hídját, mely akkoriban lábakon állott s fából volt, annyira túlterhelték néppel, hogy több helyen beszakadt s a rajta lévő néppel együtt lezuhant, minek folytán sok nép meghalt s megfúlt, sokan zúzódásokat szenvedtek, úgy, hogy a játék tréfából valósággá változott s mint ahogy hirdették volt, sokan a halál útján mentek hírt hallani a másvilágról az egész város nagy sírására s fájdalmára, mert mindenki azt hitte, hogy fiát vagy testvérét vesztette oda. S ez előjele volt a következendő csapásoknak, melyeknek a polgárok bűneinek túlsága miatt nemsokára a városra kellett zúdulniuk, amint alább említeni fogjuk.

KILENCEDIK KÖNYV

1. Henrik luxemburgi gróf császárrá választása. 2. A guelf-párt elűzetése Velencéből. 3. Aranldo da Villanuova mester jóslatai. 4. Ferrarában összeesküvést szőnek a városnak az Egyház ellen való lázítása céljából. 5. A todiak vereséget szenvednek a perugiaiaktól. 6. A guelfek kiűzetése Spoletóból. 7. Henrik császár Németországból kiindulva Itáliába törekszik. 8. Róbert király koronázásáról való hazatértében Firenzébe jön. 9. Henrik császár Itáliába jön és elfoglalja Milánót. 10. A firenzeiek sáncokkal veszik körül az új körfalakat. 11. A Della Torrék kiűzése Milánóból. 12. Nagy drágaság és egyéb újság Firenzében. 13. Szt. Barnabás ereklyéi Firenzébe érkeznek. 14. A császár Cremonát ostromolja, serege pedig Vicenzát veszi be. 15. A császár elfoglalja Cremonát. 16. A firenzeiek a császár jövetelére az összes guelfeket haza hívják a száműzetésből. 17. A firenzeiek valamennyi toscanai várost szövetségben egyesítenek a császár ellen. 18. Róbert király csellel elfogatja a romagnai ghibellineket. 19. A pápai őrgróf megveszi Fanot és Pesarot. 20. Henrik császár ostrommal Brescia birtokába jut. 21. A firenzeiek és luccaiak a császár érkezésére megerősítik határaikat. 22. Kelemen pápa követeket küld Henrik császár megkoronázására. 23. Kelemen pápa zsinatot tart a borgagnai Viennában és szentté avatja Lajost, Károly király fiát. 24. Henrik császár Genovába érkezik. 25. A császár helytartója Arrezzoba érkezik. 26. A császár követei Firenzébe jönnek, de kiűzetnek. 27. A firenzeiek a császár útjainak elállására csapataikat Lunigianába küldik. 28. A császárné halála Genovában. 29. A császár ítéletet mond a firenzeiekre. 30. A firenzei gyapjúművesek között történt botrány. 31. Róbert király sereget küld a firenzeieknek a császár ellen. 32. Brescia fellázad a császár ellen. 33. Nagy változások Firenzében Pazzino de Pazzi halála miatt. 34. Cremona feltámad a császár ellen. 35. A császár hadvezére Pisába érkezik és háborút kezd Firenze ellen. 35. A padovaiak fellázadnak a császár ellen. 37. Henrik császár Pi-

sába érkezik. 38. A spoletoiak vereséget szenvednek a perugiaiaktól. 39. Róbert király és a toscanai liga egyesülése Rómában, hogy megakadályozzák Henrik császár koronáztatását. 40. Henrik császár Pisából elindulva Rómába megy. 41. A milánói Galeasso Visconti úr elfoglalja Piacenzát. 42. A firenzeiek leverik a pisaiakat Cerretellonál. 43. Luxemburgi Henriket Rómában császárrá koronázzák. 44. A császár Rómát elhagyja és Toscanaba indul. 45. A császár Arrezzoba érkezik és onnan Firenze felé közeledik. 46. A firenzeiek csaknem vereséget szenvednek a császár haderejétől Ancisánál. 47. Henrik császár megszállja Firenzét. 48. A császár felhagyva San Salvi ostromával, San Cascianoba és utóbb Poggibonizziba megy. 49. Henrik császár Poggibonizziból elindulva visszatér Pisába, ahol sok ítéletet hoz a firenzeiek ellen. 50. A császár elitéli Róbert királyt. 51. A császár a Királyságba akar menni Róbert király ellen és elindul Pisából. 52. Henrik császár elhal Benconventoban, Siena környékén. 53. Elbeszéltetik, hogy a császár halála után hogyan bomlanak szét seregei; tetemeit főemberei Pisába vitték. 54. Ugyanazon tárgy. 55. Filippone páviai gróf vereséget szenved Piacenzánál. 56. A firenzeiek öt esztendőre átadják Firenze uralmát Róbert királynak. 57. A spinoliak kiűzése Genovából. 58. Uguccione da Faggiuola, Pisa ura, sokat háborúskodik a luccaiakkal, mígnem a száműzött ghibellineket kierőszakolt béke útján visszafogadják Luccába. 59. Kelemen pápa halála. 60. Uguccione da Faggiuola a pisaiakkal elfoglalja Luccát és kifosztják az egyház híveit. 61. Péter úr, Róbert király öccse, Firenzébe jön uralkodni. 62. Róbert király nagy sereggel Szicíliába megy és ostromolja Trapani városát. 63. A padovaiak vereséget szenvednek Vicenzánál Cane della Scala úrtól. 64. A firenzeiek békét kötnek az arrezzoiakkal. 65. Egy üstököscsillag feltűnése az égen. 66. Fülöp francia irály halála és gyermekei. 67. Németországban két császárt választanak: egyik a bajor, másik az osztrák herceg. 68. Uguccione, Pisa ura, nagy háborút indít a szomszédos városok ellen. 69. Lajos francia királyt megkoronázzák; háborút visel a flamandokkal, de nem hódít semmit. 70. Uguccione, Lucca és Pisa ura, ostromoltatja Montecatini várát. 71. A tarentói herceg Firenzébe érkezik; a firenzeiek segítséget visznek Montecatininak és vereséget szenvednek Uguccione della Faggiuolatól. 72. Ismét az említett ütközet és a firenzeiek meg a herceg veresége. 73. Vinci és Ceretoguidi fellázadnak a firenzeiek ellen. 74. Róbert király Novello grófot küldi kapitányul Firenzébe. 75. Ugguccione lefejezteti Banduccio Boncontit és fiát, előkelő pisai polgárokat. 76. A firenzeiek maguk között hét pártra szakadnak és poroszló-kapitányt választanak. 77. Firenze falainak egy részét újra építik és rossz pénzt vernek. 78. Uguccione da Faggiuolat elűzik Pisa és Lucca uralmából és Castruccio most először uralkodik Lucca fölött. 79. Battifolle gróf helytartó lesz Firenzében, elkergeti a poroszló-kapitányt és megváltoztatja Firenze alkotmányát. 80. A nagy ínség és halandóság a hegyeken túl. 81. XXII. János pápa megválasztása. 82. Róbert király és a firenzeiek békét kötnek a pisaiakkal és luccaiakkal. 83. A firenzeiek megsemmisítik a rossz pénzt

és jó, új guelfeket csinálnak. 84. Róbert király hadseregét Szicíliába küldi és nagy károkat okoz. 85. Ferrara fellázad az egyház ellen. 86. Uguccione da Faggiuola megkísérli visszatérni Pisába. A Pisában történt újságok és Spinetta őrgróf. 87. A ghibellin-párt távozik Genovából. 88. A lombardiai ghibellinek ostromolják Cremonát. 89. Cane della Scala úr háborút visel a padovaiak ellen és elfoglal tőlük sok várost. 90. A Genovából távozottak a lombardiai ghibellinekkel ostromolják Genovát. 91. A lombardiai ghibellinek elfoglalják Cremonát. 92. A genovából távozottak beveszik Prea külvárosait. 93. Róbert király tengeren Genova segélyére érkezik. 94. A genovaiak átadják Genova uralmát Róbert királynak. 95. A genovai száműzöttek és lombardok élénk háborút viselnek Róbert király ellen. 96. Összeesküvés Siena városában s miatta zendülés és nagy átalakulás. 97. Róbert király népe Sesto falunál legyőzi a genovai száműzötteket, mire azok abbahagyják a város ostromát. 98. Róbert király Genovából elindul, a pápa udvarába megy Provenceba. 99. A genovai száműzöttek a lombardiaiakkal visszatérnek Genova ostromához. 100. Cane della Scala úr elfoglalja Padova külvárosát. 101. A lombardiai guelfek visszafoglalják Cremonát. 102. Ugo dal Balzo úr vereséget szenved Alessandriánál. 103. A genovai száműzöttek visszaszerzik Genova elővárosát. 104. A ghibellinek elfoglalják Spoletot. 105. Tunisz királya visszatér birodalmába. 106. Castruccio, Lucca ura, megszegi a békét a firenzeiekkel és háborúba elegyedik velük. 107. A genovai száműzöttek veresége Lerici mellett. 108. A genovaiak Binganet foglalják el. 109. A pápa és az egyház Lombardiába küldik Filippo di Valois urat. 110. Filippo di Valois, semmit sem hódítva, csúfosan tér vissza Franciaországba. 111. Castruccio sereggel indul a genovai tengerpartra. 112. Szicíliai Federigo fegyveres gályákat küld Genova ostromára. 113. Róbert király fegyveres gályáit a szicíliaiaké ellen küldi s mily eredménnyel. 114. Ugyanaz. 115. A firenzeiek visszatérni kényszerítik Castrucciot Genova ostromától. 116. A genovai száműzöttek és a szicíliaiak ostromot intéznek a város ellen, de kudarcot vallanak. 117. A genovai száműzöttek elpusztítják Chiaverit. 118. A genovai száműzöttek elfoglalják Nolit és különböző háborúkat viselnek. 119. A spanyol király testvére vereséget szenved a granadai szaracénoktól. 120. Az ispotályos lovagok legyőzik hajóhadukkal a törököket Rhodus szigeténél. 121. Cane della Scala úr Padova ostromlása közben legyőzetik a padovaiaktól és Gorizia grófjától. 122. Gaddo grófnak, Pisa urának halála; az úr Nieri gróf lesz. 123. Hogyan létesül béke a francia király és a flamandok között. 124. A flandriai ház tagjai között nagy viszálykodás keletkezik. 125. A ghibellineket kikergetik Rietiből. 126. Németország két ellenséges választott királya seregeket gyűjt. 127. Spineta őrgróf a firenzeiek szövetségében Castruccio ellen indul, de gyalázattal visszatérnek. 128. Hivatali újdonságok Firenzében. 129. Cavalcabo őrgróf a toscanai ligával együtt vereséget szenved Lombardiában. 130. A milánói Galeasso úr elfoglalja Cremonát. 131. A nap elsötétedése és a francia király halála. 132. A bolognaiak száműzik Bolognából Romeo

de Peppoli nevű gazdag embert és híveit. 133. A konstantinápolyi császár viszályba elegyedik fiaival. 134. Szicíliai Federigo kiközösítése és fiának királlyá koronázása. 135. A firenzeiek lovasokért küldenek Friuliba. 136. Ki volt Firenzében Dante Alighieri költő. 137. A firenzeiek nem maradnak Károly király uralma alatt és a város falainak egy részét újból megépítik. 138. Az angol király megöleti unokatestvérét és több főemberét és a skótok háborút kezdenek ellene. 139. A perugiaiak ostrommal veszik meg Ascesi városát. 140. A ghibellin-párt kiűzetése Fanoból. 141. Federigo, a montefeltroi gróf halála az urbinoiak zendülése következtében. 142. Osirro városa meghódol az egyháznak. 143. Recanati városa meghajol az egyház előtt, de az őrgróf megsemmisíti. 144. A Viscontiak, Milánó urai, kiközösíttetnek és az egyház megbízásából az osztrák herceg indul ellenük. 145. Milánó urai az egyházzal való kiegyezés ürügye alatt megtévesztik az osztrák herceget, aki visszatér Németországba. 146. A pistoiaiak a firenzeiek akarata ellenére fegyverszünetet kötnek Castruccioval. 147. Zendülés és újságok Sienában. 148. A collei ghibellinek el akarják foglalni a várost, de legyőzetnek. 149. Soria szultánja megtámadja és elfoglalja egész Erminiát. 150. A tuniszi királyt megfosztják uralmától, de visszaszerzi. 151. Arrezzo püspöke, viszálykodva a Contiakkal, elfoglalja Castelfocognanot. 152. Romeo de Peppoli és hívei Bologna megvételére indulnak és vereséggel távoznak. 153. Pisában a polgári pártok között történt forrongások és újságok. 154. Castruccio nagy várat építtet Luccában. 155. Tunisz királyát újból elmozdítják az uralomból. 156. Maffeo Visconti úrnak, Milánó kapitányának halála. 157. A római egyházban nagy vita indul meg Krisztus szegénységéről. 158. Firenzében vásárt rendeznek és még más újdonságok. 159. Háború Szicíliában és Calabriában. 160. Ramondo di Cardona úr, az egyház kapitánya, vereséget szenved a Basignano-hídnál. 161. Nagy háború Anglia és Skócia között. 162. Osimo városa fellázad az egyház ellen. 163. A firenzeiek nagy néptömeget gyűjtenek össze, hogy Castruccio valamelyik tartományát elfoglalják. 164. Az osztrák herceg követei fegyverszünetet kötnek Lombardiában az egyház nagy kárára. 165. A pisaiak egy bizonyos pontban megszegik a békét a firenzeiekkel. 166. A firenzeiek visszahódítják Caposelvoli várát. 167. Mantova és Verona urai ellenségeskednek Reggioval. 168. Parma városában polgárháború dúl. 169. Ravenna urai egymás életét kitolják. 1790. A genovai száműzöttek elfoglalják Albinganot. 1711. János pápa az arany forinthoz hasonló pénzt veret. 172. A francia király elválik a feleségétől és elveszi Henrik császár leányát. 173. Róbert király csaknem meghal Vignonban. 174. A firenzeiek visszaadják Casagliát és visszaszerzik Ampinana községét és népeit Mugelloban. 175. Miként verte meg az osztrákokat a bajor jelölt. 176. Hogy ment a magyar király Rácország királya ellen. 177. Az Ubaldiniak meghódolnak a firenzeiek uralmának. 178. Vergiu di Landa úr fellázítja Piacenzát a milánói Galeasso úr ellen. 179. A nagy zivatar, amely tengeren és századon dühöngött. 180. A skótok megverik az angolokat. 181. Galeasso Visconti úr száműzetése Mi-

lánóból. 182. Monza elfoglalása és kifosztása a milanoiak által. 183. A Tolomei család néhány tagja háborút visel Siena vidékén. 184. Galeasso Visconti úr visszatér Milánóba. 185. Universai Lajos Flandra grófja lesz. 186. Az itáliai nagy hídeg és éhínség. 187. A firenzeiek seregüket Lombardiába küldik Milánó ellen. 188. A genovai száműzöttek vereséget szenvednek és abba hagyják Genova ostromát. 189. Tunisz elűzött királya visszaszerzi az uralmat. 190. Tortona megadja magát az egyház és Róbert királynak. 191. Milánó serege vereséget szenved az egyház hadseregétől az Adda mellett. 192. A padovaiak kibékülnek száműzöttjeikkel. 193. Castruccio visszahódítja Garfagnana néhány várát, amelyeket a firenzeiek állítottak fel ellene. 194. A bajor és az osztrák választott császárok kibékülnek egymással. 195. A lombardiai Alessandria meghódol a pápai legátusnak és Róbert királynak. 196. A bajor herceg, mint választott császár, követeket küld Lombardiába a legátushoz, hogy ne háborgassa a birodalom területeit. 197. Orbino városa fellázad az egyház ellen. 198. Az arboreai bíró Szardíniában az aragóniai király buzdítására fellázad a pisaiak ellen. 199. A milánói Marco Visconti úr vereséget szenved az egyház seregétől. 200. Gorizia grófja mérgezés következtében meghal. 201. Novello gróf Firenzébe jön a háborúba vezérnek. 202. Az egyházi hadsereg nagy botránya Monzánál. 203. Egy más botrány az egyház hadseregében Piacenzánál. 204. A firenzeiek a pápa engedélyével a papságot megadóztatják. 205. Az arrezzoiak Uguccione da Faggiuola földjeit pusztítják. 206. Hosszú béke az angol és a skót király között. 207. A perugiaiak visszatérnek Spoleto ostromához. 208. A friauli zsoldosok vezére, aki a firenzeiekkel tartott, Castrucciohoz megy. 209. Castruccio megtámadja a nyugati Valdarno várait. 210. Nanfus, az aragóniai király fia haderejével Szardínia szigetére megy. 211. Ramondo di Cardona úr az egyháznak, a toscanai ligának és Lobmardiának haderejével megtmadja Milánót. 212. Milánó felszabadul és az egyház csapatai eltávoznak. 213. A milánóiak Moncianál megtámadják az egyház seregét, de vereséget szenvednek. 214. Castruccio megtámadja Pratot; a firenzeiek elébe lovagolnak; firenzei újságok. 215. Az arrezzoi püspök elfoglalja Rondine várát. 216. Castelfranco fellázad a bolognaiak ellen, de újból visszakerül hozzájuk. 217. A genovaiak tíz gályája árulás következtében a törökök hatalmába kerül. 218. János pápa szentté avatja Aquionoi Tamást. 219. A Firenzében történt újdonságok a számŰzöttek tettei következtében. 220. Castruccio elpusztítja az alsó Valdarno várait. 221. A bruggiaiak [Bruges] Flandriában beveszik és felégetik Schiuse kikötőjét. 222. Az itáliai és a franciaországi dögvészes szél. 223. A bergamoiak vereséget szenvednek az egyház seregétől. 224. A velencei kereskedők tengeren legyőzik az angolokat. 225. A firenzeiek gyalázatukra elveszítik Trappola várát. 226. Az arrezzoi püspök árulás következtében elfoglalja Castellot. 227. A pápa kiátkozza Bajor Lajos választott császárt. 228. A nagy tengeren történt nagy vihar. 229. Hirek Firenzéből a tisztviselőkre és a pártokra nézve. 230. Castrccio be akarja venni Pisát árulással. 231. Az egyház hadserege Carraránál Lombardiában

kárt szenved. 232. Flandra alsóbb néposztálya; fellázadnak a nemesek ellen és pusztítják őket. 233. Castruccio elfoglalja Fucecchiot, de nemsokára vereséggel elűzik. 234. a Provenceben történt nagy csuda. 235. Az arrezzoi püspök beveszi és birtokába veszi Caprese sziklavárát. 236. A piacenzai száműzöttek vereséget szenvednek az egyház seregétől. 237. A pisaiak vereséget szenvednek az arragóniai infánstól Szardíniában. 238. A firenzeiek lovagokért küldenek Franciaországba. 239. Ramondo di Cardona úr vereséget szenved a milánóiaktól és elfogják. 240. Róbert király helytartóját elűzik Pistoiából. 241. A tatárok Gazzeriából Görögországra ütnek. 242. János pápa ismét fellép a bajor választott császárral szemben. 243. A milánói sereg kudarccal távozik Moncia alul. 244. A perugiaiak a toscaniakkal birtokukba veszik Spoletot. 245. Bizonyos rendelkezések Firenzében az asszonyok fényűzetése ellen és a száműzöttek visszahivása érdekében. 246. A pápa kiközösíti az arrezzoi püspököt. 247. Novello gróf elfoglalja Carmignanot. 248. A francia király Provenceba érkezik, hogy császárrá váalsztását kieszközölje. 249. Róbert király elhagyja a pápai udvart és Nápolyba megy. 250. Milánó népe vereséget szenved Flandrai Arrigo úrtól. 251. A pisaiak még egyszer vereséget szenvednek Szardíniában. 252. Castruccio serege Castelfranco alatt kudarcot vall. 253. A firenzeiek segítséget küldenek a perugiaiaknak Castello városa ellen. 254. Novello gróf Nápolyba megy. 255. Az osztrák és a carantanai herceg Lombardiába mennek Cane úr ellen. 256. Firenze nagysága; az új falak és bástyák építése. 257. Az egyház serege vereséget szenved a milánóiaktól. 258. Az Arno túlsó partján -levő falak építése. 259. A pisaiak békét kötnek az aragóniai infánssal Szardíniában. 260. A legátus birtokába veszi Castellaquarot. 261. Filippo Tedici úr Pistoiaból elveszi a várost nagybátyjától, Pacciano apáttól. 262. A francia király felségül veszi az unokanővérét. 263. A háború megkezdése Gascogne-ban a francia és az angol király között. 264. János pápa kiközösíti Bajor Lajos választott császárt. 265. A riminibeli Malatestiek vereséget szenvednek Orbinoban. 266. A romagnai ghibellinek el akarják foglalni Cesenát. 267. A francia király választott császár óhajt lenni. 268. Valois Károly úr meghódítja Gascogne egy részét. 269. A pistoiaiak fegyverszünetet kötnek Castruccioval a firenzeiek akarata ellenére. 270. Milánó ura visszaszerzi Monzát. 271. Firenze alkotmányának változása. 272. A firenzei tanács meghódítja Lanciolina várát. 273. Mugelloban várost alapítanak. 274. A bajor választott császár fellebbezése a pápa ellen. 275. Az Este őrgrófok Argentát elveszik az egyháztól. 276. A francia lovagok megérkezése Firenzébe. 277. A bíboros legátus birtokába óhajtja venni Lodi városát, de vereséget szenved. 278. A pápa kiközösíti azokat, a kik az aranyforintokat hamisítják. 279. Carmignano meghajol Firenze tanácsa előtt. 280. Róbert királyt Nápolyban meg akarják ölni. 281. Morea hercege Romaniába megy. 282. Bruggia és környékének lakói fellázadnak a flandriai gróf ellen. 283. Változás Firenzében a pártoskodás következtében. 284. A Sienában okozott átalakulás. 285. Castruccio elfoglalja Sambucát és a pistoiaiak meg-

egyeznek a firenzeiekkel. 286. A lovagok ama csapatja, amely Castelloban volt, az arrezzoiak ellen megy. 287. A firenzei előkelő nemzetségekről való intézkedés. 288. A milánói Azzo Visconti beveszi San Donnino várát. 289. Castruccio meg akarja ölni a pisai Nieni grófot. 290. Újabb kis pénzeket vernek Firenzében. 291. Csodálatos hó esése Toscanában. 292. Castruccio árulást rendez Firenzében. 293. Németország választottjai között létesült megegyezés. 294. Castruccio, Lucca ura, birtokába veszi Pistoiát. 295. Raimondo di Cardona úr Firenzébe érkezik a háború intézőjéül. 296. A calabriai herceg nagy sereggel Szicíliába indul. 297. A levegőben mutatkozott tünemények. 298. A firenzeiek elfoglalják Artimino várát. 299. A marcai őrgróf serege vereséget szenved Osimonál. 300. A firenzei csapatok előkészületei. 301. A firenzeiek Pistoiába menve elfoglalják a guscianai sorost. 302. A firenzeiek hatalmukba kerítik Cappianot, a hídat és utána Montefalconet. 303. Altopascio vára megadja magát a firenzeieknek. 304. A firenzeiek vereséget szenvednek Castrucciotól Altapostionál. 305. Ugyanaz. 306. Még mindig ugyanaz a tárgy. 307. Cortonában helyre állítják a püspökséget. 308. A pápai legátus háborút indít San Donnino vára elen. 309. Az aragóniai király újra kezdi a háborút a pisaiakkal. 310. A bruggiaiak Coltrainál leverik és foglyul ejtik a flandriai grófot. 311. Firenzei események. 312. A savoiai gróf vereséget szenved a viennai Delfinotól. 313. Da Mangone gróf halála; birtoka a firenzeiekhez kerül. 314. Monte Sansavino elpusztítása. 315. Béke létesül az angol és a francia király között a gascogne-i háborúra nézve. 316. Németország két választott császára kibékül egymással és osztrák Frigyes kiszabadul a fogságból. 317. Castruccio a milánói Azzo csapataival pusztítva és dúlva Firenze közelébe jön. 318. Ugyanaz. 319. Castruccio a milánói Azzoval visszatér Firenzéhez. 320. Firenze állapota. 321. Ugo da Battifolle gróf visszaszerez bizonyos területet a firenzeiektől Mugelloban. 322. Castruccio seregével Pratoba érkezik. 323. Castruccio visszatér Luccába a győzelem okából nagy diadalmenettel. 324. A firenzeiek rossz helyzetükben is gondoskodnak pénzről és seregről. 325. A bolognaiak vereséget szenvednek Passerinotól, Montova és Modena uralkodójától. 326. Ugyanaz. 327. Passerino úr, Mantova és Modena uralkodója, sereggel Bolognához érkezik. 328. Castruccio csalárd béét köt a firenzei rokonokkal foglyaira nézve. 329. Montemurlo ostroma és elvesztése. 330. Róbert király sereget küld a firenzeieknek. 331. A pisaiak veresége tengeren és Szardíniában az aragóniai királytól és békekötésük. 332. Castruccio sienai hadserege Firenzéig jön. 333. A firenzeiek elhatározzák, hogy a város és vidéke fölött való uralmat átadják a calabriai hercegnek, Róbert király fiának. 334. A bruggiaiak Flandriában vereséget szenvednek és elhatározzák, hogy grófjukat kiszabadítják a fogságból. 335. Az infáns, az aragóniai király fia, eltiltja a pápai tizedet. 336. A firenzeiek háborújukban vezérüknek választják Piero di Narsi urat. 337. Marca ghibellinjei elfoglalják Roccacontradát. 338. Castruccio felégeti San Cascianot, Peretoláig érkezik, felperzseli és elhagyja Signát. 339. Ugyanaz. 340. A bolognaiak kibékülnek Passe-

rino úrral. 341. Bizonyos arrezzoi csapatok vereséget szenvednek a perugiaiaktól. 342. Az egyház hadserege, élén Vergiu di Landa urral, háborúba elegyedik Modenával. 343. Az arrezzoi püspök szétromboltatja Laterinot. 344. A marcai ghibellinek Fermo városába jönnek, megszegik az egyházzal kötött békét. 345. Castruccio seregével Cretibe jön és Empoliig hatol. 346. Az arrezzoi püspököt a pápa megfosztja lelki hatalmától és intézkedik legátus kiküdetéséről Toscanába. 347. Romagnában újra kezdik a háborút. 348. Castruccio Pratoig hatol és egy erősséget állíttat az Agliana-hídnál. 349. Azo Visconti háborúskodik a bresciaiakkal és tőlük több várat elvesz. 350. Piero di Narsi úr, a firenzeiek vezére, vereséget szenved Castrucciótól és lefejeztetik. 351. Az athéni herceg, mint a calabriai herceg helytartója, Firenzébe érkezik. 352. Róbert király hadserege Szicíliába megy, majd Maremmába és a genovai tengerpartra érkezik. 353. A pápai legátus Toscanába jőve Firenzébe érkezik. 354. Milánó urának háromszáz lovasa vereséget szenved Tortonában. 355. Tano da Jesi legyőzi a marcai ghibellinek seregét és Riminiben nagy árulás történik. 356. A calabriai herceg Sienába érkezik és öt esztendőre átveszi az uralkodást.

22. *Hogyan rendelt Kelemen pápa követeket Henrik császár koronázására.* Krisztus 1311-ik évében Kelemen pápa a császár felszólítására, mivel az összehívott zsinat miatt nem jöhetett személyesen Rómába a koronázásra, elküldte oda Prato[148] ostiai bíboros püspököt, hogy teljhatalommal képviselje a pápát s október hava óta mellette is volt Genovában s ugyane pápa Gentile de Montefiore bíboros urat küldte követül Magyarországba[149] Károly Róbertnek, Martell Károly fiának, Róbert király unokaöccsének Magyarország királyává való koronázására s hogy az egyház segélyében s támogatásában részesítse őt. S úgy is történt s a nevezett bíboros huzamosabb időt töltött Magyarországban, a míg az említett Károly király szinte az egész országot meg nem hódította s őt békességben meg nem koronázta. S Itáliába való visszatérése után a nevezett bíboros parancsot kapott a pápától, hogy az egyháznak összes Rómában s az egyházi állam más városaiban levő kincsét vigye ő hozzá a hegyen túlra s el is vitte egészen Lucca városáig. Onnan nem tudta tovább vinni sem szárazon, sem vizen, mivel a genovai partvidéket a császár jövetele miatt támadt guelf-ghibellin pártharc forgatta fel. Luccában hagyta tehát a Szent Friano szekrestyéjében, mely kincset utóbb – amint alább emlílteni fogjuk – a ghibellinek elrabolták.

136. *Ki volt Firenzében Dante Alighieri költő.* Az 1321-ik év július havában'[150] halt meg Romagna Ravenna városában a firenzei Dante Alighieri a da Polenta urak – a kiknél tartózkodott volt – szolgálatában velencei követségéből való visszatérte után s költőhöz s nagy bölcsészhez illő öltözetben nagy tisztességgel temették el Ravennában a nagy templom bejárata előtt.[151] Mint Firenze községének száműzöttje halt meg körülbelül 56 éves korában.[152] Ez a Dan-

te tisztes és ős firenzei polgár volt a San Pietro-kapu negyedéből[153] s nekünk szomszédunk. Firenzéből való száműzetése a francia királyi házból való Valois Károlynak az 1301-ik évben Firenzébe való jövetele s a párt kiűzése okából történt, amint fentebb a maga idejében elmondottuk volt. Az említett Dante városunk kiválóbb kormányzói közé s guelf létére is ahhoz a párthoz tartozott s minden más vétek nélkül az említett fehér párttal együtt űzték ki és számkivetették Firenzéből[154] s tanulmányai folytatására Bolognába ment, később Párizsba s a világ egyéb részeibe. Világi ember létére nagy tudós volt szinte minden tudományágban; a legnagyobb költő s bölcsész volt, tökéletes retorikus úgy a szerkesztésben s verselésben, mint a szószéken előkelő beszédű szónok, a rímelésben a legnagyobb, a legtisztább s legszebb irállyal, melyet nyelvünk az ő koráig s azóta is fölmutathat. Ifjú korában írta a Vita nova c. művét a szerelemről, később száműzetésében vagy 20 nagyon kiváló szerelmi canzonét szerzett s a többi közt három jeles levelet írt, egyet ártatlanul való száműzetésén keseregve a firenzei kormányhoz intézett, a másikat a Bresciát megszálló Henrik császárhoz[155] írta szinte prófétai hangon intve őt idővesztesége miatt, a harmadikat Kelemen pápa[156] halála után való üresedés alkalmával az olasz bíborosokhoz írta, hogy egyezzenek meg s válasszanak olasz pápát, valamennyit latin nyelven magasztos szerkesztésben, kiváló gondolatokkal s tekintélyekkel. A bölcs magyarázók nagyon dicsérték őket. Írta a commediát, melyben díszes rímekben nagy s finom erkölcsi, természettudományi, csillagászati, bölcsészeti s hittudományi kérdésekkel, szép új alakzatokkal, hasonlatokkal s költői fogásokkal 100 fejezetben, vagyis énekben megszerkesztette s tárgyalta a pokol, a tisztítóhely s a mennyország létét, s állapotát, oly fenségesen, amint csak lehet, amint említett könyvéből minden éles elméjű ember láthatja. E Commediában[157] talán kelleténél jobban örömét találta a zsémbeskedésben s költő módjára való kifakadásokban, a mi valószínűleg száműzetésének következménye. Ő írta meg a Monarchiát is, melyben a pápai s császári méltóságot tárgyalta.[158] S köznyelven magyarázatot kezd írni 14 fentebb említett erkölcsi szonettjéhez, melyek azonban, hármat kivéve, közbejött halála miatt befejezetlenül maradtak; ez a meglévőből ítélve magasztos, szép, finom s nagyszabású munkának ígérkezett, mivel fenséges szerkezettel és szép bölcseleti és csillagászati elmélkedésekkel díszeskedve tűnik elénk. Úgy szintén írt egy „De vulgari eloquentia" című művecskét, melyből 4 könyvet ígér, de – talán idő előtti halála miatt – csak kettő maradt ránk, amelyekben erőteljes és díszes latinsággal és szép okokkal vizsgálja az összes olasz tájnyelveket.[3'] Ez a Dante tudománya miatt kissé túl önérzetes, feszes és érzékenykedő s afféle rosszkedvű filozófus módjára nemigen tudott laikusokkal társalogni. Egyéb – nagy polgárhoz illő – erényei, tudománya s derekassága – úgy hiszem – méltóvá teszik az örök emlékezetre e krónikánkban, mind mellett, hogy írásban ránk hagyott nemes munkái igaz tanúságot tesznek róla s tiszteletre méltó hírnevet biztosítanak neki városunkban.

175. *Miként verte meg a bajor jelölt az osztrákot.* Az 1322-ik év szeptember 29-én,[159] kedden Németország Bajor-hercegségében nagy gyülekezés s ütközet volt a két megválasztott római király, Osztrák Frigyes király s Bajor Lajos király közt. Ez az ütközet napkeltéről estig tartott, mivel nem volt gyalogságuk s többször megújítva tornaviadal módjára küzdtek s oly hevesen s keményen, hogy egyik s másik részről több mint 4000 lovas harcos esett el s 6000-nél több ló pusztult el. Végül is Bajor Lajos maradt a harctér s a diadal ura s az említett Frigyes király, öccsével, Henrik osztrák herceggel és sok báróval együtt a nevezett Lajos király fogságába esett s Frigyes király szinte minden népe elesett vagy fogságba került, a többi közt több mint 2000 magyar lovas, kiket Károly Róbert, Magyarország királya küldött volt rokona, a nevezett Frigyes király segélyére. Lipót osztrák herceg, aki 1500 sisakos lovaggal jött bátyja segítségére s már csak 15 mfdnyire volt a harctértől, nem ért idejére az ütközetbe, mivel a bajor jelölt jövetele hírére bölcsen siettette az ütközetet s átkelt a folyón. Frigyes király hatalma s nagysága érzetében semmibe sem vette ellenfelét s az említett módon nem is volt rendben s vereséget szenvedett.

176. *Hogy ment a magyar király Rácország királya[160] ellen.* Az említett 1322-ik év szeptemberében Károly Róbert[161] magyar király 20000-nél több lovas magyarral a rác király[162] területére tört Szlavóniában és Zárához két napi járásnyira dúlta az országot, mert a szlavonok nem engedelmeskedtek volt neki s ezért a szlavonok, sőt a velenceiek is féltek, nehogy a tengerpartig foglaljanak. Végül az említett rác király megtette a maga ajánlatait s azonfelül hadi népének Bajorországban szenvedett veresége miatt visszatért Magyarországba. Ez a Károly Róbert Martell Károlynak, II. Károly szicíliai és apuliai király fiának fia volt s ha atyja nem halt volna meg korábban a nevezett II. Károlynál, követte volna az uralkodásban, amely később második testvérére, Róbert királyra szállt, a mivel a nevezett Károly soha sem volt megelégedve.

TIZEDIK KÖNYV

1. Elbeszéltetik Károlynak, a calabriai hercegnek és Róbert király fiának, Firenzébe való jövetele, amely azon okból történt, hogy a római választott király Németországból Itáliába érkezett. – 2. A herceg által a firenzeiek előtt felvetett kérdések az uralom gyakorlására nézve. 3. A bíboros eljárást hirdet Castruccio és az arrezzoi püspök ellen. 4. A Scaliak társaságának csődje Firenzében. 5. Signa várának felépítése a firenzeiek által. 6. A calabriai herceg első vállalata Castruccio ellen. 7. Az angol királyné háborúba elegyedik királyi férjével és elfogja azt. 8. Ugyanaz. 9. A pármaiak és utánuk a bolognaiak átadják az uralmat a pápai legátusnak. 10. Róbert király és a herceg megkötik az első szerződéseket a firenzeiekkel. 11. A firenzei nőknek bizonyos ékszert visszaadnak. 12. A pápa új püspököt küld Arrezzoba. 13. Castruccio a pisaiaktól el akarja venni Vicot. 14. Toscana több városa átadja magát a hercegnek. 15. Portyázás Pistoia ellen. 16. A genovai száműzöttek viselt dolgai. 17. Vagyonbecslés Firenzében. 18. A ghibellinpárt Itáliába hívja Lajos bajor herceget, választott római királyt. 19. Az úgynevezett Bajor választott király megkoronáztatja magát Milánóban. 20. A változások, amelyekkel a római nép a Bajor érkezésére készülődik, hogy királyuknak nevezte magát. 21. Róbert király testvérét, Morea hercegét, ezer lovaggal a római területre küldi. 22. A calabriai hercegnek fia születik Firenzében. 23. Modena városa fellázad a montovai Passerino úr ellen. 24. Pisai események a Bajor koronázásakor. 25. A szerződés, amelyet a herceg Luccának Castrucciotól való elfoglalására kötött, de fölfedeztetett. 26. A bíboros legátus kihirdeti Firenzében a pápa eljárását a Bajor ellen. 27. Faenza zendülése Romagnában; a fiú az apa ellen. 28. Firenzei események. 29. A herceg és a firenzeiek háborút indítanak Castruccio ellen és elfoglalják erőszakkal a hegyről nevezett Santa Maria-erődöt. 30. A firenzeiek és a herceg csapatai erőszakkal elfoglalják Artimino várát. 31. A Bajor véget vet a milánói Viscontiak uralmának és fog-

ságba küldi őket. 32. A Bajor tanácskozást tart Lombardiában és Toscanába indul. 33. A Bajor hozzálát Pisa ostromához. 34. A Bajor beveszi Pisát. 35. Arrezzo volt püspöke rosszul intézvén dolgát a Bajorral, visszatér Arrezzoba és meghal a Maremmában. 36. A pápa valami ítéletet hoz a Bajor ellen. 37. A Bajor Castrucciot Lucca és más területek hercegévé teszi. 38. A skót király betör Angliába. 39. Imola népe az egyház hadseregétől vereséget szenved. 40. Cecco d'Ascoli csillagászmester megégetése Firenzében eretnekség miatt. 41. Dino mesternek, a nagy orvosnak halála Firenzében. 42. Cane della Scala úr új háborút kezd a padovaiakkal. 43. A Santa Fiorei grófok viszszaveszik Maglianot. 44. Az egyházi hadsereg ostromolja Faenzát. 45. Jakab aragóniai király halála. 46. A Bajor Castruccionak adja a pisaiaknak több várát. 47. A herceg száműzet Firenzéből egy néppártit, mert ellene szónokolt. 48. A Bajor Pisából Róma felé indul. 49. A calabriai herceg elhagyja Firenzét és a Királyságba megy a Bajor ellen. 50. San Donnino vára megadja magát az egyháznak. 51. A perugiaiak és Castello város egyezsége. 52. A pápa tiz bíbornokot nevez ki. 53. Bizonyos események, amelyeket a pápai legátus idézett elő Firenzében. 54. A Bajor Viterboból elindulva Rómába megy. 55. Bajor Lajost a római nép királyává és császárává koronázza. 56. A fabbrianoiak vereséget szenvednek az egyházi hadseregtől. 57. Firenzei események elbeszélése. 58. A herceg és a firenzeiek hadvezére elfoglalja Pistoriát. 59. Castruccio rögtön elhagyja Rómát és a Bajort, amint Pistoia elvesztéséről értesül. 60. Károly francia király halálának ideje és körülményei. 61. Egész Itáliában lázas betegség terjed el. 62. A genovaiak visszafoglalják Volterit. 63. Guglielmo gróf eveszi Romenát és elhagyja. 64. Háború keletkezik a velenceiek és a genovai meg a saonai száműzöttek között. 65. A Bajor háborút indít Orbivieto ellen. 66. A Bajor elragadja Salvestro de Gattitól, a város volt uralkodójától, a kincseit és a Viterbo fölött való uralmát. 67. Róma kancellárja felkél a Bajor ellen. 68. Némely törvények, amelyeket Bajor Lajos, mint császár hozott Rómában. 69. A nevezett Lajos ítéletet mond és letéteti XXII. János pápát. 70. Stefano della Colonna úr fia Rómába megy és kihirdeti a pápa határozatát a Bajor ellen. 71. A Bajor és a római nép intézkedéseket hoznak mindazon pápa ellen, aki elhagyja Rómát. 72. Bajor Lajos és a római nép ellenpápát választanak a törvényes pápával szemben. 73. Róbert király gályái beveszik Ostiát. 74. Az ellenpápa hét bíbornokot választ. 75. Bajor Lajos császárrá koronáztatja magát ellenpápájával. 76. A Bajor serege vereséget szenved Narni közelében. 77. A Bajor Campagnán át hadinépével a Királyságba készül indulni, de visszatér Rómába. 78. János pápa kiközösíti és kiátkozza a Bajort és annak híveit. 79. Anglia és Skócia királyainak kibékülése. 80. Castruccio fellázítja Montemassit a sienaiak ellen. 81. A Gusciana fölött levő Pozza bevétele és elpusztítása. 82. Castruccio megrohanja Pisat és urává teszi magát. 83. A firenzeiek átadják Mangone várát a sienai Benuccio Salimbeni úrnak. 84. Castruccio hozzáfog Pistoia ostormához. 85. A firenzeiek nagy hadsereget szerelnek fel Pistoia megsegítésére. 86. Cast-

ruccio hercegnek, Pisa, Lucca, Pistoia urának s a milánói Galeasso Viscontinak halála. 87. Valois Fülöpöt francia királlyá koronázzák. 88. A nevezett francia király legyőzi a flamandokat Cassellánál. 89. Pietro di Murronét, Celestin pápát szentté avatják. 90. A genovai száműzöttek elfoglalják és el is veszítik Volterit. 91. A páviaiak elrabolják a pénzt, a mit a pápa lovasai számára küldött. 92. Róbert király hadi népe elfoglalja Alagnát. 93. A riminibeliek elűzik a marcai ghibellineket. 94. Nagy vízáradás Avignonban. 95. A faenzai Alberghettino megegyezésre jut a legátussal. 96. A parmaiak és a reggioiak fellázadnak a legátus és az egyház ellen. 97. A Bajor, aki császárnak neveztette magát, az ő ellenpápájával Rómából elindulva Viterboba érkezik. 98. A Bajor seregeivel Bolsenába megy, hogy Orbivietot szerződéssel megszerezze. 99. A Bajor Todiban tartózkodása alatt elrendeli a Firenze ellen való vonulást. 100. Passerino úrnak, Mantova zsarnokának halála. 101. A fermóiak a Marcából elfoglalják Sanlupidiot. 102. A sienaiak a firenzeiek támogatásával birtokukba veszik Montemassit. 103. Don Piero Szicíliából a saját és a saonaiak haderejével a bajor megsegítésére Pisaba érkeznek, ahol a nevezett Bajor tartózkodott. 104. Cane della Scala úr megszerzi Padova uralmát. 105. A firenzeiek erővel elfoglalják Carmignanot. 106. A francia király békét eszközöl a savoiai gróf és Delfino di Vienna között. 107. A Bajor Luccába megy s Castruccio fiait megfosztja az uralomtól. 108. A Bajor hadi népe közül némelyek fellázadnak ellene és Cerruglio di Vivinaiába érkeznek. 109. Róbert király és fia, a herceg, ötszáz lovagot küldenek a firenzeiek segélyére. 110. Károly calabriai hercegnek és Firenze urának halála. 111. A firenzeiek a herceg halála után reformálják a város kormányát. 112. Firenzében megadóztatják a papságot. 113. Földrengés következtében a hercegség Norcia városának nagy része elpusztult és több erőd a környékén. 114. A Bajor Pisa városában ítéletet mond János pápára és a pápa Avignonban viszont kárhoztatja a Bajort. 115. Az ellenpápa bíborosai kíséretében Pisába megy és János pápa ellen prédikál. 116. Róbert király hadvezére a firenzeiek támogatásával Pisa környékét pusztítja. 117. Bizonyos árulás elfojtása Firenzében. 118. Az ellenpápa bíborosává nevezi ki Giovannino Visconti urat Milánóból. 119. Az egyház hadvezére és az orbitaniak a város elfoglalásának vágya miatt vereséget szenvednek Viterboban. 120. A rómaiak élelemhiány miatt Róma uralmát elveszik Róbert királytól. 121. Az említett és a következő évben Firenzében és az egész Itáliában nagyon megdrágulnak az élelmiszerek. 122. A Bajor ellenpápája Pisában fellép János pápa, Róbert király és a firenzeiek ellen. 123. A marcai ghibellin-párt elfoglalja Jesi városát és a volt uralkodónak, Tanonak fejét veszik. 124. Az arrezzoiak ostrommal elfoglalják Sansepolcro várát. 125. A Bajor Luccába idnul, megtámadja a várost és Castruccio fiait megfosztja az uralomtól. 126. Castruccio fiainak hívei Flippo Tedici úrral megrohanják Pistoiát, de elűzik őket. 127. A legátus hadi népe el akarja foglalni Reggiot; Forli és Ravenna engedelmeskednek a legátus parancsainak. 128. A veronai Cane úr népe vereséget szenved Salo váránál, Brescia vidé-

kén. 129. A Bajor elindulva Pisából Lombardiába megy és Milánó ellen készül. 130. A németek csapatai Cerruglióból elindulva Luccába mennek és a város uraivá lesznek. 131. A firenzeiek és a pistoiaiak között létesült béke. 132. A pápai legátus seregeivel Lombardiából engedelmességre szorítja Parmát, Reggiot és Modenát. 133. A toscanai legátus a rómaiakkal háborút visel Viterbo ellen. 134. A pisaiak elkergetik Pisából a Bajor helytartóját és csapatait. 135. Marco Visconti úr Firenzébe jön bizonyos szerződések miatt, majd visszatér Milánóba, ahol testvérei és unokaöccse elemésztik. 135. A valdinievolei erődök békét és szerződést kötnek a firenzeiekkel. 137. A pisaiak Lucca megszerzésével foglalkoznak, de a firenzeiek hadi népe megjelenik a kapuk előtt és béke létesül a firenzeiek és pisaiak között. 138. A firenzeiek visszafoglalják Ampinana várát, amelyet Ugo gróf tartott megszállva. 139. Montecatini fellázadása a firenzei szövetség ellen. 140. Cane della Scala úr birtokába veszi Trevigi várát, de rögtön rá betegségben elhal. 141. A lombardiai legátus egyezség útján Faenza birtokába jut. 142. Parma, Modena és Reggio felkelése a legátus ellen. 143. A Luccában levő németek a várost el akarják adni a firenzeieknek pénzen, de nem kapják meg. 144. A genovai Gherardino Spinoli úr megvásárolja Lucca uralmát. 145. A milánóiak és a pisaiak kibékülnek a pápával, aki visszavonja a Bajor és ellenpápáik támogatása miatt rájuk kimondott átkát. 146. A toscanai legátus elfoglalja Viterbót és lecsendesíti az egész egyházi államot és a Marcát hasonlóképpen. 147. A Bajor Parmában összegyűjtvén seregét Bologna megvívására készülődik és aztán elhagyva Itáliát Németországba távozik. 148. Bolognát árulással akarják elvenni a legátustól a Bajor számára. 149. A pistoiaiak Serravalle várukat őrizetére bízzák. 150. Castruccio fiai el akarták foglalni Luccát. 151. A törökök és tatárok legyőzik a konstantinápolyi görögöket. 152. Az angol király lefejezteti nagybátyját, a cantibierai [Kent] grófot és Mortimert. 153. A firenzeiek rendszabályokat hoznak nőik fényűzése ellen. 154. Gherardino Spinola úr, Lucca ura, hadereével Montecatini megerősítésére indul, de nem tudta megtenni. 155. Az egyháznak és Róbert királynak serege vereséget szenved Modena mellett a modenaiaktól. 156. János pápa félelemből nem engedi Provence-ba menni Analdo grófot. 157. A legátus háborúskodik Modenával, de kevés becsületet vall. 158. A firenzeiek hosszas ostrommal elfoglalják Montecatinit. 159. Nagy vita Firenzében Montecatini elpusztítása fölött. 160. A nap és hold elsötétedése. 161. Fülöp francia király a pápával való tanácskozásra Avignonba érkezik. 162. A Lombardiában állomásozó csapatok. 163. Bizonyos árulás tervezése Pisában; a pisaiak az elfogott ellenpápát János pápához küldik Avignonba. 164. A spanyol király legyőzi a granadai szaracénokat. 165. Az a szép alamizsna, amelyet egy polgártársunk hagyott Krisztus szegényeinek. 166. Bizonyos újságok Luccában; árulással ismét hatalmukba kerítik Buggiano várát. 167. A firenzeiek hozzálátnak csapataikkal Lucca ostromához. 168. Fucecchio, Santacroce, Castelfranco di Valdarno várai szabadon a firenzei tanácsnak adják át magukat. 169. János

cseh király először tör be Itáliába és elfoglalja Bresciát és Bergamót. 170. Nagy vízáradás Cipriben és Spanyolországban. 171. Szt. Zenobio testének megtalálása. 172. A firenzei csapatok elhagyják Luccát és a luccaiak megadják magukat János cseh királynak. 173. János király serege Firenze vidékét dúlja a Greti-földön. 174. Parma, Reggio és Modena uralmát átadják János királynak. 175. Nagy háború kezdete a tengeren a katalánok és a genovaiak között. 176. Colle di Valdelsa meggyilkolja vezérét és gazdáját és a firenzeiek őrizetére bízzák magukat. 177. A Szt. Jánosról nevezett érckapuk építésének és a firenzei harangtoronynak bevégzési ideje. 178. Bizonyos csudák Firenzében. 179. Tanácskozás János király és a lombardiai legátus között. 180. Hogyan oszlott meg és távozott Riminiből a Malateсták háza. 181. Firenze hosszú időn át interdictum alatt. 182. János király Lombardiából elindulva a hegyentúlra megy. 183. A firenzei sereg csatavesztése Buggianónál. 184. János pápa újból kiközösíti a milánóiakat és a Marca lakóit. 185. Az ezen esztendőben Firenzét pusztító tüzek. 186. Firenzében két oroszlánkölyök születése. 187. A firenzeiek birtokukba veszik Pistoiát. 188. A sienaiak háborút viselnek és legyőzik a Santafiore grófokat; a pisaiak elfoglalják Massát. 189. A katalánok haderejükkel Genova ellen jönnek, amely okból a genovaiak kibékülnek száműzöttjeikkel. 190. A lombardiai legátus ostromoltatja Forlit és az meghódol. 191. Az athéni herceg megtámadja fegyveres népével Romaniát, de semmit se tudott hódítani. 192. Aköztűnk és a Lucca között folyó háború eseményei, miközben a pistoiai Filippo Tedici úr elhal. 193. Monferrato őrgróf megveszi Tortonát Róbert királytól. 194. A Pó áttöri a mantovaiak töltéseit. 195. A Santa Reparata templom építésének kora Firenzében és nagy bőség ebben az esztendőben. 196. A János király ellen indított háború Csehországban. 197. A francia király ígéretet tesz tengerentúli hadjárat vezetésére. 198. Az arrezzoiak el akarják foglalni Cortonát. 199. A pisai száműzöttek Pisa ellen indulnak és Firenze segítséget küld nekik. 200. A bolognaiak meghódolnak szabadon az egyháznak és a legátus erődöt épített Bolognában. 201. A legátus Romagna grófja lett és szabadon birtokába vette Forlit. 202. A firenzei tanács elrendeli Firenzuola városának alapítását az Alpokon túl. 203. A törökök tengeren elpusztítják Görögország nagy részét. 204. A Della Scalak elszakítják Bresciát és Bergamót János királytól és szövetség alakul köztűnk és a lombardok között. 205. Nagy küzdelem Barga fölött; a firenzeiek elveszítik. 206. A genovaiak haderejükkel berontanak Katalóniába. 207. A sangimignanói község fölött a firenzei tanács ítéletet mond és ennek oka. 208. Milánó hadvezére megújítja a háborút a lombardiai legátussal és János királlyal. 209. A Firenzében történt tűzesetek. 210. A flandriai őrgróf csapatai vereséget szenvednek San Felice mellett János király fiától. 211. Azzo Visconti úr elfoglalja Paviát János királytól. 212. János király Avignonba megy János pápához. 213. A sienaiak leverik a pisaiakat s azután a pisaiak portyáznak egészen Siena vidékéig. 214. János király fia Luccába érkezik és a nevezett János király visszatér Lombardiába. 215. A le-

gátus követséget küld Firenzébe, hogy szakadjanak el a lombardiai szövetségtől. 216. A legátus seregei legyőzik az őrgrófokat Consandolinál és aztán ostrom alá fogják Ferrarát; a firenzeiek támogatják őket. 217. János király Bolognába érkezik a legátushoz. 218. A legátus seregét, amely Ferrarát ostromolja, visszaverik. 219. Tűzvészek és egyéb hírek Firenzéből. 220. János király a legátus kérésére Bolognába megy. 221. Anguillara gróf és Orsini Bertoldo halála a Colonnák által. 222. A szaracénok elfoglalják Gibraltár erős várát Spanyolországban. 223. A fiatal Edward király legyőzi a skótokat. 224. Delfino di Vienna halála a savoiai gróf serege által. 285. Magyarország királya Nápolyba érkezik és fiát eljegyzi a calabriai herceg leányával. 226. A pisaiak és sienaiak kibékülése. 227. Forli, Arimino és Cesena romagnai városok felkelése a legátus ellen. 228. Castruccio fiai el akarják foglalni Luccát János királytól; ez, Itáliából távozva, Luccát a parmai Rossiaknak hagyta. 229. A nagy vita, amelyet János pápa indított, hogy az üdvözült lelkek nem láthatják tökéletesen az Isten az ítélet napjáig.

17. *Vagyonbecslés Firenzében.* 1327. áprilisában a herceg[163] rendeletéből új vagyonbecslést hajtottak végre Firenzében azon renddel, hogy minden városrészben egy-egy külföldi bíró hét szomszéd titkos tanúvallomása alapján megbecsülte kinek-kinek az ingó s ingatlan vagyonát, jövedelmét s bizonyos százalékot fizetett úgy az ingó, mint az ingatlan, valamint a bevétel s a jövedelem után. Ez a rend jól kezdődött, de az említett megvesztegetett –bírák az egyiknek igazságosan, a másiknak igazságtalanul rótták ki, a mi nagy keserűséget keltett Firenzében s még így rosszul végrehajtva is 80000 aranyforintot hajtott.

40. *Hogyan égették meg eretnekség miatt Cecco d'Ascoli[164] mestert, a csillagászt.* Az 1327-ik év szeptember 16-án égettette meg Firenzében az eretnek-nyomozó bíró Cecco d'Ascoli mestert, a herceg[165] csillagászát, aki a csillagjóslás avagy a halottidézés tudománya útján sok jövendő dolgot mondott s leplezett le a Bajor előnyomulását, Castruccio s a herceg tetteit illetőleg, amelyek utóbb igazaknak bizonyultak. Megégettetésének az volt az oka, hogy Bolognában létében egy értekezést írt a szférákról; ebben azt állította, hogy a felső szférában rosszakaratú szellemek nemzedéke rejlik, melyet bizonyos konstellációk mellett varázslás útján sok csodás dologra lehet kényszeríteni; ugyanazon értekezésben az égi forgások befolyásának szükségszerűségét vitatta s azt mondta, hogy Krisztus, a mikor a világra jött, összhangba hozta Isten akaratát a csillagászati fogások szükségszerűségével s születésénél fogva hitvány emberként kellett élnie tanítványaival s meghalnia azzal a halállal, amellyel meghalt; az Antikrisztusnak gazdag ruhában s hatalom kell a bolygók forgásában megjelennie s több hiábavaló s hitellenes dolgot. Az inquisitor Bolognában elvetette e könyvét s megintette, hogy ne használja többé; azt az ellenvetést tették, hogy Firenzében használta azt;

amint mondják, e dolgot soha sem vallotta be, hanem ellenmondott az ítéletnek, hogy amint Bolognában megintették, soha sem használta többé, mindazáltal a herceg titkára, egy minorita-rendű szerzetes és aversai püspök, elfogatta őt, mert gyalázatos dolognak tetszett előtte, hogy a herceg udvarában tartsa őt. Mindamellett, hogy nagy csillagász volt, hiú s világias életű ember volt s e tudományán való merészsége tiltott és valótlan dolgokra ragadta, mivelhogy a csillagok befolyása nem von maga után szükségszerűséget s nem befolyásolhatja az ember szabad akaratát, annál kevésbé Isten mindentudását, amely mindent tetszése szerint vezet, kormányoz és rendez.

41. *A nagy firenzei orvos, Dino mester halála.* A mondott időben szeptember 30-án halt meg Firenzében Dino del Garbo mester, a fizikában, több természet- és bölcsészeti tudományágban kiváló tudós, korában Itáliának legnagyobb és legjobb orvosa, aki Róbert király felszólítására több kiváló művet írt s ajánlott neki. Ez a Dino mester a fentebb említett Cecco mester halálának egyik fő okozója volt, mert – amint sokan mondják – irigységből hamisnak bélyegezte említett könyvét, melyet Bolognában olvasott volt föl.

55. *Hogyan koronáztatta magát Bajor Lajos a római nép által királlyá s császárrá.* 1327.[166] január 17-én, vasárnap, Lajost, Bajorország hercegét s a rómaiak választott királyát igen nagy tisztességgel s diadallal megkoronázták Rómában Szent Péter egyházában, amint alább el fogjuk mondani; t. i. reggel nejével s egész fegyveres népével elhagyta a Santa Maria Maggiore egyházát, ahol akkor lakott volt s a Szent Péterhez ment: előtte selyemtafotával borított lovakon zászlókkal városrészenként négy felfegyverezett római haladt és sok más külföldi nép. Az összes utcák fel voltak söpörve s mirtusszal, babérral tele s minden egyes házon a házban lévő legszebb ékszerek, szőnyegek s díszek voltak kiterítve s elkészítve. A koronázás módja s a koronázó személyek az alulírottak voltak: Sciarra della Colonna, aki a nép kapitánya volt, Buccio di Proresso s Orsino degli Orsini senatorok, Pietro di Montenero római lovag, valamennyien bársonyba s aranyba öltözve s velük voltak a koronázáson néhányan a nép 52 képviselője közül s a római prefectus címének megfelelőleg folyton előtte ment, jobbról a fentebb említett 4 kapitány, senator s lovag, Giacopo Savelli s Tibaldo di Santo Stazio és sok más római báró kísérte. Előtte állandóan egy törvénybíró ment a császárság rendszabályaival. S e szabályzat szerint ment végbe az ő koronázása. S nem találtak semmiféle hiányt, kivéve az áldást s megerősítést a pápa részéről, aki nem volt ott,[167] úgy szintén a Laterán palota grófja, aki elhagyta volt Rómát s akinek a császárság szabályzata értelmében tartania kellett volna őt, a midőn a kenetet fogadja Szent Péter nagyobbik oltáránál s át kellett vennie a koronát, a mikor előhozzák, miért is a koronázás előtt Castrucciot, Lucca említett hercegét ruházta fel e grófi címmel. Elsőben is nagy buzgósággal saját kezűleg karddal felövezte s lovaggá ütötte s azután sok mást avatott lovaggá, megérintve őket az aranyjogarral s Castruccio is hetet avatott a ma-

ga társaságában. Ennek megtörténtével az említett bajor császárként felszenteltette magát a pápa vagy bíboros legátusai helyett szakadárokkal s kiközösítettekkel, a volt velencei püspökkel, da Prato bíboros unokaöccsével s az ellerai püspökkel. Hasonló módon koronázták császárnévá nejét. Megkoronáztatása után a bajor három császári rendeletet olvastatott fel, az elsőt a katolikus hitről, a másodikat az egyháziak felmagasztalásáról s megtiszteléséről, a harmadikat az özvegyek s árvák jogainak fenntartásáról, amely képmutató álszenteskedés nagyon tetszett a római népnek. Ennek megtörténtével misét mondatott s az említett ünnepély befejezése után eltávoztak a Szt. Péter egyházából s a Santa Maria del Aracelo terére[168] mentek, ahol kész lakoma várt reájuk s a sok s hosszas ünnepély miatt este lett, mire evéshez láttak s az éjt a Capitoliumon belül töltötték. Másnap Castruccio luccai herceget senatorrá s helytartójává tette s a Capitoliumon hagyta, maga pedig nejével a lateráni Szt. Jánosba ment. Ily módon koronázta a római nép császárrá s római királlyá a Bajornak nevezett Lajost a római egyház nagy gyalázatára s lealázására, semmiféle tiszteletet sem mutatva a szentegyház iránt. S megjegyezni való a nevezett kiátkozott bajor dölyfössége, mert semmiféle régi vagy új krónikában, ezt a bajort kivéve, nem fogsz keresztény császárt találni, aki nem a pápa vagy az ő legátusa által koronáztatta volna meg magát, ha az előtt vagy azután bármily ellenségei is voltak az egyháznak s ez nagyon csodálatos dolog volt.

72. *Hogyan választott Bajor Lajos a római néppel ellenpápát az igazi pápával szemben.* Krisztus 1328-ik évében május 12-én, idejére nézve a mennybemenetel ünnepének reggelén a római nép, férfiak s nők, aki csak el akart meni, a Szent Péter templom elé gyűlt s Bajor Lajos, aki császárnak neveztette magát, koronásan s császári díszben sok pap, szerzetes, a római nép kapitányai és számos bárója környezetében a Szent Péter temploma elé ment s maga elé hivatott egy Pietro da Corvara nevű Tiboli[169] s Abruzzi környékére való határvidéki születésű minorita-rendű szerzetest, akit eddigelé jó és szentéletű embernek tartottak. S amint megérkezett, a nevezett Bajor felemelkedett ülőhelyéről s a nevezett Pietro barátot a baldacchin alá ültette. Ennek megtörténtével felállt Niccola da Fabriano Ágoston-rendű[170] szerzetes és besédében a következő szavakat terjesztette elő: *Reversus Petrus ad se, dixit: venit angelus Domini, et liberavit nos de manu Herodis et de omnibus factionibus Judaeorum.*[171] Az angyalt az említett Bajorra, Heródest János pápára[172] alkalmazta és sok szóval beszélt erről. S az említett beszéd bevégeztével előlépett a volt velencei püspök s háromszor kiáltotta a népnek, hogy akarják-e pápául az említett Pietro barátot s bár a nép igen felháborodott, mert azt hitték, hogy római embert kapnak pápául, féltükben felkiáltással „igennel" feleltek. Azután az említett Bajor felegyenesedett s a nevezett püspökkel felolvastatta a pápa megerősítésénél szokásos rendeletet s az említett Bajor V. Miklós pápának nevezte el őt, átadta neki a gyűrűt s felruházta a palásttal a jobb kéz felől maga mellé ültette; azután felkerekedtek s

nagy diadallal Szent Péter egyházába vonultak s mise után nagy ünnepélyességgel lakomázni mentek. E választás s megerősítés mód felett felháborította Róma jó népét, mert úgy vélték, hogy a nevezett Bajor a hit és szentegyház ellen cselekedett s ezt utóbb az igazságnak megfelelőleg magától az ő tulajdon népétől tudtuk meg, mert aki bölcs volt, helytelennek tartotta az ő tettét és ez okból sokan főleg a vele lévő alsó-németországiak nem voltak többé olyan hívei, mint előbb.

75. *Hogyan koronáztatta császárrá s erősítette meg magát a bajor az ő ellenpápája által.* Szombaton, május 21-én, a nevezett bajor elhagyta Tibolit s a falakon kívül fekvő Szt. Lőrinc egyházához jött s ott megszállt. Egész népe körötte táborozott. Azután vasárnap reggel pünkösd napján Rómába vonult. Ellenpápája szakadár bíborosaival a lateráni Szent Jánosig elébe ment s azután az említett Bajorral együtt Rómába mentek s a Szent Péternél szálltak le. A Bajor skarlát biretumot helyezett az ellenpápa fejére, azután az ellenpápa megkoronázta Bajor Lajost s pápai megerősítésben részesítette, hogy legyen méltó császár. Ezek megtörténtével a nevezett Bajor megerősítette Henrik császárnak Róbert király, a firenzeiek s mások ellen kiadott ítéletét. S az említett ellenpápa e napokban a Marcába őrgrófot, Romagnába grófot, Campaniába grófot, Spoletoba herceget s az említett helyekre s Lombardiába legátusokat nevezett ki. Azután a Bajor eltávozott Rómából s Velletribe[173] ment s Ugoccione da Faggiuola fiát, Rinierit hagyta senatorként Rómában, aki vértanúvá tett s megégettetett két derék embert, egy lombardot s egy toszkánt, mert azt állították, hogy az említett Piero da Corvara barát nem volt s nem is lehetett méltó pápa, hanem XXII. János a méltó és szent pápa.

86. *Hogyan halt meg Castruccio herceg, Pisa, Lucca s Pistoia ura s Galeasso de Visconti úr Milánóból.* Amint Castruccio nagy eszélyességével, igyekezetével s derekasságával a fentebb elbeszélt módon[174] visszafoglalta Pistoiát, átalakította s hadi néppel meg élelemmel látta el a várost s visszatelepítette belé a ghibellineket s azután nagy diadallal s dicsőséggel egy diadalmas császár módjára visszatért Luccába; ekkor érte el hatalma, tekintélye és szerencséje tetőpontját, nagyobb mértékben, mint 300 év óta bármely olasz úr vagy zsarnok, amint az igazságnak megfelelőleg megtalálhatjuk a krónikákban. Ura volt Pistoia, Pisa s Lucca városoknak s a Lunigianának[175] s a Genovától keletre fekvő Riviera[176] nagy részének, s 300-nál több körülfalazott várkastély volt birtokában. Hanem, amint Istennek tetszett, aki a természeti tartozásban egyenlővé tette a nagyot a kicsivel, a gazdagot a szegénnyel, a pistoiai hadakozás túlságos és rendkívüli fáradozásainak következtében, fegyverzetben lóháton, olykor gyalog járt-kelt s ösztönözte serege őrseit s erődöket s vágásokat csináltatott, gyakran saját kezűleg fogott munkához, hogy mindenki dolgozzék: a nap hevében tartós láz lepte meg, úgy hogy súlyos betegségbe esett. A seregnek Pistoiából való távozása után hasonló módon betegedett meg Castruccio sok jó hadi népe és sokan el is haltak. A többi nevezetes ember között a pesciai kastélyban megbetegedett Galeasso de

Visconti úr Milánóból, aki Castruccio szolgálatában állt volt, s rövid idő alatt nyomorultul, kiközösítve halt meg, pedig mily nagy úr és zsarnok volt azelőtt, mert mielőtt a Bajor állásától megfosztotta volna, Milánó s hét más szomszéd város, ú. m. Pavia, Lodi, Cremona, Como, Bergamo, Noara[177] s Vercelli ura volt, s ily hitványul halt meg Castruccio zsoldjában. Ez is mutatja, hogy Isten ítélete késhetik, de nem marad el. Castruccio, amint elnehezedett, végrendeletet készített, elsőszülött fiát, Henriket hagyta Lucca hercegéül és hogy mihelyt meghal, siratás nélkül lovasságával menjen Pisába, lepje meg a várost s vesse saját uralma alá. Ez után 1328 szeptember 3-án, szombaton kimúlt az életből. Ez a Castruccio nagyon derekas, nagytermetű, igen csinos, tiszta külsejű, nem elhízott, halványba menő, fehér arcszínű, szög-szőke hajú volt s igen kellemes arcvonásai voltak; 47 éves volt, a mikor meghalt. Röviddel halála előtt felismerte, hogy meghal, s így szólt legbensőbb barátainak: Én meghalok s halálom után meglátjátok, hogy felbomlik minden... S jól jósolt, amint alább megérthetitek. Amint később több közeli rokonától hallottuk, meggyónt, megáldozott, s igen áhítatosan felvette ez utolsó kenetet; de nagy tévelyben leledzett, mert sohasem ismerte el, hogy a szentegyház megsértésével Istent is megsértette, mert a saját lelkiismerete szerint jogosan cselekedett a császárságért s a saját városáért. S amint ez állapotba jutott, szeptember 10-ikéig titokban tartották halálát, a míg fia, Henrik, lovasságával ellepte Lucca s Pisa városait, s megtörte a pisai népet s leküzdött minden ellenállást. Ezután visszatértek Luccába, megsiratták, egész népe gyászt öltött, tíz selyemdrappba borított lóval s tíz lobogóval, kettő a császárság címerével, kettő a hercegségével, kettő a saját címerével, egy Pisa községével, hasonlóképpen a Luccáéval, a Pistoiáéval s a Luniéval, nagy tisztességgel temették el szeptember 14-én Luccában a minorita Szent Ferencrendiek temetkezési helyén. Ez a Castruccio derekas és nagylelkű zsarnok volt, bölcs és figyelmes, igyekvő s fáradhatatlan, fegyverben derekas, a háborúban előrelátó, vállalkozásaiban nagyon szerencsés, nagyon félelmetes és tekintélyes, a maga idejében szép és emlékezetes dolgokat művelt, s nagy csapása volt saját polgártársainak azon 15 év alatt, a míg Luccában uralkodott, a firenzeieknek, pisaiaknak, pistoiabelieknek, s valamennyi toszkánnak; nagyon kegyetlen volt az emberek kivégeztetésében s megkínoztatásában, hálátlan a szükség és szorultság idején vett szolgálatokért, nagyon vágyott új hadinép s barátok után, s hiú dicsvágy hajtotta hatalom s uralom szerzésére; azt hitte, hogy Firenze urává s Toscana királyává lesz. Halála nagyon megörvendeztette s megnyugtatta a firenzeieket, s alig tudták elhinni, hogy meghalt. Castruccio halála révén magamról, a szerzőről kell megemlékeznem, akivel a következő dolog esett meg. Szinte képtelen üldözései, melyekkel községünket illette, oly zavarba ejtettek, hogy levélben panaszkodtam a szent sír külvárosából való ágostonrendi Dénes mesternek, párizsi theologiai s bölcsészeti tanárnak, aki benső barátom volt s kértem, hogy tudassa velem, hogy mikor lesz vége balsorsunknak, s ő levelé-

ben röviden ezt felelte: Halva látom Castrucciót: a háború végével Lucca urává tesz titeket valaki, akinek fekete s vörös lesz a címere,[178] községeteknek nagy kárára, költségére és szégyenére, s rövid ideig fogjátok élvezni. Éppen azon napokban kaptuk Párizsból a levelet, a mikor Castruccio fentebb említett pistoiai győzelmét nyerte; visszaírtunk a mesternek, hogy Castruccio nagyobb pompában és állásban van, mint valaha volt; ő rögtön felelt: *Megerősítem, a mit előbbi levelemben írtam neked, s ha Isten nem változtatta meg ítéletét s az ég forgását, halva s eltemetve látom Castrucciót.* Mihelyt megkaptam e levelet, megmutattam prior társaimnak, mert akkoriban tagja voltam e testületnek, pár napra rá meghalt Castruccio s Dénes mester ítélete minden részében jövendölés volt.

118. *Drágaság Firenzében s szinte egész Itáliában.* Az 1328-ik évtől az 1330-ikig oly drága volt Firenzében a gabona s az élet, hogy a gabona vékája, mely azelőtt aratáskor 17 soldit ért, az említett évben 28-ra, rövid idő alatt pedig 30 soldira hágott s a következő 329-ik évre térve naponként anynyira emelkedett, hogy 29 húsvétján 42-őt ért s mielőtt új termés lett volna, a vidéken sok helyt egy forint volt vékája s a gazdagok, a kiknek szükségük volt reá, nem is nézték az árát, csakhogy pénzért hozzájuthassanak, a mi nagy fájdalmára s gyötrelmére volt a szegény népnek. S nemcsak Firenzében, hanem egész Toscanában s Itália nagy részében oly kegyetlen ínség volt, hogy a perugia-, siena-, lucca- s pistoiabeliek más toscanai városokkal együtt kiűzték városaikból a nyomorult koldusokat, mert nem tudták fenntartani őket. Firenze község bölcs tanáccsal s jó előrelátással Isten kegyelmességére való tekintetből ezt nem tűrte, hanem Toscana szegény koldusainak nagy részét fenntartotta s nagy pénzösszegen árusítóhelyeket tartott fent; gabonáért küldött Szicíliába, tengeren Talamoneba, a Maremmaba, onnan nagy kockázattal s költséggel Firenzébe hozatta; hasonlóképpen Romagnából s Arezzo vidékéről s a súlyos költségekre való tekintet nélkül a nagy ínség egész tartama alatt vékáját fél forintjával tartotta a piacon, bár negyedrészében árpával volt keverve. S e miatt oly népforrongás volt az Orto san Micheleben,[179] hogy a tisztviselő oltalmára a tanács poroszlóinak kellett ott állani bilincsekkel s bárddal, hogy igazságot szolgáltassanak s tagcsonkításokat is hajtottak végre. S Firenze község e két év alatt 60,000 aranynál többet vesztegetett a nép fenntartására s mindez még semmi sem volt, hanem végül a községi előjáróság gondoskodott róla, hogy a gabonát ne árulják a piacon, hanem valamennyi kemencében a község számára sütötték a kenyeret s minden reggel városrészenként 3-4 pincében darabonként 4 dénáron árulták a félfontos, kevert kenyeret.

Ez az intézkedés lecsendesítette a szegény nép forrongását, mert mindenkinek volt élete fenntartására legalább kenyere s némelyik 8–12 dénárt fordíthatott naponként életszükségleteire, mert nem gyűjthetett pénzt, hogy egész vékát vegyen. S mind a mellett, hogy én, az író, nem voltam méltó ily nagy tisztségre, másokkal együtt községünk tisztviselője voltam e keserves

időben s Isten segítségével kitaláltuk ezt az orvosszert s eljárást, a mi kibékítette a népet s lecsendesítette forrongását s a szegény nép mindennemű botrány s forrongás nélkül belényugodott. S a valóságnak megfelelőleg tanúsíthatom, hogy egyetlen más város tehetős és könyörületes polgárai sem adtak annyi alamizsnát a szegényeknek, mint amennyit a jó firenzeiek adtak ebben a zavaros éhínségben s én kétséget kizárólag hiszem s azt tartom, hogy Isten ezen alamizsnálkodás és a szegény népről való gondoskodás miatt őrizte meg s meg is fogja őrizni városunkat minden nagy veszedelemtől. Hosszasan beszéltünk e tárgyról, hogy példát nyújtsunk jövendő polgártársainknak, hogy legyen segédeszközük s védelmük, hogy ha városunk ily veszedelmes ínségbe kerül, hogy Isten tetszésére s dicsőségére megmenekülhessen a nép s városunk ne jusson zavargás és forradalom veszélyébe. S megjegyezni való, hogy valahányszor a Saturnus bolygó a Rák jegyének végébe, vagy egészen az Oroszlán közepébe jut, ínség lesz ebben a mi Olaszországunkban s főképpen városunkban, Firenzében, mert, úgy látszik, részben e jelnek kell tulajdonítani. Mindazáltal nem mondjuk, hogy ez szükségszerű volna, mert Isten tetszése szerint csinál a drágából értéktelent s az értéktelenből drágát a szentek érdemeinek kegyelméből, vagy a bűnök büntetéséül; hanem a természet szerint beszélve, Saturnus a költők s csillagászok szerint a munkások istene, vagy igazabban az ő befolyása nagyban hozzájárul a szántóföldek megmunkálásához bevetéséhez; s valahányszor vele ellentétes vagy ellenkező jegyek házában van, a milyenek a Rák s még inkább az Oroszlán, ereje káros hatást gyakorol a szántóföldekre, mivel hogy természeténél fogva terméketlen s az Oroszlán jegye is terméktelen, úgy hogy drágaságot s terméktelenséget okoz s nem termékenységet s bőséget. S ezt a múlt idők folyamán tapasztalatból láttuk s ezzel érje be, aki a tárgy iránt érdeklődik, mert így volt ez azon időkben, a mi harminc évre megy s néha ennek egynegyed-részére a jó vagy rossz bolygók konjunkciói szerint.

150. *Hogyan hoztak a firenzeiek rendszabályokat nőik fényűzése ellen.*[180] Az 1330-ik év április elsején, mivelhogy Firenze női nagyon is túlságba vitték a felesleges koszorú s arany, ezüstgyöngy s drágakő-füzérek, gyöngyös fejkötők s fonatok s másféle drága torzalakú fejékek használatát, hasonlóképpen a különböző sokféle fajtájú szövetek és selyemmel áttört drapp, a szegélyek s gyöngyék s 4 vagy 6 sűrű sorpár aranyozott ezüst gombok, gyöngyös csattok s a mellen különféle jegyekkel s betűkkel ellátott drágakövek használatát; hasonlóképp lakodalmak alkalmával túlságos lakomákat s máskor is a legfeleslegesebb s legtúlságosabb értékkel; s gondoskodtak róla s az arra rendelt tisztviselők bizonyos igen szigorú rendszabályokat hoztak, hogy egyetlen nő se viselhessen semmiféle koszorút, sem arany, ezüst, sem gyöngy, sem selyem fűzért, sem semminemű koszorúhoz vagy fűzérhez hasonló dolgot még színes papírból sem, sem fejkötőt, sem semmi fajtájú fonatot, csakis egészen egyszerűt, sem semmiféle kivágott, sem bármilyen alakkal kifestett ruhát, kivéve, ha belé van szőve, sem csíkozott vagy kockázott, hanem

csakis egyszerű, két színre osztott öltönyt; sem semmiféle arany, ezüst vagy selyem szegélyt, sem semmiféle drágakövet, sőt még zománcot s üveget sem; kettőnél több gyűrűt sem volt szabad az ujjon viselni, sem 12 ezüst pántosnál nagyobb övet; s hogy attól fogva egyetlen nő se öltözhessen bársonyba; azoknak, a kiknek ily ruhájuk volt, meg kellett azt jelölniük, nehogy egy másik nő is olyat csinálhasson s minden selyemmel áttört drappot elvették s eltiltottak; egyetlen nő sem hordhatott 2 rőfnél hosszabb uszályt sem 1 és ¼ rőfnél nagyobb gallért, hasonlókép eltiltották a fiúk s leányok torz ruháit és szoknyáit s valamennyi paszományt, még a hermelint is, kivéve a lovagokét s felségükét; a férfiaknak is eltiltották mindenféle dísz, ezüst öv, tafota, drapp vagy selyem zeke viselését. S elrendelték, hogy három életnél többet egy étkezésnél se készíthessenek, lakodalomkor se legyen több 20 terítéknél, s a menyasszony hat nyoszolyó-asszonynál többet ne vigyen magával; az új lovagok felavatásakor három fogásnál s 100 terítéknél több ne legyen s hogy az újdonsült lovagok udvaránál ne öltözködhessenek, hogy ruhákat ne ajándékozzanak a bohócoknak, amint azelőtt nagyban ajándékoztak volt. S a fenti pontozatok végrehajtására külföldi tisztviselőt rendeltek, hogy nőkön, férfiakon s gyermekeken kereshessék a tilalmas tárgyakat súlyos büntetésekkel. Azt is elrendelték, hogy minden céh javítsa meg a maga szabályait, egyedárúságait, s helyzetét s hogy a húst s a halat súly szerint árulják, árát font szerint számítva. E rendszabályok által Firenze városa a polgárok jókora hasznára nagyot javított a rendetlen költekezésen s díszelgésen, de nagy kárára vált a selyemszövőknek s aranyműveseknek, a kik a maguk hasznára naponként új s változatos díszítményeket találtak ki. E tilalmat az összes olaszok nagyon ajánlották s dicsérték s ha a nők azelőtt túlságosan díszítették magukat, most a kellő határok közé terelték őket, a mi nagyon fájt valamennyiüknek, de a szigorú rendszabályok következtében megnyugodtak megaláztatásukban; s ha már nem lehetett kivágott ruhájuk, legalább a kapható legfurcsább is legidegenszerűbb szöveteket akarták s a költségre való tekintet nélkül egészen Flandriáig s Brabantig küldték őket megcsináltatni; mind a mellett nagy előnyére vált minden polgárnak, hogy nem kellett oly fék nélkül költeni nőikre, lakomáikra s lakodalmaikra, mint ahogy előbb tették s nagyon ajánlották e rendszabályokat, mert nagyon hasznosak s tisztességesek voltak s Toscanának is sok városa küldött Firenzébe e szabályok tanulmányozására, hogy a maguk városában is bevezessék azt.

177. *A Szent János egyház*[181] *érckapuinak megkezdése s a firenzei kolostor harangtornyának befejezése.* Az 1320. évben kezdték készíteni a Szt. János egyházának gyönyörű, csodálatos művű s költséges érckapuit; viaszból alakították, azután egy Andrea Pisano[182] nevű mester kicsiszolta s megaranyozta s velencei mesterek a kemence tűzébe vetették. S én, a szerző, a Szt. János fenntartására felügyelő Calimala kereskedőcéh[183] tisztviselőjeként intéztem az említett munkálatokat. Ugyanezen évben emelkedett s jutott befejezésre a firenzei kolostor harangtornya s azt is mi emeltettük Giovanni degli

Orsini bíboros s toscanai legátus úrnak Rómából, az említett kolostor urának kérelmére s felszólítására s azon kolostorból folyó jövedelméből.

196. *A János király ellen Csehországban indított háború.* Az 1331-ik év november havában János király[184] visszatért Csehországba s nagybátyja, a trieri érsek és sógora, a karinthiai herceg segélyével összegyűjtötte erejét, több mint 5000 lovast; ennek az volt az oka, hogy ellenségei, a lengyel és a magyar király, meg az osztrák herceg egyrészről az itáliai vállalatai miatt rá neheztelő Bajor Lajos rendeletére, a magyar király pedig nagybátyjának, Róbert királynak kérelmére s mint a lengyel király veje több mint 15.000 német és magyar lovasból álló nagy sereget gyűjtöttek össze, hogy Csehországra törjenek s azt dúlják. A két sereg a... folyónak[185] partjain, mindenik a maga oldalán több napon át farkasszemet nézett egymással, ekkor János királynak más ügyekben Franciaországba kellett mennie. Ez okból a bölcsek esztelennek tartották János királyt, aki Itáliában fog új vállalatokba s veszedelemben hagyja saját országát. Mindezt azonban bizonyos nagy célok érdekében... a francia király felszólítására tette. Alig távozott Csehországból, ellenségei országába nyomultak s két ízben megverték nevezett János király seregét és nagy dúlást vittek végbe országában s még tovább is pusztították volna, ha a kemény tél visszavonulásra nem bírja őket.[186]

225. *Hogyan jött a magyar király Nápolyba s jegyezte el fiát a calabriai herceg leányával.* Az 1333-ik év júliusának utolsó napján Károly Róbert, Magyarország királya, másodszülött fiával, Andrással és sok főúrral Apuliába, Bastia városába érkezett. Manfredóniába menetelük után János úr, Durazzo hercege, Róbert király öccse nagy tisztelettel fogadta sok főúrral egyetemben, egészen Nápolyig kísérte; oda menet Róbert király elébe ment a nólai rétig, nagy szívélyességgel szájon csókolta s elrendelték, hogy találkozásuk örök emlékére a király építtessen templomot a mi Asszonyunk tiszteletére. Nápolyba érkeztük után nagy ünnepély vette kezdetét, Róbert király nagyon megtisztelte Magyarország királyát, az ő unokatestvérét, II. Károly király elsőszülött fiának, Martell Károlynak fiát. Sokan azt mondták, hogy őt illette volna Szicília s Apulia királysága. Ez okból Róbert király lelkiismeretbeli dolognak tartotta, azonkívül, mert meghalt a calabriai herceg, Róbert király fia s nem maradt utána más, mint két leány s Róbert királynak sem volt más fia, Róbert király azt akarta, hogy mintsem más ágra szálljon a királyság, őt az említett magyar király fia, az ő unokaöccse kövesse a trónon. S János pápa s az ő bíborosai felmentvényével s akaratára az említett Andrásnak, aki akkor 7 éves volt, eljegyezték a calabriai herceg idősebb, akkoriban 5 éves leányát, őt magát pedig a nevezett év szept. 26-ikán[187] nagy ünnepélyességgel Calabria hercegévé tette. Ez alkalomra Firenze községe nyolc követet küldött s Firenze előkelőbb lovagjai s népemberei közül ötvenet, a két király tiszteletére egyenruhába öltözött csatlóssal, a mi nagyon megnyerte tetszésüket. Röviddel az ünnepély befejezése után a magyar király eltávozott s országába tért s fiát gazdag kísérettel felesége társaságában Nápolyban hagyta Róbert király felügyelete alatt.

TIEZENEGYEDIK KÖNYV

1. Egy nagy árvízről emlékezünk meg, amely Firenzét és csaknem az egész Toscanát elöntötte. 2. Nagy vitatkozás Firenzében, hogy az említett árvíz Isten büntetéséből avagy természetes okból származott-e. 3. A levél, amelyet Róbert király küldött Firenzébe az említett árvíz alkalmából. 4. Egyéb események, amelyek az árvízzel összefüggésben állottak. 5. A fegyverszünet megtörése és a háború kiütése a szövetség és a legátus között; a János király által birtokba vett földek. 6. A legátus elveszíti Argentát és kevéssel azután kiűzetik Bolognából. 8. A lombardiai liga beveszi Cremonát és más események Lombardiában és Toscanában. 7. Bolognai események a legátus távozása után. 9. Bizonyos szent ereklyék kerülnek Firenzébe. 10. Orbivietoban történt események. 11. A Firenzét pusztító tűz. 12. A Santa Reparata harangtornyának és a Carraia-hídnak építése. 13. Mastino úr birtokába veszi Calorino várát Párma vidékén. 14. A firenzeiek visszafoglalják Uzzanó várát a Valdinievoleban. 15. János király Luccát színleg a francia királynak adományozza. 16. A firenzeiek a város őrizetére hét kapitányságot szerveznek. 17. A genovaiak és a katalánok között háború elbeszélése. 18. A törökök tengeri vereséget szenvednek az egyház és a francia király gályáitól. 19. XXII. János pápa halála. 20. Az egyháznál talált kincsek János pápa halála után. 21. XII. Benedek pápa megválasztása. 22. A firenzei és a flandriai árvíz. 23. Egy Venturino nevű bergamói barát bűnbánatra indít sok lombardot és toszkánt. 24. A genovai ghibellinek elűzik a guelfeket és megdöntik Róbert király uralmát. 25. Az arrezzoi Tarlatiak hatalma lesüllyedésének kezdete és váruknak, Sansepolcronak bevétele. 26. A falteronai hegyomlás. 27. Városunk és Lucca hadai között bizonyos ellenkezések. 28. A perugiaiak vereséget szenvednek az arrezzoiaktól. 29. Róbert királynak Szicília ellen indított hadjárata. 30. Parma és Reggio meghódolnak a Della Scala uraknak és ennek következményei. 31. Azzo úr, Milánó fejedelme, megegyezés útján

Piacenza és Lodi birtokába jut. 32. A firenzeiek őrizetük alá veszik PietraSanta várát, de gyalázattal elhagyják. 33. Nagy himlőjárvány Firenzében. 34. Grosseto fellázad a sienaiak ellen, de aztán pénzért visszaszerzik. 35. A sienaiak csellel elfoglalják Massát és megszegik a békét a pisaiakkal. 36. Tűzveszedelmek Firenzében. 37. A perugiaiak és szövetségeseik elfoglalják Castellot. 38. Az angol király győzelme a skótok fölött. 39. A firenzeiek a conservadore új hivatalát szervezik és ennek eredményei. 40. Mastino della Scala úr elfoglalja Luccát. 41. A valdambrai vidék földjeinek meghódolása Firenze tanácsa előtt. 42. Harc Pisában és egyik párt kiűzetése. 43. Spinetta őrgróf beveszi Serrazanot. 44. Mastino della Scala úr árulása a firenzeiek ellen Luccában. 45. A rendszabály, amelyet a firenzeiek életbe léptetnek Mastino ellen. 46. A colleiak őrséget fogadnak be s erődöt emelnek. 47. Benedek pápa meghatározza elődjének, János pápának véleményét a boldog lelkek látomásáról. 48. Firenze tanácsa új háborúba elegyedik Arrezzo uraival. 49. A firenzeiek társulása és szövetkezése Velence tanácsával és annak rendje. 50. Szövetség a velencei és a firenzei tanács között. 51. Mastino úrnak Luccában állomásozó csapatai pusztítják Firenze környékét. 52. A parmai Rossiak a firenzeiek barátságára térnek és Piero Rosso legyőzi Mastino della Scala úr hadvezérét Cerruglio alatt. 53. Firenzei események: a firenzeiek elvesznek bizonyos földeket a Guid grófoktól a Valdarno és Chianti táján és Santa Maria várát alapítják. 54. A velencei és firenzei csapatok Piero Rosso úr vezetése alatt tábort ütnek Bovolentónál Padova fölött. 55. A francia és az angol királyok között keletkezett nagy háború. 56. Mastino úr elfoglalja Pontremolit a parmai Rossi-aktól. 57. A velenceiek elfoglalják a padovai sóbányákat Mastino della Scala úrtól. 58. Ismét a velenceiek és firenzeiek háborúja Mastino úrral. 59. Az arrezzoiakkal való megegyezés tárgyalásának ürügye alatt a perugiaiak el akarják foglalni Arrezzot. 60. A firenzeiek kötés alapján birtokukba veszik Arrezzot és vidékét. 61. Az arrezzoi események következményei a firenzeiekre és a perugiaiakra. 62. Mastino úr Piero Rosso úr életére tör Bovolentonál, hogy megtörje a szövetség csapatainak erejét. 63. A firenzeiek háborút viselnek Lucca ellen. 64. A szövetség csapatai támadást intéznek Verona ellen, de kevés becsülettel vonulnak vissza. 65. Padova meghódolása Piero Rosso előtt és Alberto della Scala úr elfogatása. 66. A serény hadvezérnek, Piero Rosso úrnak és nemsokára testvérének, Marsilionak halála. 67. Ezen korbeli firenzei újságok: nagy bőség élelmiszerekben. 68. Két üstökös megjelenése az égbolton. 69. Tengeri ütközetek a velenceiek és a genovaiak között. 70. Bologna Taddeo de Peppoli úr hatalma alá tér. 71. Frigyes szicíliai király halála és az azt nyomon követő események Szicília szigetén. 72. A francia király elfogatja az olaszokat és rossz pénzt veret; az angol király hadserege Flandriába érkezik. 73. Brescia fellázad Mastino ellen és a mi szövetségünknek adja meg magát más várakkal egyetemben. 74. Az ezen korbeli firenzei események. 75. Orbivieto népuralmat hoz be, hasonlóképpen a fabrianobeliek is. 76. Lucca bizonyos népe vereséget szen-

ved a guelf Malespini őrgrófoktól. 77. A mi lombardiai hadseregünk a veronai kapuig hatol, ott versenyt rendez és elfoglalja Montechiot. 78. A brabanti herceg szövetségeseivel nagy hadjáratot indít Szicília szigetére, de kevés eredménnyel. 80. Apulia számos városában egyenetlenség és pártviszályok uralkodnak a polgárok között. 81. A collei tanács meghódolása a firenzei tanács előtt és az említett évbeli firenzei események. 82. Ismét a szövetség háborújáról Mastino della Scala úr ellen. 83. A flamandok elkergetik a saját grófjukat és fellázadnak a francia király ellen. 84. Az angol király bevonulása Brabantba. 85. Az angol király és szövetségesei megtámadják a francia királyságot. 86. A francia király hadseregével az angol király ellen indul. 87. A francia és angol király seregei szembe szállnak egymással, de ütközet nélkül elhagyják a harctért. 88. A Bardi és Peruzzi társaságok az említett háború miatt, valamint az egész Firenze rossz helyzetbe jut. 89. A mi seregünk és a velenceieké behatol Vicenza külvárosába. 90. A velenceiek elárulva a firenzeieket, békét kötnek Mastino úrral, a mit a mi községünknek is meg kellett tennie. 91. Firenze tanácsának hatalma és jövedelmei ezen időben. 92. Firenze vagyoni helyzetének nagysága, helyzete és nagyszerűsége. 95. Miféle nemzetségből valók voltak a veronai della Scalak. 96. A rómaiak békét létesítenek egymás között s Firenzébe küldenek törvényekért és rendszabályokért. 97. Több ütközet és vereség egy napon Milánó környékén és mily módon történtek. 98. Mastino della Scala úr Luccába érkezik. 99. A szaracénok legyőzik a spanyolokat Granadában. 100. Bizonyos jelek feltűnése Firenzében és más helyeken, a miből rossz dolog következett. 101. Azzo Visconti úrnak, Milánó fejedelmének halála; utódja Luchino Visconti úr, az ő nagybátyja. 102. Genova és Saona szervezik a népuralmat és új főt választanak. 103. Egyenetlenségek és kibékülések Romagnában. 104. Monferrato úrgróf elveszi Astit Róbert királytól. 105. A firenzeiek és perugiaiak megegyezése és szövetkezése. 106. A firenzei priorok választásai szabályzata és annak megjavítása. 107. A Marca városai megölik és legyilkolják zsarnokaikat és szervezik a népuralmat. 108. Róbert király hadserege elfoglalja a Lipári szigeteket és legyőzi a messinaiakat. 109. A francia és angol királyok háborújának megújítása. 110. Az angol király tengeri csatában legyőzi a francia király seregét. 111. A flamandok legyőzetése Santo Mierinél. 112. Az angol király szövetségeseivel ostrom alá fogja Tornai városát, azután fegyverszünetet köt a francia királylyal. 113. A spanyol király hajóhada csaknem elpusztul. 104. Nagy halandóság és éhínség Firenzében és vidékén és egy üstökös feltűnése az égen. 115. A spoletoiak vereséget mérnek a rietibeliekre. 116. Ottaviano de Belforti úr Volterra urává lesz. 117. A genovaiak néhány gályája legyőzi a törököket a tengeren. 118. Nagy összeesküvés és ennek következtében zendülés és fegyverkezés Firenzében. 119. Az összeesküvőket ítélet alá vonják. 120. A spanyol király granadai győzelme a szaracénokon. 121. Portoveneri leégése. 122. A Pugliesi-ház és híveinek száműzetése Pratoból. 123. Firenzében hét rendőrkapitányi állást szerveznek. 124.

Luccát el akarják szakítani Mastino della Scala úrtól. 125. San Bavello meghódolása a firenzei tanács előtt. 126. Nagy tűzvész Firenzében. 127. Azzo da Correggio úr fellázítja és elfoglalja Parmát Mastino úrtól. 128. Róbert király ostrommal elfoglalja Melazzot Szicíliában. 129. Alberto della Scala úr Mantova ellen vonul, de veszteséggel tér vissza. 130. A firenzeiek meg akarják venni Luccát Mastino úrtól, elküldik kezeseiket Ferrarába. 131. A pisaiak ostrom alá fogják Luccát. 132. Míg a pisaiak Luccát ostromolják, a firenzeiek Pisáig portyáznak. 133. A firenzeiek Luccát megvásárolják Mastino úrtól s a pisaiaktól ostromolt várost birtokukba veszik. 134. A firenzei csapatok veresége a pisaiaktól. 135. Kitérés a firenzeieknek a pisaiaktól szenvedett vereségére. 136. Ugyanaz. 137. Róbert király a firenzeiektől Lucca uralmát kéri, megígérve a segítést ebben a háborúban. 138. A firenzeiek követeket küldenek Róbert királyhoz segítségért, de nem kapnak és ennek következményei. 139. A firenzeiek nagy és előkelő sereget szerelnek fel, hogy elűzzék a pisaiakat Lucca alól. 140. A firenzei csapatok megkísérlik Lucca megsegítését, de nem képesek rá és Lucca meghódol a pisaiaknak. 141. A brabanti Mellinában nagy tűz pusztít és elhamvaszt két városrészt. 142. Ancona népe fellázad és elkergeti összes nagyjait. 143. A bretagne-i herceg halála és az ezt követő háború.

12. *Mikor kezdtek a Santa Reparata harangtornyához s a Carraia hídjához.* 1334 július 18-án fogtak hozzá a Santa Reparata új harangtornyához[188] az egyház homlokzatától oldalvást a Szt. János terén.[189] Az alapkövet a firenzei püspök áldotta meg az összes papsággal, a prior urak s más uraságok és sok nép részvétele mellett nagy körmenetben; egészen a vízrétegekig tömör alapzatot építettek. A Santa Reparata[190] építő bizottságának vezetőjévé s felügyelőjévé községünk Giotto mester[191] polgártársunkat tette, korának legkiválóbb festőművészét, aki minden alakot, mozdulatot[192] a természet után vett le; a község kiválósága s jósága jutalmául adta neki e megbízást. Ez a Giotto mester Milánóból való visszatérte után, a hova községünk küldte volt őt Milánó urának szolgálatára, 1336 január 8-án elhunyt s a község nagy tisztességgel a Santa Reparatában temettette el. Ugyanezen időben s alkalommal kezdtek az új Carraia hídjának[193] alapításához, mely az árvízkor lezuhant volt s 1336 jan. elsején be is fejezték; 25.000 aranyforintba került s két hídláb kötötte a régihez. A folyó medrének szabályozása s a város szépítése s erősítése végett mindkét oldalon újból helyreállították a feleket az Arnoparton.

23. *Hogyan indított bűnbánatra egy Venturino nevű barát Bergamoból számos lombardot s toszkánt.* 1334 karácsony ünnepén egy bizonyos Venturino nevü 35 éves alacsony származású prédikátor-rendű[194] szerzetes prédikációival bűnbánatra indított számos gyilkos és rabló bűnöst és sok más gonosz embert a maga városából s Lombardiából. S hatásos szónoklatával Rómába

való zarándokolásra indított több mint 10.000 nemes és másféle lombárdot, a kik szinte mindannyian Szent Domokos öltönyét, vagyis a fehér kabátot s a kék vagy rőtbarna köpenyt viselték, a köpenyegen csőrében három olajfalevelet tartó galamb volt kivarrva; 25–30-as csapatokban vonultak végig Lombardia s Toscana városain, minden csapat a maga keresztjével, békét s könyörületességet hangoztatva. Amint valamely városba érkeztek, először is a prédikátor-rend templomához vonultak s az oltár előtt derékig levetkőzve, egy darabig nagy alázattal korbácsolták magukat. A mi városunkban, Firenzében, bő alamizsnát nyertek, ájtatos emberek, férfiak s nők minden nap asztaluknál látták őket s a Santa Maria Novella[195] egész tere teli volt velük, egyszerre ötszázan vagy még többen ettek ott s részesültek jó kiszolgálásban s így tartott ez Rómába mentükben 15 napon át egyfolytában. Ez idő alatt Firenzében tartózkodott az említett fra Venturino is s többször prédikált s Firenze egész népe úgy hallgatta, mint valami prófétát. Prédikációi nem voltak valami elmés, sem mély tudású szónoklatok, de igen hatályosak voltak s jó előadásával és sejtelmes s hangsúlyozva elmondott szent szavaival megindította a népet, mintha azt mondta volna: Úgy lesz, mint én mondom, mert Isten úgy akarja. Onnan Rómába ment a zarándokokkal és sok más toszkán is követte, mérhetetlen nép, nagy tisztességgel s türelemmel. Rómából az említett Venturino barát Avignonba ment a pápához, hogy a bűnbocsánat kegyét nyerje ki követői számára. A szentszéknél irigységből vagy önhittsége miatt bevádolták a pápánál, bűnös s eretnek tételeket fogtak rá, a mikre nézve kihallgatták s nyomozást indítottak s jó kereszténynek és szent életű embernek találták, de önhittségéért s mivel azt mondta, hogy senki sem méltó pápa, aki nem lakik Rómában, Szent Péter székében s félelemből, nehogy prédikációival felizgassa a keresztény népet, Frisaccába, egy Riccordana-hegységben lévő helységbe bellebezték azon meghagyással, hogy ne gyóntasson senkit s ne prédikáljon a népnek. Így jutalmazzák a szentegyház praelátusai a szent embereket, avagy tán jogosan történt a barát túlságos becsvágyának mérséklése végett, habár jó szándékból cselekedett is.

26. *A falteronai hegyomlás.* 1335 május 15-ikén a falteronai hegységnek[196] a Mugelloban[197] lévő, Dicomano[198] felé lejtősödő részében egy hegyoldal földrengés következtében több mint 4 mf-nyire egészen a Castagno nevű telepig csúszott alá s azt összes házaival, lakóival s vad s házi állataival és fáival, meg nagy szomszédos területtel együtt elborította s nagy mennyiségű s a szokottnál is zavarosabb hamumosadékhoz hasonló belsővizet vetett ki. S rém sok kígyót is vetett ki, két eb-nagyságú négylábú kígyót is, melyek közül az egyiket élve, a másikat dögölve Dicomanonál fogták el. Ez a zavaros víz leszállt Dicomanoba s megfestette a Sieve folyót, a Sieve pedig az Arnot festette meg egészen Pisáig; ez a zavarosság tovább tartott két hónapnál, úgyannyira, hogy az Arno vizét semmiféle jóravaló dologra sem lehetett használni s a lovak sem akarták inni; a firenzeiek nagyon féltek, hogy nem javul meg s nem használhatják többé a len s a gyapjú mosására, a mi a firen-

zei gyapjúipar romlását vonhatja maga után. Lassanként azonban tisztulni kezdett s visszanyerte előbbeni állapotát.

94. *Firenze városának nagyságáról, helyzetéről s nagyszerűségéről.*[199] Firenze községe ez időbeli bevételeinek s kiadásainak elsorolása után helyénvalónak tartom említést tenni arról s városunk más nagy dolgáról, hogy az idők folyamán jövendő utódaink észrevegyék városunk állásának s hatalmának emelkedését vagy süllyedését, hogy ama derék s bölcs polgárok, a kik az idők folyamán a kormányon lesznek, a mi emlékezetünkre s e krónika példájára gondoskodjanak róla, hogy mentől nagyobb állásra s hatalomra juttassák. Szorgos kutatás után úgy találjuk, hogy ez időben Firenzében a 15-től 70 évig körülbelül 25.000 fegyverfogható ember volt, valamennyi polgár, köztük 1500 városi nemes és tehetős ember, a község beigazolt nagyjai. Akkoriban vagy 75 teljes felszerelésű lovag volt Firenzében, ámbátor úgy találjuk, hogy a jelenleg uralkodó második népuralom előtt több mint 250 lovag volt, a népuralommal azonban a nagyok elvesztették előbbeni állásukat s uralmukat s ennélfogva kevesen lettek lovagokká. A város állandó kenyérszükséglete s a szájak szerint számítva Firenzében – amint megérthetni – 90.000 férfi, nő s gyermek volt;[200] állandóan 1500-ra tették a városban lévő idegenek, utasok s katonák számát, nem foglalva a polgárság számába az elzárkózott szerzeteseket, barátokat s apácákat, a kikről alább fogunk megemlékezni. Firenze környékén s kerületében ez időben 80.000-re becsülték a lakosság számát. A gyermekeket keresztelő plébánostól hallottuk (mivel számadatok szerzése végett a Szent János egyházában minden fiú keresztelésekor egy fekete, leányénál fehér babszemet tett félre), hogy ez időben 5500–6000-re ment a számuk s a fiú-nem 3-500-zal haladta túl a nőnemet. Úgy találjuk, hogy 8-10.000 fiú s leány tanul olvasni. 1000-1200 fiú tanul hat iskolában számvetést s mennyiségtant. Azok pedig, a kik négy nagy iskolában nyelvtant s logikát tanulnak, 550–600-ig vannak. Az akkoriban Firenzében lévő templomokat, beleszámítva a kolostorokat s a szerzetes barátok templomait is, 110-re tesszük, köztük 57 plébánia hívekkel, 5 kolostor két priorral s vagy 80 szerzetessel, 24 apácazárda úgy 500 nővel, 10 szerzetes társaság, 30 kórház ezernél több ággyal a szegénysorsúak s betegek elszállásolására s 250–300 lelkészkedő pap. A gyapjúfeldolgozó céhnek kétszáz vagy még több boltja volt s 70-80.000 db szövetet készítettek 1,200.000 aranyforint értékben; s jóllehet harmadánál több feldolgozásra a városban maradt, a gyapjúszövők haszna nélkül 30.000-nél több személy élt meg belőle. Úgy találjuk, hogy vagy 30 évvel ezelőtt körülbelül 300 bolt évenként 100.000-nél több posztót készített, csakhogy az sokkal durvább s értéktelenebb volt, mivel akkor még nem szállították s nem tudták feldolgozni az angolországi gyapjút, amint később tették. A Calimala céhnek vagy 20 boltja árult francia s hegyentúli posztót, melyből évente több mint 10.000 véget hozattak 300.000 aranyforint értékben, melyet mind Firenzében adtak el, belé nem számítva azt, a mit elküldtek Firenzéből. Váltóüzlet vagy 80 volt. A kivert aranypénz

350.000, olykor 400.000 aranyforintot tett ki; a 4 kis pénz értékű dénárból egy év alatt körülbelül 20.000 fontot vertek. A bírótestületnek vagy 80 tagja volt. Jegyző úgy 600, kezelő- és seborvos vagy 60; fűszerkereskedés vagy 100. Kereskedő s árus nagy számmal volt, cipész, papucs- és facipő-készítő annyi, hogy megbecsülni sem lehet; 300-nál többen Firenzén kívül kereskedtek; ezenkívül sok másféle foglalkozású mesterember, kő- s falműves. Akkortájt 146 sütőkemence volt Firenzében s az őrlés és sütőadóból azt vesszük ki, hogy a városban minden nap 140 véka gabonára volt szükség s ebből megítélhetni, mennyi kellett egy egész évben, tekinteten kívül hagyva, hogy a gazdag nemesek s a jómódú polgárok nagyobb része családjával együtt évenként 4 hónapot, némelyik többet, a vidékeken töltöttek. Úgy találjuk, hogy 1280-ban, a mikor a város boldog s jó állapotban volt, hetenként vagy 800 vékát igényelt. A kapuvám útján úgy találjuk, hogy Firenzébe évenként vagy 55.000 mérték bort[201] vittek be, jó termés idején vagy 10.000-rel többet. A város évenként kb. 4000 ökröt s borjút, 60.000 ürüt s birkát, 20.000 kecskét s bakot s 30.000 sertést igényelt. Július havában a San Friano kapuján 4000 dinnyeszállítmány jött be, mely mind a városban fogyott el. Ez időkben Firenzében az alább írt külföldi[202] hatóságok szolgáltattak igazságot s volt kínzó készletük, t.i. a podesta, a kapitány, a nép s a céhek védője, az igazságügyi rendszabályok végrehajtója, az őrség kapitánya vagy a nép conservadoreja, akinek nagyobb hatalma volt, mint a többinek; e négy hatságnak joga volt testi fenyíték alkalmazására; a fellebbviteli tanács bírája, az adófelügyelő, a nők fényűzését ellenőrző tisztviselő; a kereskedelmi hatóság, a gyapjúszövő céh tisztviselője, az egyházi hatóságok, a firenzei püspöki udvar, a fiesolei püspöki udvar, az eretnek gonoszságok nyomozója s városunknak, Firenzének, sok más méltósága és nagyszerűsége szintén méltók az utánunk következők tudomására. A város belseje jó beosztású és számos szép ház van benne s ez időkben folytonosan építették s állandóan javították, hogy mentől kényelmesebbekké s gazdagabbakká tegyék őket, a külföldről pedig mindenféle javítás szép példáit hozták be. A székesegyházak mellett minden rendű szerzetesek templomai s nagyszerű kolostorai vannak s ezen felől nem volt népbeli vagy főúri polgár, aki a vidéken nagy s gazdag építkezést ne tett volna, vagy nagyon gazdag lakást szép épületekkel ne építtetne, sokkal szebbet, mint a városban; s ebben mindannyian vétkeztek, úgy hogy szertelen költekezéseikért bolondoknak tartották őket. S nagyszerű volt látni, amint a Firenzében járatlan idegenek kívülről jövet a gazdag épületekről és szép palotákról legtöbbnyire azt hitték, hogy még a vidéken vannak a várostól három mérföldnyire, mert minden Róma módjára volt a városban, kivéve a várostól távolabb fekvő palotákat, tornyokat, udvarokat s körülfalazott kerteket, melyeket más vidéken megannyi kastélynak neveztek volna. Általában azt tartották, hogy a környéken a várostól hat mf.-nyire annyi gazdag s előkelő lakás van, hogy két Firenzébe sem férne annyi; de most már elég, úgyis sokat beszéltünk Firenze dolgairól.

95. *Miféle nemzetségből valók voltak a della Scalák.* Helyénvalónak látjuk megemlékezni a veronai della Scalák eredetéről, kiknek harcaitól és zsarnokságától visszhangzott Lombardia s Toscana... Mert úgy tetszik, hogy Isten bűneik következtében gyakran alacsony sorsból hatalmas zsarnokokat támaszt a népek s nemesek dölyfös büszkeségének lealázására. Úgy találjuk, hogy a nagy zsarnok Azzolino da Romano[203] idejében......, aki az egész trevisói őrgrófság, Padova s Verona nemességét kiirtotta, körülbelül 90 évvel ezelőtt volt Veronában egy Jacopo Fico nevű alacsony sorsú ember, aki – mint mondják – létrákat készített s árusított s ettől vették volna címerüket; mások azt mondják, hogy a hegységben kereskedett; két fia volt, Alberto s Mastino. Ez a Mastino nagy s erőteljes termetű, híres verekedő s játékos volt, derekas, bátor s bölcs a maga mesterségében. Eleinte mint a pribékek kapitánya gyalog követte Azzolinot portyázásaiban; később bátor viselkedésével megnyerte a zsarnok tetszését s gyalogos csapatainak kapitányává tette; utóbb annyira kegyébe fogadta, hogy szinte valamennyi lovas- és gyalog-csapatának felügyelőjévé és szernagyává tette. E hivatalában érte őket Azzolino halála s a kíséretében levő katonákkal Verona kapitányává tétette magát, azután lovaggá avattatta önmagát s testvérét, Albertet, egy bölcs, derekas és jóravaló embert; így a sors magas állásra emelte, mert Mastino Verona ura volt, Albert úr mantovai podesta, Mantova urának fia pedig, Botticello úr, veronai podesta volt. Úgy esett, hogy bizonyos veronai nemes emberek a zsarnok uralkodó, Mastino úr iránt való ellenszenvből s irigységből, mivel alacsony sorsú és születésű volt és zsarnoki önkény útján lett urukká, összeesküdtek, hogy megöljék; huszonöten voltak, s mindannyian esküvel ígérték, hogy megteszik. S véghez is vitték, mert egy napon, amint magát nem őriztető úr módjára a községháza felé ment s a főtérre ért, az említett összeesküvők valamennyien megrohanták s minden ellenállás nélkül tőreikkel felkoncolták. És senki sem merte fölemelni a földről. A podesta, Botticello úr, rögtönösen megjelentette Mantovába testvérének, Albert úrnak, a ki, amint megtudta, a rákövetkező éjjel titkon kilovagolt s Veronába ment s a városházára szállott. Egész mantovai lovasságának meghagyta, hogy rögtön kövessék s úgy is tettek. A következő reggel a podesta tanácskozásra hívatta magához Verona jóravaló embereit s azokat is, a kik Mastino urat megölték volt s azon szándékának adott kifejezést, hogy a várost közös kormányzat alapján újjá akarja alakítani. A tanács összeülése után Albert úr fegyvertelenül kijött szobájából s a tanácshelyiségbe ment. S valamennyi tanácsos ámulatára a szószékre lépett Albert úr, vidám arccal, színeskedve gyalázni kezdte testvére zsarnokságát és gonosz tetteit s a tanács nagy megelégedésére dicsérte, a mi vele történt. De amint a mantovai csapatok megérkezéséről értesült, úgy, amint ő s a podesta az árulást elrendezték volt, becsukatta a városházát, elővezényelte a fegyveres szolgákat s felkoncoltatta mindazokat, a kik Mastino urat meggyilkolták volt, holt testüket pedig kidobatta az ablakon. Azután Alberto úr meglepte a várost s annak urává tette

magát, üldözőbe fogta Mastino úr gyilkosainak minden nemzetségét s kiűzte őket Veronából. Így ölték meg s így bosszulták meg az első Mastino urat. Ennek az Alberto úrnak több fia volt, a kiket igen fiatal korukban lovaggá avattatott. Alberto úr halála után három fia maradt életben; Bartolomeo úr, aki atyja halála után Verona ura lett s nem hagyott gyermeket maga után; a második Checchino úr, utána uralkodott; a harmadik Cane úr volt, derekas tirannus és jóravaló uraság... városunk barátja volt; nem maradt törvényes gyermeke. Utána unokaöccsei, Checchino úr fiai, t. i. Alberto úr s Mastino úr uralkodtak.

96. *Hogyan létesítették a rómaiak belső békét a nagyok és a nép közt s küldtek Firenzébe törvényekért s jogszabályokért.* 1338. november 1-én a rómaiak szent emberek kinyilatkoztatásából, mondhatni isteni ihletből megtértek s általános békét létesítettek a nemesek s a nép között s Isten nevében megbocsátottak egymásnak minden sérelmet, a mi valóságos csoda volt. A következő augusztusban pedig népuralmat létesítettek s követeket küldtek Firenzébe, a kik arra kérték községünket, hogy küldje meg nekik az igazságügyi rendszabályokat,[204] melyek a népet s a kevésbé erőseket védik a nagyok s hatalmasok ellen, s egyéb jó intézményeinket. Firenze követeket küldött Rómába az említett jogszabályokkal, melyeket a rómaiak tisztelettel s kedvezően fogadtak. S megjegyezni való, miként változnak a világ állapota s körülményei, mert a régi időben Firenze városa alapításakor a rómaiak adták neki a maguk törvényeit, a mi időnkben pedig ők fordulnak törvényekért a firenzeiekhez.

135. *Kitérés a firenzeieknek a pisaiaktól szenvedett veresége alkalmából.* E vereség idejében[205] én, Villani János, e mű szerzője, községünk nevében másokkal együtt mint Mastino úr kezese[206] Ferrarában[207] tartózkodtam. S két napra rá megjött a híre Ferrarába, mely a vereséget sokkal súlyosabbnak tűntette fel, mint a milyen volt. Mindannyian egymást okoltuk, hogy Mastino úr rabságába estünk, mert azt hittük, hogy e vereség megtörte s megzavarta községünket, s hogy nemcsak a megígért 1.000.000 frtot kell kifizetni, hanem a rabok váltságdíját s kárpótlást Mastino úr csapatainak lovaiért. Együtt siránkoztunk keservesen községünk veszedelmén és saját érdekeink kárán. Egy lovag kezestársunk Istenhez fohászkodva ezt a kérdést intézte hozzám: Te sokat foglalkoztál múltunk s a világ más eseményeinek emlékezetével, mi lehet hát az oka, hogy Isten e súlyos megpróbáltatást bocsátotta ránk, a mikor a pisaiak sokkal nagyobb bűnösök, mint mi, úgy az árulásban, mint abban, hogy mindig ellenségei és üldözői voltak a szentegyháznak, mi pedig hívei s jótevői. Én csekély tudomásomon felül Isten sugallata szerint ezt válaszoltam neki: Mert a mi bűneink közül egyetlen kis bűn is jobban magára vonta Isten haragját, mint a pisaiak összes vétkei; bennünk t.i. nincs sem hit, sem könyörület. A nemes szinte megindultan felelt: Ugyan, hogy említheted a könyörületességet, a mikor Firenzében egyetlen nap alatt többet tesznek, mint Pisában egy hónap alatt? Én ezt feleltem: Igaz, hogy a könyö-

rületesség egy faja, az alamizsnálkodás tekintetben Isten megőrzött s megőriz minden nagyobb veszélytől, de az igazi könyörületesség hiányzik nálunk; először is hálátlanok vagyunk Isten iránt s nem ismerjük el azt a sok jótéteményt, hogy ily nagy hatalomra juttatta városunkat s annyira nagyra tartjuk magunkat, hogy nem elégszünk meg a magunk határaival, hanem el akarjuk foglalni nemcsak Luccát, hanem szükségtelen módon a többi szomszéd várost s területet. A mi a felebaráti szeretet illeti, mindenki előtt nyilvánvaló, mint törekszik megcsalni s elárulni egyik szomszéd a másikat, társ a társát, hitves a hitvest, sőt testvér a testvért gonosz jogtalanságokkal a gyengébbek és szükséget szenvedők ellenében. Az is nyilvánvaló, hogy a községünk s köztársaságunk iránt való szeretet és kegyelet teljesen oda van; s hibáink következtében oda jutottunk, hogy bármelyik polgár a maga kicsinyes haszonleséséből megcsalja s kockára teszi a község bármily nagy érdekét s egy cseppet sem törődik a községre háramolható kárral. A pisaiak egészen ellenkezőleg, egymás között egyetértésben vannak, községük iránt hívek s becsületesek, bár más dolgokban épp oly, vagy még nagyobb bűnösök, mint mi; hanem a mi Urunk Jézus Krisztus mondása szerint: Megbüntetem ellenségemet az ellenségem által, stb. Elhallgattunk az említett kérdéssel s mindegyikünk meg volt elégedve az elmondott meghatározással, hogy kevés szeretet van bennünk, a községben s egyesekben egyaránt. A ferrarai őrgróf zavarunk hallatára értünk küldött s maga elébe magántanácsába vezettetett. Először is részvétét fejezte ki balesetűnk és az ő seregének szerencsétlensége felett, azután, miként az atya szokta fiait, bátorítani kezdett. Kimutatta, hogy törődni sem kell egy kis veszteséggel, melyet a háború sorsa hoz magával s amelyet helyre lehet hozni; dicsőítette községünk nagy hatalmát s kijelentette a maga s barátai nevében, hogy megfelelő súlyos bosszút fog állani érte. Felajánlotta községünknek az ő egész hatalmát s hogy testvéreivel személyesen jő egész haderejével s arra kért, hogy juttassuk ezt községünk tudomására. S rögtön követeket küldött Firenzébe az említett ajánlattal, a mi nagy biztatásul szolgált nekünk. Hasonló küldöttség jött községünkbe Mastino úrtól s Bologna urától. Ubertino úr, Padova ura ellenben Mastino úr iránt való lenézéséből örömtüzekkel s ujjongással vette vereségünk hírét s 100 lovassal segítette ellenünkben a pisaiakat. Ugyan rosszul emlékezett meg s hálálta meg községünknek az ő s elei irányában tanúsított jótéteményeit. Mert a mi s a velenceiek hatalma által lett a della Scalák szolgájából s alattvalójából Padova urává. Ama vereségünk alkalmából azért tettűnk e fejezetben oly hosszú kitérést, hogy példát adjunk utódainknak hibáink javítására s hogy emlékezetben maradjanak azok, a kik balsorsunkban barátaink s ellenségeink voltak.

TIZENKETTEDIK KÖNYV

1. Az athéni herceg és a francia Brenna grófja elfoglalják Firenze uralmát és ennek következményei. 2. Bizonyos ítéletek, amelyeket a herceg uralma érdekében Firenzében hozott. 3. Az athéni herceg megcsalja, elfogja és elárulja a priorokat s Firenze urává avagy zsarnokává teszi magát. 4. Azon levél másolata, amelyet Róbert király küldött az athéni hercegnek, mikor megtudta, hogy elfoglalta Firenze uralmát. 5. Az arrezzoi ghibellinek lopva megrohanják a várost, de visszaűzetnek. 6. Károly Róbert magyar király halála. 7. VI. Kelemen pápa több bíbornokot nevez ki, köztük a firenzei Andrea Ghinit, tornaii püspököt. 8. Az athéni herceg, a míg Firenzében uralkodott, nagy zsarnok volt. 9. A pisai zsoldosok hadi társaságot alakítanak. 10. Róbert szíciliai és jeruzsálemi király halálának ideje. 11. VI. Kelemen pápa jubileumot és bűnbocsánatot hirdet Rómában 1300-ra. 12. Nagy tűzvész Pietrasantában. 13. Ezen évbeli újság Firenzében. 14. Messina lázadása az uralkodó Raonaiak ellen és visszahódításuk. 15. Az aragóniai király elveszi Mallorcát királyi unokaöccsétől. 16. Bizonyos összeesküvés Firenzében az uralkodó, azaz zsarnokoskodó athéni herceg ellen. 17. Firenze fegyveres felkelése és az uralkodó athéni herceg elűzetése. 18. Firenze negyedekre oszlik, visszaadja a nemesek hivatalképességét, de ez csak kevés ideig tartott. 19. A firenzei nép eltávolítja a nemeseket a városházától és helyreállítja a népies alkotmányt. 20. Ugyanazon tárgy és más események, amelyek Firenzében ez időben bekövetkeztek. 21. A firenzei nép megrohanja és megtámadja a nemeseket, kifosztja a Bardiakat és felgyújtja házukat. 22. A priorok, a tizenkettők, a gonfalonierik újraválasztása, mindnyájukat népies elemből és hosszabb időre. 23. Az igazságszolgáltatási rend reformja az előkelők ellen; némely tekintetben kijavítják. Több nemes családnak egészben vagy részben népemberekké tétele. 24. Más újítások ez időben Firenzében. 25. A firenzeiek új békére lépnek a pisaiakkal. 26. A milánói Luchino Visconti úr elen-

ségeskedései a pisaiakkal és annak következményei. 27. Nagy tengeri viharok és Tana romlása. 28. Firenzei események, azok működésére vonatkozólag, akik a város fölött uralkodnak. 29. Luchino Visconti úr háborúja a pisaiakkal. 30. A valdarnoi castelfrancoiak elfoglalják Campogiallot és megölnek némelyeket a valdarnoi Pazziak közül. 31. A spanyol király ostrommal elfoglalja Granadában Azizera erős várost. 32. Egynémely firenzei esemény ez időből. 33. Simone da Battifolle gróf Firenze erejével visszafoglalja Fronzolét. 34. Bizonyos események Firenzében a várost kormányzó hivatalnokok működésére vonatkozólag. 35. A ferrarai őrgróf elfoglalja Parmát. 36. Az említett időbeli firenzei események. 37. Az ezen időbeli események Genovában. 38. Luchino Visconti úr háborúja a pisaiakkal. 39. A keresztények elveszik Smirnát a törököktől. 40. Erminia királyának halála. 41. Saturnus, Jupiter, Mars együttállása a Vízöntő-jegyében. 42. Ubertino da Carraranak, Padova urának halála és az azt követő események. 43. Firenze kemény törvénye a papok ellen. 44. A firenzei nép némely Firenze községétől adományba kapott birtokokat és javakat visszavesz bizonyos előkelő emberektől. 45. Fucecchionak a firenzei tanácstól való elvételi terve. 46. Némely munkák és dolgok elintézése a firenzei tanács által ez időben. 47. III. Eduárd angol király Flandriába megy és csapatait Bretagne-ba s Gascogne-ba küldi a francia király ellen. 48. A magyar király Szlavóniába megy; a lengyel király halála. 49. A firenzeiek megegyezésre jutnak Mastino della Scala úrral a Lucca megváltásáért még ki nem fizetett pénzt illetőleg. 50. Több ez időbeli firenzei újságnak és érdekességnek elsorolása. 51. Hogyan és miért ölték meg Andrást, akinek Jeruzsálem, Szicília és Apulia királyává kellett volna lennie. 52. András halálának következményei. 53. Új ezüstpénz veretése Firenzében. 54. Arnaldo és Giulleri grófok halála. 55. A nagy és gazdag Bardi cég csődje Firenzében. 56. Ez időbeli firenzei újságok. 57. A francia király a saját országában az athéni herceg kérésére visszatorlást követ el a firenzeieken. 58. Nagy egyenetlenkedés a firenzei község és az eretneknyomozó bíró között. 59. A magyar király megtudja András király halálát s nagy sereggel Zára felmentésére Szlavóniába megy, hogy hasonló hadjáratot vezessen Apuliába is. 60. Károlynak, János cseh király fiának római királlyá választása. 61. Az angol király Gascogneban legyőzi a francia királyt. 62. A liege-iek legyőzik a liege-i püspököt és seregét. 63. Az angol király seregeivel Normandiába nyomul a francia király ellen és ennek eredményei. 64. Az angol király Normandiából elindul és dúlva, pusztítva Párizs felé megy. 65. Az angol király Pusciból kiindulva Piccardiába megy, hogy a flamandokkal egyesüljön. 66. A francia király seregével követi az angol királyt. 67. Fülöp francia királynak és sergének nagy és szerencsétlen veresége III. Eduárd angol királlyal szemben Crécynél Picardiában. 68. Az angol király viselt dolgai az említett crécy-i győzelem után. 69. Az ifjabb Lajos, Szicília ura, visszafoglalja Melazzot és szövetséges rokonságkötés ügyében tárgyal a magyar királlyal. 70. A genovaiak némely gályái a nagy tengeren járva, beveszik Sinopolit és Scio szigetét. 71. Az apuliai királyság-

ban történt változások. 72. Bizonyos rendszabályok Firenzében az idegenek hivatalbajutása ellen és a Santa Trinita-híd befejezése. 73. Firenzében és vidékén éhínség pusztít. 74. Luchino Visconti úr elfoglalja Parmát. 75. Fondi gróf legyőzi a királynőnek, András király egykori nejének hadát. 76. Az angolok legyőzik és elfogják Dávid skóciai királyt. 77. Az orbii gróf seregének háborúja Gascogne-ban a franciákkal. 78. Az egyház és pápa megerősítik János cseh királyt a császárságban és a korona elfogadása. 79. A tisztviselők működése folytán történt firenzei események. 80. Arrezzoi események ugyanezen okból. 81. Zára meghódol a velenceieknek. 82. Némely események a németről nevezett Samminiato várában: hogyan adják át a hatalmat a firenzei tanácsnak öt esztendőre. 83. Bizonyos rendszabályok hozatala Firenzében a drágaság és halandóság miatt. 84. Ez időben nagy halandóság van Firenzében és másutt még nagyobb. 85. Cseh Károly az új választott császár Chiarentanába érkezik. 86. Bizonyos tanácskozás, amelyet a francia király tartott az angolok elleni háborúban. 87. Az angol király tanácskozása a flamandokkal és a brabanti herceggel. 88. Viszálykodás Genovában. 89. Aquila és más városok az Abruzzókban a magyar király felhívására fellázadnak az apuliai királyi ház ellen. 90. Római események: a rómaiak néptribunt választanak. 91. Viharok és tüzek Firenzében. 92. Egyéb dolgok Firenzében: bizonyos rendszabályok életbeléptetése Firenzében a ghibellinek ellen. 93. Blois Károly veresége Bretagne-ban. 94. A liege-belieket legyőzik püspökük és a brabanti herceg. 95. Az angol király hadserege leveri a Calese [Calais] erősítésére küldött francia hajóhadat. 96. A francia király seregeivel az angol király felé közeledik: Calese meghódol az angoloknak. 97. Firenzében új pénzt vernek; a régi megromlása. 98. Az égen üstökös csillag jelenik meg. 99. Lajos úr, Taranto hercege, nőül veszi Apulia királynőjét, a tulajdon édes unokahúgát. 100. A genovaiak néhány összeütközése a katalánokkal Szardíniában és Korzikában. 101. Laterinót árulással el akarják venni a firenzeiektől. 102. A tuniszi királyi ház tagjainak egyenetlenkedése Barbariában és egymás leöldösése. 103. Sermona és más városok meghódolnak a magyar király népe előtt. 104. Az apuliai királyi házbeliek Capua városánál egyesítik erejüket. 105. Változások és csatározások Rómában, a Colonnák veresége, utóbb a tribun elűzetése az uralomból. 106. A császárnak nevezett Bajor Lajos halála; császárrá választják Eduárd angol királyt. 107. Hogyan jött a magyar király Itáliába, hogy öccse, András megbosszulása végett Apuliába menjen. 108. Firenze fényes követsége Magyarország királyánál. 109. Tommasso Corsini jogtudós úr a követséget a magyar király elé vezeti. 110. Tisztelendő János úrnak, a veszprémi papnak, a király megbízásából a magyar király jelenlétében követeinkhez intézett válasza. 111. A magyar király Apulia-királyságba nyomul és csendben ellenállás nélkül megszerzi az uralmat. 112. A magyar király kivégezteti a Durrazzoi herceget és elfogatja a többi herceget. 113. A magyar király és Tarantói Lajos úr zsoldjában volt harcosokból nagy hadi társaság alakul, hogy kimenjenek a Királyságból. 114. A magyar királynak

Firenzéhez intézett levele. 115. Tarantói Lajos és Johanna királynő Provenceba érkezése. 116. Bizonyos urak és úrnők, akik Firenzén utaztak keresztül. 117. A Szt. György-falak építésének megkezdése az Arnon, amelyek a Rubaconte-híd két lábát zárják magukba. 118. A Bostoliak kiűzése Arrezzoból és ennek oka. 119. Ezen korbeli dolgok Firenzében. 120. Pisa alkotmányának és rendszabályainak megváltoztatása. 121. A provence-i Avignonban történt nagy csuda. 122. A guelfek kiűzetése Spoletóból. 123. Nagy földrengések Velencében, Padovában, Bolognában és Pisában. 124. Nagy földrengések Friuliban, Bajorországban, Németországban és más vidékeken.

6. *Mikor halt meg Károly Róbert, Magyarország királya.* 1342. augusztus havában[208] meghalt Károly Róbert, Magyarország királya, Róbert király unokaöccse s Martell Károly fia, ami nagy kár volt, mert nagy tehetségű s derekas uralkodó volt. Három fia maradt: Lajos, István és András. Lajos mint elsőszülöttet Magyarország királyává koronázták, a másodikat avagy a harmadikat Lengyelország királyságára koronázták s nem sokkal rá a magyar királyné, az említett Károly Róbert neje s a lengyel király leánya,[209] egy derekas és okos asszony, Róbert király halálának hírére, ami a következő januárban történt, amint alább említeni fogjuk, sok magyar nagyúr kíséretében Apuliába s Nápolyba utazott másik fiával, Andrással együtt, akit Szicília s Apulia királysága illetett volt, hogy segélyt s tanácsot adjon a nevezett Andrásnak, aki igen fiatal volt; a másik fiúra[210] anyja örökösödési jogán a lengyel királyság maradt.

10. *Róbert Szicília és Jeruzsálem királyának halála.* 1342.[211] jan. 19-én hunyt el betegségében Nápoly városában Róbert, Jeruzsálem, Szicília és Apulia királya. Mint bölcs uralkodó s amint akkora fejedelemhez s a szentegyház ilyen hívéhez illett, halála előtt katolikus módon rendbe hozta lelki ügyeit. A nevezett király 80 évet élt s 33 évig s pár hónapig uralkodott Apulia fölött. Fiú utódai nem voltak, csak két nőunokája, fiának, a néhai calabriai hercegnek leányai, kik közül a nagyobbikat ígéretéhez képest eljegyezte András calabriai herceggel, unokatestvérének, a magyar királynak fiával, őt lovaggá avatta s az ország összes báróival hűségi esküt tétetett neki s nejének, mint a királyság örököseinek s nagy kincset is hagyott nekik; a herceg kiskorúságában a szentegyház jóváhagyásával a legkiválóbb főurak közül kormányzókat és gyámokat rendelt melléje az ország élére. Nápolyban hantolták el a Szent Klára monostorában, melyet ő alapított s gazdagon, nagy tisztességgel megadományozott. Jan. 21-én Firenzében is sok jóravaló nép, egyházi és világi úr részvételével a minoriták templomában gyászünnepélyt rendeztek nagy kivilágítással. A rákövetkező áprilisban a durazzói herceg, Róbert király unokaöccse, testvérének, János úrnak fia pápai fölmentvénnyel, az említett herceg nagybátyjának, Pelagorgo[212] bíborosnak közbenjárására nőül vette a nevezett néhai calabriai herceg másik leányát, hogy nénjének utód

nélkül való halála esetére ő örökölje a királyságot, ami nagy neheztelést szült köztük. Nagynénje, a királyné, az egykori mallorcai király leánya s Róbert király özvegye[213], mivel nem voltak fiai, a gyászév leteltével az általa alapított San Piero a Castello monostorába vonult vissza. Ez a Róbert király a legbölcsebb király volt, aki 500 év óta a keresztény világban csak létezett; természetes eszű, nagy tudományú, nagy mestere a teológiának, kiváló bölcsész, kedves és szeretetreméltó uralkodó, községünknek, Firenzének nagy barátja, minden erénnyel ékes; csak amint öregedni kezdett, szállta meg a fösvénység s többféleképp fogyasztotta magát a Szicília visszahódításáért viselt háborújában, de akkora uralkodó s más dolgokban oly bölcs ember létére sem volt rá képes.

48. *A magyar király Szlavóniába jövetele s a lengyel király halála.* Az 1345-ik év július havában Lajos, Magyarország királya, nagy lovas és gyalog haddal Szlavóniának, királysága adófizetőjének visszaszerzésére ment, mire Zára városa elpártolt a velenceiektől, akik hosszú időn át megszállva tartották volt s átadták magukat az említett magyar királynak. A velenceiek tengeri hatalmuknál s erejüknél fogva túlságos adóteherrel zsarnoki módon tartották volt, minélfogva a záraiak igen rossznak látták helyzetüket, mivel szabadsághoz szokott, vagyonos város és jóravaló község voltak, kivéve némi, régóta szokásos adófizetést a magyar királynak s ez volt fölkelésük oka. Hasonló módon lázadt fel a velenceiek ellen több más város is. A magyar király már-már visszaszerezte egész Szlavónát, de seregének nagy száma miatt kifogyott az élelemből, úgy hogy kénytelen volt visszatérni. Ez állapotban vette hírét, hogy a lengyel király, anyja testvére, János cseh király fia, Károly elleni ütközetben vereséget szenvedett s elesett[214] anélkül, hogy fiörököst hagyott volna maga után. Ennélfogva visszatért Magyarországba, azután pedig Lengyelországba ment s királlyá koronázta második testvérét, Istvánt, akire, mint anyai örökség szállt a korona.

51. *Hogyan s miért ölték meg Andrást, akinek Jeruzsálem, Szicília s Apulia királyának kellett volna lennie.* Ez időben, az 1345-ik évben András, Károly Róbert magyar király fia uralkodott Apuliában, aki Johannát, Róbert király fiának, Károly calabriai hercegnek elsőszülött leányát s örökösét bírta nőül; egy fennebbi fejezetben[215] elmondott módon és szabály szerint a királyságnak rá kellett szállania. Róbert király a pápa s az egyház felmentvénye alapján elhatározta, hogy az ő halála után András legyen a király. S éppen akkorára várták Szicíliai s Apulia királyává való koronázását s a pápa egy bíboros legátust[216] rendelt az udvarba az ő megkoronázására. Unokatestvéreinek s a királyi rokonságnak irigysége s kapzsisága, e minden jót megrontó bűnök, neje bujaságának gyalázatos vétkével, mert nyilvánosan beszélték, hogy házasságtörő viszonyt folytat Lajos úrral, unokatestvére, a tarantói herceg fiával s Carlo d'Artugio fiával s Jacopo da Capano[217] úrral, amint mondják nagynénjének, anyja nővérének, Franciországi Valois Károly úr leányának, aki konstantinápolyi császárnőnek neveztette magát[218] s maga sem örvendett

valami jó hírnek, gyalázatos tanácsára s az ő fiának, Tarantói Lajos úrnak, a király anyai unokatestvérének s másik unokatestvérének, Andrásnak tanácsára, akinek, mint mondják, viszonya volt vele[219] s azon alkudozott, hogy egyházi felmentvény alapján nőül veszi őt, hogy András után ő legyen a király. Azt is mondták, hogy beléegyezett testvére, a durazzói herceg, aki a nevezett Johanna húgát bírta nőül, hogy ha amaz örökös nélkül hal meg, ő rája szállt volna a királyság. Eme rokonai, unokatestvérei a királyi házból, mint mondják felesége rendeletére s az alább írt árulók hozzájárulásával, ha ugyan igaz volt, amint nyilvános híre járta, elrendelték a nevezett ifjú s ártatlan András király megöletését. Az említett András király Aversában a murronei barátok kertjében üdült felségével; a szobában feleségével az ágyban, éjnek idején szeptember 18-án[220] kamarásainak s felesége egyik szobaleányának rendeletére s árulásával az alább írott árulók felszólítására kihívatták, hogy keljen fel, mert fontos hírek érkeztek Nápolyból. Neje biztatására felkelt s kiment a szobából. Nejének, a királynőnek szobalánya háta mögött rögtön bezárta a szobaajtót. A teremben Carlo d'Artugio s fia, Tralizzo grófja,[221] néhányan a Leonessa s a Stella grófok közül, a nagy marsall, Jacopo Capano úr, kiről nyíltan beszélték, hogy viszonyt folytat a királynővel, Pace da Turpia két fia s Nicola da Mirizzano nevű kamarásai megragadták az említett András királyt, kötelet vetettek nyakába, azután a szobának a kertre nyíló erkélyére akasztották, azon árulók egy része alulról lábainál fogva addig rángatta, míg megfojtották. Azt hitték, hogy az említett kertben elföldelhetik, hogy senki se tudja meg. Úgy esett, hogy egy magyar szobalánya[222] meghallotta s látta, kiáltozni kezdett, mire az árulók elfutottak s a tetemet a kertben hagyták.[223] Így halt álnok árulók által váratlan halált az ifjú s ártatlan király; nem volt több mint 19 éves.[224] Tetemét Nápolyba vitték s a királyi sírba temették.[225] Neje ahhoz képest, amit tennie kellett volna, kevés fájdalmat mutatott. A fent megírt módon beszélte el testvéremnek[226] Magyarországba menet Firenzén való átutaztában egy nápolyi benső bizalmas embere, egy bizonyos Magyar Miklós úr, az említett András király nevelője, egy hitelre méltó s nagy tekintélyű ember. Ebből sok más esemény következett, amit alább említeni fogunk. A királynő azonban a hatodik hónapban vagy a körül teherben maradt egy gyermekkel; nemzőjéről ő azt állította, hogy az András király volt.

52. *András király halálának következményei.* Az ifjú András király gonosz és kegyetlen haláláról nagy felháborodással beszéltek az egész keresztény világban s mindenütt, ahol hallottak róla. A hírnek a szentszékhez való érkezése után nagyon felháborodott rajta a pápa s az egész bíboros testület. A pápa nyilvános consistoriumban adott fájdalmának kifejezést a fölött, hogy a koronázás hosszas halogatása által maguk voltak halálának okozói. Kiátkozta s mindennemű lelki s világi beneficiumtól megfosztotta mindazokat, akik tanáccsal, segítséggel vagy kedvezéssel közreműködtek András király halálában. S megbízta Andri hercegét, akit Novello grófnak[227] neveztek, hogy menjen a királyságba és tegyen igazságot mindenivel szemben, aki csak

bűnrészes, személyében s egyházi mint világi javaiban s ne kíméljen senkit, bármiféle méltóságot viseljen is. Ő tehát Nápolyba ment; de már előbb a nápolyi közönség elzárta a várost, népzendülés közepette elfogták Raimondo di Catania urat,[228] aki a királynő nevében parancsolt s izgatott Nápolyban s mint árulót fogták el, hasonlókép Pace úr fiát, András király egykori kamarását; vizsgálatot indítottak bűnrészességre nézve s be is vallotta, mire horgot vertek a nyelvébe, hogy ne beszélhessen, azután szekérre tették, az eleven húst leszaggatták hátáról, felakasztották s megölték; Novello gróf vizsgálatot indított s több bárót s másokat is fogságba vetett két nővel együtt, a királynő mesternőjét s Ciancia Capana[229] asszonyt, kikről kitűnt, hogy tudtak az árulásról, s ez árulókat s az említett nőket a királynő tehetségéhez képest védelmezte, hogy megakadályozza az igazságszolgáltatást. Mindazonáltal a következő 1346 aug. 2-án a nevezett Novello gróf kivégeztette Tralizzi grófot, aki a francia d'Alardok közül való volt s a nagy marsallt, Eboli grófot, aki – amint mondták – a királynővel hált volt; két szekérre rakatta őket s a nép megkövezte, azután megégette őket. Utána aug. 7-én hasonló módon szolgáltatott igazságot Raimondo di Catania úron s Cola da Nurazzano jegyzőn, a többiek fölött való igazságszolgáltatást önmagának tartotta fönn. Az említett András király halála felfordulásba hozta az egész Apuliai királyságot, egy rész a királynővel tartott, aki az egész uralmat s a nápolyi várkastélyt bírta Róbert király összes kincseivel együtt; Lajos úr, a tarantói herceg öccse, hadi népet fogadott a királynő számára s 500 lovasa élén erőszakkal akart Nápolyba nyomulni; azonban a durazzói herceg öccse más bárókkal és a nápolyi néppel ellenálltak neki. Így ki a királynővel s Tarantói Lajos úrral tartott, ki pedig a tarantói herceggel, mások pedig a durazzói herceggel; s mindannyian nagyszámú lovasnépet fogadtak a maguk őrizetére, némelyek a magyar királytól, András király bátyjától való féltükben, aki – mint alább el fogjuk beszélni – Szlavóniában Zárába jött s azzal fenyegetőzött, hogy egész erejével a Királyságba jő, hogy ott király legyen s bosszút álljon a királyi ház tagjain s a királynőn, akikről azt mondták, hogy okai voltak öccse halálának. Ez okból az egész ország felbomlásban, meghasonlásban s remegésben állt, a községeket minden rend s igazságszolgáltatás nélkül fosztották ki, a királyi ház tagjai pedig meghasonlásban voltak egymással vagy igazán, vagy bűnük palástolása céljából. S ha a magyar király átkelt volna, nem talált volna ellenállásra, annyira felindulásban volt az ország, azonban Zára ostrománál lévő velenceiekkel való viszálya, a gabona drágasága, seregének nagy volta, s még hajói viszálya, a gabona drágasága, seregének nagy volta, s még hajói sem voltak, akkor megzavarták jövetelét; a királynő pedig a közben 1346. dec. 26-án[230] fiat szült, kit nagyatyjáról Martell Károlynak kereszteltetett. Legtöbben András király fiának tartották, mely jelekben hasonlított is hozzá, mások a királynő rossz híre miatt azt mondták, hogy nem az övé.

55. *A nagy és hatalmas Bardi-cég bukása Firenzében.* 1345 januárjában bukott meg a Bardiaknak, Itália legnagyobb kereskedőinek társasága. Ennek pedig az volt az oka, hogy miként a Peruzziak is, a maguk s a más vagyonát

kölcsön adták Eduárd angol királynak, meg a Szicíliai királynak. Az angol király tőke, kamat s a megígért ajándékok fejében több mint 900.000 aranyforinttal tartozott a Bardiaknak, de a francia királlyal való háborúja miatt nem tudott fizetni; a Szicíliai pedig vagy 100.000 aranyforinttal volt adósuk. A Peruzziaknak 600.000 aranyforintjuk volt az angol s 100.000 forintjuk a Szicíliai királynál; az adósság vagy 350.000 frt-ra ment; ebből következett, hogy nem tudtak fizetni a városbelieknek s idegeneknek, akiknek fizetniük kellett volna s ez csupán a Bardiaknak 550.000 aranyforintra ment. Ennélfogva sok kisebb társaság s magánszemély, kiknek vagyona a Bardiak, Peruzziak s más bukottak kezén volt, magára maradt s ez okból megbukott. A Bardiak, Peruzziak, Acciaiuoliak, Buanaccorsiak, Cocchiak, Antellesiek, Corsiniak, a da Uzzanok[231] s Perendoliak meg több más kisebb társaság s ez időben és még előbb csődbe jutott egyes iparosok eme bukása, meg a községi adók, továbbá a megnevezett uralkodóknak adott fentebb említett mértéktelen kölcsönök – annyi volt, hogy sok volna elbeszélni – a legnagyobb romlás és csapás volt, mely községünket, Firenzét valaha érte; fontold csak meg olvasó, mekkora kárt okozott polgártársainknak ennyi kincs, ennyi pénz elvesztése, melyet haszonlesésből királyok és uralkodók kezére bíztak. Oh átkozott, ragadozó farkas, telve vagy te a mi vak s esztelen polgártársaink uralkodó bűnével, a kapzsisággal, mely az uralkodókon való nyerészkedés vágyából az ő hatalmukba s birtokukba juttatja a maguk és a mások vagyonát. Köztársaságunk e miatt annyira kipusztult s kifosztódott minden hatalmából, hogy polgártársaink szinte minden pénzállomány nélkül maradtak, csak néhány kézműves s pénzkölcsönző volt kivétel, akik uzsorájukkal kiszipolyozták s összeharácsolták polgártársaink s a vidékiek szétszórt szegénységét. De nem ok nélkül sújtja a városokat s községeket Isten rejtett ítélete az elkövetett bűnök büntetésére, amint evangéliuma hirdetésekor saját szájával mondta: In peccato vestro moriemini etc.[232] A Bardiak birtokaikban líránként 3 dénárban s 9 soldoban egyeztek ki hitelezőikkel, úgy hogy méltányos árban 6 soldo sem térült meg lírája után. A Peruzziak birtokban líránként 4 soldoban egyeztek meg s 16 soldoban a fent említett uralkodók adósságának lírája után s ha visszakaphatnák mindazt, vagy legalább egy részét annak, amivel az angol, meg a Szicíliai király tartoznak nekik, akkor nagy hatalmú s vagyonú urak maradhatnának; a nyomorukban magukra hagyott szegény hitelezőknek pedig községünk s korrumpált kormányunk rendszabályainak s újításainak rosszakaró intézkedései következtében megromlott a hitelük, mert akinek hatalma van, a maga kénye-kedve szerint alkotja a község szabályrendeleteit. S elég is legyen ebből, tán kelleténél is többet mondtunk erről a szégyenletes dologról, de nem szabad elhallgatni az igazságot annak, akinek a megtörtént jelentékeny események emlékezetét kell fenntartania, hogy a jövendő nemzedéknek példát adjon a nagyobb óvatosságra. Mindez szolgáljon mentségünkre, mivel az elmondott eset részben minket, a szerzőt is érinti és súlyosan nehezedik reánk; mindezt azonban e mulandó világ csalékony sorsa okozza.

59. *Hogyan tudta meg Magyarország királya András halálát s jött nagy sereggel Szlavóniába Zára felmentésére s hogy bosszúállás végett Apuliába menjen.* Amint a magyar király meg a lengyel király[233] megtudták testvérüknek, András királynak szégyenletes halálát, melyről fentebb tettünk említést, nagyon megszomorodtak s felháborodtak nem annyira neje, a királynő, mint inkább rokonaik, az apuliai királyi ház tagjai ellen, mert az ő művüknek s árulásuknak tartották s báróikkal együtt valamennyien gyászba öltöztek[234] s bosszúra gondoltak. S hogy a magyarokat erre lelkesítsék, állandóan egy zászlót vittek elől, melynek fekete mezejében a felakasztott András király képe volt kifestve, borzalom volt csak ránézni is. A bosszúállásra felajánlották magukat nekik a Bajor,[235] Németország királya fiával, a brandenburgi őrgróffal, az osztrák herceg több más németországi úrral együtt, a gyalázat rendkívüliségéhez képest, melyet a maguké gyanánt tekintettek, minden erejükkel és szövetséget esküdtek ennek megtételére. A magyar király nagy követséget menesztett a szentszékhez s felkérte a pápát, hogy az örökösödés rendje szerint koronáztassa őt Szicília és Apulia királyává s hogy álljon bosszút András király haláláért egyháziakon s világiakon egyaránt s bűnrészességgel vádolta Pelagorgo[236] bíborost, a durazzói herceg nagybátyját, hogy tudott a dologról s ő rendezte azt. E követek nem nyertek nyilvános kihallgatást, minek okául a pápa azt hozta fel,[237] hogy a magyar király a kiátkozott Bajorral tart fenn szövetséget s érintkezést. E dolog nagy elégületlenséget keltett az egyház irányában a magyar királyban s az összes németekben; mindazáltal nem hagytak fel Zára felmentésére s az Apuliába való átkelésre irányuló terveikkel, amint alább el fogjuk mondani. Zára városa Szlavóniában, mint fentebb elmondtuk,[238] fellázadt Velence ellen s a magyar királynak és seregének az elmúlt 1345-ik évben Szlavóniából való távozása után a velenceiek rögtön nagy erővel hadba szálltak, hogy szárazon és vízen megostromolják, magas zsoldon lovas és gyalogos zsoldosokat küldtek oda Lombardiából, Romagnából s Toscanából. E zsold után való kapzsiságból Firenzéből a Bondelmonti család[239] három tagja is el ment 300 zsoldossal; a firenzeieket mindig szemrehányással illették a záraiak, hogy barátaik létére távozzanak az ostromtól s menjenek Luccába magukat megveretni s ne szolgálják a velenceieket, akik Mastino úr háborújában elárulták volt őket. Így folyt az ostrom a város folytonos megtámadása s megrohanása közt 1345. augusztustól 1346. májusig;[240] belülről pedig folyton ki-kirohantak csatározásokra és csetepatékra s bátran megrohanták a tábort. A záraiak attól való féltükben, hogy a hosszú ostrom alatt kifogynak az élelemből, a magyar királyért küldtek, aki a záraiak küldötteitől vett értesülés után Apuliába való átkelésére irányuló terveinek előmozdítása végett 3000-nél több magyarral s némettel, nagyobbrészt lovassal, köztük jó 20.000 íjász, a többi kiváló lovas, Szlavóniába jött. Jöttnek hírére a velenceiek néppel s hajókkal erősítették hadseregüket s még azelőtt erőszakkal akarták a várost elfoglalni, mert nem akarták őt a nyílt mezőn bevárni. 1346 május 16-án a tengeren nagy rohamot

rendeztek 4 nagy bástyás hajóval s falra vethető repülő hidakkal, 20 fedett bárkával s ostromgépekkel, 40 tutajjal s 32 sok íjásszal felszerelt gályával, úgyszintén szárazon egész haderejükkel, mely szárazon s vízen 17.000 fegyveresnél többre rúgott, köztük 4000-nél több íjász. Az ütközet heves és kemény volt s reggeltől estig tartott anélkül, hogy bármit is nyerhettek volna, mivel a záraiak jó harcosok voltak s bátran védekeztek. Este felé a velenceiek szedelőzködése közben kitárták a város egyik kapuját s csatározás közt bátran üldözőbe vették őket s a velenceiek népéből több mint 500-at leöltek s igen sokat megsebesítettek.[241] A velenceiek belátták, hogy rohammal nem vehetik be a várost s azon hírre, hogy a magyar király seregével Zárától 30 mf.-nyire van s mindennap közeledik, a velenceiek a város közeléből tábort bontottak s Zárától egy fél mf.-nyire a tengerparton lévő halomra húzódtak, azt árokkal, cölöpzettel s fatornyokkal bástya[242] módjára megerősítették. A magyar király seregével a városhoz való közeledése közben fegyveres népének egy részével ütközetre szólította a velenceieket, de semmi áron rá nem álltak, hanem több napon át nagy félelem s élelemhiány között bástyájuk mögé zárkózva maradtak. A magyar király ellátta Zárát élelmiszerekkel, amiknek nagy szükségét látta volt s némelyek azt mondják, hogy ismeretlenül személyesen is bement, hogy bátorságot öntsön a záraiakba. A velenceiek állandó alkudozásban álltak a királlyal követek útján, hajókat ígértek neki segítségül az Apuliába való átkelésre, de a maguk uralma alatt akarták tartani Zárát, némi felsőbbségi adót juttatva neki.

E feltétel azonban nem tetszett a királynak s így semmi sem lett belőle. A velenceiek azonban pénzükkel megvesztegettek néhányat az ő magyar bárói közül,[243] akik hűtlenül azt tanácsolták uruknak, hogy térjen vissza Magyarországba, mivel azon évben az élelmiszer nagyon drága volt Itáliaországban, ami részben igaz is volt[244] s hajókat sem rendelt az Apuliába való átkelésre. Mire visszatért Magyarországba, Zárát felszerelve hagyta. A velenceiek bástyája nagy költségükre az őrség gyakori felváltása miatt azon az egész nyáron fennállott; s jócskán szükség is volt rá, mert a városbeliek gyakran támadást intéztek ellene. A viszontagságok nagy betegeskedést s halandóságot támasztottak köztük és sok nép halt meg, köztük a fent említett három Bondelmonti polgártársunk több emberünkkel együtt, úgy hogy alig tért vissza negyedrészük.

60. *Károlynak, János cseh király fiának római királlyá való választása.* Az 1346-ik év április havában Károly, János cseh király fia megjelent a pápai udvarban s a pápa kezdeményezéséből a francia király rábeszélésére kieszközölte, hogy Bajor Lajos ellenében császárrá válasszák; a francia király ugyanis biztosabb támaszra s pártfogóra talált volna benne, amire ugyancsak szüksége lett volna...[245] az említett választás minden bizonnyal az ő atyjára, János cseh királyra esett volna, ha betegségében szeme világát szinte egészen el nem vesztette volna. Az említett Károly ellenben 36 éves, derekas, bölcs s tekintélyes uralkodó volt. A mondott választás s András király megöletése

miatt s azért, mert a pápa nem adott kihallgatást a magyar király követeinek, nagy egyenetlenkedés támadt a bíborosok testületében. A bíborosok két pártra szakadtak, az egyik párt feje Pelagorga gróf bíboros testvére volt, aki a nevezett Károly úr megválasztását kívánta s ellentmondott a magyar királynak, a francia bíborosokkal tartott s mindenben a francia királynak kedvezett; a másik párt feje Comingia gróf bíboros testvére volt, a gascogne-i bíborosokkal s híveikkel, akik mindenben az ellenkezőjét akarták; mindkettőnek nagy hatalma s kísérete volt s annyira ment a dolog, hogy nyilvános gyűlésen a pápa előtt gyalázták egymást s gorombáskodtak egymással; Comingia szemére vetette Pelagorgának, hogy részese András király meggyilkoltatásának, egymást kölcsönösen a szentegyház árulójának nevezték, mindkettő felkelt helyéről, hogy egymásnak menjenek s meg is tették volna, mivel mindenik el volt látva támadó fegyverekkel, de a többiek közbevetették magukat, mire az egész udvar felfordult s fegyverre kelt. Erre a többi bíborosok is valamennyien embereikkel együtt elzárták házaikat s jó ideig fegyverben álltak, mígnem a pápa s a többi bíborosok kibékítették őket; de a rosszakarat megmaradt köztük; ilyen állapotba hozta a mi római apostoli szentegyházunk kollégiumát az ő bíborosainak egyenetlenkedése. S ez nagyobbára a pápák bűne, akik ilyen bíborosokat választanak, mint ez a két nagy és hatalmas gall s a hozzájuk hasonlók, akik ilyen példát adnak nekünk, világiaknak, mert éppen ellenkezőjét teszik a szent apostolok példájának s a krisztusi alázatosságnak, kinek rendjét ők képviselik. Isten vezesse őket az alázat szent ösvényére a szentegyház békéjére s erősítésére. Az elmondott viszály azonban nem akadályozta a pápát abban, hogy Bajor Lajos és fia s minden segítőjük s pártfogójuk ellen újabb eljárást ne folytasson és sok cikkelyben meg ne fossza őket a császárság minden címétől; ezt az ítéletet az udvarban kihirdettette, azután szétküldte az egész keresztény világba, hogy annál inkább valósíthassa szándékait. S ezt helyesen tette, mert Bajor Lajos... üldözte a szentegyházat: azután támogatását az említett Károly úr személyének császárrá választására fordította. A választók egyike, a mainzi érsek nem akarta rá adni szavazatát, mire a pápa letette s kívánságára egy másikat nevezett ki s ezzel is erősítette állását. A nevezett Károly a pápa áldásával elhagyta az udvart s felmentvényt kapott, mely szerint azon szokás ellenére, hogy a választásnak Németországban, Nürnbergben, az első koronázásnak a szokásos ünnepélyességgel Aachenben kellett megtörténnie, ő ott tehesse azt, ahol neki tetszik, hogy a Bajor vagy fiai a többnyire, vagy szinte egészen velük tartó németség erejével ebben meg ne akadályozhassák őt. A saját országába érkezte után 1346 júl. 12-én az említett Károlyt rokonai, a kölni s trieri érsekek, valamint a pápa által újonnan választott mainzi érsek és a szász herceg római királlyá választották, atyja pedig, a cseh király, Luxemburgi Henrik császár fia, megerősítette; hiányzott a bajor hercegnek s fiának, a brandenburgi őrgrófnak szavazata; a legtöbben azonban az elmondott választást semmibe sem vették s őt papcsászárnak nevezték...

66. *A crécyi ütközet. (1346. aug. 26.).* Az angolok kiéhezve, nagy viszontagságok közt folytatták útjukat s aug. 25-én, pénteken nappal s éjjel jó 12 picárd mérföldet tettek meg pihenés nélkül nagy fáradalmak s éhség közt s Amiens közelében attól 6 mf.-re egy erdő alján fekvő Crécy nevű helyhez s mezővároshoz értek. Egy kicsiny, de mély folyón kellett egyenként vagy kettesével átkelniük s ellenállás nélkül átmentek a szoroson. Annak hallatára, hogy a francia király követi őket, azon helyen a községen kívül Crécy s Albavilla in Ponti közt egy halmon tábort ütöttek; s mivel hallották, hogy a franciáknál sokkal kevesebb hadi népük van, a maguk biztosítása s erősítése végett saját s a vidékről való szekerekkel vették körül hadseregüket, egy bejáratot hagytak azon szándékkal, hogy ha nem kerülhetik el a csatát, készek megütközni s inkább a csatamezőn, mint éhen elveszni, mivel visszavonulásról szó sem lehetett. Az angol király a szekereken elrendezte nagy számú íjászságát, alul pedig a bombardákat, melyek tűzzel vasgolyókat vetnek a franciák lovainak megrémítésére és szétzavarására.[246] A rákövetkező nap pedig a szekértáborban 3 csatarendben állította fel lovasságát; az első kapitányává fiát tette,[247] a másodiké Rondello grófja lett, a harmadiké ő maga, Anglia királya.[248] Akik lóháton voltak, leszálltak csatalovaikkal, hogy erőre kapjanak s étel és ital által erősítsék magukat.

67. *Fülöp francia királynak III. Eduárd angol királytól Crécy mellett Picardiában szenvedett nagy s balvégzetű veresége.* Valois Fülöp francia király,[249] ki seregével üldözte az angol királyt s hadi népét, annak hallatára, hogy Crécy közelében tábort ütött s ütközetre vár, bátran ellene ment, mert azt hitte, hogy a visszavonulás viszontagságai s a kiállott éhség által kifáradtan meglepheti s legyőzheti. Azt is hallotta, hogy neki háromszor annyi jó lovas fegyveres épe van, mivel a francia királynak 12.000 lovasa volt, gyalogsága pedig szinte számlálhatatlan, míg az angol királynak csak 4000 lovasa s valami 30.000 angol s walesi íjásza volt és még néhányan dulundacchevel[250] s rövid lándzsával. S az angol tábor közelében, egy hajítógép vető távolságára attól, 1346 aug. 26-án, szombati nap 9 óra után, a francia király az ő módjuk szerint három csatasorban állította fel népét. Az elsőben jó 60.000 genovai s más olasz íjász volt Carlo Grimaldi úr s Ottone Doria vezérlete alatt; ez íjászokkal volt lóháton János cseh király, fiával, Károly úrral, választott római királlyal, több más báróval, s mintegy 300-ra menő lovaggal. A második csatarendet a francia király öccse, Károly, Lanzona[251] grófja vezette több gróffal s báróval, 4000 főnyi lovassal és számos gyalogossal. A harmadik sort a francia király vezényelte, társaságában a többi nemes király, gróf s báró és hadának egész hátralévő része, számlálhatatlan lovas és gyalog nép. A csata előtt két nagy holló jelent meg nagy károgással a két sereg fölött, azután egy kevés eső esett, melynek elálltával kezdetét vette az ütközet. Az első csatasor, a genovai íjászok a többi lovassal együtt az angol szekértábornak nyomultak s nyilazni kezdtek, de hamarosan visszaverték őket, mivel a szekereken s azok alatt a nyilak ellen védő ponyvák alatt, továbbá az angol király csataso-

raiban, amelyek a szekértábor belsejében a lovasok közt felállított csatarendben voltak, miként fentebb mondtuk, 3000 angol s walesi kéziíjász volt, úgy, hogy a míg a genovaiak egy nyilat lőttek ki a gépíjjal, amazok háromszor is nyilaztak a kéziíjjal, úgy hogy valóságos nyílfelhőnek tetszett s egy sem hullott hiába, anélkül, hogy embert vagy lovat ne sebesített volna, nem is tekintve a bombardok lövéseit, melyek oly rengést és zajt csináltak, mintha Isten dörgött volna sok ember halálával s ló pusztulásával. Még rosszabb volt a francia seregre nézve a csatatér szűk volta, mely csak annyi volt, mint az angol király szekereinek nyílása s a Lanzona grófja előtt álló második csatarend előnyomulása a szekereknek szorította a genovai íjászokat, úgyhogy nem tudták magukat kormányozni s íjaikkal sem nyilazhattak, mivel alsó helyzetüknél fogva ki voltak téve a szekereken lévő íjászok s a bombardák folytonos támadásának, minek következtében sokan megsebesültek s elestek. Ez okból a nevezett íjászok nem állhatták tovább, mivel a katonák s azok lovai annyira a szekértábornak szorították őket, hogy futásnak eredtek, minek láttára a francia lovasok s gyalogság árulóknak tartva őket, maguk is ölni kezdték őket, úgyhogy csak kevesen menekültek el. A francia király első íjász-csatarendje futásának láttára Eduárd, az angol király fia s Wales[252] hercege, az 1000 lovasból s mintegy 6000 walesi íjászból álló első csatasor vezére, lóra kapott s kivágtatott a szekértáborból s megrohanta a francia király lovasságát, ahol az elsősorban jelen volt a cseh király fiastól,[253] Lanzona grófja, a francia király öccse, a flandriai gróf, Blois grófja,[254] Alicorte grófja s Ginai d'Analdo úr[255] sok más gróffal s nagy báróval. Az ütközet heves s kemény volt, mivel rögtön követte őt az angol király második csatarendje, melyet Rondello grófja vezetett s legfőként a genovaiak futása miatt futásnak indították a franciák első s második harcrendjét. Ez összecsapásnál esett el János cseh király s a francia király öccse, Lanzona grófja, több gróffal, báróval, lovaggal és számos gyalogossal. A francia király népe hátrálásának láttára a harmadik csatarenddel s hada egész hátralévő részével az angol harcrendre ütött s a maga személyében a hősiség csodáit követte el, úgy, hogy a szekértáborba való visszahúzódásra bírta az angolokat s meg is verte volna őket, ha a tartalékban nem állt volna Eduárd király a harmadik csatasorral, mely övéinek támogatására a szekértábor egy másik nyílásán az ellenség háta mögött a szekérsáncból kijött s bátran ellenségeire rohanva, oldalba támadta őket gyalogos íjász és lándzsás walesijeivel s angoljaival egyedül a lovak felhasogatására törekedve. De a legjobban az zavarta a franciákat, hogy népük nagy száma folytán, mivel annyian voltak lovon s gyalog, azon hitben, hogy így áttörhetik az angolokat, csakis lovaikkal való előnyomulásra gondoltak s annyira egymásra torlódtak, mint ahogy Courtrainél történt velük a flamandokkal szemben,[256] főként pedig az elesett genovaiak akadályozták őket, akik az első csatasor áttörése óta egészen elborították volt a földet, továbbá az elesett lovak s katonák, mert az egész harctér teli volt velük, s a bombardáktól s nyilaktól megsebesültekkel, úgyhogy a franciáknak egyetlen

lovuk sem maradt sebesületlen és számlálhatatlan halottjuk volt. A fájdalmas ütközet estszürkület előttől még éjjel két óráig tartott. Végül nem tarthatták tovább a franciák s futásnak eredtek. A francia király éjjel sebesülten a rheimsi érsekkel, az amiensi püspökkel, Alzurro [Auxerre] grófjával s a franciaországi kancellár fiával s 60 lovassal a viennei dauphin zászlaja alatt Amiensbe futott; a saját királyi zászlói s lobogói ugyanis egytől-egyig leverve a harctéren maradtak. A sereg éjjel lovon s gyalog futott s tulajdon országuk parasztsága fosztogatta s ölte őket s e módon a különbeni üldözés nélkül is sokan vesztek el. A rákövetkező vasárnap reggel az éjjel megfutott franciák egy része, mintegy 800 lovas és gyalogos, köztük az első vereségből elmenekült Károly úr, a választott császár, nem tudva hova futni, a csatatér mellett az erdő közelében egy dombra húzódott s ellenállásra készült. Az angol király Orbi grófját s a chiarantániai grófot küldte ellenük sok lovas és gyalogos néppel. Megrohanták őket s mint afféle megvert népet, csekély ellenállás után megszalasztották, sokat elfogtak s megöltek; maga Cseh Károly úr három sebbel a Riscampo kolostorba futott, ahol a bíborosok voltak. Ugyan-e vasárnap reggelen ért a harctérre a lotharingiai herceg, a francia király unokaöccse, ki tartománya 3000 lovasával s 4000 gyalogosával jött segélyére, anélkül, hogy az éjjel végbement ütközetről s vereségről tudomása lett volna s azt sem tudta, hogy ki lett a győztes. A francia király fentebb említett s féltében a dombon sorakozó népének láttára nekiment s az angolokra ütött, de rögtön leverték s a herceg 100 lovagjával együtt halva maradt, gyalogságának nagyobb része is elesett, a többi elfutott. A francia király e súlyos veresége alkalmával a legtöbb jelenvolt szinte egybehangzó állítása szerint jó 20.000 lovas és gyalogos esett el számlálhatatlan lóval együtt, 1600-nál több gróf, báró s nemes lovag a lovas csatlósok nélkül, kik 4000-nél többen voltak s ugyanannyit elfogtak s valamennyi menekült nyílsebet kapott. A többi hírneves úr közt halva maradt ott János cseh király a kíséretében lévő öt németországi gróffal együtt; Lanzona grófja, a francia király öccse, a flandriai gróf, Blois grófja, Lorraine hercege, Sansurro grófja, Allicorte grófja, Albamala grófja, Salerámi grófnak a cseh király mellett volt fia, a genovai Carlo Grimaldi s Ottone Doria és sok más úr, akikről nincs tudomásunk. Eduárd király két napig maradt a csatatéren, ünnepélyesen elénekeltette a Szentlélek miséjét, hálát adott Istenek a győzedelemért, gyászmisét szolgáltatott, a helyet beszenteltette s végtisztességben részesített elesett ellenséget s barátot egyaránt; a halottak közül kiválasztotta s gyógyíttatta a sebesülteket, az alsó népnek kiadta bérét s útnak eresztette őket. A feltalált nemes urakat előkelő módon temettette el egy közeli monostorban; a többi közt kiváló tiszteletben s végtisztességben részesítette János cseh király tetemét, mint királynak testét, megsiratta halálát, gyászt öltött maga s bárói, a testet pedig nagy tisztelettel fiának, Károlynak küldte a Riscampo kolostorba, ahonnan fia Németországba Luxemburgba vitte. Ennek megtörténtével az említett Eduard király szerencsés győzelmével, mert a franciákhoz

képest kevés embert vesztett, harmadnap odahagyta Crécyt s Mosternoloba ment. O Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, vagyis latinul, szentek szentje, a hadak ura Istene, mekkora a te hatalmad mennyben s földön s főként a csatákban! mert gyakran megesik, hogy kisebb sereg s haderő legyőzi a nagyobb hadakat, hogy kimutassa az ő hatalmát s lealázza a dölyföt s gőgöt s megbüntesse az uralkodók s népek bűneit. Ez ütközet is jól kimutatta hatalmát, mert a franciák háromszor annyian voltak, mint az angolok. S nem is jogos ok nélkül érte a veszedelem a francia királyt, mert más bűnei közt nem is említik az angol király s a más bárói ellenben örökségük, uradalmaik elfoglalása által elkövetett jogtalanságokat, de több mint 10 évvel azelőtt esküt tett János pápának s felvette a keresztet, megígérte, hogy két év alatt a szent föld visszahódítása céljából a tengerentúlra megy, lefoglalta egész országában a tizedet, mindennemű segélyt s jogtalan háborúkat viselt keresztény uralkodók ellen; ez okból vesztek el s lettek a szaracénok rabszolgáivá a tengeren túl az örmények s 100000 más keresztény, akik beléje vetett bizalmukban kezdtek harcot a szíriai szaracénok ellen. S ezzel elég legyen ebből.

69. *Miként foglalta vissza Melazzot az ifjabb Lajos, ki Szicíliát bírja s tárgyalt a magyar királlyal rokonság kötése dolgában.* 1346 aug. 5-én az ifjabb Lajos, don Federigo fiának, don Pieronak fia, ki Szicília szigetét bírja, amint gyámjától s nagybátyjától don Guiglielmotól, egy harcias férfiútól s a Szicíliaiaktól értesült az apuliai királyi ház s Róbert király örököse között az ifjú András király halála miatt kitört viszályról, szárazon s vízen ostrom alá fogta az említett királyiak kezén levő Melazzo városát Szicíliában s huzamosabb időt töltött ostromával, mivel nagyon erős volt s jól fel volt szerelve hadi néppel s élelmiszerekkel. Az őrség kapitányai azonban, mivel a királyiak közt beállt visszavonás miatt nem kapták meg sem a maguk, sem a helyőrség zsoldját s azt is belátták, hogy a Királyságból sem engedélyt, sem felfrissítést nem nyerhetnek, egyezségre akartak lépni a szicíliaiakkal s a tőlük kapott pénzért a nevezett napon átadták nekik a várost. Ugyane hónapban jöttek a magyar király követei, hogy óvást emeljenek az említett királyi csapatoknak a Szicíliát birtokló ifjabb Lajossal kötött szövetsége ellen s a Királyságba való átkelésre 30 gályát kívántak a magyar király zsoldjába. Guiglielmo, a nevezett ifjabb Lajos nagybátyja s gyámja, ki Athén hercegének nevezte magát Szicíliát kormányozta volt, azon törte a fejét, hogy sógorságba lép a nevezett Lajossal, elvenné a magyar király nővérét s 40 fegyverzett gályából álló segélyt ígért neki az említett Lajos zsoldjában a Királyságba való átkelés céljára s az elbeszélt szövetség s házasságkötés megerősítése végett egy fegyveres gályán követeket küldött Magyarországba. Amint a szicíliai követek Magyarországba értek, Szicília független királyaként való elismertetését követelték s Reggiot s az ő nagyatyja, don Federigo birtokán volt más calabriai városok kívánták; e kívánságot a magyar király nem fogadta el, de meghagyta volna nekik a szigetet bizonyos jövedelmekkel együtt, a

magyar királynak, mint hűbérurának a királyi címmel a felsőbbség s a fellebbezés maradt volna meg. Ebbe azonban nem mentek bele a szicíliaiak s abban maradt az alkudozás, melyet utóbb az apuliaiakkal folytattak, hogy mily eredménnyel, alább mondjuk el a maga helyén s idejében, ha megint e tárgyra kerül a sor.

71. *Az apuliai királyságban ez idő tájt történt változásokról.* A nevezett 346-ik év okt. 8-án d'Ombruno bíbornok pápai követ ment Firenzén keresztül az apuliai királyságba, hogy az András király halála miatt a királyi házban beállott viszályok következtében az egyház nevében a maga kormányzatába vegye azt s a firenzeiek nagy tisztelettel fogadták. Amint a Királyságba érkezett, a királyi ház tagjai s a királynő részéről rossz fogadtatásra s még rosszabb engedelmességre talált; és Aquila városában fellázadt kíséretével együtt Lallo úr egy odavaló polgár, Fuligno urának, Ugolino de Trinci úrnak támogatásával s a magyar király felszólítására az Abruzzok több más városa. Az egész ország megromlott, az utakon raboltak, ki mentől jobban bírta. A legátus és a királyné több urat nevezett ki igazságszolgáltatásra, de kevesen engedelmeskedtek nekik és féltek tőlük. A legátus ily romlottnak találván az országot, Beneventóba költözött és kevésre tartották a székvárosban.

74. ... A francia, angol s magyar királyokat kivéve nincs a keresztény világban több oly hatalmas uralkodó, mint Luchino úr;[257] állandóan 3000-nél több, olykor 4–5000, sőt több lovagot tartott zsoldjában, úgy, hogy nincs keresztény király, aki ennyit tartana...

75. *Hogyan győzte le Fondi grófja a királynőnek, András király egykori nejének hadait.* Ez időben Fondi grófja, Bonifác pápa unokaöccse, a magyar király felszólítására elfoglalta Terracinát s Itri várkastélyát Gaeta mellett, hogy e részről is háborút indítson a királynő s a nápolyi királyi ház tagjai ellen, akik vagy 600 lovagot s igen sok gyalogost küldtek a Királyságból az említett Itri várának megszállására. A gróf összeszedte Campaniából minden erejét s 200 német lovasával együtt 400 lovasa s igen sok gyalog népe volt s e haddal megtámadta az említett sereget s megverte azt; sok rabot ejtett és sokan estek el, Gaeta városa pedig szinte elpártolt és saját maguk tartották magukat, anélkül, hogy a királyi háznak vagy a nápolyi királynőnek engedelmeskedtek volna. Ugyanezen időben október elején meghalt Nápolyban franciaországi Valois Károly úr leánya s a tarantói herceg neje,[258] ki konstantinápolyi császárnénak neveztette volt magát. Azt beszélték róla, hogy unokahúgával, András király nejével s több más báróval s úrral együtt ő rendezte a nevezett király megöletését, amint fentebb az András király haláláról szóló fejezetben elbeszéltük volt, hogy nőül adja őt fiának, Tarantói Lajos úrnak, amint utóbb meg is történt, amint azt valamivel alább elbeszéljük. Férje, a herceg halála után rossz hírű személynek tartották, ha ugyan igaz volt, amit nyíltan beszéltek, hogy a többi szeretője közt barátul tartotta Niccola Acciauoli urat, a mi polgártársunkat is, lovaggá, nagyon gazdaggá s naggyá tette őt.

81. *Hogyan hódolt meg Zára városa Szlavóniában a velenceieknek.* Az említett év decemberében, Szent Tamás napján Zára városa Szlavóniában, melyet a velenceiek oly sokáig ostromoltak, élelemhiány miatt személyük s vagyonuk sértetlensége mellett megadta magát Velence községének, azon módon maradván Velence uralma alatt, mint a felkelés előtt voltak. A magyar király pedig, kinek felszólítására s biztatására lázadt volt fel s aki jog szerint ura s fellebbvalója volt, amint fentebb elmondottuk volt,[259] a Szlavóniában uralkodó ínség s éhség miatt nem menthette föl, sem maga nem jöhetett, sem seregét nem küldhette s fel sem szerelhette. Sőt az említett magyar királynak az egész Itáliában, főként pedig Szlavóniában uralkodó ínség s éhség miatt Apuliába sem sikerült átkelnie.[260]

89. *Hogyan lázadt fel Aquila az Abruzzók más városával együtt az apuliai királyi ház ellen.* Az említett évben Aquila úgyszólván elszakadt volt az apuliai királynőtől s a királyi ház tagjától, Róbert király örököseitől s egy bizonyos Lari del'Aquila úr[261] tette magát ott úrrá a magyar király nevében. Május havában az említett király nevében Aquila városába érkeztek a magyarországi érsek s Magyar Miklós úr. Ez a Miklós úr mint András király nevelője annak megöletésekor már a Királyságban volt.[262] Az említettek nagy pénzösszeggel jöttek Aquilába az aquilabeliek fenntartása végett s hogy lovas- s gyalogfegyveres népet fogadjanak az említett magyar iráIy zsoldjába, úgy hogy rögtön 1000 sőt több lovast szereztek. Június havában beszáguldozták az országot, az Abruzzók több városa elpártolt a királynőtől s a királyi hercegektől s a magyar királyhoz állt. Ezek voltak: Civita di Chieti, Civita di Abruzzi, Popoli Lanciano s Guardia más helységekkel s várkastélyokkal együtt s ostrom alá fogták Sermona városát.[263] Amint a királyi hercegek ezt Nápolyban meghallották, a Királyság báróiból és zsoldosokból 2500 lovas és számos gyalogos fegyverest szereltek fel s a durazzói hercegnek, Giani úrfinak [Durazzói János] s Róbert király unokájának kapitánysága alatt Sermona felmentésére jöttek. Ennek hallatára az ostromló aquilaiak némi kárral felszedelőzködtek s a város őrizetére Aquilába vonultak vissza, azt megerősítették s élelemmel ellátták. A durazzói herceg naponként növekedő seregével Aquila város megszállásához látott s egészen augusztus végéig időzött ott a környék pusztításával. Több összecsapás és csetepaté ment ott végbe, hol az egyik, hol a másik fél hátrányára. Ez állapotban érkezett Itáliába 200 fegyveres lovas magyar s német nemessel és sok pénzzel a pécsi püspök,[264] a magyar király természetes testvére[265] (bölcs s fegyver dolgában derekas úrnak mondták) s Forliban[266], Romagnában szállt meg, miután már jóval előbb átkelése alkalmával Mastino della Scala úr s utána az összes romagnai uralkodók részéről kegyes fogadtatásban részesült s annyi lovas és gyaloghadi népet bérelt fel, amennyit csak kaphatott. Így ért Fulignoba, úgy hogy az ő s a zsoldjába fogadott haddal együtt Ugolino de'Trinci úr vezetése alatt több mint ezer lovas állt Fulignoban, mely egészen a magyar király részén volt, s Aquilában s körülötte az országban jó másik ezer állt a magyar király zsoldjában. Ennek

hallatára az Aquila ostromán lévők, mivel már letelt a három hónapos szolgálati idő – ennyi ideig kötelesek a bárók a koronát szolgálni – és zsoldot sem kaptak a koronától, oszlani kezdtek. Az első, aki eltávozott, Sanseverino grófja volt, akiről azt mondták, hogy jobban szerette a magyar király uralmát, mint a királyiakét; s az ő távozása után rendetlenül elment valamennyi s némelyek némi kárt is szenvedtek az aquilabeliektől. Amint a magyar királynak Fulignoban volt népe Aquilába ért, beportyázták a vidéket, elfoglalták s felégették Leonessa várát.

99. *Hogyan vette nőül Lajos úr, Taranto hercege Apulia királynőjét, az ő édes unokatestvérét.* Az említett 1347-ik év augusztus 20-ikán Lajos úr, a néhai tarantói herceg másodszülött fia, nőül vette anyai részről való édes unokanővérét, Johanna királynőt, a néhai calabriai herceg leányát, András királynak, a magyar király fiának egykori nejét. S VI. Kelemen pápa felmentést adott e gyalázatos rokoni összeköttetéshez s Calabria hercegévé tette őt. S ez nagybátyjának, Pelagorgo bíborosnak utánjárására s munkájából történt, amiért az összes keresztények, akik csak hallottak róla, gáncsolták s aki csak tudott róla, úgy értelmezte s mondta, hogy rossz vége lesz ennek az annyira utálatos bűnnek, mindamellett, hogy nyíltan beszélték, hogy az említett Lajos úr már férje, András király életében viszonyt folytatott vele s mint fentebb elbeszéltük,[267] több mással együtt, kik azt végrehajtották, mindketten értelmi szerzői voltak András király durva s ocsmány meggyilkolásának, amiből sok rossz következett, amint alább említeni fogjuk.

103. *Hogyan hódolt meg a magyar királynak Sermona városa több más helységgel együtt.* Az említett 1347-ik év október havában a magyar király népe Sermonát tartotta megszállva és sem a királynő, sem a többi királyiak nem mentették fel; a város az esetre, ha 15 nap alatt nem jő felmentés a következő feltételek mellett a magyar király hatósága alá adta magát: megmaradnak Róbert király idejéből való mentességeik és szokásaik, tíznél több zsoldos vagy fegyveres ne menjen egyszerre a városba, hacsak a magyar király saját személyének vagy testvérének kíséretében nem; s ezekre nézve húsz kezest adtak a város legjobbjai közül. Sermona megszerzése után nem volt ember az Abruzzókban, aki a magyar királynak ne engedelmeskedett volna. S november havában a magyar királynak Aquila körül központosított hadából 1500 lovas igen sok gyalogossal átkelt a Cinquemigliai hegységen, alászállt a Terra di Lavoróra,[268] bevette Sarnót s Venafri s Teano ősi városait, melyeket Novello gróf fia tartott volt; a piacot, s a jövedelmeket a nevezett sereg rendelkezésére bocsátották, mivel – miként atyja – jobb szerette a magyar király uralmát a királyi ház többi tagjaiénál. S Fondi grófja, VIII. Bonifác pápa unokaöccse, a magyar király jelvényeivel s fegyveres népével San Germanóba[269] vonult.

104. *Hogyan egyesítették az apuliai királyi házbeliek erejüket Capuánál.* Amint a királynő s a többi királyiak, kiknek fejévé Tarantói Lajos úr tette volt magát, ki András király említett nejét vette volt el, hírét vették, hogy

Sermona s az Abruzzók más városai a magyar király hatósága alá adták magukat, hirtelen Capua városa körül összpontosultak, hogy megakadályozzák a magyar király haderejének a Volturnón való átkelését s Nápoly felé való menetelét. A tarantói fejedelem s a durazzói herceg több más báróval s haderejükkel jöttek s Lajos úrral egyesülten több mint 2500 jól s gazdagon felszerelt lovas és nagyszámú gyalog-nép gyűlt össze s táborozott a városban s azon kívül s napról-napra annyira nőtt erejük s hatalmuk, hogyha az említett királyiak egyetértők s állhatatosak lettek volna, a magyar király minden hadereje, még ha ő maga személyesen el is jött volna, nem lett volna elég az átkelésre. De ha Isten valakit bűnei miatt el akar ítélni, elveszi az uralkodók s népek erejét s egyetértését. S így történt a nevezett királyiakkal is; kevés szilárdság volt bennük s csak színeskedtek egymás irányában s egyesek közülük s a Királyság bárói közül titkos levelezést folytattak a magyar királylyal. Ez állapotban hol az egyik, hol a másik fél kárára több összeütközés ment végbe a királyi csapatok s a magyar királyé közt... A királynő s a többi királyiak november közepén leveleket s követeket küldtek Firenze községéhez 600 lovasból álló segélyért: bölcsen azt felelték nekik, hogy a mi községünk nem hajlandó az ő királyi házuk háborús ügyeibe avatkozni, hanem mint kedves barátaik s fellebbvalóik irányában beavatkozik a béke ügyében.

105. Az említett 1347-ik év októberében a magyar király követei jöttek Rómába, a tribunnak s a római népnek ajánlva magukat, s a magyar királyt a nép közfelkiáltásával a római nép szövetségébe s társaságába fogadták...

107. *Hogyan jött a magyar király Itáliába, hogy öccse, András megbosszulása végett Apuliába menjen.* Lajos, Magyarország királya, nem felejtette el öccsének, Andrásnak, akire, mint egy fentebbi fejezetben bőven elmondtuk volt,[270] kellett volna szállania Apulia és Szicília királyságának, kegyetlen s gyalázatos halálát s kapitányai s hadinépe is, akik fellázították volt számára Aquila városát, egyre szerencsésen haladtak előre, amint fentebb amaz eseményeknél említettük volt. Nem akarta hát tovább halogatni a bosszúhadjáratot s az időt is alkalmasnak látta Apulia királyságának megszerzésére, mely nagyatyjának, Martell Károly királynak örökségeként jog szerint őt illette. 1347. nov. 3-án,[271] szombaton reggel napkelte előtt egy órával jó szerencsével kiindult Magyarország Buda nevű városából vagy 1000, avagy még több válogatott magyar lovaggal, számos bárójával s nagy kinccsel s költeni való kivert forintokkal, melyeket nagy bőségben aranyból veretett Magyarországban a mi firenzei aranyforintjaink mintájára, kivéve a nevet, mely így szólt: Lajos Magyarország királya.[272] Magyarországban öccsét, a lengyel királyt hagyta anyjával s nejével s elrendelte, hogy mihelyt az idő engedi, folyvást küldjenek utána fegyveres népet, mivel az előbbi évben s még akkor is, nagy drágaság uralkodott a hegyeken túl s Itáliában is. November 26-án Udinébe[273] ért s a pátriárka[274] szívesen fogadta. Oda érve Velence községének követei ajánlották neki magukat, de ő neheztelésében alig akarta őket látni

s hallani, mivel Záránál egy fenti fejezetben elbeszélt s az ő becsülete ellenére történt elfoglalása miatt sértve érezte magát Velence község részéről.[275] Amint az említett magyar király Itáliába jött s Citadellához ért, Padova[276] ura küldöttek útján üdvözölte őt s 500 lovast ajánlott fel neki, ő mindazonáltal nem akart bemenni Padovába. Útját folytatva, dec. 2-án Veronába vonult s Mastino della Scala úr kegyesen, nagy tisztelettel fogadta s ott időzött néhány napig.[277] Távozásakor pedig serege 300 legjobb lovasát adta neki, hogy kísérjék egész Nápolyig. A magyar király eltávozása után nem akart bemenni Ferrarába, hanem Modena felé vette útját, ahová dec. 10-én ért. Az őrgrófok nagy tisztelettel illették. Mantova s Reggio urai közül Flippo da Gonzaga jött elébe 150 lovassal s elkísérte Nápolyig. Modenát elhagyva, dec. 11-én Bolognába ért s Bologna ura[278] szívélyesen, nagy tisztelettel fogadta s nem engedte, hogy ő vagy népe egyetlen fillért is költsenek Bolognában s vidékén. Bolognából a Romagnán ment keresztül s az egyház nevében ott lévő gróf nem bocsátotta be sem Imolába, sem Faenzába, hanem kívül a külvárosokban szállott meg. Forli ura[279] Bologna vidékéig ment elébe 200 lovassal s 1000 fegyveres gyaloggal s nagy tisztelettel látta dec. 13-án Forliban, fedezte az ő s egész serege költségeit s nagy ünnepségek s úri s női táncmulatságok közt 3 napig időzött ott s lovaggá avatta Forli urat két fiával s más romagnaiakkal s polgártársunkkal, Pazzino Donati úrral együtt. Forliból távozva dec. 16-án Riminibe ért, ahol Malatesta úr a többi urak módjára nagy becsülettel s még nagyszerűbben fogadta. Ott töltött pár napot s onnan követte őt tiszteletteljesen hada 300 legjobb lovasával Forli ura egészen Nápolyig. Az említett magyar király Riminiből Urbino felé vette útját s dec. 20-án Fulignóba ért s annak ura, Ugolino da Trinci nagy tisztelettel fogadta s három napot töltött ott. Ott érte őt egy bíboros pápai követ,[280] ki a Királyság többféle ügyéről és szükségéről értekezett vele s intette, hogy ne álljon kegyetlen bosszút a királyi ház tagjain, a szentegyház odaadó hívein s hogy a bűnösök csak ketten voltak s azok is elvették büntetésüket, a többi mind ártatlan volt. A mellett intette, hogy a szentegyház főuralma ellenére a pápa s bíborosai beléegyezése nélkül kiközösítés[281] terhe alatt nem uralkodhatik s nem gyakorolhat fennhatóságot az egyház tulajdonát tévő királyságban; ezt tanácsolja s erre inti, bár a pápától nincs rá külön megbízatása s meghagyása. Amire a király bölcsen, büszke szavakkal s nyíltan felelt, mondván, hogy az ő jövetele nem lesz sem az ő, sem az egyház hátrányára s ahol kettőről szól, 200 értendő s hogy a királyság nagyatyjáról jogos öröksége s hogy ha visszaszerzi az uralmat, amit Isten segítségével elérni törekszik, az egyházzal szemben megfelel mindennek, amit igazság szerint tennie kell. Az igazságtalan kiközösítésre keveset ád, mert Isten, aki nagyobb a pápánál, tudja, hogy vállalata igazságos; s ezt egyik követünktől, egy hitelreméltó embertől tudjuk, akinek a legátus mondta volt el. Most pedig hagyjuk egy kissé abba a tárgyat s az említett király bejövetelét, mikor s hogyan nyomult a Királyságba s az ő előhaladását, mivel nemsokára egy újabb fejezetben foglalko-

zunk vele s inkább beszéljünk egy fényes, nagy s előkelő követségről, melyet Firenze községe s Perugia községe is menesztett a nevezett királyhoz.

108. *Hogyan küldött Firenze községe fényes követséget Magyarország királyához.* A firenzeiek a magyar király jöttének hírére, amikor már Veronában volt, elrendelték, hogy ünnepélyes követséget menesszenek hozzá; ez pedig az alábbírt 10 nagy népemberből állt; a nagyok, vagyis a nemesek közül egyetlen egy sem volt részese féltékenységből, nehogy a nagyok bármiben is a nép állása ellen informálják őt. S e részben a bölcs emberek kifogást emeltek a kormány s azok ellen, akik ilyen intézkedést tanácsoltak neki, mivel anyagot szolgáltattak a nagyoknak s nemeseknek a neheztelésre, mivel ilyes dologban kizárták őket a község méltóságaiból s viszálykodásokat s polgári pártoskodást idéznek elő s kihívják az uralkodó csodálkozását. A legtisztább s legjobb elhatározás lett volna legalább három jóravaló s népszerű nemes embert küldeni az elbeszélt követséggel. De nem lehet azon segíteni, amit a népindulat jónak tart, bár a legtöbbször nem vezet jóra. Az említett követség tagjai a következők voltak: Antonio di Baldinaccio degli Adimari úr, akit – bár a legnagyobb nemesek közül való volt – erényeiért kegyelemből népemberré tettek,[282] Tommasso Corsini úr bíró, Francesco degli Strozzi úr, Simone de'Peruzzi úr, Andrea degli Oricellai úr, mindhárman népbeli lovagok;[283] Antonio di Lando degli Albizzi, Giovanni di Manno de'Medici, Gherardo di Chele de'Bordoni, Pagolo di Boccuccio de'Vittori; ez utóbbi három a magyar király által avattatta magát lovaggá; s e követség valamennyi tagja a község rendeletéből hármas prémmel bélelt skarlát ruhát öltött. S minden követ 2-3 nagyon tetszetős egyenruhába öltözött társat vitt magával. Ezenkívül az említettek mindenike, ki két, ki három kétszínű, csíkos egyenruhába öltözött csatlóst vitt magával s két udvari lovag volt velük, úgy hogy 100 felé járt a lovasok száma a megfelelő málhával, úgy hogy napjainkban senki sem emlékszik ily fényes és tisztességes követségre. 1347 dec. 11-én hagyták el Firenzét s a magyar királyt Forliban érték s ott tisztelegtek nála. Nagyon szívélyes fogadtatásban részesültek s a romagnai urak is megtisztelték őket. A király óvatosságból s a maga felmagasztalása végett azt kívánta, hogy kövessék őt Fulignóig; mindazáltal Riminiben előterjesztették a követséget, mely követség s válasz ily formában történt, amint itt alább a szónok, Tomasso Corsini úr leírta volt. Fulignóba érve, követeink arra kérték a királyt, hogy hármat közülük avasson lovaggá, mire ő kész örömmel saját kezűleg nagy ünnepélyességgel lovaggá ütötte a fent megnevezett három követet. Másnap elhagyta Fulignót s Aquila felé ment, követeink pedig jan. 11-én Firenzébe tértek vissza. Itt alább leírjuk követeinknek Riminiben a magyar király elé terjesztett követségét, melyet a király színe előtt Tomasso Corsini úr mondott volt el a nyelvtan szerint magasztos és szép latinsággal, melyet mi irályunk követése végett köznyelvre[284] fordítottunk.

109. *Hogyan terjesztette Tomasso Corsini jogtudor úr Riminiben a követséget a magyar király elé.* Kérlek, tárd ki füleidet beszédem előtt, melyet ma a

te firenzei fiaid s híveid nevében intézek hozzád. E szavak Jeremiás próféta szavai, ki könyvének bevezetésében írta volt meg őket.

„Felséges fejedelem, ki ragyogófényes csillagként veted az egész Itáliára sugáridat, ki fényeddel minden más csillogást elhomályosítasz, miként Isten színe előtt a nap és hold, a hold fényét veszti, a csillagok nem csillognak s nem ragyognak, hanem elhomályosulnak: jelen beszédem, melyet egy ily nagy király jelenléte miatt ámulatteljes félelemmel mondok el, nagyszerű s magasztos tárgyával egekig magasztalja a királyi méltóság dicsőségét, mindenfelől szemügyre véve azt, elhatározza a királyi ház híveinek állását s ha szeretetteljes meghallgatásra talál, édes gyümölcsöket terem s kedvező jövendőt készít elő. E beszéd által a vágyteljes firenzeiek eleid s irántad való lelkesült odaadással szeretetteljesen élesztgetik magasságodat, hogy az felébredjen és eltűnjön a sötét köd és semmisüljön meg egészen. Nyíljanak ki tehát felséged fülei a következendő szavakat illetőleg szónoklatom előtt, hogy azáltal úgy a királyi méltóságról, mint az ő híveinek helyzetéről üdvösen gondoskodni lehessen. A jelen beszéd a szónoklat tárgyának világosabb áttekinthetése végett három részre oszlik: az első az ajánlás és előterjesztés, a második elbeszélés és könyörgés, a harmadik cáfolás. Az első: a céhek főnökei, az igazságügyi zászlós,[285] Firenze népe s községe feladatunkká tették, hogy őket, városunkat s a többi valamennyi hű olaszt tisztelettel ajánljuk felséged színe[286] előtt, a firenzeieket, mint legodaadóbb híveidet s az ő virágzó városukat,[287] mint királyi erősséget s táborhelyet, azon odaadással, melyet a te eleid, mint az ő atyáik s jótevőik irányában köztudomás szerint viseltettek, neked, mint nemzetséged legméltóbb fejének kell e jelentésünk folyamán felajánlanunk ama dolgokat, melyeket vidám lélekkel jelentünk, adunk elő s kérjük királyi felségedet, hogy annyi hívének ajánlatát s odaadását kegyesen fogadni méltóztassék. Másodszor: ugyan melyik firenzei, vagy mondhatni, melyik erényes ember feledkezhetne meg azon odaadásról s jóakaratról, mely a királyi házat, a te őseidet s Firenze községét hosszú idők óta egybefűzte s melyet az idők folyamán kedvező eredmények s különböző események szentesítettek? Előtted is, oh szeretett fejedelem, ismeretesnek kell lennie legalább hallomásból s hírből, mert nyilvánvaló az egész világon, a te őseid jóakaratának s a mi odaadásunknak. Mi is körültekintve a királyok s az ő lovagjaik során, helyénvalónak látjuk felújítani tetteik emlékét, hogy az idők multával el ne vesszenek azok a dolgok, melyek örök érvényt érdemeltek ki. Ha tehát figyelmes lélekkel idézed magad elé dicső emlékű dédapád, a legkeresztényibb fejedelem, Károly király nagyszerű tetteit s jótéteményeit, vajon nem az ő hatalma s fegyveres keze vezette-e vissza ama városba a Firenzéből kiüldözött firenzei guelfeket?[288] S ha szépapád, II. Károly tetteit tekinted, vajon eltért e atyja művétől? Bizonyára nem. Követte őt az előrelátás és kedvezés terén és sok jót tett a firenzeieknek. S ha a bölcsek bölcsének, nagybátyádnak, Róbert királynak, az összes királyok foltnélküli tükrének tetteit tekinted (akit, mindamellett hogy születésétől

Róbertnak, felavatásától Róbert királynak neveztek, mérhetetlen s hallatlan okosságánál fogva minden nemzedéken keresztül az új Salamonnak kellene hívni), vajon eltért-e ősei nyomdokától? Bizony nem. Még herceg korában fénylő lovagi kísérettel a firenzeiek kérelmére személyesen jött Pistoia városa szorongatására s leverésére. Azután királyi méltóságra jutva, abba hagyta-e megkezdett művét? Oly végtelen jótéteményekkel halmozta el a firenzeieket, hogy szükség esetén egyszülött fiát sem kímélte. Hogy ha magad elé idézed dicső nagybátyáid, Fülöp, tarantói herceg úr s az ő öccse, Péter úr tetteit, ha unokatestvérednek, Károly úrnak, a nevezett tarantói herceg fiának viselt dolgaira gondolsz, a két utóbbi Montecatini[289] síkján az ellenség felett győzve esett el; vérük a harcmezőt áztatta s e vér még kegyetlen bosszúért kiált a földben! Hol az ékesszóló nyelv, mely ekkora tetteket el tudna beszélni? Bizonyára sokkal jobb róluk hallgatni, mivel a hallgatás azokkal, akik helyesen tekintik a dolgot, többet s nagyobbat értett meg. Tehát, nehogy úgy tűnjék fel, mintha az elmondott jótetteket elfelejtettük volna, állandó törekvésünk, hogy ha a kiskorú gyermekektől kérdeznéd is, elismerjük, hogy fiaink, vagyonunk, éltünk s egész lényünk őseidtől származik. De ha viszont azt kérded, hogy mit tettünk mi a te őseidnek, ha ugyan meg van engedve saját jótetteinkről megemlékezni, hát mit tettek a firenzeiek a kiközösített Manfréd ellen? Mit Conradino, mit Henrik császár, mit a kiátkozott Bajor ellen? – kiknek a firenzeiek a királyi ház fenntartása érdekében nagy erővel ellene szegültek. A többit hallgatással mellőzzük s e hallgatás alatt a királyi körültekintés még többet s nagyobbat fog érteni. S ezek még igazabbak a fentebb elmondottaknál, úgy, hogy mi nem csak eleid s a te fogadott fiaid, hanem sokkal inkább igaz természetes rokonaid vagyunk. Tehát legdicsőségesebb király, ki tudna egy ilyen természetű összeköttetést s odaadást felbontani? Ki tudná azt elhomályosítani, ki beszenynyezni vagy megzavarni? Bizonyára senki. Tehát az elmondottakból kifolyólag a mi kérésünk a következő. Mélyen tisztelt korona, kérünk téged, fordítsd magad tekinteted jóakarattal reánk s többi itáliai híveidre, hogy királyi szívedben folytonosan s soha abba nem hagyva éljen a jóakarat és szeretet feloldhatatlan köteléke s nyilvánuljon az örökségképpen rád szállott odaadás és szeretet, mely kiirthatatlanul gyökeredzik a firenzeiek szíveiben; hozzád mint atyánkhoz, jóakarónkhoz intézzük a mieink s a nevezett községek e kérését, amint el volt mondva. Harmadszor s utoljára: adja Isten, szeretett fejedelem, hogy királyi felséged a vetélytársak cselszövényeit s erőszakos mesterkedéseit hatalmával s teljes előrelátással szétzúzza s ugyanezt tegye az említett irigyekkel, akik annyi mesterkedésükkel, annyi színeskedésükkel óvatosságra intenek bennünket, akik a legteljesebb értelemmel vagyunk felruházva s e mellett arra szorítanak, hogy királyi felségedet e dologra vonatkozólag informáljuk és szorgalmasan kérjük, hogy szilárdul követve őseidnek útját, a vetélytársak erőlködéseit mint valami ragályos betegséget éles elmével magadtól távoztasd és szétzúzd. Ezáltal az említett vetélytársak ravaszsága

meghiúsul s nem fog érvényre jutni, hanem miként a széna, hirtelen kiszárad, a mi s a királyi ház híveinek szeretete ellenben megnövekszik s változhatatlan lesz mindig. A magasság Istenét áldva, dicsőítve s végtelenül mondva: Benedictus, qui venit in nomine Domini etc."

110. *Tisztelendő János úrnak, veszprémi papnak*[290] *a király megbízásából a magyar király jelenlétében követeinkhez intézett válasza.* „Firenze községének a király úrhoz ily ünnepélyességgel és szép renddel intézett követségét szívesen hallgatta meg s őseinek tetteit, a jóakaratot, mellyel elei Firenze községe, a firenzeiek s az ő városuk iránt mindég viseltettek, az összeköttetést, mely köztük s a nevezett község között folyvást fennállott, kegyes lélekkel fogadta s mindig késznek nyilatkozik ősei irányának fenntartására s követésére." S amint a nevezett kiválasztott egyén e választ adta, a király balfüléhez közeledett s halkan valamit mondott neki, mire a kiválasztott hirtelen hozzátette. „Urunk azt mondja, hogy az itáliai guelfeket kegyelmében kívánja tartani." Fulignóba érve, ott találtuk Perugia községének tiszteletreméltó követeit, megbeszélést folytattunk s elhatározást létesítettünk; először velük együtt jelentkeztünk a király színe előtt s ama – lényegükben azonos – dolgokat különféle beszédekben külön mi is, ők is, előadtuk[291] a királyi felségnek, a nevezett Tommasso úr pedig közös beszédbe foglalta össze s mindkét község közös megállapodása alapján előadta; s az elmondottakon kívül a nevezett s a többi toscanai községek s a királyi ház meg az ő elei öszszes olasz híveinek állását és szabadságát ajánlotta a királyi felségnek. A király a mondottak hallatára mindent kegyelmesen elfogadott s késznek nyilatkozott mindannak megtételére, amit kérelmükben részletesen előadtak s hogy Firenze, Perugia és Siena községe községük nevében küldjenek két vagy három bölcs és megbízható követet, akiket tanácsosaiként a Királyságban maga körül akart megtartani s a nevezett követeknek kegyelmesen megengedte, hogy hazatérjenek Firenzébe. Követeink Fulignóból Perugiába jöttek s néhány napot töltöttek ott s a bíboros pápai követtel, Perugia elöljáróival s más községeknek a magyar királynál volt követeivel érkeztek Toscanába s az ország állapotáról a guelf s az egyházi párt javára, az említett magyar király s apósa, Károly császár jövetele folytán, mivel úgy tetszett nekik, hogy a nevezett király túlságos bizalmas viszonyba lépett Lombardia, Romagna s a Marca ghibellin-párti zsarnokaival s uraival, a pápai követ azt tanácsolta a nevezett községeknek, hogy küldjenek követeket a pápához s kérjék meg, hogy járjon közbe Károly császárnál, hogy ne jöjjön, nehogy a császári párt az ő vejének, a magyar királynak támogatásával, kedvezésével s hatalmával megnövekedjék s hogy ez tetszésére volna a pápának s bíborosainak, mert ő jól ismeri erre vonatkozó titkos nézetét s bár az ő teremtménye s ő tette császárrá, ez csak a kiátkozott Bajor ellen s életében történt s miután a Bajor meghalt, az egyháznak nem áll érdekében, hogy a nevezett Károly uralma a Királyságon uralkodó magyar király erejével megnövekedjék Itáliában; ezt a titkot követeink egyikétől tudtuk meg. S jegyezd meg olvasó a szent-

egyház vezetőinek példáját, akik a saját hasznuk s tetszésük szerint teremtik s akarják megsemmisíteni a császárság hatalmát. De elég legyen ebből ennyi.

111 - *Hogyan nyomult a magyar király Apulia királyságába és szerezte meg az uralmat csendben s ellenállás nélkül.* A magyar király két napot töltött Fulignóban nagy ünnepélyek között s amint elmondtuk, lovaggá avatta megnevezett követeinket s több más egyént Perugiából, Fulignóból, a Marcából s a Hercegségből,[292] azután december 27-én eltávozott Fulignóból s karácsony estéjére[293] Aquilába ért s ott töltötte az ünnepet s Aquilában elébe járultak Celano grófja, Loretto grófja, a Sanvalentinoi gróf, Napoleone d'Orso s az Abruzzók több más grófja s bárója, hódolatukat mutatták be s hűségi esküt tettek. Ezután karácsony ünnepe után elhagyta Aquilát s Celano gróffal annak városába, Castelvecchioba ment. Dec. 27-én a király Sermonába vonult s a sermonabeliek uruk gyanánt nagy tisztelettel fogadták. Sermonából Castello di Sanguinébe, azután Sarnóba, onnan Bruzzanóba ment; s három mf.-nyire oda két várkastély volt, melyekben Niccola de'Caraccioli úr és Agnoli di Napoli úr némi ellenállást tanúsítottak, amiért is a király népe leverte s erővel legyőzte, kifosztotta s utóbb felégette őket. A két nápolyi lovagot több mással együtt elfogták. A király, amint megtudta, hogy Lajos úr s a többi királyi herceg fegyveres haderejükkel Capuánál állanak, nem akart a nagyon széles és mély Volturno folyó átjárója fölött azzal a néppel küzdelembe bocsátkozni, hanem az öreg Károly király példájára Alife grófságán s Morconán át vette útját s jan. 11-én Beneventóba érkezett. Midőn hadi népe odaért, a beneventóbeliek a kiraboltatástól való féltükben elzárták kapuikat, mivel hadi népe útközben zsákmányolás által nagy károkat okozott; midőn azonban a magyar király személyét meglátták, megnyugodtak s kaput tártak. Beneventóba érve, a király mintegy hat napot töltött ott s odajött aquilai s tianoi hadi népe is, úgy hogy magyarjaival, lombardjaival s romagnuolaival, kik szolgálatába szegődtek volt, Beneventóban s vidékén több mint 6000 lovag s végtelen hadi nép találtatott; oda gyűltek az ország összes bárói, hogy előtte tisztelegjenek. Egy nápolyi követség is jött oda, hogy a várost felajánlja neki, mint urának. Amint a királyiak s a Lajos úrral Capuában volt többi báró hírét vette, hogy a király Beneventóban van és szerencsésen ellenállás nélkül halad előre, népükkel együtt eloszlottak, Lajos urat cserbenhagyták s Nápolyba mentek. Lajos urat kevesedmagával otthagyták s elrendelték, hogy tiszteletük nyilvánítása végett a Nápoly felé közeledő király elé mennek. A király jan. 16-án elindult Beneventóból s Matelónába jött; távozása után a beneventóbeliek fegyvert ragadtak s megküzdöttek a király seregét követő útonállókkal, akik raboltak, ahol tudtak; mindkét részéről sokan estek el s Benevento külvárosának egy része is leégett. Johanna királynő, ki a nápolyi várkastélyba húzódott s ott erősítette magát, amint meg-, hallotta, hogy a király ekkora haderővel Nápoly felé közeledik, jan. 15-nek éjjelén titkon magáncselédségével s a kastélyban található kincsel, amiből

vajmi kevés maradt volt, oly rosszul őrizték Róbert király halála után, a Pié di Grotta útján a készenlétben tartott három felfegyverzett provencei gályára szállt[294] s a Provence-ba, Nizzába vitette magát, amint egy másik fejezetben nemsokára el fogjuk mondani. Lajos úr a királynő Nápolyból való távozásának s a magyar király szerencsés előhaladásának hírére éjjel bizalmas társával s tanácsosával, Niccola Acciaiuoli úrral odahagyták Capuát s Nápolyba mentek. Látták ugyanis, hogy ügyük rosszul áll s hogy a többi királyiak s a bárók cserbenhagyták őket. De nem találtak felfegyverzett gályát. Nagy sietséggel s félelem között bizalmas cselédségükkel egy teherhajóra szedelőzködtek,[295] mert nem tehettek szert megbízható gályára s azon nagy kínnal viszontagságok között Porto Ercolebe értek a Maremmaban, ott jan. 20-án partra szállottak s jan. 24-én magánszemélyek módjára Sienába érkeztek; azután Firenze vidékére jöttek s ott időztek egy kicsit, amint egy következő fejezetben részletesebben el fogjuk beszélni. Most pedig a magyar király előrehaladására s a durazzói herceg halálára s a többi királyiak elfogatására térünk.

112. *Hogyan végeztette ki a magyar király a durazzói herceget s fogatta el a többi királyi herceget.* A magyar király Benevento elhagyása után Matalonának vette útját s jan. 17-én Aversába érkezett. Az aversabeliek nagy félelmükben elrejtették s földbe ásták minden kincsüket s becses jószágukat, mert azt beszélték, hogy a király, mint öccse, András király megöletésének színhelyét, leromboltatja városukat. A király azonban egy Fra Moriale nevű helytartót rendelt fegyveres magyarokkal a város őrizetére s megbüntette a seregét nagy számmal követő rablókat s fosztogatókat. Aversában a király mintegy hat napot mulatott s az aversai királyi kastélyban volt szálláson. Több mint 1000 nápolyi nemes ember jött oda a király látogatására; megjött Fondi grófja, Bonifác pápa unokaöccse Campaniából s több mint 500 lovagot hozott az ő szolgálatára; az ország több más bárója is hódolattal járult eléje. Eljöttek a királyi hercegek is, ezek voltak: a tarantói herceg, Róbert nevű ifjabb öccsével, Fülöppel, mivel Lajos úr, mint elmondtuk volt, megszökött Nápolyból. Eljött Károly, Durazzo hercege s testvérei, Lajos és Róbert, János úrnak, Morea volt fejedelmének fiai, velük együtt oda jött Giovannone di Cantelmo s Giuffredi Squilla grófja, a Királyság tengernagya sok más báróval s lovaggal (a király menlevelet adott nekik azon feltétellel, hogy nem volt részük öccse halálában). Az aversai kastélyba érve, hódolatukat nyilvánították előtte, ő valamennyiüket szájon csókolta s megvendégelte; ez jan. 24-én történt.[296] Ebéd után a király felfegyverezte egész népét, maga is fegyvert öltött s Nápoly felé indult; a királyiak fegyvertelenül voltak vele, a többi bárók társaságot képeztek körötte. Amint a király lóra ült, ezt mondta a durazzói hercegnek: *Vezess oda, ahol András öcsémet megölték.* A herceg ezt felelte: *Ne izgasd magad azzal, mert én soha sem voltam ott.* Azt hitte, hogy eltéríti szándékától s már megrettent a király kegyetlen arckifejezésén. A király azt felelte, hogy mégis el akar menni s a Murrone-barátok kolostorá-

hoz érve, leszálltak lovaikról s terembe mentek; kérdésére, hogy hol van az a kertre nyíló erkély, ahonnan András királyt levetették, megfojtották s megölték, megmutatták neki. Erre a durazzói herceghez fordult s mondá: Te voltál az áruló s a te urad s az én öcsém halálának okozója, nagybátyáddal, Pelagorga bíborossal te mesterkedtél a szentszéknél, a te kérésedre halogatta a pápa az ő megkoronáztatását, s nem ment végbe, amint kellett volna. E halogatás volt oka halálának, csellel s csalással felmentvényt szereztél a pápától, hogy nőül vehesd unokahúgodat,[297] az ő sógornőjét, hogy az ő s Johanna királynő halála után te kövesd őket a királyságban; s fegyverben voltál a mi hatalmunk ellen, a mi lázadó ellenségünkkel, a te unokatestvéreddel, Tarantói Lajos úrral, aki éppen úgy tett, mint te, csellel és szentségtöréssel elvette azt a házasságtörő, gaz némbert, urának s férjének, András öcsénknek árulóját. Következésképp ott kell meghalnod, ahol te megöletted őt.[298] A durazzói herceg ártatlanságával akart mentegetőzni s könyörületre kérte a királyt. A király megkérdezte: Mivel tudod magad mentegetni? S pecsétjével ellátott leveleket mutatott fel, melyeket András király megöletése tárgyában Carlo d'Artugiohoz intézett volt. S hirtelen, amint elrendezte volt, mellen szúrta,[299] mivel nem volt fegyverzetben, s miközben a király hajánál fogva megragadta,[300] ez bizonyos Magyar Fülöp úr[301] fejét vette, bár nem választotta el a nyaktól, de az elmondott csapások következtében rögtön meghalt. A körötte lévő magyarok közül néhányan felvették tetemét s az erkélyről a kertbe dobták, ahová Andrást vetették volt; s meghagyta, hogy engedélye nélkül ne temessék el.[302] Ennek megtörténtével a másik négy királyi herceget is elfogták s az aversai kastélyban magyar lovagok őrizetére bízták; s biztosra veszik, hogy ha velük együtt Lajos urat s Johanna királynőt is elfogatta volna, valamennyit vele együtt ölette volna meg. Elfogatásuk után minden lovukat s holmijukat felprédálták s hasonlóképp minden nápolyi palotájukat, a tarantói hercegét kivéve. S a durazzói hercegnek Nápolyban lévő neje[303] hiányos öltözetben s még hiányosabban felszerelve, két kis gyermekével a karján éjjel a Santa Croce monostorába menekült, onnan titkon barátruhában kevés kísérettel Montefiasconeba érkezett a pápai követhez, s anélkül, hogy felismerték volna, Franciaország felé ment. Ilyen véget ért a durazzói herceg, így fogták el a többi királyi herceget s lettek földönfutókká nőik s családjuk. Sokan vitatkoztak fölötte s vádolták vérárulással a királyt, hogy biztosította és szájon csókolta őket, szívélyesen ebédelt velük, azután meg kivégeztette a durazzói herceget, a többi ártatlan királyi herceget pedig elfogatta. Némelyek azt vélték, hogy nem volt bűn elárulni az árulót, ha tényleg bűnös volt benne, amint vádolta volt. A bölcsek ellenben úgy ítéltek, hogy ezt a kegyetlenséget s a belőle következő bajokat Isten engedélyezte s rendelte az ifjú s ártatlan András király személyén elkövetett ocsmány bűnök miatt, mivel az irigységnek s uralomvágynak dölyfösséggel társult bűnéből követték el urukon az árulást s gyalázatos apagyilkosságot; ehhez járult még a házasságtörés és rokonok közti szentségtörés piszkos és ocs-

mány bűne, amely – mint fentebb elmondtuk volt – azon ártatlan halálát okozta. Isten bosszúja nem múlik el ily rendkívüli bűnök megérdemelt büntetése nélkül. A többi királyi herceget inkább a maga biztonsága érdekében fogatta el, mert bűnk nem volt, hacsak az nem, hogy Capuánál fegyverben álltak ellene s uralma ellen. A magyar király még aznap, január 24-én fegyveres népével s maga is fegyverben, sisakkal a fején s gyöngyliliomokkal hímzett bíborbársony felöltőben vonult be Nápolyba, s nem akart baldachint a feje fölé, sem másféle pompát amit a nápolyiak számára rendeztek s előkészítettek. A Castelnuovoba szállt, célba vette a város s a királyság újjászervezését, új rendeleteket adott ki s új vizsgálatot indított öccse halála fölött, új tisztségeket és signoriákat tett, megfosztotta tőlük, akiket bűnösöknek talált, s azoknak adta, akik szolgálatot teljesítettek neki, úgy, hogy hosszadalmas volna mind elmondani. A nápolyiak legtöbbnyire elszomorodtak s megfélemledtek, mivel a királyság tisztségeinek jövedelmei s a királyiaktól vett előnyök most a herceg halála által gazdát cseréltek s elvették tőlük. Pedig amint Seneca mondja, aki egyet sért, sokat fenyeget. A király pár nap múlva a Castell dell'Uovoba[304] küldött a Martell Károly nevű gyermekért, akiről azt mondják, hogy András király maradéka, kegyesen fogadta s Calabria hercegévé tette. S jókora szobaleány- s dajka-társasággal, mely táplálta s gondját viselte, febr. 2-án lovas hordószékben előkelő módon Aversába küldte, onnan a többi rab királyi herceggel együtt jókora magyar őrizettel Ortonába, onnan a tengeren át Szlavóniába, onnan pedig Magyarországba küldte. Tisztességes fogságban jó őrizet alatt, kevés vagyonnal, még kevesebb költőpénzzel szégyenünkre Magyarországban kipihenték magukat. Ekként változik rövid idő alatt e világ szerencséje, amikor más előtt a legnagyobbnak s a legszilárdabbnak látszik.

113. - *Hogyan alakult a magyar király s a Tarantói Lajos úr zsoldjában volt harcosokból egy nagy haditársaság, hogy kimenjen a Királyságból.* A magyar király uralmának Nápolyban való újjászervezése s királyi rokonainak Magyarországba való küldetése után azt találta, hogy egy bizonyos Guarnieri[305] német zsoldos vezér s az ő aquilai hadi népének parancsnoka Tarantói Lajos király s Johanna királynő felszólítására pénzért el akarta őt árulni;[306] ő tiltakozott a vád ellen s nyílt mezőn meg akart vívni a vádat emelő német úrral;[307] a király azonban okosan elintézte a dolgot, hogy nem kívánja, hogy perlekedjenek. A nevezett vezért s a többi zsoldost, kik követték volt, udvariasan kifizette s megeskette, hogy sem a római egyház, sem Lajos úr, sem semmiféle ellensége vagy ellenfele, sem Luchino Visconti úrnak Milánóból zsoldjába nem állanak, mit sem tesznek ellene s barátai, főként a firenzeiek, perugiaik és sienabeliek ellen s engedélyt adott nekik a Tarantói Lajos úr s a királynő zsoldjában volt harcosokkal együtt a királyság elhagyására. S Guernieri herceg vezérlete alatt mintegy 3000 lovas társaságot alkotott s rablásból élve, Campaniába, Terracina vidékére jöttek. Amint a nevezett társaság kiment a királyságból, a király elzarándokolt Apuliába, a Monte Santo Agnolora

és San Niccolo di Bariba, egyrészt, hogy a bárókat s Apulia vidékét uralmának megnyerje, másrészt, hogy alább hagyjon a Nápolyban kezdetét vett nagymérvű pestishalandóság. Nápolyból való távozása előtt az alábbi levelet küldte Firenze, Perugia és Siena községébe, amelyet szóról-szóra lefordítottunk, mivel latinul volt írva s a lovas küldöncöt községünk s a többiek is előkelően felöltöztették s lóval meg pénzzel ajándékozták meg.

114. *A magyar királynak Firenze községéhez intézett levele.* „Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Jeruzsálem és Szicília királya, Firenze nemes és hatalmas prior urainak, tanácsának s községének, legkedvesebb bizalmas barátainak. Miután az isteni hatalom s kegyelem kedvezésével szabadon s a maga egészében birtokunkban tartjuk a szoroson innen[308] az egész szicíliai királyságot, mely jog szerint már régidő óta minket illetett, mely ténynek bizonyossága az egész világ előtt nyilvánvaló s világos, mi bizonyos lovas zsoldosokat, kinek szolgálatára jelenleg nincs szükségünk, teljes és tökéletes kielégítésük után a szolgálatból elbocsátottunk; köztük van bizonyos követőivel együtt Guernieri herceg is, amely csapatvezér Isten szent evangéliumára esküt tett felségünk előtt, hogy a mi felségünk vagy a mi híveink s bizalmasaink ellen, főként s név szerint ellenetek vagy községetek, városotok vagy vidéketek ellen semmi nemű összeesküvésben részt nem vesz, társul nem szegődik semmiféle ürügy alatt s okból, amelyből ránk vagy rátok, vagy bármely más bizalmasainkra vagy híveinkre bármely módon kár, alkalmatlanság vagy zavar származhatik. Mivel azonban azokban, akik a hadakozás mesterségét űzik, sem hit, sem kegyelet nincs és a nevezett Guernieri herceg más alkalommal is a társaság ürügye alatt halandónak mutatkozott sok veszedelmes dolog elkövetésére, miért is szeretetünknél s legkedvesebb barátságunknál fogva tiszta indulattal hozzuk emlékezetekbe, hogy szorgalmas gonddal s vigyázattal őrködjetek, nehogy ama zsoldosoknak gonosz szándéka s rossz indulata valami kárt okozzon nektek. S ha megtörténnék, hogy az említett zsoldosok vagy más irigyeink ellenséges indulata bárminemű ártalmas dologban dühös mérgét akarná éreztetni veletek vagy városotokkal, mi mindaddig készen állunk teljes erőnkből segítségünkkel s alkalmas tanácsunkkal támogatni titeket, hogy azon őszinte szeretet, mely őseim között s ti köztetek már hosszú ideje, köztünk s köztetek is fennállt s felbonthatatlanul fennáll, velünk együtt fennmaradjon s folytonosan növekedjék, a gonoszok pedig rosszakaratú terveikkel s jogellenes mesterkedéseikkel megzavarodjanak s örök büntetést szenvedjenek. Kelt nápolyi királyi kastélyunkban február 8-ikán az első indictióban”.[309]

S jegyezd meg olvasó, mily szerencsével és sikerrel, mindennemű ellenállás nélkül jött a magyar király Itáliába, sőt nagy megtiszteltetésben s becsületben, az összes útközben érintett urak s az összes guelf- s ghibellinközségek részéről lovas segítségben részesült. Azt is nagy dolognak, szinte csodának tartották, hogy országából való kiindulásától számítva 80 nap alatt jórészt bosszút állott testvéréért, Andrásért s Isten tetszéséből csendben,

ellenállás s ütközet nélkül elfoglalta Apulia királyságát. A legtöbben azt vélték, hogy ha Tarantói Lajos úr s a Királyság többi bárói s a királyi hercegek, kik Capuánál gyülekeztek volt, egyetértettek s ellenállottak volna, soha sem szerezte volna meg az uralmat. De akit Isten vétkei miatt verni akar, elveszi az erejét s az egyetértést...[310]

115. *Hogyan érkeztek Tarantói Lajos s Johanna királynő a Provence-ba.* Amint fentebb[311] röviden előadtuk, András király egykori neje, aki Johanna királynőnek nevezte magát, jan. 20-ikán három gályával Nizzába, Provenceba érkezett; társaságában volt Muruccio Caraccioli úr Nápolyból, akit kamarás grófjává nevezett ki s kinek a királynő mellett való tartózkodása sok rágalmazó, gonosz és gyanakvó beszédre adott okot. Nizzában való kikötésük után Achisibe mentek. Amint Achisibe értek, Balzo urai közül való d'Avellino gróf Salto urával s több más provence-i nagy úrral megjelentek az említett királynő előtt s a nevezett Maruccio urat hat társával együtt hirtelenében elfogták s a nuovai fogházba vetették, a királynőt pedig udvarias őrizettel az Arnaldo-kastélyba menesztették s a nevezett provence-i bárók jelenléte nélkül senki még titokban sem beszélhetett vele. Gyanakodtak s féltek ugyanis, nehogy a provence-i grófságot Franciaország valamely más grófságáért elcserélje János úrral, unokatestvérével, Valois Fülöp francia király fiával..., mivel nem akartak a francia király alattvalóivá lenni s ez okból s a magyar király felszólítására a viennei dauphinnel közel voltak ahhoz, hogy a Provence-t föllázítsák...

Tarantói Lajos úr bizalmas társával, a firenzei Niccola Acciaiuli úrral Sienába jött; Niccola úr Firenzébe akarta őt hozni (s már el is jött vele környékünkben a Valdipesaig), minek hallatára a priorok s a többi firenzei elöljárók attól való féltükben, hogy Firenzében való tartózkodása a polgárság zavargását s a magyar király neheztelését vonja maga után, rögtönösen két nagy népbelit küldtek követekül eléjük, akik megtagadták nekik a városba való bemenrtelt, hogy csak folytassák útjukat; s folyvást mellettük voltak, nehogy a polgárok közül más is érintkezhessék velük; így töltöttek 10 napot az Acciaiuolik valdipesai birtokain s egyetlen polgár sem látogatta meg őket az Acciaiuolik közül való firenzei püspököt kivéve, aki velük akart menni s ment is a pápai udvarba. Lajos úr e jövetele nagy nyugtalanságot keltett a polgárság körében, mivel a guelf párt egy része, akik szerették a királyaikat s megemlékeztek az ő atyjának, a tarantói hercegnek szolgálatairól s az ő testvérének, Károly úrnak nagybátyjával, Péter úrral együtt községünk szolgálatában a montecatinii ütközetben történt elestéről, szívesen látták volna őt Firenzében s a legnagyobb megtiszteltetésben részesítették volna. A kormány azonban a magyar király neheztelésétől való féltében az említett módhoz folyamodott, melyet a bölcsek, mint községünkre nézve a legjobbat, dicsértek. Miután a nevezettek nem jöhettek Firenzébe, Genovába küldtek s ottani barátaikkal két gályát hozattak s fegyvereztettek fel s a püspökökkel együtt Volterra felé Porto Pisanoba mentek s ott 1347 febr. 11-én hajóra szálltak.

Provenceba érve Johanna királynő helyzetének hallatára nem mertek kikötni sem Nizzában, sem Marsiliában,[312] hanem Aquamortában,[313] onnan Belcaroba, a francia király földére, majd a Rhône-on túl Avignon[314] átellenébe érkeztek. A püspök s Nicola úr Avignonba mentek a pápához s addig mesterkedtek, mígnem Johanna királynő kiszabadult Arnaldo kastélyából s menyezettel a feje fölött Avignonba vonult. Az összes bíborosok lóháton mentek elébe s nagy tisztelettel, kegyesem fogadták. Márc. 15-én Lajos úr a pápához jött s a pápa még aznap megerősítette a nevezett Johanna királynővel való tisztességtelen házasságát. A legtöbb keresztény, kinek tudomása volt róla, erősen gáncsolta ezért is a pápát. Márc. 27-én a pápa a mallorcai király Avignonban léte alatt a nevezett Lajos úrnak adta az aranyrózsát[315], azután zászlóval a feje fölött király módjára maga mellett a királynővel lovagolt végi Avignonon; azután visszatértek a Rhône-on túlra s a pápa három bíborost rendelt melléjük, hogy meghallgassák a magyar királlyal való vitájukat, kinek követei az udvarban voltak...

116. ... Március 10-ikén utazott át Firenzén a tarantói herceg neje, aki konstantinápolyi császárnénak nevezte magát a császárság nélkül; Bourbon herceg leánya volt a francia királyi házból, ... aki férjének a többi királyi hercegekkel együtt Magyarországba rabul való hurcoltatása után Franciaországba utazott. Firenzében lovagi s női kísérettel tisztelték meg; a Peruzziházba szállt s jövet-menet a község fedezte költségeit; két napot töltött ott. A község levélben kérte a pápát s ajánlotta, hogy eszközölje ki a magyar királynál férjének s a többi ártatlan királyi hercegnek szabadon bocsátását.

119. 1347 novemberének végén a gabona ára hirtelen felszökött Firenzében...; a nép nagyon félt az elmúlt éhínség megújulásától. S ez azért volt, mivel az általános halandóság s a magyar királynak Apuliába való jövetele miatt a velenceiek sem Szicíliából, sem Apuliából nem szállíthattak elég gabonát...

ELSŐ KÖNYV

[1] Tévesen Attila helyett, akit Villani következetesen Totila (541–552) keleti gót királlyal zavar össze.

[2] Fiesole (az ókori Faesulae) város Firenze közelében.

[3] Mint számos más itáliai város, Firenze is Róma közvetítésével a trójai menekülőktől származtatta magát.

[4] Don, az ókori Tanais.

[5] Kúnország, a mai Románia és Déloroszország terletén.

[6] Azovi-tenger.

[7] Rossia, Bracchia.

[8] Szelanik (Szaloniki).

[9] Vinegia.

[10] Rumelia.

[11] Schiavonia.

[12] Maremma a Tirreni-tenger partján a Magra és Volturno folyók közt elterülő mocsaras vidék.

[13] Estodius vagy Methodius, kinek Martinus Polonus báseli (1544) kiadásában a 7. lapon idézett egyik mondata szó szerint egyezik Villani fenti szavaival.

[14] Giano.

[15] Sigambria, Óbuda.

[16] G. Julius Caesar.

[17] Firenze heros eponymosa, mondai alapítója.

[18] Tudertini, az ókori Tuder (ma Todi) lakói Umbriában.

[19] Község Firenze helyén.

[20] Vízgyűjtő.

[21] Óvásártér.

[22] Piazza del popolo.

[23] V. ö. Dante hasonló véleményével a Pokol XV. énekében.

MÁSODIK KÖNYV

[24] Tényleg 452-ben.

[25] Nagy Szent Leó (440–461).

[26] II. Theodosius (408–450) és III. Valentinianus (424–455).

[27] Bela.

[28] Azaz Attila.
[29] Mindkettő Skandinávia déli részén.
[30] Nyilvánvalóan a catalaunumi ütközettel (451) zavarja össze.
[31] Pávia.
[32] Radagaisus (Radagasio) germán vezér, akit 405-ben (vagy 406.) Stilicho Faesulae (Fiesole) mellett megvert.
[33] I. 61.
[34] V. ö. VII. 16. s Varchi B. (I. 1566). Storia Fiorentinája (II. 46.) érdekes fejtegetésével.
[35] A Szent Benedek-rend alapítója (480–543.)
[36] Monte Cassino Caserta olasz tartományban a Szent Benedek-rend anyakolostorával.
[37] Attila e neve legelőbb Szt. Lupus troyes-i püspöknek a VIII–IX. sz.-ban készült legendájában fordul elő. Feltalálható Szt. Geminianus modenai püspök legendájában is, ahol a magát Isten szolgájának nevező püspöknek Attila így felel: Si tu es servus Dei, ego sum flagellum Dei. A magyar krónikák szerint maga Attila vette volna föl e nevet. Thierry szerint (Attila-mondák ford. Szabó K., 16. s köv. l.) az elnevezés bibliai eredetű s a neolatin népek ruházták Attilára.
[38] Analdo Beligumban.
[39] Romulus Augustulus.
[40] 493-ban.
[41] Puglia az ókori Apulia Dél-Itáliiában, Bari Foggia s Otranto környéke.
[42] Umbria Közép-Itália keleti részén Perugiától az Adriai-tengerig.
[43] Insubria ókori tartomány a Pó balpartján a mai Lombardiában.
[44] V. ö. Gombos: Középkori Krónikások I. Paulus Diaconus, A longobárdok története.
[45] Mondualdo.
[46] A germán nőt nem illette meg a „selbmundia", vagyis a személye és vagyona fölött való önálló rendelkezés, nő jogérvényes ügyletet nem köthetett s a biróság előtt sem jelenhetett meg személyesen, hanem a szövegben említett helyettes vagy gyám képviselte őt.
[47] Ravenna 752-ig a keletrómai császár itáliai helytartójának (exarcha) székhelye. Romagna Ravenna s Forli környéke.

HARMADIK KÖNYV

[48] 801-ben (III. 1.)
[49] Frank császárok, Nagy Károly utódai (814–887).
[50] I. 17., 18.
[51] 887–952.
[52] A magyarok 921–922-ben Közép- és Dél-Itáliát dúlták.
[53] Nagy Ottó 951-ben hódoltatta meg II. Berengárt, Itália királyát.
[54] 955-ben az augsburgi ütközetben.

NYEGYEDIK KÖNYV

[55] IV. Henrik.
[56] 1147-ben.

ÖTÖDIK KÖNYV

[57] 1189-ben.
[58] 1177.
[59] Gog és Magog meseszerű északi népek. Ezekhiel könyvének 38–39. fej. tesz róluk említést. Az arab földrajzírók Ázsia felföldjein keresték s Tadsud Maduids néven említik őket.
[60] Hasonló mondák középkori magyar krónikákban pl. Anonymusnál is előbukkannak. Widuchind szerint Nagy Károly az avarokat kerítette be ily módon. (I. k. 19. fej.)
[61] Dsengis (Csingiz) khan, a mongol világuralom megalapítója (1154–1227).
[62] Giovanni il Presto, egy tatár nép keresztény királya, kiről Marco Polo emlékszik meg útleírásában.
[63] Gumania, Kúnország, a mai Déloroszország; a magyar közjog az Olton túli Oláhországot s Moldvát érti alatta; Alania a Kaukázus északi lejtőin.
[64] Saracino.
[65] Aiton, Hayton örmény herceg a XIV. sz.-ban megírta a mongol hódítás történetét.
[66] Colco, a mai Mingrelia a Fekete-tenger s a Kaukázus közt.
[67] V. Kelemen pápa (1305–1314).
[68] Hírneves utazó (1256–1323); 1307-ben megjelent útirajzait Brózik K. ford. magyarra (1881. Bpest.)
[69] Buoni uomini V. ö. Dino Compagni krónikájának (Gombos: Középk. Krónikások II. K.) 14 s 28. 11.-t.
[70] A pápai udvar.
[71] E két elnevezés a Welf (olaszosan: Guelfo) család és ellenfele, a Hohenstaufen-ház ősi fészke, Waibling (olaszosan: Ghibellino) nevétől vette eredetét. V. ö. Villani Máté önkényes szófejtésével IV. 78.

HATODIK KÖNYV

[72] Nov. 22.
[73] VI. Henrik.
[74] 1214–1250-ig, azaz 36 évig.
[75] Idegen eredetű testőrség mohamedán udvarokban.
[76] Barbarossa Frigyes.
[77] VI. 1.

[78] Turkesztán.
[79] Kálmán, IV. Béla öccse.
[80] A zászló leírása elmaradt.
[81] A zászló leírása elmaradt.
[82] Mercato Nuovo.
[83] VI. 49–52. Firenze 1252-ben győzelmes háborút viselt Pisa és Siena ellen.
[84] Ennek mintájára verette Károly Róbert királyunk az első magyar aranyakat. A magyar aranynak az olaszoknál Unghero volt a neve.
[85] Yperni, vagyis németalföldi.
[86] Cambrai a Schelde partján.
[87] IV. Béla s Premysl II. Ottokár cseh király második háborúja (1258–61) a magyarok kroissenbrunni vereségére vezetett (1260. júl. 13).
[88] Nem IV. Béla, hanem fia, V. István ifjabb király sebesült meg.
[89] Ottokár nőül vette Kunigundát, IV. Béla unokáját, Béla hasonnevű fia pedig Ottokár unokahúgát.
[90] Carroccio, feltalálását Aribert milanói érseknek tulajdonítják, aki 1038-ban II. Konrád császár ellen használta először.
[91] VII. Rajmund, Provence és Languedoc ura (1222–1249).
[92] Santjago de Compostella, híres búcsújáróhely.
[93] Amaury de Monfort.
[94] Szt. Lajos öccse, Alfonz, Poitiers grófja, vette el Jankát.
[95] III. Henrik neje Provence-i Eleonóra volt.
[96] Cornwalli Richárd.

HETEDIK KÖNYV

[97] Villani tulajdonnévként nagybetűvel írja s a nápolyi királyságot érti alatta.
[98] Caserta, Nápolytól északra.
[99] Nocera Inferiore Salerno olasz tartományban; II. Frigyes mohamedán zsoldosainak táborhelye.
[100] Francia nyelven idézi Károly szavait: Szívesen megtenném, ha nem volna kiátkozva.
[101] V. ö. Purg. III. 127.:

Ott nyugodnának most is csontjaim még
A hídfőnél, Benevent mellett, ott a
Nagy kőrakás fölöttük állva, mint véd.

[102] Cosenza, Calabrria félszigetén.
[103] 1266. febr. 26-án. Villani a firenzei éra szerint márc. 21-étől kezdi az évet.
[104] V. ö. VI. 1–2. – Teri vagy Tari, régi Nápolyi pénznem.
[105] Minek nekem mérleg, hogy kincsedet fölosszam?
[106] Beneventótól délre.
[107] Az Abruzzokban az Aterno partján.
[108] Frigyes címzetes osztrák herceg.

[109] Az Abruzzokban.
[110] IV. Kelemen (1265–68).
[111] Astura.
[112] Frangepani, magát a római Anicius nemzetségből származtató család.
[113] Hohenstaufen.
[114] VI. 1.
[115] Az 1282-ik szicíliai vecsernyére céloz. (VII. 61.)
[116] Eveshamnál esett el 1265. aug. 4. az alkotmány védelmében.
[117] Megbosszultam magamat.
[118] Hogyan, atyádat meghurcolták?
[119] A morvamezei ütközet. 1278. aug. 26. – A magyarok szerepléséről nem tud Villani.
[120] Klemencia, Károly Róbert királyunk atyja.
[121] Úristen, a mily igazán hiszem, hogy te vagy az én megváltóm, úgy könyörgök, irgalmazz az én lelkemnek; úgy bocsásd meg az én bűneimet, amint Szicília királyságát inkább a szentegyház szolgálatában, mint a magam hasznából vagy bármi más kívánságból foglaltam el.
[122] Maestro allo sutido.
[123] III. Fülöp.
[124] Mária, V. István leánya.
[125] III. Endrével szemben.
[126] 1289 aug. 11. Károly és Aragóniai Jakab között.
[127] IV. László 1290. júl. 10.
[128] V. István leánya.
[129] III. Endre

NYOLCADIK KÖNYV

[130] Dante állítólagos mestere (1230–1299).
[131] M. Tullius Cicero.
[132] La Chiave del Tesoro.
[133] Városi jegyző v. szerkesztő.
[134] Dante a Pokol XV. énekében, Villani Fülöp az életrajzokban emlékezik meg róla.
[135] IV. Fülöp öccse.
[136] V. ö. az 1350-ik évi búcsú leírásával Villani Máté krónikájának II. k. 72. fejezetében.
[137] Valerius Maximus a középkorban igen kedvelt római történetet írt a 9 könyvben.
[138] Szt. Ágoston tanítványa. Keresztény szellemben írt világtörténetet a középkorban sokat olvasták.
[139] V. ö. Dino Comp. Gombos: Középkori Krónikások. II. k. I. k. 21. f.
[140] Az u. n. Liber Sextus.

[141] Anagni.

[142] 1303. szept. 7-én IV. Fülöp merényletet intéztetett a pápa ellen. V. ö. Dino II. 35; Dante Purg. XX. 85.

[143] Brieg, a Pennine-Alpok alján.

[144] Sion, a Rhône felső völgyében.

[145] V. ö. X. 60.

[146] Belgiumból utazott a Simplon-hágón át Itáliába.

[147] Az Arno balpartján.

KILENCEDIK KÖNYV

[148] V. ö. Dino Comp. Krónikájával.

[149] V. ö. Fraknói V.: „Magyarország egyházi s politikai összeköttetései a római szentszékkel" c. művével.

[150] Tényleg 1321 szept. 14-én.

[151] A S. Francesco egyházától északra emelkedő sírkápolnát Bernardo Bembo podesta emeltette 1482-ben, 1780-ban renoválták. A terjedelmes latin sírfeliratot 1357-ben Bernardo Canaccio készítette.

[152] 1265-ben született.

[153] Állítólagos házát a Via Danteban most is mutatják. Dante életrajzával irodalmunkban részletesebben Szász Károly (A világirodalom eposzai) és Radó Antal (Költők és írók) foglalkoztak.

[154] V. ö. Dino Comp. Krónika II. 25.

[155] Luxemburgi VII. Henrik (1308–13).

[156] V. Kelemen (1305–14) az első avinoni pápa.

[157] La Divina Commedia, Dantenak három részből (Pokol, Purgatórium Paradicsom) álló összesen 100 éneket magában foglaló eposza, a középkor legmagasztosabb költői alkotása. Eredeti terzina versmértékben magyarra fordította Szász Károly s újabban Zigány Árpád; a Poklot és Purgatóriumot prózában dr. Cs. Papp József fordította le.

[158] A [2]-től [3]-ig terjedő rész több codexből hiányzik. A Magheri-féle 1823-ik kiadás az 1533-ból való codice riccardiano alapján közli.

[159] 28-ikán. A mühldorfi ütközet.

[160] Rascia.

[161] Carlo Umberto.

[162] Mladen bán.

TIZEDIK KÖNYV

[163] Károly calabriai hg.

[164] V. ö. Cs. Papp József értekezésével: Az olasz Hatvani. Erd. Muz. 1905. 19. l.

[165] A calabriai.

[166] Firenzei időszámítás szerint 1327, a római évszámítás szerint 1338. A firenzeiek s a sienaiak Incarnatio napján, márc. 25-én kezdték az évet (Calculus Florentinus), míg I. Ferenc nagyherceg 1750-ben a jan. 1-től való számítást el nem rendelte. V. ö. Századok, 1907. 673. l.

[167] XXII. János pápa Bajor Lajost kiátkozta, mivel pápai engedély nélkül vette föl a német királyi címet.

[168] A Campidoglion, vagyis az ókori capitoliumon.

[169] Tivoli (Tibur).

[170] Romanitano.

[171] Ekkor Péter magához térvén, mondá: Most tudom bizonnyal, hogy az Úr elküldte angyalát és kimentett engem Heródes kezéből és a zsidó nép minden várakozásából. – Apostolok cselekedetei XII. 11.

[172] XXII. János (1316–34), a második avignoni pápa.

[173] Róma közelében.

[174] X. 85.

[175] A Magra és Serchio közt a Tirreni tenger partján.

[176] A Nizzától Speziaig elterülő partvidék.

[177] Novara.

[178] A XI. k. 140. fej. a bolognai Guiglielmo Scannacci degli Scannabecchiben, a firenzeiek 1342-ki kudarcának egyik okozójában látja a jóslat teljesedését, címere vörös mezőben fekete bak volt.

[179] A Via Calzaioliban lévő kápolna helyén 1336-ig gabonaraktár volt. V. ö. VI. 29. fej. jegyzetével.

[180] V. ö. X. 11., a fátyol viseletének eltiltása.

[181] Firenze ősi egyháza. A VII. v. VIII. sz.-ban épült.

[182] Az olasz képzőművészetek újjáalkotója.

[183] A gyapjúszövők s posztósok céhje.

[184] 1310–46.

[185] Üresen maradt. Valószínűleg a Morva.

[186] A háború eredménye Holics és Berencs váraknak Magyarországhoz való visszacsatolása, következménye a visegrádi kongresszus (1335) lett.

[187] Szept. 27-én történt. V. ö. Századok. 1898. 289–93.

TIZENEGYEDIK KÖNYV

[188] A Giottotól megkezdett, Andrea Pisanótól folytatott s Francesco Talentitől 1387-ben befejezett 84 m. magas campanilet Donatello szobrai, Giotto, Andrea Pisano s Lucca della Robbia reliefjei diszítik.

[189] Ma Piazza del Duomo.

[190] Ma Duomo di S. Maria del Fiore, Firenze főtemploma 1294–1462 közt épült.

[191] Giotto di Bondone, Dante s Petrarca barátja, a festészet újjáteremtője, szobrász s építész (1276–1336).

[192] Atto, aktot.
[193] Híd az Arnon a jobbparti Piazza Ponte Carraia s a balparti Piazza Soderini közt.
[194] Dominikánus.
[195] 1278–1350 közt épült templom a hasonló nevű téren.
[196] 1690 m. magas hegység, melyből az Arno ered.
[197] Az Arno egyik mellékvizének, a Sievének felső völgye.
[198] Község Firenze tartományban.
[199] E fejezettel Villani megalapítójává lőn a statisztika tudományának.
[200] Az 1346-iki ínség alkalmával naponta 94.000 adag kenyeret utalt ki a városi tanács (XII. 73.). Az 1347-iki pestisben elhalt 4000 nő s gyermek a XII. 89. fej. szerint a lakosság 20-adrészét tette ki.
[201] Cogna, az ókori congius, folyadékmérték, 3283 liter.
[202] V. ö. V. K. 32. fej.
[203] Ezzelino da Romano, II. Frigyes császár veronai s padovai helytartója (1194–1259).
[204] Ordini della giustizia. V. ö. Dino Kron. I. 11.
[205] A firenzeieknek a pisaiaktól 1341. okt. 2-án Lucca alatt szenvedett vereségét érti.
[206] Mastino della Scala, Verona kényura, kiről XI. k. 95. f.-ben már megemlékeztünk s ki ellen Firenze Velencével szövetkezve súlyos háborút viselt.
[207] A Pó alföldjén.

TIZENKETTEDIK KÖNYV

[208] Július 16-án.
[209] Lokietek Ulászló leánya.
[210] István (1332–54).
[211] Firenzei időszámítás szerint. Tényleg 1343-ban.
[212] Périgord.
[213] Sancia.
[214] Később, 1370-ben hunyt el.
[215] X. 222.
[216] Vilmos chartres-i püspököt.
[217] Pór i.m. 120. De Cabannist említi.
[218] Valois Katalin.
[219] T.i. Johannával.
[220] Gravina Domokos 1333–50 közti időszakot tárgyaló Chronicon de rebus in Apulia gestis c. munkája 20-ra, a Chronicon Sanense, az Anonymus Jadrensis, András hg. sírirata (XIV; KL. OCTOB.) s Johannának a firenzeiekhez intézett levele 18-at ír. Gravina s az Anonymus Jadrensis szerint az esemény éjfél után, a mi időszámításunk szerint tehát szept. 19-én történt. V. ö. Pór i. m. 106.

[221] Terlizzi gf. családi néven Sasso (Gasso) di Dinisiaco fölovászmester.

[222] Izolda, András magyar dajkája.

[223] Az eset költői elbeszélése Arany J. Toldi szerelmének VIII. 63–68. versszakaiban. Küküllei (Gombos: Középkori Krónikások V. köt.) IX. 176–78. fej.-ben beszéli el az esetet.

[224] Pór sz. (Nagy Lajos 109. l.) András 1327 nov. 30-án született s így még 18 éves sem volt.

[225] Sírköve máig is látható a nápolyi Sz. Januárius-templomban. Feliratát l. Pór id. mű. 108.0.

[226] Talán Villani Máténak, e krónika folytatójának.

[227] Ily néven említi Küküllei s a Chronicon Estense is.

[228] Királyi udvarmester.

[229] De Cabannis Sancha, Mureoni grófnő Turócinál mulieris Chanciae h. militis Ch. V. ö. Pór i. m. 120.

[230] Pór szerint (124.) dec. 25.

[231] Niccolao da Uzzanonak G. Genestrini Discorsi-je szerint hazánkban is volt ügyvivősége.

[232] Bűneitekben haltok meg.

[233] Nagy Kázmér lengyel király Andrásnak nagybátyja volt.

[234] A magyar udvar gyászának körülményes és drámai leírása a Chron. Estenseben. Arany Toldi szerelme VII. 24–30.

[235] Bajor Lajos császár (1314–47), fia Brandenburgi Lajos. V. ö. Pór: Nagy Lajos 114. l.

[236] Talleyrand-Périgord. V. ö. Pór A. Nagy Lajos 117. l.

[237] Magyar s nápolyi pártról a bíboros testületben a XII. k. 60. fejezete tudósít.

[238] XII. 48.

[239] Előkelő guelf család, melynek János nevű tagja (Johannes de Montebonis) 1431–1447 közt kalocsai érsek volt.

[240] Ez ostromnak legközvetlenebb s legbővebb forrása az 1344–47. márc.-ig terjedő eseményeket tárgyaló Obsidio Jadrensis libri II. c. kis monografia. L. Baumgarten F. Századok. 1902. 40. l. u. o. 326. l. egy névtelen hasonló tárgyú műve.

[241] A magyar sereg létszámára vonatkozó eltérő adatokat l. Domanovszky S. és Vértesy J. Nagy Lajos első hadjárata Velence ellen (Századok 1900, 915. l.) c. értekezésében.

[242] Ez ostrom egyik jelenetét ábrázolja Tintoretto (Jacopo Robusti) falképe a velencei Doge-palotában. Az Anonymus Jadrensis említi, hogy a magyarok e favárat Seecachnak (székács) nevezik (I. 18.), Lucius szerint Scekach, Küküllenél Scekach, a Dubnici krónikában Sticatum. V. ö. Pór A. i. m. 45. l.

[243] Az árulást szerzőnkön kívül az Anonymus Jadrensis s a Dubnici Krónika s egy másik névtelen (Muratori XVI. 285.) említi s legtöbb történetírónk tényként fogadja el. L. Baumgarten F. cáfolatát a Századok 1902. 114. l. Pór A. id. mű. 96. l.

[244] Az 1346-iki ínség s az élelmiszerek árának leírását l. a XII. k. 73. fejezetében.

[245] Ekkor folyt a 100 éves háború, amelyben Bajor Lajos VI. Fülöp francia király ellenfelével. III. Eduárd angol királlyal kötött szövetséget.

[246] A tűzi fegyvernek a nyugat-európai csatatereken való első említése. Az ágyú első ábrázolására Európában szintén Toscanában a Siena mellett lévő Leccetto község San Leonardo-templomának falfestményén akadunk. Ezen 1340-ből való freskók Paolo del Maestro Neri művei s várostromot ábrázolnak egy kisebb s egy nagy ágyúval. V. ö. Századok, 1907. 350. l.

[247] Eduárd walesi herceg (1370–1376.)

[248] III. Eduárd (1327–1377).

[249] A Valois-ház első tagja a francia trónon (1328–1357).

[250] Egy angol szó olaszos átírása, dákos, vívó dárda.

[251] Alençon.

[252] Guales. A fent említett fekete herceg korai halála miatt tényleg soha sem jutott trónra.

[253] Vak János a Luxemburg-házból és fia IV. Károly császár.

[254] Blois.

[255] Hainaut (Hennegau).

[256] Courtrai mellett a flamandok 1302-ben legyőzték Artois Róbertet.

[257] Visconti.

[258] Valois Katalin.

[259] XII. 59.

[260] V. ö. Pór: Id. mű. 100. l.

[261] A XII. 71. fej.-ben említett Lallo Campennesco.

[262] Talán Vásári Miklós, akkoriban nyitrai püspök, ki Erzsébet királyné kíséretében 1343-ban járt Nápolyban s a jelzett időben a fentihez hasonló küldetésben járt el.

[263] Sulmona, az ókori Sulmo.

[264] Pór A. (Nagy Lajos 143. l.) szerint Garai János veszprémi püspök járt el a fentihez hasonló küldetésben.

[265] Lajos természetes testvére az 1317 tájt született Kálmán győri püspök volt. V. ö. Pór id. mű. 22. l. U.ő. Századok, 1902 612. l.

[266] Bolognától délkeletre.

[267] XII. 51.

[268] Campania termékeny rónája Caserta s Nápoly közt.

[269] A Garigliano egyik mellékvölgyében.

[270] X. 222.

[271] Lajos nov. 11-én, vasárnap indult el (Pór id. mű. 150. l.). Ez adat talán a nádor elindulására vonatkozik, aki János minorita rendi szerzetes szerint „circa festum omnium Sanctorum" (nov. 1.) indult útnak.

[272] Az 1335-ben vert első magyar aranyakat Károly Róbert idejéből tényleg a firenzei fiorino mintájára verték. Még Firenze védőszentjének, Keresztelő Szt. Jánosnak képe is rajtuk van. Károly Róbert aranyai 12, Lajosé 24 karátosak voltak.

[273] Itália és Ausztria határán.
[274] Az aquileiai pátriarka, Bertrand.
[275] XII. k. 81. fej.
[276] Carrara Jakab; a meghívás Pór sz. dec. 3-án történt.
[277] Dec. 8-ig.
[278] Pepoli Jakab. L. Pór id. mű. 154.
[279] Ordelaffi Ferenc, Kükülleinél Franciscus de Furlino.
[280] Bertrand bíboros. V. ö. Fraknói Vilmos: Magyarország és a római szentszék I. 218.
[281] Még XXII. János pápa (1316–34) átokkal fenyegetett mindenkit, a ki Szicíliát megtámadja. Pór A. Id. mű 141. l.
[282] A születési nemesség – Grandi – az 1293-iki Ordinamenti di Giustizia szerint ki volt zárva a közhivatalokból. Nemes közügyekben csak úgy vehetett részt, ha ősi címerét letette s beiratkozott valamely iparoscéhbe, amit a többi közt Dante Alighieri, a költő is megtett. Más nemeseket papolanová, népemberré nyilvánították. V. ö. Dino Compagni 16. l.
[283] Vagyis nemesi származás nélkül Firenze városi tanácsa avattatta őket lovagokká. V. ö. Dino Compagni I. 3.
[284] Azaz olaszra.
[285] Confaloniere della Giustizia 1923-ban alapított demokratikus jellegű bírói tisztség. V. ö. Dino Comp. I. 11.
[286] Szó szerint lábai (piedi) előtt.
[287] Fiorentini... e la loro fiorentissima città; szójáték.
[288] Károlynak Manfréd fölött Benevento mellett 1266-ban kivívott győzelme után 1267-ben a száműzött firenzei guelfek visszatértek szülővárosukba.
[289] Montecatini di Val di Nieevole, Lucca tartományban.
[290] Messer Giovanni cherico di Vesprimiense. Pór A. szerint (id. mű. 143. 10. jegyz.) Garai János, 1347. márc. 7 óta veszprémi püspök.
[291] E részt – mint az első személy használatából kivehető – Villani Tommasso Corsini követjelentéséből vehette.
[292] Az urbinoi hercegség.
[293] A minorita szerint: In vigilia Nativitatis Domini.
[294] Érdekes a gályák számának a magyar krónikák megfelelő adatával való megegyezése. Gravinát kivéve, ki csak egyet említ, a többi olasz kútfő (Chron. Estense, Chron. di Bologna) is háromról tud. V. ö. Pór A. id. mű. 157. l.
[295] V. ö. Pór. A. i. m. 158. l.
[296] Pór A. szerint jan. 20-án.
[297] Durrazzói Károly s Mária egybekeléséről l. Pór 103. l.
[298] Domenico da Gravina a fentitől eltérő szavakat ad Lajos szájába. L. Pór Nagy Lajos 161. l.
[299] Az estei krónika szerint maga Lajos adott jelt Károly megcsonkítására.
[300] Károlyt jan. 20-án fogták el s 23-án végezték ki. Villani összevonja a két esetet.

[301] Más források sz. Becsei Imre fia, Vesszős, nomine vezzus filium Emerici de Bechei, mondja János minorita.

[302] Durazzói Károlyt később a nápolyi S. Lorenzo Maggiore-templomban temették el. Sírfeliratát l. Pór 162. 1. jegyzetében.

[303] Mária, Johanna húga, Nagy Lajos egykori jegyese; utóbb Avellino grófja erőszakkal saját fiával, Róberttal házasította össze (Villani Máté I. 94.); e férjét Mária az Uovo várkastély börtönében (a III. 70. sz.) saját kezűleg ölte meg s harmadszor is férjhez ment Tarantói Fülöphöz.

[304] Erőd Nápolyban a tengerparton.

[305] Werner von Urslingen.

[306] V. ö. Pór A. i. m. 185. l.

[307] Wolthardt Ulrikkal, Lajos egyik leghívebb zsoldosvezérével, aki utóbb hazánkban terjedelmes uradalmat s a Vöröskői előnevet nyerte. Pór id. mű. 149. l.

[308] A Messinai-szoros.

[309] 15 éves ciclus; ennyi időre állapították meg a római császárok az adólábat. Az indictió-számítás kezdetét a Kr. előtti 3-ik évtől számították. A középkorban a pápai vagy római indictió-számítást használták a koszámításban; ennek első éve Kr. u. 313. jan. 1-vel kezdődött.

[310] A fejezet hátralévő részét a csillagok Nagy Lajos indulása napján (Villani szerint nov. 3.) való constellatiójának leírása s magyarázása tölti be.

[311] XII. 111. V. ö. Pór A. i. m. 138. l.

[312] Marseille.

[313] Aigues Mortes.

[314] Akkoriban a pápaság székvárosa.

[315] A szentszék évenként aranyrózsával ajándékozza meg a katolikus uralkodók valamelyikét.

VILLANI MÁTÉ KRÓNIKÁJA

(CRONICA DI AMATTEO VILLANI)

ELSŐ KÖNYV

Előbeszéd. I. A nagy halandóság. 2. A halandóság tartalmának ideje az egyes országokban. Az említett járvány idejében adott pápai feláldozás. 4. Az emberek állapotának rosszrafordulása. 5. Hogyan várták a bőséget és ínség lett. 6. Pratóban egy szörnyszülött jött világra. 7. Az Orto San Michele egyesületre nagy kincset hagynak örökségbe. 8. Egyetem alapítása Firenzében. 9. Azon okok összefoglalása, a melyek a Királyságban történt események előidézői voltak. 10. A magyar király Aversában kivégezteti a Durazzói herceget. 11. A Durazzói herceg halálának oka. 12. A magyar király bevonulása Nápolyba. 13. A magyar király meglátogatja Apulia királyságát. 14. A magyar király a Királyságból eltávozik és visszatér Magyarországba. 15. A tuniszi királyságban történt események és forradalmak. 16. A magyar király távozása után a nép és a főurak panaszkodnak. 17. Hogyan rendezte az országban a hadseregét a magyar király távozása után. 18. Lajos úr a címkérdés miatt követet küld a pápához. 19. A király és a királyné visszatérése az országba. 20. A király és Johanna bevonulása Nápolyba. 21. Lajos király lovaggá avattatja magát és ki által. 22. Rövid elbeszélése a francia és az angol király között történt dolgoknak. 23. Az Ubaldiniek háborúba elegyednek Firenzével. 24. Galeotto gróf hívei fellázadnak ellene és megadják magukat Firenzének. 25. A firenzeiek háborút viselnek az Ubaldiniakkal és elfoglalják Montegemmolit és erődjeit. 26. A francia király megveszi a Delfinátust. 27. Az ok, a miért az aragóniai király elfoglalja Maiolicát a királytól. 28. A maiolicai [Mallorca] király eladja a maga részét Mompelieriből [Montpellier] a francia királynak. 29. Hogyan hirdetnek általános bocsánatot Rómában 1349-ben. 30. A maiolicai király elindul a sziget meghódítására és ott 1349-ben meghal. 31. Az olasz és a catalon főurak egyenetlenségükben Szicíliát pusztítják. 32. Fülöp francia király és fia a dögvész után megházasodnak. 33. A francia királyt a calais-i szerződésben megcsalják. 34. Károly urat, Németország vá-

lasztott császárát majdnem megmérgezik. 35. Lajos király több várat elfoglal. 36. Lajos király elfogja Apici grófját. 37. Lajos király elfoglalja Nocerát. 38. Currado Lupo felszabadítja Nocerát. 39. Lajos király megtagadja az összeütközést Currado Lupoval. 40. Currado Lupo megtartja állását Lajos királlyal szemben és mindenképpen növeli haderejét. 41. Castiliai Alfonzo király halála; utóda fia, Péter lesz. 42. A magyarok Cornetoban foglyul ejtik Guernieri herceget. 43. A firenzeiek elfoglalják Collet. 44. A firenzeiek birtokukba veszik Sangimignanot. 45. Földrengések Itáliában. 46. Villacco elsüllyedése Németországban. 47. Lajos király összegyűjti báróit, hogy Currado Lupot ellensúlyozzák. 48. A magyar király hadserege legyőzi a Királyság főembereit. 49. A nápolyiak megváltják a szüretet az ellenségtől. 50. Fegyverszünet kötése a Királyságban. 51. A bella-marinai barbárok közötti események. 52. Balase szerencsével megy országába fia ellen, de később megmérgezik. 53. A könnyebb természetű izgalmak okozta események Romagnában. 54. Giovanni Manfredi úr fellázítja Faenzát az egyház ellen. 55. Forli kapitánya ostrommal elfoglalja Brettinorot. 56. Az európai keresztények bűnbocsánat miatt összesereglenek. 57. Miért maradt abba az Orto San Michele építése. 58. Az egyház elküldi a grófot a romagnai grófság visszafoglalására. 59. A romagnai és némely provence-i árulók pöre. 60. Giovanni de Peppoli úr egyezséget keres Giovanni gróffal. 61. Giovanni de Peppoli úr háborúba indul és elfogják. 62. A gróf felfedezi a Mastino úrral kötött második szerződést. 63. Jacobo Peppoli úrnak Bolognában maradása és a védelemről való gondoskodása. 64. A segítség, a melyet Jacobo kapott Bologna őrizetére. 65. Bologna rossz állapota és bizonyos alkudozások, a melyeket akkor folytattak. 66. A katonák kéréssel fordulnak a grófhoz és Giovanni Peppoli urat kiszolgáltatják nekik. 67. Giovanni úr folytatja a Bolognát illető alkudozását. 68. Giovanni úr Bolognát és polgárait eladja Milánónak. 69. A második bolognai szerződés. 70. A milánói érsek követeket küld Bologna birtokba vételére. 71. Hogyan járt a romagnai gróf és az egyház hadserege. 72. A pratoi Guazzolotriak nyilvánítani kezdik zsarnokságukat. 73. A firenzeiek Prato ellen vonulnak és megszerzik azt. 74. A firenzeiek megszerzik Pratot és területükhöz csatolják. 75. A guelfek kiűzetése Castelloból. 76. Fülöp francia király halála. 77. Az egyház megújítja az eljárást a milánói érsek ellen. 78. A milánói kényúr szövetkezik Itália összes ghibellinjeivel. 79. Imola ostroma Biscione és mások által. 80. Forli kapitánya elfoglalja Ghiaggiuolo és Carlo da Doadola grófoktól földjeiket. 81. Nagy botrány kezdete Orbivietoban. 82. Agobbio városa Giovanni Gabbrielli kényuralma alá kerül. 83. Perugia és az egyház hadvezére Agobbio ellen vonulnak. 84. A genovaiak és a velenceiek viszálykodása. 85. Tizennégy velencei hadihajó Romániában a genovaiak közül elfog 9-et. 86. A genovaiak Perából elfoglalják Negropontét és visszaszerzik áruikat. 87. Az aquileai patriarcha halála és megbosszulása. 88. A pápai legátus távoztával a király visszafoglalja Aversát. 89. A magyar király sok területet meghódítva Apuliába tér vissza. 90. A genovaiak birtokukba veszik

Ventimigliát. 91. A magyar király megvívja az utolsó ütközetet Aversánál. 92. A magyar király támadása élelmiszer hiányában Aversa ellen és megsebesülése. 93. Az avellinoi gróf 10 hadihajóval Nápoly előtt állomásozik és Aversa meghódol a királynak. 94. A magyar király és Lajos király fegyverszünetre lépnek. 95. Az avellinoi gróf fiának feleségül adja a durrazzoi hercegnőt, a miért kivégeztetik. 96. A milánói érsek nagy hatalma és a firenzeiek félelme Pistoia miatt és ennek következményei. 97. Némely firenzei tisztviselő csellel hatalmába akarja keríteni Pistoiát. 98. A firenzeiek ostromolják és hatalmukba ejtik Pistoiát. 99. Az angol király tengeren legyőzi a spanyolokat.

Előbeszéd. Megfontoltam magamban, kedves barátaim, a ti buzdító szavaitokat, hogy fogjak hozzá napjaink történetének s újságának feljegyzéséhez, fontolóra vettem a magam csekély tehetségét, mely nem elegendő ekkora s ilyes munka végrehajtására. De mivel a ti kérésetek szükségkép engedelmességre készt, tanácsotok pedig erőt önt a fáradt elmébe, azt is megfontoltam, hogy az egész emberi nemzetség alá van vetve a földi viszontagságoknak, sok nyomorúságnak és számlálhatatlan bajnak, melyek sokféle módon, különböző s különös indítékból s időkben elárasztják a világot, mint aminők a háborúk izgalmai, a csaták fordulatai, a népszenvedély kitörései, királyságok válságai, zsarnokok foglalásai, dögvész, halandóság s éhínség, árvíz, tűzvész, hajótörések s egyéb súlyos esetek, melyeken az emberek, kiknek idejében történnek ezek a dolgok, mintegy tudatlanságukban meglepetve, sokkal jobban elámulnak s kevésbé értik meg az isteni igazságszolgáltatást s kevéssé ismerik fel a bajok okszerű orvosszerét, hacsak a múltban történt hasonló esetek tanulságul nem szolgálnak nekik. Viszont a szerencse fényes napjaiban nem tudnak a kellő mérséklettel élni, mivel a halandók minden dolgának véletlen kimenetelét s kétséges végét az ismeretlenség sötét leple takarja. Ennélfogva meggondoltam, hogy munkám gyümölcsöző lehet s az emberek természetes kívánságainak megfelelőleg tetszeni fog; hozzá kezdtem, hogy a magamfajtájú, felületes tudású ember példájára a bölcsek fordítsák idejük egy részét az anyag előkészítésére, hogy másokra hagyják a kortársak előtt erre érdemesnek látszó dolgok emlékezetét, hogy a kevesebbé tapasztaltaknak reményük legyen arra, hogy fáradozással s igyekezettel erényes cselekedeteket hajthatnak végre, azok pedig, akiknek magasabb tehetségük van, anyaguk legyen, hogy a hallgatók nagyobb tetszésére rövidre foghassák a mi történetünket. Mivel pedig minden tökéletlen s hiú az isteni kegyelem segítsége nélkül, segítségül hívjuk az isteni irgalmasságot, az áldott Krisztust, aki egységben az Atyával s a Szentlélekkel él s uralkodik mindörökké s megkezd, folytat s tökéletes befejezésre juttat minden jóravaló munkát.

2. A dögvész 1349-ben elárasztotta nyugaton az Óceán európai s afrikai partjait, Írországot s az angol szigetet és Skóciát más nyugati szigetekkel

egyetemben ... 1350-ben pedig a németeket, magyarokat, Frigiát, Dániát, a gótokat s vandálokat meg más északi népeket s nemzeteket szorongatta...

9. *A Királyságban történt nagy változások okainak összefoglalása.* Bár elődünk krónikája már elbeszélte a Szicíliai-királyságban s a szoroson[1] innen egészen a nevezett halandóság ideje tájáig történt változásokat, mindamellett tárgyunk megkívánja, hogy utóbb a mi időnkben bekövetkezett dolgoknak jobb megérthetése végett itt összegyűjtsünk, így némely előzményeket, melyek a súlyos válságok tárgyát s okát szolgáltatták. Róbert király jó lelkiismeretének mardosása következtében úgy egyezett meg az ő nemzetségéből való Károly Róbert magyar királlyal, hogy halála után a nevezett Károly fiaira, II. Károly elsőszülött fiának, Martell Károlynak unokáira, Szicília-királyságának jogos örököseire szálljon vissza országa s az elbeszélt helyreállítást bizonyos feltételek alatt a nevezett Károly Róbert fai s Károly Calabriai herceg úr, Róbert király fiának két leánya között kötendő házassági ígéretekkel erősítették meg.[2] Róbert király maga mellett nevelte fel s Calabria hercegévé tette Károly Róbert fiát, Andrást, akinek a nevezett Károly elsőszülött leányát, Johannát, Róbert király unokáját kellett nőül adni, hogy halála után királyságának örököse lehessen. S a nevezett Johanna királynővel a jövendő eshetőségekre feltételeket rendeltek, hogy az esetben, ha nem lesznek gyermekeik, egyik kövesse a másikat, hogy a királyság örökösödése az unokák kezében maradjon. Amint halálának közeledtét látta, saját vérének szeretete annyira vitte, hogy oly hibákat követett el, melyek sok baj szülőokaivá lettek. Halála előtt ugyanis megköttette a házasságot az említett András herceg s nevezett unokája, Johanna között s az utóbbit királyi címmel ruházta fel. S a királyság valamennyi bárójával, királyi hercegével, hűbéresével s tisztviselőjével a nevezett Johanna királynőnek hűségi esküt tétetett, végrendeletében pedig meghagyta, hogy mihelyt András, Calabria hercege, a nevezett Johanna királynő férje 22 éves lesz, koronázzák Szicília királyságának királyává.[3] Így történt, hogy egy ilyen nagy fejedelemnek saját vére iránt való szeretetében elvakult elméje halála után az ifjú királynőt nagy kincs s az ország birtokában, de megfontolt tanács híján hagyta hátra, parancsolója s úrnője volt egyik bárójának, a kinek, mint férjének, az ő urának kellett volna lennie. S így igazolódott be Salamon mondása, mely szerint az asszony az elsőség birtokában férjének ellenségévé lesz. A nevezett Johanna, amint az uralomban látta magát, fiatalos és hiú tanácsoson indulva, kevés becsülésben részesítette férjét, s az egész országot inkább szabados és hiú, mint erényes bőkezűséggel igazgatta és kormányozta: a hitvesi szeretet az úrnő becsvágya következtében, elvetemült s gonosz tanács hatása alatt nem követte a maga rendjét, hanem mindinkább a másik részre hajlott. S valóban azt beszélték, hogy valami gonosz mesterkedés következtében[4] a királynő egészen elidegenedni látszott férje szerelmétől. Ez okozta, hogy a királyi házból valók és számos fiatal báró oly vakmerőségre vetemedtek s kevés tiszteletben részesítették leendő urukat. A nemeslelkű ifjú a sértések s annak láttára, hogy alattvalói semmibe sem veszik, apránként nehez-

telni kezdett. S amint neje s bárói részéről különféle módon vett sérelmek nagyon felszaporodtak, fiatalos állhatatlanságában néhányszor fenyegető szavakat mondott nejének s báróinak, melyek az elmondott másféle körülményekkel együtt, amint megkoronáztatásának ideje közelgett, kegyetlen s erőszakos halálát idézték elő. Így történt, hogy Lajos, Magyarország királya, az említett András bátyja, erős karral jött a Királyságba bosszút állani; senki sem állott neki ellent, sem a királyi hercegek, sem más bárók, kivéve Tarantói Lajos urat, aki anyja, a császárné s nevelője, a firenzei Acciaiuoli Miklós úr[5] mesterkedésére nőül vette az említett Johanna királynőt. A felmentvény megadása előtt – mivel harmadfokon unokahúga volt – a fiatal ember félt a királynő szobájába menni, úgy hogy említett nevelője bátorította s karonfogva titokban jegyezte el a nevezett asszonyt, a mit az elmondott házasságnak a Szentegyház részéről való nyílt diszpenzálása követett. Ez a Lajos úr egy ideig hozzálátott, hogy ellenálljon az említett magyar király személyes megjelenése előtt bejött hadának. A király megérkezésére azonban először Johanna királynő, utána Lajos úr bizonyos, a személyek menekülésén kívül rosszul fölszerelt gályákon sebtiben Toscanába futottak, utóbb pedig a Provence-ba mentek.

10. *Hogyan végeztette ki a magyar király Aversában a Durazzói herceget.* Lajos, Magyarország királya, Aversába érkezte után megállapodott öccse halálának színhelyén. Az ország valamennyi bárója hódolva sietett látogatására, mint a trónörökösnek, az említett András herceg s Johanna királynő csecsemő-fiának, Martell Károlynak nagybátyjához és kormányzójához. A királyi hercegek, vagyis Róbert úr, Taranto hercege, testvére Fülöp úr, Károly úr, Durazzo hercege, aki Máriát, Johanna királynő húgát bírta nőül, testvéreivel, Lajos úrral s Róbert úrral, bizalommal Aversába mentek, hogy tiszteletüket tegyék az említett magyar királynál, ki tettetett és színlelt ünnepélyességgel fogadta őket s vele maradtak negyednapig. Amint Aversából nagy kísérettel, a maga népén kívül a királyi hercegekével s a királyságbeliekkel Nápoly felé indult, ő maga hátra maradt s ezt mondta a mellette lovagló Durazzói hercegnek: vezess oda, ahol öcsémet megölték. S mentegetőzéseire nem hallgatva, arra a helyre vezettette magát; az említett Durazzói herceg leszállt nyereségből, már felismerte halálos helyzetét, a király így szólt hozzá: vérednek árulója mit cselekszel? S amint kicsinálták volt, oda vonszolták, ahol András herceget megfojtották. Egy hihetetlen kun fejét vette s két darabban a Gafo homokjára vetették, abba a kertbe s helyre, a hová András herceget dobták. Ugyanakkor elfogták a többi királyi herceget is s jó őrizet kíséretében a csecsemő Martell Károllyal együtt Magyarországba vitték őket. Ez a Károly kevéssel Magyarországba érkezte után meghalt.[6] Róbert urat, Taranto hercegét, testvérét s unokatestvérét fogságra vetették s jó őrizet alatt tartották őket.

11. *A Durazzói herceg halálának oka.* Ezt a Durazzói herceget nem találták részesnek András herceg halálában, mindazáltal, mint afféle nagyon ravasz ember, nem éppen a királyság rájaszállásának reménye nélkül nagy-

bátyja, Pelagorga[7] bíboros segélyével felmentést szerzett a pápától, a mivel négy nagy hittitkot sértett meg. Vagyis megsértette a végrendeletet s Róbert király s Martell Róbert magyar király[8] között kötött egyezség rendjét, mely olykép intézkedett Mária úrnőnek, Johanna királynő húgának házasságáról, hogy bizonyos halálozási esetekben, vagy ha a királynőnek nem lenne gyermeke, a királyság öröksége megmaradjon Károly Róbertnek, Martell Károly leszármazottainak házában. Ezt a Máriát az említett herceg vette nőül. S az említett herceg s a többi királyiházbeliek erre nézve Krisztus testére esküt tettek le, s mégis felmentvényt nyert, hogy nőül vehesse unokahúgát, a mi nagyböjt idején történt. S bár András herceggel tartott és szeretetet mutatott iránta, mindamellett titkon hosszú időn át megakadályozta a szentszéknél megkoronáztatásának elrendelését. Ez a halogatás okozta átkozni való s testvérgyilkos halálát[9] s ez volt az oka, hogy a magyar király kivégeztette őt. Ez a kivégzés s a királyi hercegek elfogása nagy rémületet keltett az egész országban. S a királyt nem annyira az ártatlan ifjú királyi hercegek elfogása, mint a Durazzói herceg kivégeztetése miatt kegyetlennek tartották.

12. *Hogyan vonult be a magyar király Nápolyba.* Amint a magyar király a maga részéről bosszút állt s Nápolyban uralkodójukként fogadták, az egész országban tisztviselőket rendelt, rendezte az igazságszolgáltatást s a városok s tartományok látogatásához fogott. S valamennyi báróval hűségi esküt tétetett, unokaöccsének, Martell Károlynak. Az 1348-ik évben szinte az egész ország őt uralta, Amalfi erős hegyi várának kivételével Apuliában, melyet a királynő és Tarantói Lajos úr nevében tartottak. Ezt pedig 100 lovas némettel olasz csapatok őrizték, a had s a vár kapitánya Lőrinc úr, a firenzei Acciaiuoli Miklós úr fia volt, egy nagylelkű s jó tekintetű ifjú lovag. Miután a nevezett király még senkit sem küldött Otranto vidékére, sem Calabriába, az ott lévő bírák a királynő nevében szolgáltattak igazságot s nem engedelmeskedtek a magyar királynak, ő pedig nem szorongatta a vidéket, mindazáltal semmiféle lázongás sem mutatkozott.

13. *Hogyan látogatta meg a magyar király Apulia királyságát.* Ezidőtájt a Királyságban már mindenütt kezdetét vette a halandóság, mindamellett a király úton volt, hogy az ország városait meglátogassa. Volt az Abruzzókban, Apuliában, a fejedelemségben[10] s a nevezett év áprilisában visszatért Nápolyba; ott már halva találta néhány báróját s meghallotta, hogy a Királyság néhány grófja s bárója összeesküdött ellene. Mindamellett, hogy nagyon bátor szívű volt, megfélelmedett némely emberének halálán s az általános halandóságon, úgy hogy nem tartotta időszerűnek gyanakvást mutatni s vizsgálatot indítani ama dolgokban, sőt bölcs mérséklettel teljes bizalmat mutatott a bárók irányában. Volt vele egy Currado Lupo nevű németországi báró.[11] A király sokféle szolgálatában hűnek s merésznek találta őt s a Királyságban lévő 1200 német lovasát bízta reá. Egyik testvérét, a kinek Guelforte volt a neve, a nápolyi új kastélyba küldte ahol a királyi lak van, jókora kísérettel s

jól felszerelve mindennemű élelmi cikkel, fegyverrel, ruhával s lábbelivel s rábízta e kastélyt, a Nápoly városa fölött lévő Santermot s a Castell' del Uovot. A német Guernieri herceget pedig, akit a Királyságba menetekor 1500 sisakosával együtt zsoldjába fogadott volt, eltávolította a Királyságból, mert nem bízott benne s az említett Currado Lupot hagyta helytartójaként a nevezett királyság oltalmára; Guernieri herceg pedig elégedetlenkedve a királlyal szemben, német csapataival Campaniába vonult vissza.

14. *Hogyan hagyta el a magyar király a Királyságot s tért vissza Magyarországba.* Miután a nevezett király a Királyság minden részében elrendezte a maga népét s városait s titokban éber vigyázatra intette helytartóit s várnagyait, anélkül, hogy a Királyságból távoznia kellene, rövid tartózkodás után elhagyta Nápolyt s Apuliába ment s az ottani városok s várkastélyok őrizetét a maga magyarjainak kezére bízva, Barletta kikötőjében egy gyönge gályát szereltetett fel, hirtelen anélkül, hogy a Királyságbeliek csak sejtették volna is, 1348 május végén[12] csekély kísérettel hajóra szállt, a vízbe vágatta az evezőket s megállapodás nélkül épen és sértetlenül Szlavóniába érkezett, onnan pedig csekély lovas kísérettel Magyarországba ment. Ezen ily nagy királynak ily hirtelen távozását sokan esztelennek, könnyelműnek s nem okos elhatározásnak tartották és sokan gáncsolták érte. Mások azt mondták, hogy előrelátással s nagy értelemmel tette; a járványtól való félelmében határozta el lelkében a távozást, mert nem látta időszerűnek, hogy nyíltan lépjen fel a bárók ellen, akikről hallotta, hogy hívség dolgában rossz szándékkal vannak iránta, amint mondottuk volt s ajánlották a titkos és előkészített távozást.

16. *Hogyan fájlalták a Királyság bárói s népei a magyar király távozását.* A királyságbeli emberek s bárók a magyar király hirtelen távozásának hallatára nagyon elcsodálkoztak, mert semminemű jel sem mutatott a távozásra. Számos község és báró, akik szerették a Királyság békéjét, fájlalták a dolgot, mert mindamellett, hogy Magyarországon született s nevelkedett és sokan voltak vele abból a barbár nemzetből, igen nagy igazságosságot tartott s nem tűrte, hogy népe gyalázatot okozzon vagy bántalmazza a lakosságot, sőt igen szigorúan büntette őket s nem is valami súlyos vétségekért kegyetlen s borzasztó büntetéseket mért magyarjaira. Az utakat s közlekedést biztossá tette az egész országban. Feloszlatta a parasztok gyülekezeteit, melyekből régi szokás szerint nagy rabló bandák alakultak, melyek kapitányaik alatt nyugtalanították a vidéket s utakat, minek következtében a lakosság nyugalmasnak és szilárdnak tartotta az állapotokat s békés időkre számított. Némely más engedetlen báró s nápolyi nemesember a Durazzói herceg halála, a nagyon népszerű királyi hercegek elfogatása miatt s még azért is, mert a király nem valami nagyon becsülte meg őket, rosszakarói voltak s örvendtek távozásán. A többiek azonban nagyon sajnálkoztak rajta s úgy tartották, hogy a Királyság rossz állapotban sorsára marad s féltek, nehogy az András király halálával elővetett bűn, a lakosság túlságos nyugalmában felhalmozó-

dott bűnök súlya, feles bősége, melyben elfordultak Istentől, büntetést és szigorúbb fegyelmet ne hozzon rájuk s meg ne fossza őket ama javaktól, melyek vétkes hálátlanságukat okozták, a mi meg is történt, amint tárgyalásunk folyamán el fogjuk mondani.

17. *Mint viselkedett népe a király távozása után.* A magyar királynak a Királyságból való távozása után a jó kapitányok alatt álló német s magyar lovasság a velük lévő toszkán gyalogcsapatokkal együtt csendesen viselkedtek, s nem háborgatták a lakosságot. Egyik nép egyetértett a másikkal s valamennyien Currado Lupo úrnak[13] engedelmeskedtek, akit a király helytartójául hagyott volt, s aki igazságot szolgáltatott, ahol szükség volt rá. A királyságbeliek, mindamellett, hogy úgy látták, hogy gyönge uralom alatt vannak, nem mertek az *idegenek* ellen mozgolódni, bár éppen nem tartották jónak az állapotokat. Azok a bárók pedig, akik nem szerették a magyar királyt, a királynőnek s Lajos úrnak a Királyságba való visszatérését óhajtották. Nápoly községe a Capova [Capua] és Nido nemeseivel együtt egyértelemmel ugyanígy határoztak; s a Provence-ba küldtek azon üzenettel, hogy rögtön térjenek vissza a Királyságba, jelenjenek meg Nápolyban, ahol tisztelettel fogják őket fogadni; utaltak a lakosságnak a németek s magyarok uralmával való elégületlenségére s hogy segítségükkel rövid idő alatt az ország uraivá lesznek. Hozzá tették, hogy a magyar s német zsoldosok nagyon elkeseredtek azon, hogy a magyar király nem küldött pénzt fizetésükre, a miért nagyon elégületlenek vele szemben s hogy Guernieri herceg Campaniában állomásozó csapataival kész lenne a magyar király népe ellen a királynőhöz s Lajos úrhoz állani, a menyiben zsoldjukba akarnák őt fogadni; a maga s csapatai részéről hű támogatást ígér a Királyság visszaszerzésében.

18. *Hogyan ismertette el magát Lajos úr a pápa által királynak s küldött a Királyságba.* Lajos úr, mint Johanna királynő férje s nem mint király tartózkodott a pápa udvarában s amint elhatározta, hogy visszatér a Királyságba, szükségét érezte a királyi címnek: azért, hogy az ország ügyeinek a királynővel együtt való idézésében, a maga s a királynő nevében folytatott levelezésében eltérő címet ne kelljen használni; mivelhogy a szentegyház még nem határozta el, hogy Szicília királyává teszi, egy más ország királyi címét vette fel, mely nem volt az övé s kilátása sem volt rá, hogy az övé legyen s attól fogva ilyen címzéssel kezdték írni a leveleket: LUDOVICUS ET JOHANNA DEI GRATIA REX ET REGINA HIERUSALEM ET CICILIAE.[14] S attól kezdve Lajos urat királynak nevezték. Amint a nevezett Lajos király s Johanna királynő bátorítást nyertek a Királyságba való visszatérésre, amint mondva volt, halogatás nélkül a kivitelhez láttak. Pénz szűkében lévén, segélyt kértek a pápától s a bíborosoktól, de nem nyerhették meg. Ekkor szükségből 30.000 aranyforinton eladták az egyháznak a királynőnek Avignon városa fölött való fennhatósági jogát. E mellett is felszólították a bárókat, községeket, főpapokat s a szorongó szükségben adományokat gyűjtöttek mindenfelől. S nagy kínnal felszereltek 10 genovai gályát s kifizették őket négy

hónapra. E közben Lajos király teljhatalommal maga előtt a Királyságba küldte nevelőjét, a firenzei Acciaiuoli Miklóst, aki ura terveire nézve kedvezőnek találta a helyeztet s rögtön fölbérelte Guernieri herceget a Campaniában állomásozó 1200 főnyi sisakos német csapatával együtt. Amint mindent elrendezett, sürgető felhívást intézett a királyhoz s királynőhöz, hogy haladék nélkül jöjjenek Nápolyba gályáikkal, mert ha személyesen az országban lesznek, Isten s a királyság báróinak segélyével, akik óhajtják visszatérésüket, a nápolyiak s a Guernieri herceg segélyével, akit jó csapataival együtt ő fogadott fel, meg gályáikkal békés úton a Királyság birtokába jutnak s nem hitte, hogy a magyar király népe valamit tehetne az ellen, úgy hogy rövidesen mindent uralmuk alá hajthatnak.

19. *Hogyan tértek vissza a király s királynő az országba.* Ez újságok hallatára a király s a királynő a Provence-ban összeszedhető bárókkal s a maguk cselédségével Marseille-ben hirtelen a fent említett 10 genovai gályára szedelőzködtek. Az idő kedvező volt az utazásra, pár nap alatt épen és sértetlenül a nevezett év augusztus végén Nápoly alá érkeztek.[15] De mivel a nápolyi erődök, az Uovo, a Sanerno kastélya, a kikötő s a Tenzana a magyar király népének hatalma s őrizete alatt voltak, nem köthettek ki sem a kikötőben, sem azon a tájon, hanem Nápolyon túl a Santa Maria del Carmino fölött a Guicciardini-híd felé szálltak partra;[16] a király s királynő a Mi Asszonyunk egyházába mentek, hogy ott várják be a bárókat s Nápoly községét, hogy azok bevezessék őket a városba.

20. *A király s királynő ünnepélyes bevonulása Nápolyba.* A király s királynő jövetelére várakozó s lovasságukkal Nápolyba gyűlt bárók fejei voltak: a San Severinoiak, a Balzo-házbeliek, a tengernagy, Montescheggioso grófja, a Stendardok, Santo Agnolo grófja, a Raonessa-házbeliek, a Catanzanaok s mások. Sok lóval, gazdag felszereléssel, előkelő öltözetben s fegyverzetben, egyenruhás csatlósaikkal, a nápolyi nemesek is a magukéival, pompás készletekkel lóháton s gyalog megindultak a Carmino felé, hogy a királyt s királynőt nagy vigasság között Nápolyba vezessék. Az akkortájt Nápolyban tartózkodott firenzei, sienai és luccai kereskedők egy része, a genovaiak s provence-iak meg más idegenek, nemzetek szerint csoportosulva gazdag bársony, selyem s gyapjúöltözetben, mindenféle hangszerekkel erőltetett és színlelt ünnepélyességgel a király s a királynő elébe mentek. Amint hozzájuk értek, minden egyes csoport tiszteletét tette előttük, előkészítették a nemes paripákat s lóra ültek a bárók kísérete mellett gazdag aranyos selyemmennyezet alatt, előttük számos fegyveres csapat, elől a király, ő előtte Guernieri herceg ment németjeivel, ki félreháritva a népet, mondá: kiáltsátok, hogy éljen az uralkodó! S azt is kiáltották, a mely elnevezés sokaknak fel is tűnt, mivel ez a cím új volt előttük s mert nem mondták, hogy éljen a király s jog szerint abban az időszakban nem is mondhatták. Ilyen ünnepélyességgel vitték be őket Nápolyba. S mivel valamennyi királyi lak az ellenség hatalmában volt, a Capova fölött az Arcoban, az Aiutorio úr házaiban

szállásolták el őket. Utána hasonló ünnepélyességgel hozták be a királynét. A nép, mely bár erőltetve, részt vett az ünnepélyen, mindazonáltal belátta, hogy miután a magyar királynak annyi városa s vára van a Királyságban s oly jó hadi népe alkotja az őrizetet, hogy Lajos királynak s Johanna királynőnek ez a visszatérése inkább a háborúra s nagy költségre való kilátást, az ország, a kereskedelem s az idegenek pusztulását, mint a béke kezdetét jelenti, amint később be is következett.

21. *Hogyan s ki által avattatta magát lovaggá Lajos király.* Lajos király felismerte, hogy segítségre szorul s belátta hogy lovassága erejének java része Guernieri herceg kezében van, azért megtisztelő jótéteménnyel akarta hűségét és szeretetét magának biztosítani. Miért is úgy intézkedett, hogy az ő kezeiből nyerje a lovaggá avattatást, a mivel lealázta önmagát, hogy mást megtiszteljen. S a nevezett év szeptemberében nagy lovagünnepélyt rendezett, s az említett Guernieri által lovaggá üttette magát, ő maga pedig ugyanakkor 80 más lovagot avatott fel Nápolyból s a Királyság más vidékeiről. A királynak a német Guernieri herceg irányában tanúsított szabadelvű viselkedése emennek romlott hitetlensége miatt csakhamar hatástalannak bizonyult, amint tárgyalásunk folyamán a maga idejében elbeszéljük.

35. *Hogyan foglalt el Lajos király több erődöt...* Lajos király lovaggá avattatása után némileg rendezte az engedelmessége alatt álló országrész ügyeit, tekintetbe vette a magyar királlyal tartó bárókat s mielőtt más vállalatokba bocsátkozott volna, vissza akarta szerezni a nápolyi erődöket. Először is az említett város fölött lévő Santermo[17] kastélyával kezdte, melynek őrsége gyávaságból, inkább a fenyegetésektől, mint az ostrom erejétől megrettenve, bár jól védekezhettek volna, megadták magukat a királynak. E kastély győzelmes megszerzése után a város bejáratánál lévő igen erős, rohammal be nem vehető Capovanához ment. A bent lévő védők az első rohammal szemben ellenállást tanúsítottak, de a Santermo elfoglalásán megrettenve s ég inkább, mert nem volt kilátásuk, hogy felmentsék őket, megmenekülésük érdekében tárgyalásba bocsátkoztak s feladták a kastélyt a királynak. Amint e két erős kastélyt kevés fáradsággal elfoglalta, a Nápolyon kívül a tenger fölött emelkedő Uovo kastélya ellen indult, melyet rohammal nem lehetett bevenni, de igen könnyű volt megszállani, mert egészen a tengerben volt, csak egyik oldalon érintkezett egy domb tarajával, melyre a király egy bástyát építettet volt. A kastélybeliek tudták, hogy csakis a tenger felől lehet őket felmenteni, azon a tengeren pedig a magyar királynak semmiféle hadereje sem volt; mielőtt a végsőre került volna a dolog, alkudozni kezdtek a királlyal s átadták neki a kastélyt. E három kastélynak oly rövid idő alatt történt elfoglalása nagyon felvidította a nápolyiak lelkét. Amint látták, hogy csak a város végén lévő Castello Nuovo van még hátra, ahol a királyi lak volt, mely mód felett erős s jól felszerelt volt, annyira ment merészségük, hogy lelkül hevében nagy készülettel minden oldalról heves és dühös ostrom alá fogták. De Guelforte Currado Luponak, a magyar király helytartójának test-

vére volt benne jó csapatok társaságában s jól fel volt szerelve védelemre, úgyhogy mintsem törődtek az ostrommal. Miután meggyőződtek, hogy erőszakkal nem vehetik be s Guelforte hű marad urához, tanácsosabbnak látták a kastélyt elzárni a várostól s úgy is tettek s jókora őrséget helyeztek oda, úgyhogy a tengerpartot kivéve, a kastély minden oldalról ostromzár alatt volt. S aztán ostrom s támadás nélkül a kétféle hadinép hosszú időn át farkasszemet nézett egymással.

36. *Hogyan fogta el Lajos király Apici grófját.* Miután Lajos király három ily erős kastélyt diadalmasan megszerzett volt, a negyediket szárazon s vízen ostromzár alá vetette, a saját lovasságával s a Guernieri herceg csapataival a magyar király pártján álló bárók s elsőbben is Apici grófja, Ariano gróf fia ellen indult. A gróf, a mikor látta, hogy a király nagy haderővel ellene jön, Apicibe zárkózott s amint tudta, védelemre készült. A király gyakori támadást intézett a város ellen. Amint a gróf látta, hogy nem számíthat felmentésre s hogy a vár nem elég erős a hosszas ellenállásra, kegyelemre megadta magát a királynak, aki 30.000 aranyforintot vett meg rajta s visszahelyezte őt előbbi állapotába, miután kegyelmével kiengesztelte őt.

37. *Hogyan szállta meg Lajos király Nocerát.* A könnyű dolgokban kedvezett a szerencse Lajos királynak s reménnyel kecsegtette a nagyobbakban is, miért is egész népével egyszerre a magyar király népének őrizete alatt álló, a szaracénok Nocerája[18] felé vette útját. De mivel a város nagyon elpusztult s a védelemre alkalmatlan volt, a benne lévő magyarok a király s népe jövetelének hírére elhagyták a várost s a felette lévő tágas és erősen védhető várba húzódtak s oda vitték minden vagyonukat. Amint Lajos király rájuk jött, minden ellenállásán nélkül népestől a városba nyomult s mivel úgy találták, hogy a város fölött emelkedő vár erős s jól fel van szerelve a védelemre, belátták, hogy erőszakos ostrommal nem vehetik be, miért is meg sem kísérelték a rohamot, hanem a hatalmukban lévő várost mindenfelől az erőd körül megerősítették s ostromzár alá fogták s remélték, hogy bevehetik, mivel a magyarok s németek a halandóság következtében betegek voltak s megfogytak, sokan a zsold hiánya miatt szertementek és semmi kilátásuk sem volt, hogy idejére felmentsék őket; a mellett, hogy Nocera várát megszállva tartották, egészen Barletta közeléig beszáguldozták az egész apuliai rónát s mind merészebbek kezdtek lenni, mert úgy találták, hogy Currado Lupo, a magyar király helytartója, nem elég erős arra, hogy Lajos király ellen síkra szálljon, sem hogy az ostromolt Nocerát felmentse. Nagyon is lehető volt a királyra nézve, hogy az ostrom fönntartása mellett Apulia egyéb városait is akarata alá hajtsa s haderejével beszáguldozza az országot. De az álnok Guernieri herceg, a kinek 1200 németből álló lovas csapatja volt, a mikor látta, hogy az idő alkalmas arra, hogy úr tegye s kimentse a háborúból, vitát indított s nem engedte, hogy az ostromot abba hagyja, sem hogy hosszú időn át más városok ellen menjen, miáltal alkalmat adott Currado Luponak, a király ellenségének, hogy a fölmentésre készüljön; a király ma-

gában sem lovasságban, sem pénzben nem volt elég erős arra, hogy a herceg nélkül szükségleteinek megfelelhessen, úgy hogy kénytelen volt inkább a Guernieri herceg romlott akaratát, mint a magáét követni. S nem mert gyanút mutatni vele szemben, mert félt, nehogy nagyobb bajt okozzon neki s nem távolíthatta el magától anélkül, hogy a maga helyzetét ne rontotta s az ellenség erejét s bátorságát ne növelte volna. Ilyen cselszövények közt s ily rossz vezetés mellett több mint öt hónapot vesztegelt a haszontalan ostromnál, csakhogy együtt tarthassa összes zsoldosait s időt engedett az ellenségnek segítség szerzésére s a felmentésére, a mi, amint alább elbeszéljük, meg is történt.

38. *Hogyan mentette fel Currado Lupo Nocerát.* Amíg Lajos király ostromzár alatt tartotta Nocerát, Currado Lupo, aki a magyar király nevében ott maradt az ország őrizetére, addig ösztönözte a királyt, a míg pénzt nem küldött neki a járvány következtében megfogyott sereg helyreállítására. Rögtönösen az Abruzzókba lovagolt s Toscanából s a Marcából annyi német lovast fogadott, hogy övéivel együtt 2000 sisakosa volt, kiknek egy részét a kezében levő várak őrizetére hagyta, maga pedig 1200 válogatott lovas élén elhatározta Nocera várának az ostromzár alól való felmentését. Lajos király, amint hírét vette, hogy Currado Lupo hadat gyűjtött, hogy ellene jöjjön, Minerbino grófot s a német Sprech grófot 800 lovassal rögtön a szorosok elállására küldte, hogy Currado Lupo s lovasai Apulia síkságára ne jöhessenek. A nevezett Currado, mint afféle bátor és szorgos kapitány, éjjel útnak indult s mielőtt a király népe megakadályozhatta volna, kiindult Guglionesebből, átment a szorosokon, lehatolt az apuliai síkságra s lovasaival még az nap 40 mérföldet lovagolva, este napnyugtára Noceràba ért; mivel azonban a hosszú meneteléstől nagyon elfáradtak, lovaik is kimerültek, s az idő is későre járt, anélkül, hogy rohamot intéztek volna, vagy a Lajos király népe részéről annak ki lettek volna téve, a várkastélyba húzódtak. S ez azért esett így, mert hirtelen megérkezésük nagyon megrémítette a király hadát, főkép, mert a sereg meggyöngült volt, s mert nem tudták, hogy mi történt a szorosokhoz ment csapattal. A király, népe rémületének láttára, fegyvert ragadott s lóra ült s bátran buzdította övéit s az éj leszálltával személyesen gondoskodott jó s éber őrségről s úgy várta be lovasai visszatérését. A fáradt ellenség evéshez látott, bátorította a maga népét s pihentette lovait, hogy reggel harcra kelhessen.

39. *Hogyan utasította vissza Lajos király a Currado Lupoval való ütközetet.* Másnap reggel Currado Lupo még a várból való leszállás előtt ütközetre szólította Lajos királyt s ennek jeléül kürtösével elküldte neki kesztyűjét;[19] a király elfogadta a kesztyűt s bátorszívűségének s merészségének tanúsítására, anélkül, hogy tanácsot tartott volna, megígérte az ütközetet, mivelhogy ugyanazon éjjel Minerbino gróf s Sprech gróf népükkel visszatértek a király támogatására. Currado a király válaszára, hogy elfogadja az ütközetre való kihívást, mind a mellett, hogy a királynak jóval több népe volt, mint ne-

ki, mivel bízott – mint hitte – népe derekasságában s Guernieri herceg állapotát is ismerte, talán egyet is értett vele, egész lovasságával s a várban levő magyar lovasokkal egy hatalmában levő városrészen át leszállt s nagy merészségének mutogatása közben a várossal szemben fekvő síkon csatasorban állt s várta, hogy a király népével jelenjék meg az ütközetre. A királynak nagy kedve volt az ütközetre s nagy sürgetéssel biztatta rá báróit s a többi lovagokat; de Guernieri herceg, bármily indokból is, mivel kétséges volt az ő hűsége, a mikor látta, hogy a király fel van tüzelve az ütközetre, hozzá ment s jó s bölcs tanács örve alatt szíves szavakkal visszatartotta tőle, bolondságnak minősítve az ütközetnek ily ponton való elfogadását; hozzá tette, hogy csakis két okból szokás megütközni, az egyik a szükség, a másik a túlnyomó előny; ott pedig nem volt sem az egyik, sem a másik. S lehet, hogy e pontban tanácsa üdvösebb volt, mint rosszakaró; a király a herceg tanácsának hallatára félt, nehogy a herceg s lovasai elmaradjanak mellőle az ütközetben, Nocerában maradt, gyalázatos gúnyjára ellenségeinek, akik a mezőn sorakozva csúfot űztek a királyból, hogy nem szállt ki a síkra, amint megígérte volt. Egészen délig várakozott s ismételt kürtszóval akarta a király népét ütközetre bírni, s midőn látta, hogy nem hajlandók a várost elhagyni, rendes csatasorban eltávozott onnan Foggia városa[20] felé vette útját, mely oda nem messze Apulia síkján feküdt, s mivel őrizetlen volt s nem tartottak semmitől, csendesen bevonult, anélkül, hogy bármilyen ellenállásra talált volna. Oda szállásolták be magukat, mert minden jóval telve találták s kényük-kedvük szerint bántak a házakkal, gazdasággal, élelemmel, férjes nőkkel s hajadonokkal s ama város minden vagyonát először használatukba vették, azután felzsákmányolták. Akkor kóstoltak először a németek s magyarok a Királyság zsákmányába, s ez a próbálkozás úgy köréjük vonta mindenfelől a zsoldosokat, mint a dög a madarakat, végtelen kárára az országnak, amint anyagunk tárgyalása közben a maga idején el fogjuk mondani.

40. *Ugyanazon tárgyról.* Currado Lupo s népe Foggia városában Guernieri herceggel egyetértésben oly merész lett Lajos királlyal szemben, hogy megerősítette Foggia városát, hogy ezzel megakadályozza a királynak a síkságon keresztül a Terra di Lavorora[21] való visszatérését. Hosszú ideig tett így, egyre növelte lovas népét s csapatait, mivel zsákmányból éltek s harchoz nem szokott s védelemre fel nem készült lakosságon tartották fenn magukat. Amint a király felismerte, hogy Guernieri hercegtől semmiféle hasznos szolgálatot sem várhat s nem is bízhat benne, Noceránál való hét havi hiábavaló veszteglés után állásának s becsületének nagy lealázásával Currado Luponak Apuliába való benyomulása után alkalmas időben bekóborolta Apuliát, eltávolodott a Foggiában lévő ellenségtől, Ascoliba ment s onnan a beneventói vidéken át ellenállás nélkül Nápolyba tért.

42. *Hogyan fogta el a magyar király népe Carnetoban[22] Guernieri herceget.* Lajos király visszatért Nápolyba, anélkül, hogy Apuliában bármit is hódított volna, sőt még rosszabbá tette a maga helyzetét, miért is, hogy a pártján ál-

ló városok s bárók visszavonulásán nagyon ne csüggedjenek, Guernieri herceget 800 lovassal Apuliába küldte s megbízta a pártján lévők védelmével s ellenségei merészségének megfékezésével. A herceg meg is indult csapatával, s a király néhány megbízható toszkánt küldött el vele, köztük volt Jacopo de'Cavalcanti úr Firenzéből, egy derekas és jóravaló lovag. Apuliába nyomulva Cornetoba vonultak. Az álnok herceg meggondolta, hogy a király pártján nem zsákmányolhat s nem haladhat lelke vágyai szerint s látta, hogy a dolog kellőleg megérett s Currado Lupo s a magyarok már meg is kezdték, módot talált árulásnak a nyílt becstelenség elkerülésével való leplezésére. S ezt úgy érte el, hogy mindennemű rend s éjjel-nappal előőrsök nélkül táborozott egy nálánál sokkal hatalmasabb ellenség közelében, sőt még azt sem engedte, hogy a város kapuit bezárják, úgy ment aludni egész népével együtt. Így történt, - s hihetőleg maga rendezte így – hogy Currado Lupo népe egy részével egy éjjel[23] odalovagolt, a kapukat nyitva, védelem s őrség nélkül találta s a városba nyomult, szálásaikon álmukban meglepte a herceget s lovasait, egyetlen lándzsa- vagy kardcsapás nélkül elfogta valamennyit, őket magukat, lovaikat s hadiszereiket, anélkül, hogy bárki is elmenekülhetett volna; az idegenek elfogása által a város uraivá lettek s kényükre bántak vele, miként Foggiával tették volt; másnap nagy dáridóval a foglyokat s a zsákmányt Foggiába, hadiszálásukra hajtották. Guernieri herceg foggiai fogságában 30.000 aranyforintnyi váltságdíjat vettetett ki magára s megüzente a királynak, hogy bizonyos idő alatt váltsa ki, mert ha nem teszi, kénytelen lesz ellenében a magyar királyt segíteni, s még tiltakozott ellene, hogy árulónak tartsák, ha ki nem váltják s a határidőn túl ellene jő. Lajos király tetteiből megismerte az ő csalárdságát s mindamellett, hogy tudta, hogy zsákmányszomjában övéinek heves ellensége lesz, inkább ellenségének akarta, aki ellen nyíltan védekezhetik, mint hogy mint árulót tartsa a maga pártján, s ezért nem is akarta kiváltani. Mire ő magához vonta a vezetése alatt állott összes németeket s Currado Lupo serege harmadik vezérévé tette, visszaadta neki s övéinek fegyvereit, lovait s felszerelését. Jacopo de'Cavalcanti urat, mivel már egyszer elfogták s hitre elbocsátották volt, letartóztatták s végül a magyar király parancsára mint esküszegőt gyalázatosan felakasztották.

45. *Földrengések Itáliában.* Ez év szeptember 10-én Itáliában szokatlan s csodás földrengések kezdődtek s tartottak több napon át... Aversa városában a németek s magyarok főnökei számos csapatvezérrel s lovaggal tanácsot tartottak a nagyobbik egyházban s még tanácskozásuk befejezése előtt kijöttek a templomból, s alig értek ki, a templom beomlott, de Isten akaratából senkinek sem történt baja...

47. *A Királyság ügyeiről.* Amint a nevezett év májusában Lajos király a magyar király erejének a Királyságban való hatalmas növekedéséről értesült, elrendelte, hogy az összes pártján lévő bárók fegyverekkel s lovakkal felszerelten gyülekezzenek Nápolyba, hogy ellenállhassanak ellenségeiknek, akik Foggia s Corneto elfoglalása által túlságos merészekké lettek Apuliá-

ban s inkább a Királyság kizsákmányolásának vágya, mint a zsold reménye számos németet gyűjtött köréjük Itáliából. A bárók a maguk s az egész Királyság veszedelmének láttára fölfegyverezték népüket s 30.000-nél több jól fölszerelt s felfegyverzett lovag gyűlt Nápolyba; megjött Minerbino grófja is 300 sisakosával. Currado Lupo mellett voltak: Guernieri herceg, Lando gróf[24] s Giovanni d'Anicchi úr, a had művészetében nagyon járatos németek nagy német zsoldos kísérettel, összegyűjtötték a Királyságán lévő összes magyarokat, akik 700-nál többen voltak s uraikhoz nagyon hívek voltak; a haszonlesés számos olasz csapatot vonzott köréjük; s annak hallatára, hogy a király Nápolyban összpontosította erejét, rögtön őrséggel látta el összes városait, s a fent nevezett főnökökkel s 1600 vagy még több német s magyar lovassal s gyalogmartalócokkal nyereségre készülve, mert remélték, hogy összeakadnak a Királyság gazdag báróival, odahagyták Foggiát s megállapodás és ellenállás nélkül Aversába, a Terra di Lavoro egyik, Nápolytól 8 mérföldnyire fekvő városába mentek, mely akkoriban még nem volt körülfalazva s előrelátás hiányából nem is őrizték, mert nehéz is lett volna védeni, mivel nagyon szét volt szórva, erődje azonban nagy és erős volt. Currado Lupo s lovassága ellenállás nélkül a vagyonos s minden jóval telt városba nyomult.[25] S mivel az előbbi alkalommal a magyar királynak engedelmeskedtek volt, azt remélték, hogy a király helytartója nem fogja kifosztani s prédára bocsátani őket, de nagyon csalódtak. A németek s magyarok, amint bent voltak, az ott talált élelmiszereket a lakossággal közösben kezdték használni, de több mérséklettel s renddel, mint ahogy Foggiában tették volt, mivel itt hosszabb ideig kellett tartózkodniuk. Rögtön rá beszáguldoztak s engedelmességük alá hajtották a környéket s a vidék tanyáit, hogy pénzért árucikkeket hozzanak a piacra s aki nem engedelmeskedett s nem hozta holmiját Aversába, azt kirabolták s felgyújtották. S végül egy okból, vagy más okból mindenkit kiraboltak s egészen Nápolyig kezdtek nyargalni, s nem engedték, hogy a föld népe bármi árút is vigyen abba a városba, mely máskor bővelkedni szokott volt a külső városok s falvak árúiban, most pedig senki sem ment oda, mert az utak s ösvények mindenfelől el voltak rontva, a mi a városban ínséget kezdett előidézni, úgy hogy a tenger felől kellett ellátni. Lajos királynak számos bárója s lovagja volt Nápolyban, okos tanácsból azonban visszatartotta báróit s harcsóvár népét az ellenségnek a maga állásában való megtámadásától; a maga haderejének naponként való erősbödését várta, s azt hitte, hogy az ellenség a föld népének kifosztása által szükségbe jut s maga akarta saját előnyére s nem azoknak kívánsága szerint a támadás helyét és idejét megválasztani, a mi jó s üdvös tanács volt. De szalad ott a nép, ahol inkább a véletlen, mint a megfontolás játszik szerepet.

48. *Hogyan győzte le a magyar király népe a Királyság báróit.* A magyar király népének kapitányai annak láttára, hogy az ellenük Nápolyba gyűlt bárók nem mozdulnak s ég portyázásaikra sem mutatkoznak a harctéren, még közelebb, a Nápolytól 4 mérföldnyire fekvő Meletóhoz szállak; ott állomásoz-

va hírét kezdték költeni, hogy egyenetlenség tört ki a németek s magyarok közt s gonoszságuk következtében felfegyverkeztek s úgy rendezték el táborukat, mintha össze akarnának verekedni; a közbenjárók köztük a magyarok voltak, akik hírét költötték, hogy elégedetlenek Currado Lupoval s vissza akarnak térni Apuliába. Az ifjú bárók, akik közelről hallották az ellenségeikről szállongó híreket s a merész nápolyi lovagok, akik azt hitték, hogy – amint híre járta – egyenetlenség van a magyarok s németek közt, mert nem vették észre a cselvetést s úgy gondolták, hogy élelemhiányból nem maradhatnak többé a vidéken, éppen mintha a várakozással a zsákmány siklott volna ki kezeik közül, égtek a vágytól, hogy kimehessenek s az ellenségre törhessenek. A király s tanácsa ellenmondott az ifjú bárók s pompázó nápolyiak őrjöngő fennhéjazásának; mind a mellett nagy tűzzel fegyverkezni kezdtek. Paripáikra s jó lovaikra szálltak, mert jól el voltak velük látva, gazdag felszereléssel s nemesi jelvényekkel, arany- s ezüst-övekben, nagy pompa közepette Ruberto di Sanseverino úr s Ramondo di Balzo úr,[26] derekas bárók, a német Sprech gróf s Guiglielmo da Fogliano úr vezérlete alatt csatasorban a király személyes ellenmondása daczára kivonultak Nápolyból s az ellenség felé vették útjukat. Az út síkon vezetett s rövid volt, úgy hogy kis idő múlva kiértek a harctérre, melyen Meletótól oldalvást csatarendben találták az ellenséget, mely a királyságbeli gazdag bárók s lovagok őrületes mozdulatának hallatára bölcs előrelátással három csatasorban állt fel. Elleneik bolond fellépésének láttára nagyon felvidultak. A merész belföldiek bátran az első hadrendre vetették magukat, mely előre megállapított hadi fortély szerint megnyílt s nem tekintve az övéknél sokkal nagyobb számra, engedte, hogy a Királyság lovassága behatoljon s közéjük keveredjék; a második hadrend támadásba ment át, a csatarend összekeveredett, Lando gróf oldalba fogta s elölről s hátulról támadni kezdte őket; s ámbár derekas lovagok voltak köztük, az előrelátás hiánya miatt rövid idő alatt, nem is valami heves küzdelem után legyőzték, szétszórták őket s többeket annyira körülfogtak, hogy nagyobb részük kapitányaikkal együtt fogságba esett s csak kevesen estek el. Aki tehette, megfutott s nem is üldözték őket, mivel úgyis közel voltak a városhoz s az ellenségnek volt mit őriznie, úgy hogy nem törődött a többiek üldözésével. Ezt az egészet tulajdonképp nem is lehet ütközetnek nevezni, hanem nagy vagyonú bárók s lovagok elfogására felállított csapdának. Elfogtak huszonöt grófot és bárót[27] a Királyság legnagyobbjai közül, számos gazdag nápolyi lovagot a Capovanából s a Nidóból, nemes csatlósokat s nagy polgárokat s a Királyság kisebb bárói közül, akik valamennyien jól fel voltak szerelve. Amint a németek s magyarok kapitányai összeszedték a rabokat s a zsákmányt, nagy ünnepélyességgel s vígsággal Aversába vitték a fáradság nélkül szerzett nagy kincset. A bárókat s lovagokat biztos fogságba küldték, a többi zsákmányt pedig felosztották maguk között. Ez pedig 1349 június 6-án történt.[28]

49. *Hogyan váltották meg a nápolyiak az ellenségtől a szüretet.* Az elbeszélt ütközet után a magyar király népe oly merészségre kapott, hogy a várost környező vidéket napról napra egészen Nápolyig bekóborolták és semmiféle ellenállásra nem találtak. Mert a Nápolyban volt s az ütközetből elmenekült lovagok mind haza mentek, a nápolyiak pedig nem mertek többé lóra ülni az ellenség ellenében. Ennek következtében gyakran igen kicsiny csapatok nagy merészséggel behatoltak a Santa Maria del Carmino s a Santolo közt s a piacon raboltak és zsákmányoltak; ennek következtében a szárazföld felől semmiféle élelmiszer sem jött be, úgy hogy más oldalról, a tenger felől kellett behozni s a boron kívül mindennek felment az ára. A nápolyiak az egész környéket ellenségeik hatalmában látva, féltették a szüretet s 20.000 aranyforintot adtak Currado Luponak s társainak, hogy egy kis nyugalmat szerezzenek maguknak. Ramondo del Balzo úr, Roberto da Sanseverino és szintén a Sanseverino házból való Tricario gróf, Santo Angiolo grófja s egy másik báró 100.000 aranyforinton váltották ki magukat a fogságból, a Királyság többi bárói s lovagjai 50.000 forintot, a nápolyi lovagok s csatlósok másik 50.000 forintot fizettek; a német Sprech grófot s Guiglielmo da Fogliano urat idegen zsoldosaikkal együtt megfosztották fegyvereiktől s lovaiktól s hitükre elbocsátották őket. A magyar király népe fel volt szerelve fegyverekkel s lovakkal, hadi készlettel, bővelkedett minden jóban, ezt a pénzt sok arany- és ezüst-ékszerekkel együtt osztatlanul Aversa várába helyezték el, hogy senkinek se legyen oka az országból való távozásra. A váltságdíj s a szüret váltságának lefizetése után még több kincset akartak gyűjteni. A szüret tartalma alatt ígéretükhöz híven békén hagyták a vidéket, azután az előbbi módra ismét megkezdték a háborút, friss pénzt várva a királytól s a nápolyiaktól, amint alább látni fogjuk.

50. *Hogyan kötöttek fegyverszünetet a Királyságban.* A pápa s a bíborosok a királyságbeli bárók vereségének s az ország pusztulásának hallatára a Szentegyház követeként Annibaldo da Ceccano bíboros urat küldték a Királyságba, hogy gondoskodjék az ország fenntartásáról, nehogy a két király versengése elpusztítsa a Szentegyház tulajdonát. A bíboros Nápolyba érve, a nápolyi királyt rossz helyzetben, a Terra di Lavoro vidékét elpusztulva, a kastélyokat, falvakat, tanyákat kifosztva találta s látta, hogy a németek s magyarok ereje tönkre tesz mindent, miért is egyetértést igyekezett létrehozni; jött, ment, egyik részről a másikra, de kevés siker kísérte fáradozásait. A király s a nápolyiak be is látták, hogy a bíboros nincs hasznukra, mire bizalmasaik útján ők maguk kezdték a békét keresni. Currado Lupohoz s a többi kapitányokhoz küldtek Aversába s végre megegyezésre jutottak velük, mely szerint 120.000 aranyforintnyi készpénz kifizetése ellenében bocsássák a bíboros kezére Aversát s Capovát s a Tuliverustól s a Volturnótól Nápoly felé az egész Terra di Lavoron s a Fejedelemségben birtokukban lévő városokat s várakat. A városokat a bíboros őrizetére bízták, a pénzt 1349 januárjától fizetni kezdték. Ekkor az összegyűjtött pénz elszámolásához láttak, több mint

500.000 aranyforintnyi készpénzt találtak, mely, zsákmányt nagy egyetértéssel osztottak fel maguk között. A felosztást Currado Lupo, Guernieri herceg, Lando gróf s Giovanni d'Anicchi úr s még néhány más főnök végezte. E kincsen s a sok paripán kívül valamennyien el voltak látva gazdag felszereléssel s fegyverzettel, részük volt sok ezüstedényben, keresztekben s kelyhekben s másféle eltulajdonított egyházi szerekben, egészen teli voltak női ékszerekkel, selyemmel s nagyértékű ruhákkal, mert amint fentebb elmondottuk, kifosztottak volt néhány várost. Így dúsgazdagon átkeltek a Volturnón; s Currado Lupon, fra Morialén[29] s a magyarokon kívül, kik a magyar király nevében a Királyságban maradtak, a többi valamennyi elhatározta, hogy eltávozik a Királyságból és számos elrabolt férjes és hajadon nővel – szokatlan s idegenszerű dolog hívő keresztények közt – kivonultak a Királyságból; némelyek a gazdag zsákmánnyal visszatértek Németországba, mások szerteoszlottak az olasz háborúságokban s ily módon a Királyság némi könnyebbülést nyert a rablástól s háborútól, mert mindkét fél szívesen fogadta a nyugalmat.

56. *Hogyan kezdtek Európa keresztényei búcsúra jönni.* Krisztus születésének 1350. évében karácsony napján kezdődött a szent bűnbocsánat ideje mindazokra nézve, akik búcsúra mennek Rómába s felkeresik a szentegyháztól kijelölt Szent Péter bazilikáját, a lateráni Szent Jánosét és Szent Pálnak Rómán kívül fekvő templomát. S bár csak kis ideje volt általános halálozás és még egyre tartott Európa különböző részeiben a hívő keresztények között, mindamellett minden rendű s rangú férfiak s nők csodálatos és hihetetlen számban sereglettek össze a keresztény világból. Oly odaadással s alázattal teljesítették a zarándoklást, hogy teljes türelemmel viselték el az időjárás viszontagságait; mert a hideg rendkívüli volt, jég, hó, árvizek rontották meg az utakat. Az utak éjjel-nappal szállókkal voltak tele s az útmenti házak nem voltak elegendők, hogy fedett helyet nyújtsanak lovaknak s embereknek. Az óriási tömegekben s csapatokban érkező németek s magyarok a hideg miatt sűrűen összetolongva s nagy tüzekkel segítve magukon, a mezőkön töltötték az éjt. A vendéglősök képtelen voltak nemcsak a kellő kenyeret, bort s takarmányt kiszolgáltatni, de még a pénzt elfogadni is. Sokszor megesett, hogy az útra kelő zarándokok az asztalon hagyták az ellátás díját s útnak indultak s nem akadt utazó, aki elvette volna, mígnem a vendéglős eljött s elvitte. Az úton nem volt veszekedés, sem zajongás, hanem mindenki türelemmel s buzdítással tűrt és segített a másikon. A római határban valami latrok kezdtek rabolni s gyilkolni, de maguk a zarándokok ölték s fogdosták őket s egyik segítette a másikat. A föld népe őrizte az utakat s rettegtette a rablókat, úgy hogy az egész éven át tényleg nagyon biztosak voltak az utak. A Rómába menő keresztények számát lehetetlen volt meghatározni; a városban lakók becslése szerint karácsonykor s a rákövetkező ünnepnapokon s nagy böjtben a feltámadás szent húsvét-ünnepéig állandóan egy millió, egymillió-kétszázezer zarándok tartózkodott Rómában. Ké-

sőbb, áldozócsütörtök s pünkösd tájt, több mint 800.000; az utak – amint mondottuk volt – éjjel-nappal tömve voltak. Nyárára a mezei munka s a nagy hőség miatt kevesbedni kezdett a nép, de nem annyira, hogy a mikor legkevesebben voltak, naponként állandóan 200.000-nél több idegen ne lett volna ott. A három egyház meglátogatása a szállótól s az oda-vissza való úttal együtt 11 mfd-et tett ki. Az utak állandóan annyira tömve voltak, hogy mindenkinek gyalog vagy lóháton a tömeggel kellett haladnia, úgy, hogy alig lehetett előre menni. Minden zarándok a látogatás mindenik napján tetszése szerint, ki keveset, ki sokat ajánlott föl mindenik egyháznak. Krisztus izzadságos kendőjét a zarándokok vigasztalása minden vasárnap s nagyobb ünnepen felmutatták Szent Péter bazilikájában, úgy, hogy a zarándokok nagyobb része megláthatta. A tolongás állandóan nagy és gondatlan volt. Mivelhogy megtörtént, hogy két, négy, néha hat, olykor tizenkét embert nyomtak agyon. Minden római vendéglőssé lett s a lovas zarándokoknak engedte át lakását; egy lóért napjára egy vastag tours-i tallért,[30] néha másfelet, olykor kettőt vettek a körülmények szerint. A rossz ágyon kívül maga s lova számára mindent a házon kívül kellett vásárolnia a zarándoknak. A rómaiak – bár az élethez szükséges minden dolgot bőségben s olcsón bocsáthattak volna a zarándokok rendelkezésére – mértéktelen haszonlesésből egész éven át kenyér-, hús- s bordrágaságot tartottak fenn, eltiltották a kereskedőket a külföldi bor, gabona s takarmány behozatalától, csak hogy drágábban adhassák el a magukét. Egy 12 vagy 18 uncia súlyú kenyér állandóan 12 dénáron kelt. A bor fazékja 3, 4, 5 soldo volt a minőség szerint. A takarmány vékája, mely 12 községi adagot tett ki, nagyban vásárolva szinte egész éven át 4 lira 10 soldotól 5 líráig kelt, a széna, szalma, fa, hal s fűnemű dolgában nagy volt a szükség. A húsnak illendő ára volt, csakhogy hamisították a mészárszéken, mert éles csalárdsággal a rossz húst összekeverték a jóval. Az aranyforint 40 soldót ért ugyanazon pénzből. Az év végén, éppen mint az elején, ismét nagyon sok, csak kissé kevesebb volt a nép. Ekkor azonban több uraság, nagy úrinő, tisztes férfiú s nő jött a hegyeken túlról s távoli országokból,[31] sőt Itáliából is, mint kezdetben s időközben s végig minden nap folytak a bűnbocsánat, az egyházak látogatása s a kegyszerek kiosztása. A végén, hogy senki se legyen Rómában, aki időhiányból nem teljesíthette a látogatásokat, nehogy kegyelem s Krisztus kínszenvedéseinek érdeméből folyó bűnbocsánat nélkül maradjon, fölmentést adtak az utolsó napig, hogy mindenki részesülhessen az említett teljes búcsúban.

88. *Hogyan távozott el a pápai követ a Királyságból s hogyan foglalta el a király Aversát.* Amint elbeszéltük, a Lajos király s Currado Lupo s a magyar király nevében a Terra di Lavoron lévő többi kapitány közt kötött egyezmény szerint a birtokukban volt városokat s várakat a capovai tornyok kivételével Annibaldo da Cecano bíboros úr őrizetére bízták. A bíboros nem találta fel a pártok között a kellő egyetértést s alkalmat akart adni Lajos királynak a rábízott városok s várak visszavételére: elhagyta a Királyságot,

Rómába ment, ahol a rómaiak részéről rossz fogadtatásra talált... Aversa városának s erődjének őrizetre a Szentegyház nevében a bíboros néhány emberének kezében maradt; Lajos király kevés néppel oda lovagolt, ellenállás nélkül felnyittatta a kastély kapuit s hadiszereket s fegyveres őrséget helyezett belé. S mivel a város nagyon tág s szerteszórt volt, úgy hogy nem igen lehetett védeni, hamarjában összeszorította s a kijelölt területen túl lehordatta az összes házakat s palotákat; a kövekből jó s vastag körfal építéséhez látott s ebben oly buzgalmat fejtett ki, hogy a magyar királynak a Királyságba való érkezte előtt az egész várost 6 rőfös körfal vette körül. Kapitányává tette Jacopo Pignattarot Gaetából, egy derekas bárót, kit 300 lovassal s 600 gyalogos harcossal Aversa városa s vára őrzésével bízott meg; a várost bőven ellátta, mert ezt a várost féltette a legjobban valamennyi között. Ez idő alatt Currado Lupo nem érezvén magát erősnek lovasság dolgában, mivel sokan kimentek volt a Királyságból, Viglionesebe húzódott az Abruzzók közé, a magyarok pedig Apuliában a capovai tornyok átjárójának őrzése közben várták urukat.

89. *Hogyan tért vissza a magyar király Apuliába s hódított meg sok várost.* Ez évben Lajos, Magyarország királya, azon hírre, hogy népe Meletónál szétverte a Lajos király báróit s a nápolyiakat és sokat foglyul ejtett közülük s a pártján lévő királyságbeliek, bárók s községek levelek s követek útján sürgették, elhatározta, hogy visszatér. S rögtön bizonyos kapitányok vezérlete alatt magyar lovasokat küldött maga előtt Szlavóniába, hogy keljenek át Apuliába. S amint átkelésükről értesült, kiválasztott báróinak kicsiny társaságában rögtön útra kelt[32] s mielőtt elindulásának híre ment volna, Szlavóniában a tengerpartra ért. A kikötőben talált felszerelt gályákra s hajókra szállt s kedvező időjárás mellett szerencsésen átkelt Apuliába, sokkal hamarább, mintsem a lakosság várta volna. Amint távozásának híre ment Magyarországon, a magyarok nagy számban utána indultak, bárkákon s felfegyverzett apró hajókon oly rendetlenségben keltek át Szlavóniából Apuliába, hogy ha Lajos királynak csak két fegyveres gályája lett volna, kétségtelenül szétverte s annyira akadályozta volna őket, hogy nem kelhettek volna át. Lajos király azonban csak az átkelés megtörténte után küldött három fegyveres gályát, úgy hogy hiába értek oda. A magyar király Apuliában összegyűjtötte fegyveres népét s 10.000 lovast talált ott.[33] Ugyane napokban Minerbino grófja, aki fellázadt volt az említett király ellen, Trani városába zárkózott, melyet a király megszállott volt. Midőn a gróf látta, hogy nem remélhet felmentést, menekülése felől kétségbeesetten, kötőfékkel a nyakában, egy ingben kijött a városból, térdre esett a király lábainál s kegyelemért esedezett. Magyarország királya elfeledte a gróf hűtlenségét s árulását, kegyelmesen megbocsátott neki s visszahelyezte állásába; s tetszése szerint való népet hagyva Apulia városaiban s váraiban, a Fejedelemségbe ment. Salerno városa, ahol belső egyenetlenség dúlt, kaput nyitott előtte s tisztelettel fogadta. Ott pihent pár napig, helytartót rendelt a városba, várnagyot a várba s azután a ke-

resztények Nocerájához jött és ellenállás nélkül birtokába vette. A vár erős volt s a védelemre jól felszerelve, de a megfélemlett várnagy gyávaságból odahagyta. A király elfoglalta és saját népe őrizetére bízta. Onnan Matalonához jött s ellenállás nélkül behatolt oda. S a Terra di Lavoro összes városai s várai, Nápoly városa s Aversa kivételével uralma alá vetették magukat. A nevezett király az említett év májusában minden erejével Aversa alá szállt[34] azon hiszemben, hogy első rohamra beveheti; de nagyon csalódott, mert a város körül volt falazva s ámbár a falak alacsonyak voltak, de el voltak látva mellvédekkel s a védelemhez szükséges faneműekkel s olyan lovas- és gyalogcsapatok voltak benne, a melyek vitézül védték. A magyarok többszörös rohamkísérlete után a király népe kárán belátta, hogy erőszakkal nem veheti be, miért is megszállotta s táborával több oldalról szorongatta, úgy hogy egy oldalról sem lehetett behatolni.

90. *Hogyan szerezték meg a genovaiak Ventimigliát.* Aversa ostroma idejében[35] a genovai doge s tanácsa elérkezettnek látta a maga idejét, 12 fegyveres gályát rendelt Nápoly kikötőjébe s a királynak s királynőnek a következők között engedtek választást, mondván: a genovai doge s tanácsa küldtek, hogy segélyetekre legyünk, amennyiben községünk szabad rendelkezésére bocsátjátok Ventimiglia[36] városát, mely a mi partvidékünkön van, bár jog szerint Provence grófságához tartozik. S ha ezt nem tennétek, parancsunk van rögtön ellenetek a magyar király szolgálatába állani. A király s királynő látták, hogy a szárazföld felől a magyar király nagy lovashada ostromolja őket s az egész Terra di Lavoro nekik engedelmeskedik, úgy hogy az élelmet a tenger felől kellett beszerezniük, nekik maguknak pedig csak egyetlen egy gályájuk volt, azt hitték, hogy el kell veszniük, ha a genovaiak a tenger felől szorítják őket, miért is a szükség kényszere alatt elhatározták, hogy teljesítik a genovai doge s község kívánságát, mert azt is remélték, hogy e gályák segítsége nagyot lendít helyzetükön. S rögtön elrendelték Ventimiglia városának Genova község birtokába való bocsátását. A 12 gálya mozdulni sem akart Nápoly kikötőjéből és mihez sem akart fogni, míg doge-jüktől értesítés hírét vették, nem tartották meg Lajos királynak s a királynénak a magyar király engedelmessége alatt lévő városok megtámadására tett ígéretüket, nem akartak ellene lenni, hanem Nápolyt otthagyva, útjukra mentek.

91. *Miként intézte a magyar király az utolsó rohamot Aversa ellen.* Aversa ostroma alatt a magyar király az egész vidéket minden irányban egészen Nápolyig beportyáztatta népével, az összes községek s az egész szomszédság neki engedelmeskedett s piacot nyitottak seregének. A szárazföld felől semmiféle élelmiszer sem ment be Nápolyba, szükséget is szenvedett minden jóban, a görög s latin borokat kivéve. S ha a magyar királynak gályái lettek volna a tengeren, Nápoly városát hamarább bevehette volna megszállással, mint Aversát, mivelhogy nem volt miből élniük, ha Gaetából s Rómából a tengeren nem jött volna nagy költségen. Kezdetben a lakosság engedelmessége folytán a magyar király bővelkedett, minden jóban, de a amint az ost-

rom elhúzódott, a szolgálat kezdett alábbhagyni s a sereg szükséget látott sokféle dologban, főként patkókban s szögekben. Az országbeli nemesek annak láttára, hogy a király személyesen 10.000 lovasával sem képes bevenni a gyönge falaktól, erősségtől s kevés néptől védett Aversát, kezdték semmibe venni a magyarokat, dolgaikat a tanyákról elszállítani s az élelmet nem vitték többé a táborba, amint előbb szokták volt. Ennélfogva a magyarok csapatostól mentek ma egyik, holnap másik tanya kifosztására, megfélemlítették a lakosságot s a szükség s kényelmetlenség csak nőtt a seregben. A király félt, nehogy a hosszas megszállás alatt kifogyjon az élelem, miért is elhatározta, hogy a várost az eddiginél nagyobb renddel s erővel fogja töretni, amint azt az alábbiakban előadjuk.

92. *Ugyanazon tárgyról.* A magyar király a seregben beálló élelemhiány láttára tanácskozásra hívta az ott lévő magyar s német kapitányokat s parancsnokokat s kifejtette előttük, hogy mily nagy szégyen rája s rájuk nézve, hogy annyi ideig hiába időznek az alatt a magára hagyott s gyöngén körülfalazott város alatt s nem bírják bevenni; most pedig tartani kell tőle, hogy a további megszállás az élelem fogyta miatt gyalázatukra ne váljék, minélfogva felszólította s kérte őket, hogy bátorítsák magukat s lovagjaikat, hogy minden erejükből hassanak oda, hogy a várost rohammal bevegyék s hogy ő maga azt akarja, hogy minden oldalról heves és erős rohamot intézzenek a város ellen, úgyhogy bevehessék. A kapitányok s parancsnokok nagylelkűleg jóakarattal ajánlották magukat a királynak, aki megígérte, hogy személyesen részt vesz a tervezett rohamban. A bentlévők nem ijedtek meg annak hallatára, hogy ama barbár nép egész erejének rohamát kell kiállaniuk, sőt merészséget s bátorságot merítettek belőle a védelemre. A magyarok s németek védő s a falak ostrománál segélyt nyújtó készletek nélkül íveikben s nyilaikban bízva adott jelre mindenfelől megrohanták a falakat. A király személyesen vett részt a rohamban, hogy kivegye belőle a maga részét s erélyt öntsön a többiekbe. Rohamot intéztek s a védők kifárasztása végett sűrűn megújították, a nyilazással is megtették a magukét, de a bentlévők számszeríjaik segélyével követeket s meszet dobtak rájuk, lándzsákkal, karókkal s más eszközökkel mindenfelől visszaverték őket, úgy hogy a fal egyetlen részét sem bírták elfoglalni, hanem sokan elestek, még többen megsebesültek közülük, sőt maga a király is sebet kapott[37] és szégyennel s gyalázattal visszavonultak az ostromtól. A védők a bátor küzdelem után bizalommal látták sebeik gyógyításához s fáradalmaik kipihenéséhez.

93. *Miként foglalt állást Avellino grófja Nápoly előtt 10 gályával s miként hódolt meg Aversa a királynak.* Aversa ostroma alatt Johanna királynő, aki nem jól volt Lajos királlyal, mivel mint a királyság úrnője s királynője több tiszteletet várt férjétől, aki még nem volt király, a maga kezdeményezésére a Provence-ban 10 gályát szereltetett fel Avellino grófjával, a Balzo-ház[38] fejével és senioráva, ki a mondott év júniusának végén az említett hajóhaddal Nápoly kikötőjébe jött, ahol nagyon várták, mert nagy szükségük volt a segítségre. A rosszindulattal teljes gróf azonban Lajos király szorult helyzeté-

nek láttára, bár keveset törődött a királynővel, úgy mutatta, mintha az ő előnyét tartaná szeme előtt s gályáival Nápoly kikötője előtt a nyílt tengeren vesztegelt. Nyerészkedésből s a hajóhad fenntartása végett elrendelte, hogy minden hajó vagy bárka, mely a kikötőbe igyekszik, vagy abból ki akar jönni, fizessen bizonyos pénzösszeget s ily módon terhelte a nápolyiakat s tette köztük még nagyobbá az élelemhiányt... s hogy kényelmesebben űzhesse a szárazföldön cselszövényeit, az Uovo kastély alá szállt s alkuba bocsátkozott a magyar királlyal, hogy nőül akarja adni neki a királynő húgát, a Durazzói herceg egykori nejét. A király e felszólításra értésére adta, hogy ellenszegülésben akarja tartani azokat a gályákat ellenségeivel szemben. Így alkudozott a gróf erre is, arra is, anélkül, hogy fel lehetett volna ismerni, hogy a királynő akaratát teljesíti-e, vagy hogy fellázadt Lajos király ellen, vagy hogy a magyar királlyal tart. Mert gonoszságával mindenik félt kétségben tartotta. Lajos királynak s a nápolyiaknak kárt tett, a királynőt nem bátorította fel; a magyar királynak ellenben alkudozásával meggyorsította Aversa megszerzését. A védők ugyanis a gróf tárgyalásainak hallatára Aversa hosszas védelmében kifáradva s azon hitben, hogy a Királyság a magyar király birtokában marad, bár még egy ideig tarthatták volna magukat, elhatározták, hogy a maguk érdekében tárgyalásba bocsátkoznak vele. S kapitányuk, Jacopo Pignattaro úr, királyságbeli, új uralom után vágyódó ember létére, hamarosan meg is alkudott a királlyal és zsoldjuk címén a magyar királytól nyert pénzért átadta neki Aversa városát, ki is egész lovasságával rögtön bevonult s nem tűrte, hogy bármilyen erőszakot vagy fosztogatást tegyenek a lakosságon. S ez a mondott év szeptemberében történt.[39] Bizonyos, hogy ez a győzelem nagy szükségükben jött a magyaroknak, mivel népük a hosszas viszontagság s nélkülözés folytán kimerült volt, úgy hogy csak kevés ideig tarthatták volna magukat s a győzelem nélkül való elvonulás szégyenletes gyalázatot hozott volna a királyra s nagy lovasságára.

94. *Hogyan kötöttek fegyverszünetet a magyar király s Lajos király.* Nem gyors lefolyású háború, hanem inkább a Szicíliai-királyság bonyodalmas eseményeinek elbeszélése után nem kevésbé homályos és bonyolult események sora következik; de bármilyenek is, amennyiben tárgyunkhoz tartoznak, mentségünkkel elbeszéljük őket. A magyar király Aversának megszerzése után, melyet hosszú időn át egész nagy seregével ostromolt volt és sem erővel, sem megszállással nem bírta bevenni, pedig gyönge falú város volt s kevés nép védte, azt gondolta, hogy az ellenszegülő nagyobb s erősebb városokat nehezebb lesz meghódítania; Aversa példájára nagyobb ellenállásra találna s báróinak kötelező szolgálatideje is lejárt s csak úgy tarthatja őket vissza a Királyság meghódítására, ha pénzt ad nekik, pénze pedig kevés volt, a Királyságból sem szerezhetett, mert háború volt. Azt is látta, hogy Lajos király s a bárók s mindazok, akik pártján voltak, készek falaik védelmére, miért is megváltoztatta szándékát s hajlandónak mutatkozott a kiegyezésre, melynél fogva kevesebb szégyennel hagyhassa el a Királyságot. Másfelől Lajos király annyira jutott, hogy nemhogy fegyverrel állhasson el-

len ellenségének, de még saját elkerülhetetlen életszükségleteinek fedezésére is képtelen volt s ha a nápolyiak lelkesedése nem támogatja őt s a királynőt a védelemben, nem bírtak volna kitartani. Ennélfogva valamely közvetítő csekély segítségével mindkét részről elő volt készítve a talaj a megegyezésre. Így a szentegyház egyik főpapja, akit a pápa a Királyságba rendelt volt s Avellino grófja, aki minden irányban színeskedett volt, egy másik báró segélyével lovagias úton célt is értek a következő módon. Legyen fegyverszünet egészen az úr 1351-ik évének január elsejéig, azon feltétellel, hogy azon egész idő alatt mindenki biztonságban s békében bírja a Királyságban lévő városait, várait s falvait. A Johanna királynő ellen András király halála miatt indított keresetét bízzák a pápára s a bíborosokra s ha bűnösnek találnák, veszítse el királyságát s az szabadon menjen át a magyar király birtokába; a menyiben pedig nem találnák bűnösnek férje meggyilkolásában, a pápa s a bíboros testület felmentő ítélete alapján maradjon a nevezett ország királynője. A magyar király a szentegyháztól kijelölt módon s megszabott határidő alatt 300.000 aranyforintnyi hadiköltség fejében köteles neki átadni a kezei közt lévő összes városokat, várakat s báróságokat s a szerződés értelmében mindkét király s királyné köteles személyesen elhagyni a királyságot. E pontozatok megtartására semmi egyéb biztosíték nem volt, mint a hit, a szerződés s a közvetítők tanúbizonysága. A magyar király, aki nagyobb mértékben kívánkozott ki az országból, Rómába, a szent búcsúra való zarándokolás tisztes ürügyét használta fel arra. Apuliában a tengermelléki városokat a maga magyarjainak s kapitányaiknak őrizetére bízta, jó őrséggel látta el a Terra di Lavoron lévő összes birtokait. Capovában, Aversában s a körülfekvő más városokban s várakban a provence-i Fra Moriale urat, Szent János-rendi lovagot, egy derekas és tekintélyes lovagot, kiben a nevezett király nagyon bízott, hagyta helytartójául jó provence-i csapatokkal. Viglionese s Lanciano s az Abruzzókban kezén lévő többi városok őrizetét Currado Lupo úrra, egy bátor lovagra s német csapataira hagyta. A Királyságban lévő városai őrségének elrendezése után útnak indult Róma felé.[40] Rögtön rá Lajos király a királynővel elutazott Nápolyból, mert meg akarta mutatni, hogy kimegy az országból s megtartja a szerződést s az ország határán levő Gaeta városába jött[41] s ott várta meg, míg a magyar király a megegyezés értelmében kimegy Itáliából s visszatér országába. Ennek megtörténtével Lajos királynak s Johanna királynőnek az országon kívül kellett bevárniuk a szentegyház ítéletét. A gaetabeliek Lajos királyt s Johanna királynőt nagy tisztelettel fogadták Gaetában, ellátták őket a költségek fedezésére megkívántató pénzzel, melyre nagy szükségük volt. S ott meg is állapodtak azon gondolattal és szándékkal, hogy ígéretük ellenére sem mennek ki a Királyságból, mert azt tartották, hogy a távozás hiányos és gyönge állapotukban veszélyt hozhat ügyükre. A magyar király folytatta útját Róma felé s a szent búcsú megnyerése után megállapodás nélkül visszatért Magyarországba.

MÁSODIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. Firenze felhasználja a békét a milánói érsekkel. 3. A milanói érsek árulást tervez és elítéli Jacobo de Peppoli urat. 4. A milánói püspök elhatározza Firenze váratlan megtámadását. 5. Az elfogadott határozat kivitele. 6. Az Ubaldiniek felperzselik Firenzuolát és elfoglalják Montecolloretot. 7. Az Ubertiniek, a Tarlatiak és a Pazziak megtámadják Firenze környékét. 8. A firenzeiek követeket küldenek a sereg vezéréhez. 9. az ellenség Pistoiaból felkerekedve megszállja a Campit. 10. A sereg nagy veszteségei Campi és Calenzano mellett. 11. A firenzei elöljárók elhagyják a valdimarinai szorost. 12. Biscione hada átkel a valdimarinai szoroson és Mugelloba megy. 13. Montecarelli grófja fellázad és a firenzeiek ellen a vezérhez érkezik. 14. Scarperia és Borgo felszerelése. 15. A sereg megszállja Scarperiát. 16. A firenzeiek megerősítik Spugnolet. 17. Pulicciano védelmezése nagy ütközettel. 18. A Tarlatiak, a valdarnoi Pazzik és az Ubertiniek Firenze határába érkeznek, de a firenzei haderő elűzi őket. 19. Bustaccio megszállja és átadja Agnanot. 20. Az érsek megkísérli háborúra tüzelni a pisaiakat a firenzeiek ellen. 21. A sereg elhatározza Scarperia ostromát. 22. A Tarlatiak legyőzik a perugiai lovagokat. 23. A firenzeiek gondoskodása sereg küldéséről Scarperiába. 24. Johanna királynő bocsánatkérése a római udvarban. 25. A genovaiak és velenceiek tengeri háborúja újra kezdődik. 26. A genovai hajóhad Negropontehoz érkezik; elfoglalja Candiát és ennek következményei. 27. A velenceiek szövetkezve a katalánokkal újra felszerelnek 50 hadihajót. 28. A konstantinápolyi császárné fiával együtt Salonikibe menekül. 29. Scarperia kiállja a Biscione első rohamát. 30. Scarperia meghiúsítja az ellenség aláaknázási tervét. 31. Scarperia második megtámadása. 32. A harmadik támadás. 33. Az ellenség elvonulása Scarperia alól. 34. A genovai hadsereg Negropontéból kiindulva Salonikibe vonul. 35. A velenceiek és katalánok Romaniában megütköznek a hajóhaddal. 36. A Brandagliak törekvése, hogy

Arezzo uraivá legyenek. 37. Ugyanaz. 38. Lajos király nagy udvarmesterét elküldi sereggyűjtésre. 39. Lajos Király összegyűjtvén a Királyság főnemességét, az Abruzzókba vonul. 40. Lajos király fogadja az aquilabelieket és a húsvéti ünnepeket velük tölti. 41. VI. Kelemen pápa békét eszközöl ki a két király között. 42. Piero Saccone hatalmába keríti San Sepolcrot. 43. A perugiaiak felperzselik Borgo környékét és megverik az ellenséget. 44. Egy üstökös feltűnése a keleti égboltozaton. 45. A perugiaiak beveszik Badia várát és visszaszorításuk. 46. A firenzeiek szövetséget keresnek a toscanai községekkel és növelik hatalmukat. 47. A rómaiak tisztviselőket választanak a nép számára. 48. A pápai tanácsban egy levelet találnak. 49. A francia királylyal fegyverszünetre lépvén az angol király, elfoglalja Guinisi [Giunes] grófságot. 50. Tárgyalás a két király között Guinisi grófságáról. 51. A milánói érsek összegyűjti katonáit a firenzeiek elleni háborúra. 52. A firenzeiek, a perugiaiak és sienaiak követeket küldenek az udvarhoz. 53. A damaszkuszi admirális újítást csinál a keresztények állapotában. 54. A firenzeiek a Mugellóban helységeket pusztítanak el. 55. Scarperiát orvul beveszik, de visszafoglalják. 56. Piero Sacconi úr ezer bőrsisakossal a perugiai kapukig portyáz. 57. A todibeli chiaravellesiek fel akarnak lázadni és e miatt száműzetnek. 58. A Ricasoliak fellázítják Vertinét a firenzeiek ellen. 59. A genovaiak Romániában leverik a velenceieket és katalánokat. 60. Ugyanaz. 61. Szicília állapotának rosszabbodása a polgárok egyenetlenkedése következtében. 62. A pratoi Guazzalotriak családjából némelyeknek lefejeztetése Firenzében. 63. Az orvietói kényúr halála. 64. A firenzeiek Vertinét ostromolják. 65. A béke végleges megkötése az udvarnál a magyar és az apuliai király között. 66. Az érsek béketárgyalást folytat az egyházzal. 67. Nagy éhínség a marokkói barbárok között. 68. A firenzei elöljárók titokban alkuba bocsátkoznak a választott császárral. 69. A firenzei hadsereget, a mely Lozzole megsegítésére indult, az Ubaldiniek megverik. 70. Vertine elhódolása és a vár szétdúlása. 71. A szerencse polgári változandóságának példája. 72. A tatároknak egy nagy királya Proslavia ellen indul. 73. Változás és vérengzés Orvietóban. 74. A genovaiak hajóhada Trapenonbe indul, hogy az ellenséget károsítsa. 75. A genovaiak Konstantinápolyt ostromolják. 76. Egyezség a császár és a toscanai községek között. 77. Egy csapat a Királyságban fellázad, de Lajos király legyőzi. 78. A perugaiak Cortona vidékét pusztítják. 79. A firenzeiek megsegítik Lozzolét.

24. *Hogyan mentette magát Johanna királynő a római udvarnál.* Amint fennebb elmondtuk, a magyar király s Lajos király megegyezésekor mindkét fél a szerződésben azt a megbízást ruházta a pápára s a bíborosokra, hogy ha Johanna királynőt bűnösnek találnák férjének, Andrásnak, a magyar király öccsének halálában, úgy meg kell őt fosztaniuk a királyságtól, ha pedig nem találják bűnösnek, legyen királynő. E pontban a magyar király is meg-

egyezett, inkább az országába való visszatérés vágyából, mint egyéb ez irányban való jóakaratból; mindazonáltal ez inkább burkolt megbízás, mint rendesen elintézett kormány volt. Az egyház pásztorai nem látták, mint lehetne tisztességgel elintézni az ügyet, hát csak halogatták azt. Mindkét fél követei hosszasan időztek az udvarnál, anélkül, hogy a nevezett királyok részéről rájuk bízott egyéb ügyekben is valamire mentek volna az egyháznál. Amint látták, hogy ezen pont el nem intézése rossz hírbe s veszedelembe keveri a királynőt, minden igyekezetükkel azon voltak, hogy a pört befejezzék. S mivel kétségtelen tények alapján nem lehetett a királynőt felmenteni, a gyanúsító hírek megszüntetését indítványozták; amennyiben pedig a nem tökéletes hitvesi hűségre valami gyanú hozható fel s bizonyítható is, ez nem a királynő romlott szándékából s akaratából, hanem varázslat és mesterkedés erejéből történt, melyek törékeny női természete nem tudott s nem bírt ellenállani. S tanúvallomásokkal bizonyították annak igazságát s diszkrét s kedvező hallgatókra találtak, kik ártatlannak ítélték ama gaztettben s felmentették ezen okból az idő folyamán vagy a jövőben rá háramló minden vád alól. S az ártatlanságáról[42] szóló ítéletet kihirdették mindenfelé, a merre csak híre ment az elbeszélt felmentésnek.

38. Lajos király a magyar királlyal való fegyverszünet ellenére kérésekkel s ígéretekkel a maga pártjára igyekezett téríteni Fra Morialét, Szent János lovagját, aki Aversát s Capuát tartotta a magyar király nevében. A ravasz, maliciózus Fra Moriale úgy mutatta, mintha kedvében akarna járni Lajos királynak, reménnyel kecsegtette, kezdett utat engedni a király népének s Aversa s Capua lakóinak, úgy hogy biztonságban jártak-keltek; nem viselt háborút, mindamellett őrizte a városokat s erősségeket, úgy hogy híre ment, hogy a megegyezés létrejött; mindamellett a király sem bízott benne, sem ő a királyban. Ugyane békés időben a király a Marcába küldte a nagy marsallt, hogy gyűjtsön fegyveres népet...

39. ... Lajos király a nevezett év októberében az Abruzzókban egyesült a nagy marsalltól gyűjtött lovassággal s a szemle megtartásakor 11.000 lovast s nagyszámú gyalognépet talált együtt. Currado Lupo úr azon hírre, hogy a sereg ellene jön, neki pedig nem volt elég népe a nyílt ütközetre, őrséget rendelt az Abruzzókban kezén fekvő városokba, elrendezte őket a védelemre s 500 jól felszerelt s fegyverben kiváló német lovassal Lancianoba vette magát. A pénzben s a sereg fenntartására szükségesekben szűkölködő király fel akarta használni a barátaitól nyert segítséget s Lanciano alá szállt; pár nap múlva... Currado Lupo lovasainak egy részével kirohant s az ellenségre támadt, nagy kárt tett Galeotto úr[43] csapataiban s mielőtt más seregrésztől segítsége érkezett volna, épségben visszahúzódott Lancianoba. Currado úr lovasainak merészségén megfélemlett a sereg... s a közelgő tél előtt legjobbnak látták felhagyni a megszállással... A király s népe bátorságát vesztve, szinte kétségbeesetten... nehezteléssel telve, erőben s vagyonban megfogyatkozva, a mondott év decemberének közepén Sulmonába tért...

41. *Hogyan hozta létre VI. Kelemen pápa a békét a két király között.* Lajos király búskomoran, helyzete felett szinte kétségbeesve időzött Sulmonában. Látta, hogy a sors mindenben ellene fordult, ... szegénységében rosszul engedelmeskedtek neki, úgy hogy nem tudta mitévő legyen. Úgy tetszett neki, hogy vakmerővé lett ellenségei ki fogják szorítani vagy ki is űzik a Királyságból; a saját udvarától sem remélhetett semmit, egyetlen jó hír sem érkezett. VI. Kelemen pápa ez időben súlyos és nagy betegségben szenvedett, melyben egyre furdalta a lelkiismeret, hogy nem intézte el a két királynak rábízott ügyét, a miből sok emberre kár s zavar háramlott, miért is feltette magában, hogy fölgyógyulása után haladéktalanul elintézi ez ügyet s amint fellábadt, munkához látott. Annak láttára, hogy a magyar királynak saját országán jár az esze s öccsének megbosszulása kielégítette, ama királyság nagyobb biztonságára elhatározta, hogy Lajos úr legyen királlyá, amint már előbb a királynő elhatározta volt. Ezt bíborosaival kinyilvánította, azután a kivitelhez látott. Lajos királyt Sulmonában érte a váratlan hír, amin nagyon megörvendett; balsorsa közepette érte e siker s rögtön jeleit kezdte látni felmagasztaltatásának, mert a bárók s községek tiszteletükkel, ajándékokkal s ajánlatokkal kezdték elhalmozni mint urukat s nagy tisztelet közepette Nápolyba térve, az egész város több napos ünnepet ült az örömhírre...

65. *Hogyan erősítette meg a szentszék a békét a magyar király s az apuliai királyi ház között.* A római szentszéknél Avignonban már hosszú ideje folytak a béketárgyalások a magyar király s a szoroson inneni Szicília királyi háza között, miután Kelemen pápa fölgyógyult betegségéből, melyben nehéz lelkiismeretfurdalásai voltak a fölött, hogy az említett ügyet annyira halogatta, holott rendbe hozhatta volna; most különös igyekezettel látott a béke létrehozásához. A magyar királynak már csak egyetlen testvére volt, a lengyel király s a Szicíliai-királyság királyi házán kívül nem volt más rokona s már nem csekély részben kielégítette az öccséért való bosszúállás, miért is készséggel hajlott a békére, engedett a pápa s a bíborosok sürgető kérésének és szándékaira nézve információkkal s teljhatalommal ellátva a pécsi választott püspököt, egy magyarországi püspököt s Guelforte Tedescot,[44] a nevezett király királyságbeli helytartójának, Currado Lupónak öccsét, követekül küldte a szentszékhez; s 1351 január havában[45] a nevezett követek a pápa s a bíborosok jelenlétében, amint az említett pápa elrendelte volt, ama királyi ház összes tagjai nevében békét kötöttek Lajos király s Johanna királynő követeivel: Lajos király s a királynő nevében kötelezték magukat, hogy a pápa s a bíborosok megállapodása értelmében a király s a királynő a magyar királynak a Királyság ellen való vállalatában tett költségei fedezésére különböző lejáratra 300.000 aranyforintot adnak s térítenek vissza. Az elmondott óvadékok s a nevezett béke megkötése után a pápa a maga tekintélyével a bíborosai tanácsából határozat alakjában megerősített mindent, megerősítette a békét s beleégyezett a királyság pénzbeli lekötelezésébe. S valamennyi dolognak ünnepélyes elintézése után a feleknek az udvarból való távozása előtt

a magyar király követei uruknak titkos rendeletére mindenkinek meglepetésére a magyar király saját akaratából önkéntes kegyképpen befejezték a dolgot s a királynak, a királynőnek, az apuliai királyi háznak, a Királyságnak s a római egyháznak; ama királyság urának nyugtázták az említett 300.000 aranyforintot, mondván, hogy uruk nem kapzsiságból, hanem öccse megbosszulásáért intézte azt a vállalatot. S Guelforte rögtön elindult s visszatért Magyarországba, hogy tudtára adja a királynak, hogy megtörtént, a mit rendelt, nagy örömére s tetszésére az anyaszentegyháznak. A fent említett főpapok pedig a Királyságba mentek, hogy bántalom nélkül kivonják onnan az ott lévő magyarokat s uruk rendeletére visszaadják Lajos királynak s a királynőnek mindazon városokat, helységeket, s várakat, melyeket az ő hadinépe tartott volt megszállva. Ez egyezmény megkötése után a magyar király, bár mi lett légyen az oka, nem bocsátotta rögtön szabadon a Magyarországban raboskodó királyi hercegeket, hanem ott tartotta a legközelebbi szeptemberig, amint a maga idejében el fogjuk mondani...

72. *Hogyan ment egy tatár nagy király Proslavia királya ellen.* Az 1352-ik évben történt, hogy egy király a tatárok nemzetségéből, kinek népe viszálykodásban állt Proslaviának pogány, bár a magyar királynak alávetett királyával s a két nép kölcsönösen károsította egymást, a nevezett tatár király nagy hatalma érzetében s nagysága fölött való dölyfében, vagy pedig hogy eltávolítsa a népet országából, ahol óriási éhínség dúlt, számlálhatatlan gyalogos és lovas néppel elhagyta a maga országát s a proslavokéba nyomult. A proslavok királya a maga népével szembeszállt ama sokasággal, hogy bizonyos határoknál feltartóztassa őket, a míg a magyar királytól segélyt nem nyer, ki is rögtön 40.000 lovas íjászt küldött neki s a proslavok királyának népéhez csatlakozva, rögtön ütközetbe bocsátkoztak a tatárokkal s annyit öltek le közülük, hogy az emberek beléfáradtak, a kardok éle belétompult s az íjjakhoz való nyilak kifogytak. A tatárok túlnyomó sokasága miatt azonban – mivel a magyarok s proslavok nem vághatták többé őket – a maguk népnek nem csekély kárával el kellett hagyniuk a harctért. A legyőzött tatárok győztesek maradtak, azonban az eleséghiány s a levegő megromlása miatt elsőben is arra kényszerültek, hogy a holt tetemekből egyenek s azon hírre, hogy a két király készületeket tesz, hogy nagyobb és hatalmasabb sereggel térjen vissza a harctérre, félelemből s a tatárok nagy élelemhiánya miatt visszatértek a maguk országába. Ezt a hírt 1352 áprilisában több felől s különböző oldalról vettük Firenzében.

HARMADIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. milánói érsek hatalma és kísérlete az udvarban felmentése érdekében. 3. VI. Kelemen pápa három dolgot közöl a toscanai szövetséggel. Hogyan fogadjanak el egyet. 4. A pápa és a bíborosok megsemmisítik az eljárást az érsek ellen. 5. A toscanai követek elégedetlenül távoznak az udvarból. 6. Toscana három községe megegyezésre lép a császár bejövetelére nézve. 7. Milyenek voltak a szövetségi pontok a császár és a három község között. 8. Az Egyház Lajos királyt és Johanna királynét megkoronáztatja. 9. Niccolo Acciaiuoli dicsérete. 10. Jacopo Cavalieri úrnak számkivetése Montepulcianoból. 11. Hogyan történt a pusztítás Bibienaban és a Tarlatiak veresége a firenzeiektől. 12. Coriglia és Sorana fellázadása a firenzeiek ellen. 13. A toscanai három község követeket küld Csehországba a császár kiindítására. 14. Szokatlan időjárás. 15. A csalás, a melyet a Santareparata karjával űztek a firenzei közönség előtt. 16. Ugyanaz. 17. Biscione hadinépe a perugiaiak ellen megy. 18. A rómaiak Viterbo elpusztítására indulnak. 19. Lajos király elfoglalja Nocerát. 20. A casertai gróf legyőzetése. 21. Volterrai események. 22. A sangimignanóbeli Ardinghelliek lefejeztetése. 23. A francia király seregének veresége Guinisinél. 24. A perugiaiak ostromolják Bettonát. 25. Montecchio felszabadítása az ostrom alól, hogy Bettonát támogathassák. 26. A perugiaiak elfoglalják Bettonát, felégetik és elpusztítják. 27. Agobbio megegyezése a perugiaiakkal. 28. Lallo megegyezése Lajos királylyal Aquiláról. 29. A perugiaiak és a firenzeiek Cortona pusztítására indulnak. 30. A három toscanai község követei visszatérnek a császártól egyezség nélkül. 31. Az érsek békét keres a toscanaiakkal. 32. Vico prefectusa Orvieto urává lesz. 33. Római hírek. 34. Biscione hadserege Citta di Castellot ostromolja. 35. A firenzeiek megsegítve Bargat, legyőzik a Castracaniakat. 36. A firenzeiek védelmezik Arezzo külvárosát. 37. Egy csodálatos jel feltűnése. 38. A Tarlatiak felégetik Figghine várát. 39. A montepulcianoi szám-

űzöttek visszatérése és újból való elűzetésük. 40. Fra Moriale ostrom alá kerül és meghódol Lajos király előtt. 41. A firenzeiek megsegítik Lazzolét. 42. Csodálatos események Rómában egy villámlás következtében. 43. VI. Kelemen pápa halála és jellemzése. 44. VI. Ince pápa választása. 45. A fogságból kiszabadult királyi hercegek Trevigiben megállapodnak. 46. Sangimignanoi események. 47. A toscanai községek ünnepélyes követséget küldenek Serezzanába békeszerződés céljából. 48. Nagy földrázkódások Toscanában és ás vidékeken. 49. A sienaiak háborút indítanak Montepulciano ellen. 50. Gualtieri Ubertini lefejeztetése. 51. Az athéni herceg Brandisiot ostromolja. 52. A perugiaiak békére lépnek a cortonaiakkal. 53. Gaeta népe tizenkét polgárt leöl éhínség miatt. 54. A pápa békét akar közvetíteni a genovaiak és a velenceiek között. 55. A firenzeiek megtámadják Sangimignanót és engedelmességre szorítják. 56. Általános éhínség Itáliában. 57. A rómaiak megkövezik szenátorukat, Bertoldo Orsinit. 58. Bordone de Bordoni lefejeztetése. 59. A béke kihirdetése az érsek és a toscanai szövetség között. 60. A száműzöttek rászedik Firenze községét. 61. Ugyanaz. 62. Piero Sacconi úr a Tarlatiak közül kísérletet tesz nagy zsákmány szerzésére, mielőtt a békét kihirdették volna. 63. Lorenzo Acciaiuoli úr testének a Királyságból Firenzébe hozatala és ünnepélyes eltemettetése Montagutoban, a karthauzi kolostorban. 64. Siena megegyezése Montepulcianoval. 65. Nevezetes jégeső Lombardiában és máshol. 66. Franciaországban a fegyverszünet alatt történt események. 67. A genovaiak visszautasítják a velenceiek békeajánlatát. 68. A velenczeiek készülődése. 69. Hogyan és miért pusztult el Picchiena. 70. Avellinoi Róbert halála. 71. A ghibellinek száműzetése Borgoból. 72. A priorik palotája előtt levő négy kőoroszlán felállítása. 73. Sangimignano visszacsatolása Firenze vidékéhez. 74. Egy jel feltűnése az égen. 75. Argenta ostroma. 76. Az éhínség keltette félelem Toscanában. 77. Mazzeo de Palizzi grófnak, feleségének és két fiának halála népzendülés következtében Messinában. 78. Új tribunus választása Rómában. 79. A genovaiak veresége a tengeren Loieránál. 80. A catalonok elveszítik szardíniai birtokaikat. 81. A prefektus háborút visel Todi ellen. 82. Vicorata bevétele és elhagyása. 83. A casertai gróf fellázadása Lajos király ellen. 84. A bíboros legátus Firenzébe érkezése. 85. Santareparata harci díjának megújítása. 86. A genovaiak az érsek hatalma alá kerülnek. 87. A pisaiak száműzetéseket eszközölnek. 88. A sienaiak megszegik a montepulcianoi szerződést. 89. A nagy társaság szervezése Marcaban. 90. Oroszlánok születése Firenzében. 91. A rómaiak meghódolása a római egyház előtt. 92. Pistoiai események. 93. Az érsek békét kíván a velenceiekkel. 94. A velenceiek szövetséget alakítanak Biscione ellen. 95. Franciaország connetable-jának halála. 96. A sangimignanoi sziklavár építésének kezdete és a fedett út építése Prato felé. 97. Szicília rossz állapota. 98. A pápai legátus eljárása a prefektussal. 99. Verona fellázadása Frignano révén Grancane ellen. 100. Bernabo 2000 sisakossal el akarja foglalni Veronát. 101. Grancane visszahódítja Veronát és Frignano halála. 102.

Grancane reformálja Veronát és törvényt ül az árulók fölött. 103. A császár Itáliába jövetelének elhatározása az Egyház által. 104. A levegőben nagy tűz tűnik fel. 105. Földrengések. 106. Az államkölcsön ügye. 107. A lombardiai kényurak közötti változások és több rendbeli események a veronai árulás Marcaban. 109. A legátus elfoglalja Toscanellát. 110. Malatesta úr kiválik a társaságból. 111. Egy szörnyszülött születése Firenzében. 112. A guelfek száműzetése Rietoból és Spoletoból.

8. *Lajos király s Johanna királyné megkoronáztatása az egyház által.* VI. Kelemen pápa és bíborosai az 1352-ik év május 27-ikére, pünkösd szent ünnepére legátusokat küldtek a Királyságba, Nápoly városába, akik ünnepélyes misén a szokott szertartásokkal a szentegyház nevében Jeruzsálem s Szicília királyaivá koronázták először Lajos királyt s utána Johanna királynét. S ez nagy ünnepélyességgel a királyságbeli, a nápolyi s külföldi bárók és lovagok közbejöttével ment végbe, akik ez ünnepélyeken vetekedtek a király s a királynő tiszteletében; s ez a Tarantói fejedelem házaiban a Correggio fölött ment végbe nagy tornajátékok s fegyvergyakorlatok közben; a király s királyné a királyi felséghez mért díszes öltönyben fogadták mindazon bárók hódolatát, akik a háborúban nem voltak ellenük s számoseit azok közül is, akik ellenükben a magyar királlyal tartottak volt; ezeknek mindannyiuknak megbocsátott s jóindulatot s jóakaratot tanúsított velük szemben. Azoknak pedig, akik nem jöttek el a koronázásra, hogy bemutassák hódolatukat, méltányos határidőt tűzött ki, hogy békében és szeretettel térhessenek az ő hűségükre, azt pedig, aki a határidőn túl sem jő el, határozatilag felségsértőnek nyilatkoztatta ki...

9. *Niccola Acciaiuoli úr dicsérete.* Méltányos dolognak s tárgyalásunk kötelességének tűnik föl, hogy Lajos király koronázása után kegyeletes emléket emeljünk az említett király gyermekkorától fogva való nevelőjének és gyámjának, Niccola Acciaiuoli úrnak, firenzei népbeli polgártársunknak, aki mint az Acciaiuli-cég egyik tagja inkább lovagias, mint kereskedőhöz illő lelkülettel a néhai Tarantói herceg nejének, a császárnénak szolgálatába állt s ezt személyében s tettleg oly becsületességgel teljesítette s annyira megnyerte asszonya tetszését, hogy mindhárom kiskorú fiát, az elsőszülött Róbertet, a másodszülöttet, Lajos urat s a harmadikat, Fülöpöt Niccola Acciaiuoli gondjaira bízta, aki akkor még nem volt lovag; a császárné mindenben az ő tanácsára szorítkozott s vele ment Romániába[46] és az ottani birtok- s hűbéri viszonyok rendezése után kíséretében tért vissza Nápolyba. Lajos úr 15 éves kort ért, a mikor Róbert király fegyveres népet akart Calabriába indítani s annyira megnyerte tetszését az ifjú báró[47] igyekezete, hogy 500 válogatott fegyveres lovagot bízott Lajos úr vezérletére, őt magát pedig Niccola Acciaiuoli úrra bízta s meghagyta neki, hogy mindenben engedelmeskedjék mesterének. Ezt pedig a király az ő anyjának, a császárnénak kívánságára

tette, miután kevéssel előbb az említett Niccola urat lovaggá avatta volt; ez órától kezdve a nevezett Lajos úr mindenben Niccola úrhoz tartotta magát s az ő keze által intézkedett. András herceg közbejött halála után a császárné s Niccola Acciaiuoli úr kieszközölték, hogy Johanna királynő Lajos úrhoz ment férjhez s kezdetben igen kedvező szerencsével dolgozott ura gyarapításán. S amikor a magyar királynak öccséért való bosszúhadjárata miatt a dolgok menete megváltozott s a többi királyi hercegek mind a hatalmas király engedelmességére tértek, Niccola úr tanácsára s bátorítására egyedül ő állott ellen hosszasabban a magyar király népének s megkísérelte, hogy magának a király személyének is ellenálljon; s mindaddig helytállott a capovai határon, míg a kapzsi királyságbeliek cserben nem hagyták s a királynak s előnyomuló seregének túlereje elől Capovától elvonulni nem kényszerült, utána pedig Nápolyból felszerelés nélkül éjjel, szükségben egy ócska s rosszul fegyverzett gályára szedelődzködött; ott befogadásra találva, kevés felszereléssel, gyenge kísérettel szegényes állapotban Toscanába kelt át. Az említett Niccola úr saját pénzével s barátaival segítette, ellátta s bátorította a nehéz sorsfordulatok közepette. Az összes királyi hercegeket elfogták, a Durazzói herceget kivégezték, a Királyság üldözője hatalmába került, a firenzeiek be sem akarták bocsátani városukba, sem a magyar királytól való félelmükben bármiben is segítségére lenni, mire ő pár napra az említett Niccola úr valdipesai birtokára vonult vissza, onnan elindult s Provence-ba a királynő menedékhelyére ment. Amint a magyar király az általános halandóságtól való félelmében visszatért országába, Niccola úr ösztönzésére s gondoskodásából előbb visszament a királyságba, fölindította a bárókat s a lovagokat, felbátorította a nápolyiakat, ura támogatására fegyveres népet gyűjtött, rövid idő múlva elrendelte, hogy ő s a királynő térjenek a királyságba, melyben számos csatát, különféle s változó harci támadást állott ki; a csatában balsors törte meg erejét, barátai többször is elárulták, ellenségei üldözték, nyomorúságra, a sorsfordulatok legalacsonyabb fokára jutott, de a derék lovag lelkiereje s erénye oly nagy volt, hogy ugyanolyan lelkesedéssel a biztos fölmagasztaltatás reményében tartotta az ifjú bárót, az ő urát, folyton segítette, törekvésével s gondoskodásával fenntartotta, szilárdságával s türelmével elviselhetővé tette a zavaros sors zordonságát. Így történt, hogy a sors elámult az ember állhatatosságán, hirtelen, váratlan zavaros arculatát derűsre, zordonságát enyhe szelídségre változtatta s az, akit annyi zivatar annyiféle veszélye hányt-vetett, az emberek várakozása ellenére szerencsével s kedvező eredménnyel a legrövidebb idő alatt a királyi koronához s az egész megromlott s rossz útra tért ország föltétlen uralmához vezette őt. Midőn pedig a fogságban hagyott hercegek visszatértek a Királyságba s mindenki azt hitte, hogy a tarantói fejedelem, a király bátyja neheztelésében a király ellen ingereltetve zavart kelt a királyságban, Niccola úr nemes tanácsára s előrelátásból a király szelídséggel s szeretetteljes lélekkel uralkodótársává fogadta őt, felvétette vele a konstantinápolyi császári címet, bőkezűleg

megnagyobbította hűbérét, nyilvánosan tudtára adta mindenkinek, hogy az ő atyjuk, Niccola úr volt Isten kegyelme után az oka, hogy viszszaszerezték a királyságot, állásukat s becsületüket. Miért hallgassunk tehát? Inkább ki akarjuk magunkat tenni az irigy világ rágalmainak, mintsem a tudatlan feledékenység homályában hagytuk volna eredményei s vállalatainak szerencsés vége által kipróbált igazságosságát.

19. *Lajos király megszerzi Nocerát.* Amint az 1352-ik év e napjaiban Currado Lupo úr, a magyar királynak a Királyságban hátrahagyott helytartója megtudta, hogy a béke létrejött a magyar király s Apulia királya közt s hogy ura akaratából a kezében lévő várakat át kell adnia Lajos királynak, akit az Egyház már királlyá is koronázott volt, német ravaszsággal a maga hasznára törekedett; maga köré gyűjtötte a Királyságban lévő összes németeket s 700 bőrsisakossal Nocera de'Saraciniben foglalt állást, kitűzte a császári zászlót, a mivel kimutatta, hogy a császár jogán akar a Királyságban maradni; némelyek azt mondták, hogy a királyság néhány bárója támogatta őt. A király tartott tőle, hogy valamely más uralkodótól támogatást nyer, vagy megszerzi, ha ott marad, minélfogva a legkisebb rosszat választotta s 35.000 aranyforint fizetésében megalkudott vele, mire ő átadta Nocerát s Guiglionese grófságát s egész népével kivonult a Királyságból; esküvel erősített ígéretet tett, hogy attól számítva két éven át semmi körülmény közt vissza nem tér a Királyságba, két év múlva azonban a köteles hűségeskü s hódolat letétele mellett neje birtokai révén mint a király bárója visszatérhessen oda.

28. *Lallo úr Aquilára nézve megegyezik Lajos királlyal.* Fentebb elbeszéltük, hogy Aquila városát egyik kis polgára, Lallo úr kormányozta, hol a magyar király, hol meg Lajos király nevében, amint jónak látszott előtte; Lajos király megkoronáztatása, a németeknek s magyaroknak a királyságból való visszavonulása után azonban belátta, hogy nem tarthatja magát a korona ellenében, a maga érdeke szerint cselekedett, Montorio grófjává tétette magát, még két más kastélyt is kapott az Abruzzókban, s a király s a királynő kapitányát befogadta Aquilába. Mindamellett a polgárság jobban engedelmeskedett Lallo úrnak, mint a királynak, vagy az ő kapitányának, s a király úgy tett, mintha nem venné észre a sérelmet, csak hogy a nagyobb bajt elkerülje.

37. 1352. október 12-én, pénteken este napnyugata után dél-délnyugat felől óriási tüzes gőzökből álló nagy lángban égő... tömeg indult meg... északészakkelet felé irányuló pályája oly gyors volt, hogy az összes olaszoknak, az Adriai-tengermellék lakóinak, a friuliaknak, a szlavonoknak s a magyaroknak s más még távolabbi népeknek úgy tűnt föl, mintha ugyanazon órában kelt volna föl, mint nálunk...

40. *Fra Morialét ostrom alá fogják s megadja magát Lajos királynak.* A magyar király népének kapitányai közül egyedül Fra Moriale maradt még az országban; Aversa városát tartotta s kétszínűsködött a királlyal szemben, háborút sem folytatott s a várost sem adta át. A király még nem érezte ma-

gát szilárdan az ország uralmában, félt háborút indítani a merész provence-i ellen; hogy nagyobb erőre s engedelmességre tegyen szert, 400 lovagjával egyetemben felbérelte s a Királyság helytartójává tette Malatesta urat Riminiből, aki belovagolta az országot, üldözőbe fogta a gonosztevőket s a király iránt való engedelmességre térítette a bárókat s községeket, beszedte az adókat, hűbéri kötelezettségeik teljesítésére szorította őket s helyreállította az utakon a közbiztonságot. Amint Nápolyba ment, a király elé idéztette Fra Morialét; kimentette magát, mire Malatesta úr több alkalommal a helytartósági udvar elé idéztette őt; miután nem jelent meg, a maga népével s a Királyság némi hadilletékével hirtelen Aversa ellen ment s ellenállás nélkül benyomult a városba. Fra Moriale népével, hadiszereivel, a lakosságtól prédán s rablással szerzett kincsével a várba zárkózott, ahol biztonságban képzelte magát s azt hitte, hogy Currado Lupo úr módjára, a mikor jónak látja, szerződés útján átadhatja az erős várat a királynak; azonban nagyon csalódott, mert Malatesta úr rögtön ostromzár alá fogta a várat s pár nap alatt annyira körülvette árkokkal s torlaszokkal, hogy sem ki, sem be nem lehetett menni; éjjel-nappal jóravaló és serény néppel őriztette s egész december havában így szorongatta. Fra Moriale kétségbeesve a felmentés felől, szabad elvonulás feltétele alatt szerződést kötött a vár megadására vonatkozólag, legszorosabb szükségleteire csupán 1000 aranyforintot kapott; ez a király jóságából történt így. Amint a várból kijött, gonoszul szerzett kincseit átadta a királynak s bosszút forralva a király s Malatesta úr ellen, haragosan Rómába ment… Aversa vára s városa a király birtokában maradt s Malatesta úr működése következtében az egész ország s valamennyi báró engedelmeskedett neki.

45. *Hogyan állapodtak meg Trevisóban a rabságból hazatért királyi hercegek.* Az 1352-ik év novemberében a magyar király fogságából kiszabadult Róbert úr, Taranto fejedelme, s Durazzói Lajos úr Velencébe jöttek. A község tisztelettel fogadta őket, mire Trevisoba mentek s ott várták meg másik két testvérüket, Tarantói Fülöp urat s Durazzói Róbert urat. A magyar király azt akarta, hogy a két első királyi herceg szabadsága visszanyerése után bizonyos, nem nyilvános kötelezvényt állítson ki; ebből azonban csak annyi bizonyos, hogy Trevisóba a magyar király követei jöttek hozzájuk s bizonyos kötelezvényeket vettek át tőlük. S ezek megnyerése érdekében addig tartotta a másik két testvért, a míg a követek a megígért nyilvános biztosítékokkal Trevisóból vissza nem tértek Magyarországba. Ekkor bocsátották szabadon Tarantói Fülöp urat s Durazzói Róbert urat, kik többi testvéreikhez mentek Trevisoba. Innen Ferrarába, azután Forliba mentek s mindenütt nagy tisztelettel fogadták őket. Romagnai tartózkodásuk közben Firenzébe küldtek, mert városunkon át akartak a Királyságba utazni, s azt hitték, hogy területünkön biztonságban s nagy tisztelet közepett közlekedhetnek. Bizonyos tehetős polgárok azonban, az akkoriban uralkodó polgári pártoskodás részesei, megtiltották nekik, hogy városunkba jöjjenek s hogy területünkön

menjenek át, a mi hihetetlennek hangzik, ha megfontoljuk ama királyi háznak községünk iránt való régi s romlatlan szeretetét s hogy a harctéren ama város védelmében kiontott vérük Firenze polgáraiéval vegyült; most pedig eltiltják őket, rabságtól kiszabadult fegyvertelen s kíséret nélküli embereket, annak a területén való átmenéstől. Szégyellem megírni, hogy községünk megtiltotta nekik azt, a mit gyakran az ellenségnek megenged. Ha községünk követte volna el a hibát, visszataszító dolog volna ekkora hálátlanságra példát találni, de ha megfontoljuk a polgári pártoskodás aljasságát s a zsarnokság féktelenségét, mi csodálkozni való sincsen rajta. A királyi hercegek méltó neheztelésükben más útra tértek s Rómába érkeztek.

54. *A pápa békét akar közvetíteni a genovaiak s Velencések között.* Ugyane télen[48] Ince[49] pápa felszólította Genova s Velence községeit, hogy küldjék hozzá követeiket, akik Kelemen pápa előtt békealkut folytattak, de a nevezett pápa halála miatt megegyezés nélkül távoztak el, mivel ő tehetségéhez képest békét akart köztük létesíteni. A genovaiak nem akartak visszatérni a szentszékhez, sem békealkuba bocsátkozni a Velencésekkel, ellenkezőleg szövetségre lépek s egyesültek a magyar királlyal Velence ellen. A nevezett király szövetkezést ígért a genovaiaknak s Velence községéhez küldött, hogy adják neki vissza Zárát s más városokat s területeket, melyeket országából Szlavóniában elfoglalva tartottak. A velenceiek olyan okos feleletet adtak a követeknek, a milyet tudtak, maguk közt pedig gúnyt űztek kívánságából, mindazáltal nem voltak félelem nélkül s nagy igyekezettel sok költségen a szokásostól eltérőleg kétszeresen felszerelték ama partvidéken birtokukban tartott helyeket.

67. 1353-ik év elején a genovaiak 60 gályájukra, melyeket rögtön fel is szereltek, felvonták a lobogót s a velenceiek ellen a magyar királlyal kötött szövetségüknél fogva[50] hozzá csatolták a nevezett király címerét is s úgy tervezték, hogy a míg ők a nevezett hajóhaddal tengerre szállnak, a nevezett magyar király ígéretéhez képest Szlavóniába rendeli magyarjait, hogy szárazról háborúskodják a velenceiekkel. S bizonyos készenlétben levő gályákat hirtelen a Velencei-öbölbe küldtek, melyek az ott talált hajók kirablásával nagy kárt tettek. Az ingó holmit elvitték, a hajókat a tengerbe süllyesztették s két jól fölszerelt könnyű gályával átmentek a San Niccolo del Lidón, benyomultak a Canal Grandéba és számos nyilat lőttek be a városba. Visszatértükben az öböl őrizetére rendelt gályák, bár számra nézve többen voltak a genovaiaknál és szembeszállhattak volna velük, nem merték megtenni, mert sokkal jobban zavarta őket a magyar királytól, mint a genovaiaktól való félelem, mert tartottak tőle, nehogy az ő nagy hatalmába hátba támadja őket. A genovai gályák ellenállás nélkül kihajóztak az öbölből s útjukra mentek a velenceiek nagy gyalázatára.

68. *Hogy gondoskodtak magukról a velenceiek.* Velence községe a genovaiak fegyverkezésének s a magyar király fenyegetéseinek hallatára, mivelhogy nem akarták visszaadni neki a szlavóniai tengerparti városokat, elke-

rülhetetlenül szükségesnek látták, hogy módját ejtsék a szárazon s vízen való védekezésnek. Városaikat védelemképes állapotba helyezték s bő és jó előkészülettel ünnepélyes követséget menesztettek a császárhoz[51] s felkérték, hogy járjon közbe érdekükben, hogy a magyar király a genovaiak ösztönzésére ne indítson háborút ellenük... A császár kérelme vissza is tartotta a magyar királyt a Velencések ellen való háború megindításától, mivel remélni lehetett, hogy idő folytán megegyezés jő létre köztük...

83. ... Egy napon a király[52] Matalona várának Gheffo nevű erkélyén tartózkodott, midőn emberei elfogták a lázadó casertai gróf egyik magyar zsoldosát s oly zenebonával vitték a király elé, hogy az egész nép utánuk ment, mintha éppen a hunok királyát fogták volna el; ez esztelenségükben annyira megterhelték a Gheffot, hogy nagy része összeomlott, 17 ember halálát lelte, sokan zúzódásokat szenvedtek. A király kissé oldalvást a tarantói fejedelemmel társalgott s amint Istennek tetszett, a Gheffo még fönnálló részbe kapaszkodott s nem zuhant le; Tarantói Fülöp úr a leesett emberekre bukott s nem lett semmi baja...

NEGYEDIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. Róbert király összehasonlítása Lajos királlyal. 3. Szicília nagy része Lajos király hűségére tér. 4. Az érsek háborúba keveredik a lombardiai szövetséggel. 5. A magyar király nagy hadsereggel a tatárok egyik királya ellen indul. 6. Sáskajárás Berberában és Cipriben. 7. Egy nevezetes csuda Szűz Mária asztalának tiszteletéről Pinetában. 8. A bolognai helytartó háborút indít Modena ellen. 9. A legátus és a rómaiak Viterbo környékét pusztítják. 10. A prefektus szabadon meghódol a legátusnak. 11. A bolognai nép szabadságának visszaszerzése miatt felzendül, de még nagyobb szolgaságba jut. 12. A fegyverek elvétele a bolognai néptől. 13. A legátus elfoglalja Aggobiot. 14. A perugiaiak nem tartják meg a hűséget a firenzeiek és a sienaiak iránt. 15. Hogyan viselkednek a firenzei elöljárók ezekben a viharos időkben Fra Moriale társaságával szemben. 16. Firenze fellépése a társaság ellen. 17. Lallo úr halála. 18. A spanyol király, elűzvén törvénytelen felségét, megkoronázza a törvényest. 19. A lombardiai szövetségesek zsoldjukba fogadják a társaságot és követséget küldenek a császárhoz. 20. A Bordoiak kiűzetése és lázadók gyanánt való száműzetése Firenzéből. 21. Aragónia királya nagy hadsereggel Szardínia visszafoglalására indul. 22. A genovaiak háborúra készülnek a velenceiek és catalonok ellen. 23. Róma tribunusa lefejezteti Fra Morialet. 24. Jégeső Mompelieriben és a nap elsötétülése. 25. A milánói érsek halála. 26. A római tribunus halála a nép dühe következtében. 27. Károly császár Lombardiába érkezik. 28. A három milanói Visconti testvér uralkodóvá lesz. Tartományaik. 29. A császár Mantovában megállapodva békét közvetít a lombardok között. 30. A Palermóba induló hajók elfogatása. 31. Belháború kitörése Apuliában. 32. A genovaiak győzelme a velenceiekben Portolungoban Romaniában. 33. Gentile da Mogliano átadja Fermót a legátusnak. 34. Aragónia királya elfoglalja Loirat és megegyezésre jut a bíróval. 35. A pisaiak elhatározzák, hogy követeket küldenek a császárhoz. 36.

A béke megszegése a francia és az angol király között. 37. Egy macska megöl egy gyermeket Firenzében. 38. A császár fegyverszünetet eszközöl a lombard-liga és Milánó urai között. 39. A császár a vaskoronáért Monzába küld. 40. Lando grófja nagy zsoldos társasággal Lombardiából Romagnába indul. 41. A firenzeiek intézkednek a császár Pisába érkezése miatt. 42. A legátus elfoglalja Recanatit. 43. Forli kapitánya Firenzébe érkezik. 44. Károly császár Pisába indul. 45. A császár tanácsot tart Pisában és ennek eredményei. 46. A konstantinápolyi császár visszahódítja birodalmát. 47. A pisai Matraversiek kiindítják a császárt. 48. Az események hullámzása Pisában. 49. A firenzeiek követei a császár elé indulnak. 50. Új események Montepulcianóban. 51. A pisai pártok kibékülése. 52. Gentile da Mogliano visszaszerzi Fermót. 53. A firenzei és a sienai követek fogadtatása a császárnál. 54. A sienaiak kinyilvánítják kétes hűségüket a firenzeiekkel szemben. 55. A firenzei tanács által elkövetett hibák; szomszédaik rászedik őket. 56. Nagyszámú német érkezése a császár koronázására. 57. Marcai újdonságok Recanati miatt. 58. Lando gróf nagy csapattal betör a Királyságba. 59. A császár indulása Luccaba. 60. Calluzoban egy szörnyszülött születése. 61. A sienaiak cselekedetei a császárral. 62. Több ghibellin követség megjelenése a császár előtt. 63. A volterraiak meghódolása a császár előtt. 64. A samminiatoiak meghódolása a császár előtt. 65. Szokatlan téli időjárás. 66. A császár megtudja a firenzeiek titkos határozatát. 67. A császár segítséget nyújt a legátusnak. 68. A firenzeiek tárgyalásai a császárral. 69. A firenzei elöljárók viselt dolgai. 70. A firenzei elöljáróság megegyezése a császárral. 71. A bíbornok előkészületei a császári koronázásra. 72. A császár és Firenze közötti szerződésnek és megegyezésnek tartalma. 73. A firenzeieknek gondatlanságuk kárt okoz. 74. A császár termete és szokásai. 75. A császárral való megegyezés kihirdetése Firenzében. 76. A firenzeiek szerződése és magaviselete a császár iránt. 77. A rómaiak szabadságának sérelme a toscanaiak által. 78. Ugyanaz. 79. A nagy hadsereg kifosztja Guastot Apuliában. 80. A császár a firenzeiek szövetségét kéri, de nem éri el. 81. A kilencek testületének megváltozása Sienában. 82. Ugyanaz. 83. A firenzeiek módot találnak a pénzszerzésre. 84. A császár rendeletei az arezzoiaknak. 85. A Cavalieri-ház beveszi Montepulcianót. 86. A pápa a konzisztóriumban megrója a feslett életű bíborosokat. 87. Némely események Pisában féltékenység következtében. 88. A firenzeiek által a császár mellé rendelt kísérlet. 89. A császár elutazása Sienából. 90. Az Apuliában tartózkodó nagy hadsereg. 91. A nagy udvarmester elveszti jó hírét Firenzében. 92. A császár Rómába érkezik.

5. *Miként ment a magyar király nagy sereggel egy tatár király ellen.* Az 1354-ik évnek ugyanazon szakában[53] Lajos, Magyarország királya, összegyűjtötte a maga erejét s a lengyelországi meg a proslaviai király embereit s nagymennyiségű élelmiszerrel megrakodva, 200.000 lovassal puszta helyeken át

15 napi fárasztó menet után a tatár nép egy nagy királyának országába tört. S annak országába érve, már-már az ország dúlásához fogott, midőn amaz ország királya, egy igen fiatal ember,[54] engedélyt kéretett a magyar királytól, hogy csekély kísérettel biztonságban megjelenhessen előtte. Az engedély megnyerése után 100 fényes díszbe öltözött főúrral eljött s tisztelgés után megkérdezte, miért jött a magyar király haderővel az ő országába s mit akart tőle. A király azt felelte, hogy azért tört rá, mert nem keresztény s három dolgot kíván tőle: először legyen kereszténnyé népével egyetemben, másodszor ismerje el az ő fennhatóságát, harmadszor hódolata jeléül fizessen bizonyos évi adót, minek fejében ő védője lesz. Az ifjú felelt: Lásd csak magyar király, az én seregem egyedül országom erejéből, nagyjaim segélye nélkül is sokkal nagyobb a tiednél; s biztosítlak, hogy oda jutottál, hogy ha akarnám, fényes diadalt arathatnék feletted s néped felett; de mivel kedvem van kereszténnyé lenni, hajlom kérésedre s igyekszem a maga idejében megtenni a te segélyeddel meg a pápáéval. S megegyezésre jutva, a magyar királyt nagy tisztelettel halmozta el s elkísérte birodalma határáig. Hanem oda érkeztében Magyarország nagyjai féltékenységből, nehogy királyuk az ő meghódolásával túlhatalomra jusson, nem részesítették tiszteletben, s ez okozta, hogy a tatár király jóakarata s a magyar király szándéka meghiúsult.[55]

19. ... Ez időben[56] a császár[57] viszályt folytatott a brandenburgi őrgróffal s mindkét fél fegyveres népet gyűjtött; a választott császár mellett voltak az osztrák herceg s a magyar király számos lovagja; már-már csatára került a dolog, de az ügy oly csekély okot szolgáltatott a haragra, hogy rögtön megegyezés jött létre köztük...

77. *A császárság.* A jövendő idők példájául megemlítjük, hogy a rómaiak fősége alatt az itáliai s főkép a toscanai községek is részesei voltak ama nép polgárjogának és szabadságának, melynek tekintélye teremté a császárokat s ugyanezen nép nem ugyan saját maga, hanem helyette az egyház, a hívő keresztények bizonyos megsegítése fejében a császárok választását átruházta Németország hét fejedelmére. Ebből nyilvánvaló s a legrégibb történet is tanúsítja, hogy a császárokat a fent említett nép választotta s olykor gonoszságuk miatt le is tette, s hogy a római nép szabadsága semmiféle módon sem volt alárendelve a császárok önkényének s adófizetőjük sem volt, mint a többi nemzetek, melyek alája voltak vetve a római népnek, szenátusnak s községnek s a mondott község útján az ő császárának s a mi toscanai községeink a római nép polgári jogából rájuk származott szabadságot tartották fenn...

78. ... Az olasz községeknek a császári főhatalom sérelme nélkül joguk, sőt kötelességük szerződésre lépni a császárokkal. Egész Itália vegyesen két pártra oszlik; az egyik a világ dolgaiban a szentegyházat követi azon felsőség szerint, melyet Istentől s a szent birodalomtól bír benne s ezeket guelfeknek, vagyis a hit őreinek nevezik; a másik párt a császárságot követi, legyen bár a világ dolgaiban hű vagy hűtlen a szentegyházhoz, s ezeket ghibel-

lineknek, mintegy guida belli-knek, azaz háborúság indítóknak hívják, s a tények meg is felelnek, mert a császári cím következtében minden másnál dölyfösebbek s viszályt s háborúságot szítók. S mivel a két párt nagyon nagy s mindenik az elsőségre tör, de nem juthat hozzá, miért is hol az egyik, hol a másik uralkodik, mindamellett, hogy valamennyien szabad községek s népek módjára szokták volt igazgatni magukat. De amint a német császárok Itáliába jöttek, inkább a ghibellineknek kedveztek, mint a guelfeknek, s ez okból csapataikkal császári helytartókat hagytak városaikban, akik az uralmat gyakorolták s a császárok halála után, kiknek helytartói voltak, ott maradtak kényuraknak, elvették népeiktől a szabadságot, hatalmas uralkodókká tették magukat s ellenségeivé lettek a szentegyházhoz hű pártnak s az ő szabadságának. S ez nem csekély ok arra nézve, hogy óvakodjunk a nevezett császároknak való feltétlen alávetéstől. E mellett meg kell fontolni azt is, hogy a latin nyelv s a német szokások, indulatok s nyelv mintegy barbárok, különösek s idegenszerűek az olaszok előtt, kiknek nyelve, törvényei, szokásai, komoly s mértéktartó indulatai okulásul szolgálnak az egész világnak, nekik pedig a világ monarchiáját adják. S amint a császárok a legmagasabb címmel eljönnek Németországból s Németország értelmével s erejével akarják kormányozni az olaszokat, azt nem tudják s nem bírják megtenni, ennélfogva, ha az olasz városok békésen befogadják őket, fölkeléseket s népmozgalmakat keltenek s ebben lelik gyönyörűségüket, hogy így az ellenkezője által lehessenek azzá, a mivé erény vagy értelem, jó szokás s jó élet által nem bírnak s nem tudnak lenni. Ezen való s igaz okokból következik, hogy a városok s népek, melyek feltétlenül fogadják be őket, állapotjukat változtatják s vagy zsarnokuralom alá jutnak, vagy megromlik szokásos kormányformájuk s megzavarodik ama város és nép békés s nyugalmas állapota, mely szabadon fogadja be őket. Minélfogva a felsorolt veszedelmek elhárítása céljából szükség készti az előrelátásra s a császárral való szerződésre a városokat s népeket, melyek fenn akarják tartani s meg akarják őrizni szabadalmaikat s állásukat s e mellett nem akarnak fellázadni a német császárok ellen; inkább engedetlenségben állani a császárokkal, mint nagy biztosíték nélkül befogadni őket városaikba. Mindazt, a mit erre vonatkozólag az olasz községek szabadságának javára s okulására fentebb felemlítettünk, régi példák igazolják, ha valaki fel akarja őket kutatni...

ÖTÖDIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. Lusimborgoi Károly urat a rómaiak császárrá koronázzák. 3. Durazzói Róbert csellel elfoglalja Balzot Provence-ban. 4. A provenceiak összegyűlnek Balzo megostromlására. 5. Hogyan kezdődik az egyenetlenség Galeozzo Visconti és Giovanni da Oleggio között. 6. Forli kapitánya legyőzi az egyház hadseregét. 7. Filippo di Taranto feleségül veszi a calabriai herceg leányát. 8. Massa és Montepulciano nem fogadják a patriarcha megbízottjait. 9. A Viscontiak elfoglalják Giovanni da Oleggiotól a kastélyt. 10. A nagy hadsereg kóborlásai. 11. A tuniszi király halála. 12. Giovanni da Oleggio fellázítja Bolognát. 13. A velencei doge lefejeztetése. 14. A császár megkoronáztatása után Sienába megy. 15. A legátus tárgyalása a császárral Sienában. 16. A császár megkapja a firenzeiektől a második fizetési részletet. 17. Bologna új kényura követeket küld Firenzébe, hogy megkérje a firenzeieket. 18. Galeotto da Rimini legyőzetése és elfogatása a legátus lovasai által. 19. Híre terjed Lucca megszabadításának. 20. A császár Sienát a patriarchának adja át. 21. Az itáliai ghibellinek fejei panaszkodnak a császár előtt. 22. A császár Sienából elindulva Samminiatoba megy. 23. Az ostiai bíboros fogadtatása Firenzében. 24. A legátus hadserege elfoglalja Malatesta négy várát. 25. A poloniai herceg halála. 26. Hogyan koronázták dalnokká Zanobi da Starat. 27. Francesco Castracani halála Castruccio fiai által. 28. A firenzeiek a császár felszólítására három polgárt küldenek hozzá. 29. A sienaiak tettei. 30. A pisaiak egyenetlenség következtében fegyverre kelnek. 31. Ismét pisai események. 32. A Gambacortiak elfogatása Pisában. 33. A Gambacortiak házának felperzselése. 34. Luccai események. 35. Új zendülés Sienában. 36. A sienaiak felmondják az uralmat a patriarchának. 37. A Gambacortiak lefejeztetése. 38. A Gambacortiak egykori állapota. 39. A császár őrizet alá veszi Pietrasantát és Serezzenát. 40. A császár elindulása Pisából. 41. A sienaiak helytartót kérnek a császártól, aztán pedig nem fogadják el. 412. A sienaiak

elfoglalják és kifosztják Massát. 43. A császár elégtételt kér a pisaiaktól. 44. A sienaiak fel akarják szerelni Montepulciano várát, de nem tudják. 45. A velenceiek békét kötnek a genovaiakkal a catalonok nélkül. 46. A legátus egyezsége Malatesta da Riminivel. 47. A genovaiak kikémlelik Tripolit. 48. A genovaiak csalással elfoglalják Tripolit. 49. Ugyanaz. 50. A ferrarai őrgróf hadseregének veresége. 51. A császár az utolsó részlettet is átveszi a firenzeiektől. 52. Castruccio fiának lefejeztetése. 53. A császárnak egy szőrös leánykát mutatnak be. 54. A császár és császárné elindulása Németországba. 55. Siena alsóbb néposztálya az egész uralmat kezébe keríti. 56. Lando gróf hadserege Nápolyba indul. 57. Fermo visszatérése az egyházhoz és felkelése Gentile da Mogliano ellen. 58. A francia király hadsereget küld Skóciába az angolok elleni háborúba. 59. Az ostigliai foglyok beveszik a várat. 60. A genoviak eladják Tripolit. 61. A luccai száműzöttek háborút kezdenek. 62. Az Apuliában tartózkodó nagy hadsereg. 63. A nagy udvarmester ezer sisakot vezet a hadsereg ellen; ennek megnövekedése. 64. A luccai száműzöttek összegyülekezése eredmény nélkül. 65. A szicíliai király több földet visszahódít. 66. Padovai események. 67. A Viscontiak Bologna visszahódítására törekszenek. 68. Négy oroszlán születése Firenzében. 69. A luccai száműzöttek cselekedetei. 70. A catalonok nem egyeznek bele a velenceieknek a genovaiakkal kötött békéjébe. 71. Durazzói Róbert elhagyja Balzot. 72. A modenai bástyák elpusztulása. 73. A sancassianoi vár építése. 74. Hogyan szervezik Firenzében a telekkönyvet. 75. Az angol király nagy felszereléssel átkel Calais-ba. 76. Lajos király megegyezése Lando gróf hadseregével. 77. Doadola gróf veresége és halála Forli kapitánya által. 78. Biscione hadserege beveszi Bologna falait, de visszaűzik. 79. Udinei hírek. 80. Sáskajárás Berberiában és Cipriben. 81. Maffolo Visconti halála testvérei által. 82. Bernabo úr elfoglalja Mirandolát. 83. A perugiaiak átveszik Montepulciano védelmét. 84. Az angol király Franciaországba indul. 85. Az angol király Amiens-ig elpusztítja az országot. 86. Ugyanaz. 87. Lajos szicíliai király halála és a sziget rossz helyzetbe jutása. 88. Zendülés Nápolyban.

1. *A császári cím* magasztos fönségében felülmúl valamennyi más címet, neki engedelmeskedtek az egész világ összes népei; napjainkban azonban a hűtlenek lenézik s a keresztény világban annyi hatalmas királyi uralkodó, kényúr, község s nép van, melyek nem engedelmeskednek neki, hogy csak csekélyke rész marad hatalma alatt; e tény véleményem szerint legfőként az isteni rendelkezés következménye, kinek elhatározása és szándéka nem áll az emberi értelem hatalmában. E ellett talán nem csekély oka a császárválasztásnak Németország hét fejedelmére való átruházása, akik hosszú idő óta folyton az ő nyelvükből való urat választanak, léptetnek elő a császárságra, azok pedig német erővel s ama barbár népnek meggondolatlan tanácsával s dühös indulatával akarták igazgatni s kormányozni a római birodalmat; ez a dolog pedig nem fér meg az olasz néppel, mely a maga törvényeit, jó

szokásait s katonai fegyelmét adta a világnak; s amint hiányzanak a nemzetekből a császári kormányzáshoz megkívánható legfőbb tulajdonságok, így nem csoda, ha hiányzik a hozzávaló legfőbb hatalom is...

45. ... A Velencések féltükben, nehogy a genovaiak a magyar királlyal szövetkezzenek ellenük, akitől Zárát s Szlavónia nagy részét elragadták volt, szövetségeseik, a catalonok beleegyezése nélkül május végén[58] békét kötöttek a genovaiakkal...

HATODIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. A Viscontiak viszályt kezdenek Paviával és Monferratoval. 3. A piemonti tartományok fellázadása. 4. A firenzeiek szövetséget kötnek a hadsereg ellen. 5. A skótok elfoglalják Vervict [Berwick upon Tweed]. 6. Tárgyalás Bologna visszahódítására. 7. Hogyan fedezték fel a bolognai tervet és szolgáltattak igazságot. 8. Bologna uralkodójának szövetségese. 9. Biscionenek Reggióban tartózkodó csapatai vereséget szenvednek. 10. A todibeli Chiaravallesiek szerződést kötnek a prefektussal. 11. Pietro Sacconi úr halála a Tarlatiak családjából. 12. A hold egész felületének elsötétülése. 13. A nagy hadsereg elfoglalja Venosát. 14. A legátus keresztes háborút hirdet Forli kapitánya ellen. 15. Paffetta gróf a pisaiak fogságába esik. 16. Az arezzoiak helyreállítanak némely erősségeket. 17. A nagy hadsereg újabb forrongásai. 18. A francia király nagy adókat vet ki országára. 19. A pisaiak színlelt háborút viselnek. 20. Az egyház hadvezére Cesenát ostromolja. 21. Da Battifolle gróf Reggionolót ostromolja. 22. Ghiaggiuolo gróf visszafoglalja Ghiaggiuolót. 23. A Viscontiak Paviát ostromolják. 24. A francia király elfogja Navarra királyát. 25. A francia király lefejezteti Ricorti urát és még négy normann lovagot. 26. Csatározás Páviában. 27. A Viscontiak ostromolják Borgofortet. 28. A Viscontiak az egyház főpapjai ellen működnek. 29. A Viscontiak három bástyát emelnek Páviában. 30. A törökök hajóikkal nagy károkat okoznak Romániában. 31. Az angolok Franciaországban háborúskodnak. 32. Az angolok lopva elfoglalnak egy erős várat. 33. Ricorti gróf nagybátyja fellázad a francia király ellen. 34. Navarrai Fülöp úr fellázad a francia király ellen. 35. Pávia népe elfoglalja a bástyákat és megszabadítja magát az ostromtól. 36. A magyar király Trevigni ostromára indul. 37. A magyar király jövetele nagy félelmet kelt Itáliában. 38. Lajos király hadserege megütközik az ellenséggel és legyőzi azt. 39. Lando gróf felhívása árulásra. 40. A sienaiak félelemből a firenzeiekhez fordulnak. 41. Az ellenség eltávozása Borgoforteból.

42. A flamandok és brabantiak háborúságának kezdete. 43. A flandriai gróf a brabantiak ellen indul. 44. Megegyezés a harcmezőn a flamandok és a brabantiak között. 45. Ascoli meghódolása a legátus előtt. 46. A legátus Trontonál feltartóztatja a hadsereget. 47. A pisaiak visszavonják a firenzeiek szabadalmait. 48. A firenzeiek elhatározzák, hogy elhagyják Pisát és Talamoneba mennek. 49. Venafri feldúlása a Terra di Lavoron. 50. A magyar király hadai Trevigi felé indulnak. 51. Az ezen tény miatt történt tárgyalások Lombardiában. 52. A magyar király elfoglalja Colligranot. 53. A magyar király seregével Trevigi alá érkezik. 54. Hogyan rendezkednek a magyarok a harcban. 55. A hadsereg viselkedése Treviginél. 56. A nagy hadsereg a Marcába indul. 57. A Szicíliában történt események. 58. Lancastro gróf Párizsig pusztít. 59. A francia király Normandiába indul. 60. A császár és a pápa címekkel tüntetik ki a magyar királyt. 61. A firenzeiek megegyezése a talamoni kikötő építésére. 62. Bruzzi úr elárulni törekszik Bologna uralkodóját. 63. A velenceiek megegyezést keresnek a magyar királlyal. 64. Bologna felfedez egy másik ellene irányuló tervet. 65. A magyarok keltette események Trevigi mezején. 66. A magyar király felkerekedése Trevigi alól. 67. A király viszonyainak és indulatának leírása. 68. A lombardiai szövetség serege legyőzi Biscionet Castel Lione mellett. 69. A szicíliaiak tervei. 70. A hadsereg Ravenna alatt állomásozik. 71. A firenzeiek íjászokat szerveznek. 72. Az íjászok fenntartására életbe léptetett rendszabályok Firenzében. 73. A magyarok meglepetéssel nagy krát okoznak a trevigi-eknek. 74. A Királyság minden része háborúban áll. 75. A szövetségesek a hadsereget zsoldjukba fogadják. 76. A szövetségesek viselt dolgai Lombardiában. 77. A brabantiak megszegik a flamandokkal kötött békét. 78. A flandriai gróf a brabanti ellen indul. 79. A brabanti herceg találkozása a flamandokkal. 80. A flamandok győzelme a brabantiak fölött. 81. A flandriai gróf beveszi Borsellát. 82. A flandriai gróf egész Brabantot hatalma alá veti. 83. A spanyolok és katalánok háborúskodásának oka. 84. Nagy földrengések Spanyolországban.

36. *A magyar király készülődése Treviso*[59] *megszállására.* Lajos, Magyarország királya, hosszú idő óta gyakran kérte a velenceiektől Zára városát s királysága többi városait, melyeket Szlavóniában elfoglalva tartottak volt s nem talált rá módot, hogy békében szerezze vissza azokat, miért is az 1356-ik év május havában 30 főnyi kísérettel személyesen kiindult Buda városából, Szlavónia felé vette útját s a Dalmáciában lévő Zágráb városába ment s mielőtt oda ért volna, 500 lovast talált maga körül. Zágrábba érve, pár nap múlva oda jöttek királyságának s mellékországainak összes bárói, mindegyikük szolgálatra köteles hadi népével s annyian voltak, hogy a környék nem bírta eltartani őket, ami arra kényszerítette a királyt, hogy egyenként beszéljen velük, kijelölte a népet, melyet szolgálatban akart tartani s a többit mind visszaküldte Magyarországba. Zágrábban felkeresték őt Velence köz-

ségének követei, hogy békét kérjenek tőle s annyi pénzt ajánlottak neki, amennyit csak bírtak, csakhogy egyetértésben maradjanak vele. A király azt felelte, hogy neki nem kell az ő pénzük, mert magának is van elég, de ha községüktől az a megbiztatásuk volna, hogy visszaadják neki városait, akkor kész az egyetértés és a béke. A követek azt válaszolták, hogy erre nincs megbízásuk. A király azt mondta, hogy akkor ne fáradjanak tovább, mire a követek visszatértek községükhöz. A király Zágrábból intézkedett a háború viselése felől, amint alább elmondjuk. A szárnyaló hír elterjedt mindenfelé, a legtöbben azt hitték, hogy a nagy ütközet Záránál lesz, mint annak előtte, mások hogy Isztriában, ismét mások, hogy Trevisónál, úgy hogy semmi biztosat sem lehetett tudni, ami annál több gondot s annál is több költséget okozott a velenceieknek, hogy különböző részeken gondoskodjanak városaikról; s költségeket nem kímélve, szokatlanul nagy zsoldon rögtön felszerelték Zárát és Szlavónia meg Isztria többi városait s nagy költségen gyaloghaddal fölszerelték s ellátták Treviso városát.

37. *Hogyan féltek Itáliában a magyar király jövetelétől.* Amint Itália-szerte meghallották, hogy Magyarország királya nagyszámú magyarral s más pogány alattvalóival a velenceiek ellen készül s e hírt még azzal toldották meg, hogy a császár s az osztrák herceg is kezére játszanak s hogy a császár Lombardia s Toscana királyává akarja őt tenni, gyanú fogta el Itália minden zsarnokát s mindenfelé aggódtak, legfőként pedig Lombardia kényurai. Ezért megbeszélésre jöttek össze, szövetséget kötöttek s közös megegyezésből követeket küldtek hozzá, hogy kitudják őket illető terveit; barátságos válaszára, Velence községét kivéve, mely ellen nyíltan készülődött volt, senki sem félt többé vállalatától.

50. *Hogyan kezdett a magyar király hada Treviso alá jönni.* Kevéssel fentebb elbeszéltük a magyar király kiindulását, most az következik, hogy a mondott év június havának 28-ik napján Currado Lupo úr, Aquilizza grófja s a boszniai bán[60] 4000 német, friuli s magyar lovassal Treviso városa ellen ment, mely akkoriban a velenceiek őrizete és szabad uralma alatt állt; a nevezett királytól visszatérő követeitől csak kevéssel azelőtt értesültek az ő válaszáról és szándékáról s félni kezdtek, nehogy Trevisóban támadja meg őket, miért is sebtében a védelem céljából a városnak lovas és gyalog fegyveres néppel s egyéb szükséges dolgokkal való felszereléséhez láttak; de az ellenség oly hirtelen jött rájuk, hogy nem bírták befejezésre juttatni; mindamellett felégették a környékbeli falvakat s Mestre várának külvárosait, hogy ellenségeiknek ne legyen hová szállani. Alig érkezett meg Currado Lupo úr német csapataival, rögtön beszáguldozta a vidéket, ellovagolt egészen Margheráig, amely Velence mellett attól 3 tengeri mf.-nyire a Trevisóhoz vivő csatorna mellett van s a Trevisóba induló élelemmel s fegyverrel terhelt bárkákat, melyeket ott találtak, lefoglaltatta, az embereket felakasztatta, a holmit a táborba vitette. Azután a város megszállásához láttak. A király ellenben több mint 40.000 lovas magyarral[61] Sigillénél hátramaradt, hogy az említett ostromra induljon.

51. *A Lombardiában e fölött folytatott tanácskozásokról.* A magyar király hadának Trevisóhoz való jövetele gyanúval töltötte el az összes lombard urakat. A milanóiak személyesen mentek el Cane Grande úrhoz; a Garda tó mellett lévő egyik kastélyban találkoztak és szövetséget s egyezséget kötöttek ott vele. Azok pedig, akik a milánói kényúr ellen szövetkeztek volt, mindannyian Bologna városába gyűltek össze s ismét megerősítették szövetségüket s közös megegyezésből mindkét szövetség a maga nevében követeket küldött Magyarország királyához, hogy megtudják, hogy ekkora sereggel, mint amekkora vele van, Treviso városának ostromán kívül nem törekszik-e egyéb újításra is Itáliában. S megnyugodtak, amint megtudták tőle, hogy csak azért jött, hogy Velence községétől visszaszerezze városait. A boszniai bán s Currado Lupo úr Padova urához mentek, ki szomszédja volt Treviso vidékének s uruk nevében jó barátságot, békét s területe biztonságát ajánlották fel neki s felkérték, hogy mutasson bőkezűséget a király népe irányában s pénzért adjon nekik élelmiszereket, amit bizonyos renddel meg is ígértek a nevezett báróknak. Mindezen dolgok kevés nap alatt mentek végbe, a mondott év július havának elején.

52. *Hogyan foglalta el a magyar király Colligranot.* Colligrano[62] nagy és erős vár Treviso földén Trevisótól 16 mf.-nyire Friuli kapujában. Ezt a várat a velenceiek jól fölszerelték fegyveres néppel, hogy megakadályozza a király bejövetelét. A király e napokban nagy sereggel közeledett Treviso felé s amint látta, hogy Colligrano erős s éppen útban van, mindamellett hogy lovassága erejénél fogva könnyen elhaladhatott volna mellette, nem akarta háta mögött hagyni, hanem rendbe szedte a magyarokat, kik 44.000-en felül voltak, hogy kiostromolja a várost s elhatározta, hogy nem távozik alóla, míg be nem veszi. A várbeliek pedig látván a várat köröskörül pár fm.-nyire elborító sokaságot – valamennyi íjakkal s nyilakkal – megrettentek az ostrom veszélyeitől s a roham kezdete előtt megadták magukat a király személyének. Ő pedig eltiltott minden erőszakoskodást s a mondott júl. 11-én személyesen vonult be annyi néppel, amennyit akart s a császár nevében uralma alá vette, ellátta lovassággal s megbízható kapitánnyal, azután seregével Treviso városa felé indult.

53. *Hogyan szállta meg a magyar király Trevisót.* A király útközben elfoglalt egy másik, Asile nevű várat a körülfekvő birtokosokkal együtt, anélkül, hogy megállapodott volna mellettük. S előre lovagolva a mondott hónap 14-ik napján, a trevisói táborba ért 40.000-nél több lovas magyarral és szlávval azokon kívül, akik báróival előbb jöttek volt. S e nagy sereggel elfoglalta Treviso egész környékét, megszállta a várost s Treviso földjének több várát a környéken. Elhatározta volt, hogy nem hagyja abba az ostromot, míg ő nem parancsol a városban. Azonban nem minden történik úgy, ahogy az ember tervezi, úgy hogy egész mérhetetlen hatalmával sem teljesíthette szándékát, amint az alábbi olvasmányban ki fogjuk mutatni.

54. *Hogyan rendezkednek a magyarok a hadban.* A mostani olaszok előtt csodálatosnak tűnik fel a lovasok nagy száma, mely a magyar király ellensé-

gei ellen harcba kíséri. A régiek tapasztaltabbak voltak e dolgokban, melyeknek emléke azonban rég elenyészett, miért is itt felújítunk egyet-mást, hogy megszüntessük a mostaniak csodálkozását. A magyarok nagyon nagy nép s szinte mindannyian bárók[63] kormányzása alatt állnak s a báróságok Magyarországban nem örökösek s nem tartanak élethossziglan, hanem az uralkodó tetszése szerint adományozza vagy veszi el őket; ősi jogszokások szabják meg, hogy valamely báró vagy község mennyi lovast állítson ki a király szolgálatára, ha hadba megy, vagy háborút indít, úgy, hogy a lovasok számát s a szolgálat idejét illetőleg mindenki tudja, hogy mi a kötelessége. S mivel az uralkodó felhívására rögtön, halogatás vagy késedelem nélkül mozgósítaniuk kell, azért minden község s báró kijelölte azokat, akik a hadi szolgálatra ki két, ki több lóval, könnyű támadó fegyverekkel, vagyis íjjal, puzdráikban nyilakkal s személyük védelmére hosszú karddal fölszerelten állandó készenlétben tartoznak állani. Általában állandó ruházatként bőrzekét viselnek, s amint jól bekenték, egy másikat öltenek reája, erre ismét egyet, aztán még egyet, miáltal igen erőssé s védelemre alkalmassá teszik. Fejüket ritkán borítja sisak, hogy a nyilazásban ne akadályozza őket, mert ebben van minden reményük. A magyaroknak nagyszámú méneseik vannak, lovaik nem nagyok, velük végzik a szántást és a mezei munkát, mindenfelé teherhordásra taliga elé fogják s valamennyit úgy nevelik, hogy szorosan együtt álljanak, s egyik lábuknál fogva a földbe vert cövekhez béklyózva, minden irányban tarthatják őket, eledelük a fű, széna, szalma, kevés takarmánnyal, főként ha keletnek tartanak s terjedelmes pusztán kelnek át. S amaz országok felé menet szíjakkal összefűzött vért formájú nyerget használnak s lakatlan vidéken vagy táborozáskor ember s ló a mezőn a szabad ég alatt külön sátor nélkül készít fekvőhelyet; derült időben feloldják vért formájú nyergük szíjait s derékaljat készítenek belőle s azon alusznak éjjel; s ha esős az idő, ami elég ritkaság, egyik vagy mindkét oldal felől takarót készítenek maguknak, lovaik hozzászoktak s nem törődnek vele, ha szabadban s esőben kell állaniuk s mi kárt sem szenvednek azon esőszegény országokban; másutt nincs így, mindazáltal igen jól viselik el a viszontagságokat; sokat kiherélnek, mert így jobban lehet őket tartani s kezesebbek. A pusztán csekély megterhelés árán jól ellátják magukat élelemmel, minek oka s eljárásmódjuk a következő: Magyarországon ugyanis nagy számú ökör és tehén tenyészik, amelyeket a földművelésre nem használnak, hanem a téres legelőkön gyorsan meghizlalják s levágják őket, bőrükkel és zsírjukkal élénk kereskedést űznek, húsukat nagy üstökben megfőzik s ha jól megfőtt, besózzák, a csonttól elválasztják, kemencében vagy más módon megszárítják, ha megszáradt, porrá törik s finom lisztté őrlik s úgy teszik el s ha nagy sereggel pusztán vonulnak át, ahol nem kapnak eleséget, üstöket s más rézedényeket visznek magukkal s hadi ellátás gyanánt mindegyikük egy zacskóval visz e porból a maga számára, azonkívül a vezér taligákon nagy mennyiségben szállíttat belőle; s ha folyóhoz vagy másféle vízhez érnek, megállapodnak, edényeiket megtöltik vízzel, felforralják s ha felforrt, a csoportban lévő baj-

társak számához mérten töltenek rá ebből a porból; a por megdagad s felduzzad s egy-két maréknyi pép módjára megtölti a fazekat s igenbőséges tápanyagot szolgáltat s egy kis kenyérrel, vagy magában kenyér nélkül erőt ad az embernek. Ennélfogva mi csodálni való sincs azon, ha nagy sokaságuk mellett is hosszú ideig tartózkodnak vagy menetelnek a pusztaságon, anélkül, hogy takarmányt találnának, mivel a lovak fűvel és szénával, az emberek pedig e porrá tört hússal[64] táplálkoznak. Hanem a mi országunkban, ahol kenyeret, bort és friss húst kapnak, megunják azt az ételt, melyet édesnek találnak a pusztában, minél fogva erkölcseik megváltoznak s nem tudnak megélni abból a pépszerű ételből s országunkban nem is tudnák akkora számban fönntartani magukat, mert a városok és kastélyok erősek, a mező szűk s a nép óvatos; innen van, hogy minél többen jönnek be, annál hamarabb jönnek zavarba az életszükségletek dolgában. Harcmódjuk nem a csatamezőn való helytállásban, hanem portyázásban, megfutamodásban, üldözésben, nyilaik kilövöldözésében, meghátrálásban s az ütközésre való visszafordulásban áll. Nagyon gyakorlottak s ügyesek a zsákmányolásban s a hosszas lovaglásban, erősen nyilazzák az ellenség lovait s gyalogságát s ennyiben hasznosak a nyílt mezőn való küzdelemben, mivel mesterek a gyors támadásban s az ellenségnek rohammal való zaklatásában nem gondolnak a halállal, hanem a legnagyobb veszélyt keresik. Ütközetben a magyarok mindig összetartanak s tízen-tizenötén egy csoportban ki jobbról, ki balról támadják az ellent s messziről igyekeznek nyilaikkal megsebezni s azután elrohannak vágtató lovaikon; jelvények s mindennemű zászlók s ostromszerek nélkül szoktak vonulni s tegezeik bizonyos összeverésére gyülekeznek. Talán kelleténél hosszabbra terjedt tárgyalásunk, de mivel a mi időnkben elkezdtek az itáliai harcokba beavatkozni,[65] nem lesz baj megismerni állapotukat.

55. *Hogyan viselkedett a sereg Treviso alatt.* A magyar király Trevisót ostromolta, midőn Can Grande della Scala úr járult eléje 500 válogatott sisakos harcossal; a király kegyesen fogadta, titkon tárgyalt vele, ő azután visszatért Veronába s a magával hozott lovasokat otthagyta a király szolgálatában, s a király udvariasságból megtartotta őket, bár nem jószántából, mivel ugyanis túl sok embere volt. Bernabo úr Milánóból 500 számszeríjászt küldött neki, akik nagyon kedvére voltak; a király rögtön körülzáratta seregével a várost s különböző oldalról vagy 18 ostromművet emeltetett s hozzálátott a falak aláaknázásához, amitől a városbeliek ugyancsak keveset féltek, mivelhogy síkon fekszik s az a síkság annyira vízbő, hogy két rőfnyit sem kell ásni s a víz mindenfelől bőven és tisztán buggyan fel. A város őrségén lévő velenceiek a város falait körülzároló sereg láttára bátorságot mutatva készültek a védelemhez s az aknák ellen földműveket s másféle célszerű védelmet készítettek. A király s tanácsa a város körülvizsgálása után belátták, hogy lehetetlenség ostrommal bevenniük; hallották, hogy mily védőkkel van ellátva, mivelhogy a falak erősek s magasak voltak, nagyon jól el voltak látva s felfegyverezve, az árkok szélesek s telve élő vízzel. Ennélfogva csakis a

hosszas megszállástól lehetett győzelmet remélni s rá is szánta magát a király, csakhogy állatias és vakmerő magyarjai nagy számukkal zavart okoztak, mivel nem lehetett igazgatni s rendben tartani őket. Így megesett, hogy ámbár a király békében s egyetértésben volt Padova urával, (aki naponta nagy mennyiségben sok szekér sült kenyeret s négy szekérke bort küldött a táborba a seregnek bőségben tartására, nem számítva azt az élelmet, melyet magánszemélyek vittek oda az ő területéről) és szerződés biztosította területének s kerületének a király egész seregétől való mentességét s biztonságát, mégis ez ígéretek ellenére a magyarok saját kezdeményezésükből beszáguldozták Padova vidékét, gyilkoltak, égettek, raboltak s zsákmányoltak, mint ahogy az ellenséget szokás; ezen az úr felháborodott s nem küldte többé a táborba a kirendelt élelmet, a kiraboltatástól való félelmében a föld népe is abbahagyta a hordást, minek következtében a nagy sereg szükséget kezdett látni s az élelmiszerek dolgában a szokottnál is mértéktelenebb ínség állt be...

60. *Hogyan ruházták fel címmel a pápa s a császár a magyar királyt.* Ez időben a pápa s a bíborosok nagy hajlandóságot mutattak a magyar király iránt s vagy a nevezett király járta ki, mert gyakran voltak követei a szentszéknél, vagy az egyháznak volt rá oka, hogy megtisztelje őt s a mondott év augusztusának 4-ik napján a pápa s a bíborosok konzisztóriumában a hitetlenek ellen a Szentegyház zászlótartójának jelentették s nyilatkoztatták ki. Ugyanazon időben, a míg a nevezett király Trevisót ostromolta, a császár az ő helytartójává nevezte őt ki a velenceiek ellen való háborúra, a táborban az ő jelvényét viselte s valamennyi meghódított várost a császár nevében vett át.

63. *Hogyan keresték a velenceiek a békét a magyar királlyal.* Az említett év augusztus havában a velenceiek belátták, hogy a magyar királlyal, ekkora hatalom urával való háború gonosz helyzetbe hozta őket; meggondolták, hogy a háború megkezdése óta a költségekért a község vérig sajtolta polgárait, meggondolták, hogy nincs más menekvésük, mint ha békét szereznek tőle, miért is kiválasztottak néhányat Velence legelőkelőbb s legokosabb polgárai közül, tudtukra adták községük szándékait s akaratát s teljes felhatalmazással elküldték őket a király trevisói táborába; a királyhoz érve tisztességes fogadtatásra találtak s a tárgyalás alkalmával Velence községe nevében a jó békesség fejében felajánlották neki Zára városának községük réséről való átengedését azon feltétellel, hogy maradjon meg előbbi szabad állapotában és Szlavónia több megnevezett városának szabad rendelkezése alá való visszaadását, néhány mást az ő fenségének elismerése mellett akartak megtartani s megadni értük a király tetszése szerint a megfelelő évi adót. Ajánlatot tettek kamat s költségei fejében megfelelő pénzösszegnek kijelölt időre való kifizetésére, hogy méltán meg lehet majd elégedve vele. A király különösnek találta, hogy Zárát el akarják venni országától és szabaddá akarják tenni s hogy a szerződés értelmében az ő városait adófizetés fejében Velence községének kelljen átengednie; mindezt koronája meggyalázásának

nézte s nem akart beleegyezni a békébe s megegyezésbe, hacsak szabadon át nem adják neki országa városait. Sokan gáncsolták érte a királyt, mert a nemsokára az ő kevély becsületére bekövetkezett eseményekből azt vélték, hogy a saját előnyére el kellett volna fogadni ezt az egyezséget; de aki a végét s a király hatalmát veszi tekintetbe, nem fogja őt gáncsolni büszke válaszáért.

65. *A trevisói táborban a magyarok között végbe ment változásokról.* A magyar lovasok mértékfeletti száma, mely afféle barbár nép módjára nem tűri a katonai fegyelmet s nem tud feljebbvalóinak engedelmeskedni, amint kevéssel fentebb elmondtuk volt, beszáguldozta Padova vidékét, mivel nem jött az élelmiszer, amely onnan jönni szokott volt s a szükség nagy lett a táborban. Az első hibát pedig egy másik nagyobbal tetézték, mert összekaptak a Currado Lupo úr s más német parancsnokok alatt álló német lovasokkal, kik híven szolgálták urukat, s hetykeségből gyalázták őket; azután dühükben megrohanták s kifosztották a kamarákat, melyeket a király az élelmiszerek s a sereg fenntartására való egyéb dolgok szállítására rendelt volt; s így pár nap alatt az összetartó rend megzavarásával oda juttatták a sereget, hogy amint alább elbeszéljük, a király kénytelen volt felhagyni a megszállással s így igaznak bizonyult a bölcs mondása, mely így hangzik: ami túl nagy, azt nem lehet kormányozni, amit nem lehet kormányozni, az nem tarthat sokáig.

66. *Hogyan hagyta abba a magyar király Treviso megszállását.* Amint a magyar király látta, hogy a magyarjai sokaságának féktelen merészsége seregét megzavarta s az élelemhiányon nem lehet segíteni, bánni kezdte, hogy nem fogadta el a velenceiek ajánlatát, melyet becsülettel elfogadhatott volna s természeténél fogva hirtelen indulatú ember létére, anélkül, hogy mással tanácskozott volna felette, a mondott év augusztus 23-án mindenkire nézve váratlanul abbahagyta Treviso ostromát, melyet több mint 300.000 lovassal folytatott volt. Összegyűjtötte népét és épségben átkelt a Piavén. Mivel a városbeliek semmiféle jelből vagy tudósításból nem láthatták, hogy távozni akar, néhány nap is beletelt, míg el tudták hinni, hogy elment. Colligranonál volt a gyülekező, e városban 2000 magyart hagyott őrségül a trevisóiak zaklatására, ő maga pedig a többi sereggel ez alkalommal vállalatából kevés dicsőséggel visszatért Magyarországba.

68. *A király állapotának s indulatának összefoglalása.* Ez a magyar király, amennyiben az igazságot megtudhattuk felőle, nagylelkű, személyére nézve derekas és merész, nagy vállalatok sikerében nagyon lelkes, szigorú és büszke, báróival szemben igen félelmes tud lenni s köteles szolgálataikban megkívánja a készséget; mindenre vállalkozik a kellő előrelátás nélkül; fegyver dolgában népére jobban rá van utalva s merészebb, mint előrelátó azon túlságos bizalomnál fogva, mellyel ő irántuk, amazok pedig ő iránta viseltetnek, mivelhogy nagyon udvarias s jó modorú mindenkivel szemben. Nagy dolgokban gyakran adta hirtelen s könnyelmű elhatározás példáit s jobban ért a kedvezőtlen vállalatok abbahagyásához, mert félbeszakítja azokat, mint az erényes kitartáshoz.

73. *Hogyan lepték meg a magyarok a trevisóiakat s okoztak nekik nagy kárt.* A Trevisóban lévő velencei őrség a magyar király s az ő nagy serege hirtelen távozásának láttára hozzáláttak a munkás népnek a vidékre való visszaterelésehez, házi állatokat hozattak s szétosztottak a környéken. A Colligranoban s a szomszéd városokban maradt magyarok azon hírre, hogy a vidék teli van prédával, magyarjaik közül mintegy 400 lovast küldtek ki egészen Trevisóig, akik kalandozásukban emberekben s állatokban nagy zsákmányt gyűjtöttek egybe; a Trevisóban volt lovasok s íjászok velencei kapitányaikkal a zsákmány visszaszerzése végett derekas kirohanást intéztek s 500-nál több lovas és igen sok gyalogos hamarosan összecsapott a magyarokkal, akik védekezni kezdtek, rámentek az ellenségre, visszavonultak s ismét visszafordultak; s anélkül, hogy kimutatták volna, folyton arra felé húzódtak, amerre – amint tudták – népük lesei voltak; így folytatták s üldözték őket a trevisóiak, míg oda nem vezették őket, ahol 800 magyar állt lesben; ezek hirtelen hátba támadták s körülzárták a trevisóiakat s ott a harcmezőn 200-nál többet leöltek, több mint 300-at elfogtak, a foglyokat s zsákmányt magukkal vitték s ez egy napon nagyobb kárt okoztak a velenceieknek s a vidék lakosainak, mint a király a megszállás alatt egész hadseregével; ez pedig a mondott év augusztus havának 28-ik napján történt.

HETEDIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. A francia király felveszi a keresztet zarándoklás céljából. 3. Az antiochiai András barát szavai a francia királyhoz. 4. A francia királynak rút cselekedetei. 5. A francia király haderejével Párizsból kiindulva Normandiába megy. 6. A gualesi herceg dolgai. A francia király tábort üt a herceg mellett. 8. A francia király két grófját elfogják az előőrsök. 9. A francia király tábort üt az angolok közelében. 10. A követek békét igyekeznek közvetíteni a két uralkodó között. 11. A tárgyalások majdnem megegyezésre vezetnek. 12. A celonai püspök meghiúsítja a békét. 13. A walesi herceg beszéde övéihez. 14. A franciák ütközetre készülnek. 15. A franciák sorai és csatarendjük. 16. Az angolok csatarendje és harcvonaluk. 17. A francia király és a walesi herceg összeütközése. 18. A francia királynak és hadseregének veresége. 19. A holtaknak és a foglyoknak száma az ütközetben. 20. A francia király fogságba jut és Gascogne-ba megy. 21. Az angol király által alkalmazott módok és újdonságok a nagy győzelemben. 22. Két lovag csatája és ennek oka. 23. A császári helytartó eljárást indít Milánó urai ellen. 24. Milánó urainak levele a helytartóhoz. 25. A helytartó válasza a levélre. 26. A kényurak katonái nem akarnak a császári zászló ellen indulni. 27. A helytartó táborba szállása. 28. A magyar király rendelete a velenceiek elleni háborúra. 29. A magyarok cselvetése a velencei sereg ellen. 30. Lajos király a szicíliai Messina birtokáról tárgyal. 31. A flandriai gróf és a brabantiak béketárgyalása. 32. A firenzeiek kereskedelmi okokból Pisából Sienába mennek. 33. Forli kapitányának előrelátása. 34. Faenza meghódolása a legátusnak és annak feltételei. 35. A lombardiai szövetség hadseregének viselkedése ezen időben. 36. Ugyanaz. 37. Milánó hadai megverik a lombardiai szövetség hadseregét. 38. Milyen tanácsot fogadott meg Forli kapitánya. 39. Niccola úr elfoglalja Messinát Lajos király számára. 40. Genova elszakadása a milanóiaktól. 41. Santo Romolo templomának elpusztítása. 42. Tarantói Fülöp és Vercelli

viselt dolgai. 43. Luchino úr özvegyének és fiának menekülése Milánóból. 44. Lajos király és a királyné Messinába mennek. 45. Fighine várának építése. 46. A császár gyűlést tart Németországban. 47. A monferratói őrgróf elfoglalja Novarát. 48. Bernabo úr kísérlete Pandolfo Malatesta meggyilkolására. 49. A genovaiak visszahódítják Savonát. 50. A kasztíliai és az aragóniai király háborúja. 51. Navarrai Fülöp Párizs közelébe hatol. 52. A firenzei tanács malmot épít. 53. Nagy pártviszály a francia királyságban. 54. Simone di Chiaramonte gróf halála Szicíliában. 55. Sansepolcro megszabadulása a zsarnokság alól. 56. A spanyol bíboros utóda a cluny-i apát lesz. 57. A francia királyt Angolországba viszik. 58. Az egyház serege Cesenába tör. 59. A legátus seregével Cesenába indul. 60. Fegyverszünet spanyol és az aragóniai király között. 61. Rezzuolo meghódol a firenzeieknek. 62. A pisaiak át akarják venni Uzzanot a firenzeiektől. 63. A pisaiak hadihajókat szerelnek fel a kikötés meggátlására. 64. Bernabo úr segítséget küld Forli kapitányának. 65. Armignacca grófot a nagy adók miatt kiűzik Tolosából. 66. A francia király megtiszteltetése Angliában. 67. A firenzeiek egyezséget kísérelnek meg Forli kapitánya és a legátus között. 68. –A legátus elfoglalja Cesena bástyáit. 69. Cia asszonynak, a forli kapitány feleségének cselekedetei. 70. Ravennai újdonságok. 71. Görögországi újdonságok és uralkodóik elfogatása. 72. Lajos király Szicíliában Cataniát ostromolja. 73. Ugyanaz. 74. Catania megveri Lajos király seregeit. 75. A hadsereg Bologna felé közeledik. 76. A firenzeiek megerősítik Stalet. 77. Cesena meghódol a legátusnak. 78. Konstantinápolyi események. 79. A legátus elfoglalja Castelnuovot és Brettinorot. 80. A legátus eljárást indít a hadsereg ellen. 81. A kényúr adót vet ki a bolognaiakra. 82. A velenceiek békét kérnek a magyar királytól. 83. A legátus elfoglalja Brettinorot. 84. Keresztes háború hirdetése a hadsereg ellen. 85. A firenzeiek segítséget küldenek a legátusnak. 86. A genovaiak elfoglalják Ventimigliát. 87. A főpap a hadsereggel Provence-ba indul. 88. A flandriai gróf a békekötés után visszaadja Brabantot a hercegnőnek. A legátus pénzben megegyezik a hadsereggel. 90. Az egyetem ujjászervezése Firenzében. 91. István pápa csontjainak feltalálása Firenzében. 92. Törvény az orvosok számára. 93. A genovaiak elfoglalják Monacot. 94. A bíbornok Forlit ostromolja. 95. Az angol király megszegi a béke pontjait. 96. Az udvari nép hadiszemléje Avignonban. 97. Lajos király visszatérése Messinából Nápolyba. 98. A mantovaiak elvesztik Governot. 99. Milánó uralkodói elfoglalják Borgofortét s ostromolják Mantovát. 100. Egidio bíboros Firenzébe indul. 101. A bíbornokok semmit sem tesznek a két király kibékítésére. 102. Minerbino grófjának felakasztása. 103. Minerbino bevétele. 104. A genovaiak húsz hadihajót küldenek Szardíniába Loiera visszahódítására, de nem sikerül.

28. *A magyar király rendszabálya a velencei háborúban.* A király hazatért Magyarországba, mert belátta, hogy a magyarok sokaságát Itáliában nem le-

het úgy fenntartani, mint a pusztán. Tanácsot tartott, kiválasztotta 30 főemberét s valamennyit 5000 lovas magyar kapitányává tette s elrendelte, hogy mindegyikük hűbéri tartozása fejében 3 hónapig szolgáljon. A velencei háborút oly módon akarta folytatni, hogy a bárók két havonként felváltják egymást, mivel a harmadik a jövetelre s visszatérésre volt szánva. S a mondott év okt. 15-én a bárók egyike 4000 magyarral Colligrano alá érkezett s rögtön hozzáláttak a vidéknek egészen Trevisóig való beszáguldozásához s dúlásához. A mezőn semmiféle ellenállásra sem találtak, mert amint ez az úr Trevisót, úgy a többi urak Zárát s a velenceiek többi szlavóniai városait háborgatták, úgy hogy városaik falainak őrizése annyi dolgot adott a velenceieknek, hogy azt se tudták, miként feleljenek meg neki, úgy hogy a magyarok egészen urak voltak Treviso mezein s megszállva tartották a várakat.

29. *A magyarok cselvetése a velencei sereg ellen.* A velencei doge s tanácsa a magyarok túlságos merészségének megfékezésére megerőltették magukat s zsoldba fogadták Németország egyik nagy báróját, hogy 600 német lovasával Trevisóba küldjék őket. Négy hónapra előre kifizették őket. Egy velencei nemes embert rendeltek kíséretükbe s a Trevisóban lévő egyéb lovas- és gyalog-nép zsoldjával együtt október végére Trevisóba rendelték őket. Ezek, keveset ügyelve az ellenségre, Vicenza vidékének vették útjukat. A magyarok Colligranóból neszét vették vonulásuknak, rögtön kiválogattak 1000 magyart s éjjel, mielőtt a németek hírét vették volna, útközben rájuk estek s mivel rosszul voltak felfegyverezve, az ellenállókat leölték, a többit mind elfogták, pénzüket, fegyvereiket, lovaikat s ruhájukat elvették s egy ingben Velencébe küldték őket. Ez eset nagyban csökkentette a velenceiek erélyét s nagyra növelte az ellenség merészségét és szinte állandó lakosok módjára biztosították a föld népét s műveltették a szántóföldeket az új vetésre.

34. ... Giovanni úr, Ricciardo de' Manfredi úrnak fia, Faenza ura, belátta, hogy gyöngeségében nem képes ellenállani a szentegyháznak, miért is a magyar király követeinek közvetítésével, kik Giovanni úr kérelmére fáradoztak volt ebben, alkuba bocsátkozott a legátussal s végül a mondott év[66] nov. 15-én a következő egyességre jutottak: Faenza, a várak s a környék uralma szabadon a legátusra száll, Giovanni úr épségben bírja atyai örökségét és Bagnocavallo helységét. A szerződés megtartására két fiát adta kezeseknek, akiket az említett követekkel Padova urához küldött volt...

82. *Hogyan kértek békét a velenceiek a magyar királytól.* A velenceiek látták, hogy a magyar király terhes háborút visel ellenük Trevisónál, Szlavóniában s Dalmáciában s oly rendszabályokat foganatosított, melyekkel költség nélkül s a zavar szításához szokott magyarok sokaságával járó veszedelem elkerülésével folytathatja a háborút. Belátták, hogy rájuk nézve a dolog elviselhetetlenné lesz, minélfogva ünnepélyes követeket választottak s békét kérni a királyhoz küldték őket. Zárát meg akarták tartani, Szlavónia többi városát visszaadni s idő folytán kártérítés fejében sok pénzt akartak fizetni.

Az átadásra szánt városok között felemlítették Traut és Spalatót. Ama városok polgárai azon hírre, hogy a velenceiek saját előnyükre át akarják őket adni a magyar királynak, összegyűltek s tanácskozásukban elhatározták, hogy a magyar király jóakaratának biztosítása céljából nem várják be, hogy a velenceiek árúba bocsássák őket, hanem szabadon átadták magukat a királynak s békét úton befogadták az ő népét s helytartóit s a velencei rektorokat s az őrséget pedig éppen és sértetlenül hazaküldték. A király Zára s országa egyéb városainak visszaszerzése nélkül nem akart a követekkel egyezségre lépni.

102. *Minerbino grófjának fölakasztatása.* Minerbino grófja, ... kiről az eddigiekben annyit beszéltünk volt, állhatatlan természetű s hűtlen ember létére alig szabadult ki testvérével együtt Róbert király halála után a rabságból, András herceg megöletése után Magyarországba ment s a magyar királlyal tért vissza a Királyságba s a király oldalán állott, a míg haszna volt belőle, de nem volt hű hozzá. Kegyelmet kért tőle, bocsánatot nyert, de a király távozása után több alkalommal kibékült Lajos királlyal, ki elhalmozta ajándékokkal, csak hogy békében tartsa; állhatatlansága azonban nem hagyta nyugton, hanem lázadásra ragadtatta, kóborlókat és zsoldosokat gyűjtött s épp annyira őrültségből, mint rablásvágyból bekalandozta Apuliát. Durazzói Lajos úr a királlyal való viszálykodásában hozzája csatlakozott... A tarantói fejedelem, aki a császári címet viselte, apuliai garázdálkodásának láttára megbízta egyik lovagját, Betto de'Rossi urat, hogy titokban legyen rá gondja. Ez amint értesült, hogy Materában tartózkodik... pénzen megvesztegette néhány harcosát, akik a császár népével együtt bebocsátották a városba. A gróf az árulás láttára a várba menekült. A fejedelem sok néppel hirtelen ott termett s kívül-belül úgy körülzárta, hogy... eleség hiányában kénytelen volt egy ingben, kötőfékkel a nyakában kijönni s a fejedelem lábai elé borulni, úgy amint más alkalommal Traninál a magyar királlyal tette volt; de most nem sikerült úgy a dolga. A fejedelem elfogatta, Altamurába vitette s a vár megadása után az említett vár egyik bástyafokára akasztatta.

NYOLCADIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. Ki volt Jacobo del Bossalaro testvér, hogyan terjedt el híre és prédikációi Páviában. 3. Jacobo testvér prédikációiban néptribunokat ajánlott Paviába. 4. Jacopo testvér elűzi Paviából a da Beccheria urakat. 5. Ugyanaz. 6. Az apátság házainak különböző időkben szenvedett tűzkárai Firenzében. 7. A firenzeiek megvásárolják a romenai földet. 8. A provence-i hadsereg elszéled telelésre. 9. A lombardiai szövetség felfogadja Lando gróf seregét. 10. Lajos király segítségül hívja a toscanai szövetséget. 11. A pisaiak fegyveres készülődései Talamone kikötője ellen. 12. A Viscontiak serege Mantovában tartózkodik; a hadsereg egy része Castroba húzódik. 13. A római egyház adót vet ki az udvari emberekre. 14. Háborúság bizonyos községek között Toscanában. 15. Bizonyos mozgolódások az egyiptomi szultán ellen. 16. A navarrai király kiszabadul fogságából. 17. Egyrészt a perugiaiak, másrészt a cortoniak segítséget kérnek a firenzeiektől. 18. A milánói uralkodók seregének veresége Brescia vidékén. 19. A magyar király seregei elfoglalják Zárát. 20. Bernabo megtámadja Castrót. 21. A Viscontiak béketárgyalásai a szövetségesekkel. 22. A perugiaiak öt teherhajót küldenek Cortonába. 23. A magyarok megtörik a trevigieket. 24. Újabb botrányok keletkezése Firenzében. 25. Egy sajátságos eset, amely ezen országokat érte. 26. Egy szörnyszülött leány születése Firenzében. 27. A sienaiak a perugiaiak ellenségeiként tűnnek fel. 28. A sienaiak lovasokat küldenek Cortona őrizetére. 29. A párizsi polgárság zavargásainak oka. 30. A magyar király békekötése a velenceiekkel. 31. Első eset arra, hogy Firenzében egyes polgárokat ghibellinséggel vádoltak. 32. A párt vezérei két társat kapnak. 33. A sienaiak Cortona megsegítésére indulnak. 34. A sereg eltávozása Cortona alól. 35. Perugiai események. 36. Az angol király nagy ünnepélyt hirdet. 37. A firenzei hajóhad a pisai kikötőhöz érkezik. 38. A párizsi nép botránycsinálása. 39. A perugiaiak Cortona alá érkeznek. 40. A perugiaiak harcra hívják a sienaiakat.

41. A perugiaiak leverik a sienaiakat. 42. A sienaiak rendezkedése a vereség után. 43. A Montedoglio grófok elfoglalják és újra elveszítik Borgot. 44. Az angol király a francia király látogatására indul és kihirdeti a békét. 45. A Tarlatiak a perugiaiakról ajánlatot tesznek. 46. Firenzében a prédikáló barátok tornyának pusztulása villámcsapás következtében. 47. Az Angliában, Londonban rendezett fényes ünnepély. 48. A perugiaiak egészen a sienai kapuig háborgatják a sienaiakat. 49. A pápai legátus visszatér Forli ostromához. 50. A provence-iak sereget szerveznek a balzoiak megbosszulására. 51. A két király közötti béke kihirdetése. 52. A pápai legátus két bástyát emel Forli előtt. 53. Lajos király és a Durazzói herceg kibékülése. 54. A hadsereg elindulása Provence-ból. 55. Milánó uralkodói Pavia ostromához látnak. 56. A perugiaiak megerősítik Orsaiát. 57. Milánó urainak kibékülése a szövetségesekkel. 58. A Beccheria-paloták leromboltatása. 59. Számos békeesemény és más nevezetes dolgok. 60. Lando gróf serege Romagnaba érkezik. 61. Lajos király visszafoglalja Parmát. 62. A sienaiak viselt dolgai és háborúskodásaik. 63. A pisaiak abbahagyják a versengést Talamonéval. 64. A sienaiak vezért hívnak és hadba indulnak. 65. Bizonyos hozzáadás a Szt.-János-verseny díjához. 66. A dauphin Párizs polgármesteréért küld. 67. A párizsi nép kebelében történt dolgok. 68. Más községek is követik Párizs példáját. 69. Forli események. 70. A legátus elfoglalja Meldolát. 71. A firenzeiek pénzszerzés okából új államkölcsönt vesznek fel. 72. A nagy hadseregről. 73. Lando gróf visszatérése Németországból a hadsereghez. 74. A hadsereg veresége az Alpok között. 75. Lando gróf kimenekülése a fogságból. 76. A hadsereg másik része Dicomanoban vonja meg magát. 77. A firenzeiek eljárása a hadsereg dolgában. 78. A firenzeiek vállalkozásának kimenetele. 79. A hadsereg Romagnába indul. 80 Franciaország főurai fegyveresen Párizs ellen. 83. A hadsereg Cervia alá nyomul. 84. A forlii kapitány a hadsereget Forliba ereszti. 85. A németek újabb hadserege. 86. A sereg felhagy több helység megszállásával. 87. A dauphin és a párizsiak megegyezése. 88. Ugyanaz és a polgármester halála. 89. Azon polgárok felakasztása, akikre a kapuk kulcsainak őrizete volt bízva. 90. A navarrai király tárgyalásainak napfényre kerülése. 91. A navarrai király Párizs környékét pusztítja. 92. Az őrgróf nem akarja Astit átadni a Viscontiaknak. 93. A hadsereg megrohanja Faenzát. 94. A firenzeiek követeket küldenek Bolognába a staléi kérdés ügyében. 95. A settimói kolostor jogigénye Staléra. 96. A provence-beli Rosa hadseregének feloszlása és megsemmisülése. 97. Az alpesi átjárók megerősítése és őrséggel való ellátása a hadsereg betörése ellen. 98. A császár az osztrák herceget lombard királlyá teszi. 99. A hadsereg viselt dolgai ezen napokban. 100. Garbo királyának halála. 101. Az Angliában tartózkodó bíbornokok visszatérése az udvarba. 102. A sienaiak és a perugiaiak kibékülése. 103. A bíbornok visszatérése Itáliába. 104. Gilio di Spagna úr tárgyalása Bologna urával. 105. A hadsereg vonulása Romagnában. 106. A szicíliai állapotok. 107. Franciaország rossz viszonyai. 108. Dögvész Németországban és Brabantban. 109. Ítéletek Párizsban. 110. Szt. Antal templomának építése Firenzében.

19. *Hogyan foglalta el a magyar király serege Zárát.* Fentebb, a hetedik könyvben, elmondtuk volt Zárának a magyar király által való megszállását, mely a mondott év decemberétől igen hosszasan tartott s némely bentlévők megegyezésével a belső segítségnek megfelelőleg bizonyos helyeken kívülről aknát ástak s pár nap alatt 40 rőfnyi falat omlasztottak be s bent lévő híveik segítségével elfoglalták a város bejáratát; a magyarok behatoltak s csekély ellenállással legyőzték a várost. Az egész velencei őrség a tengerparton, a várostól kissé félreeső, igen erős s hosszas védelemre jól felszerelt s a tenger felől felmenthető várba gyűlt össze. Ez az a város, amely annyi háborúságot okozott a magyar király saját személyében ostromolt volt 100.000 lovassal és szégyenszemre vonult el alóla, most pedig ily hitvány módon foglalták el. Azt hiszem, hogy a velenceiek nagyratörő dölyfe szenvedett lealáztatást e súlyos fenyíték által Isten színe előtt, aminél fogva megérthető, hogy Isten kegyelme csekély kárral nagy veszedelemtől és súlyos költségektől mentette meg őket; jóllehet nagyon vágyódtak a béke –után, míg az övék volt, nem hagyhatták Zárát, hanem mindenféle hódolatot s nagy pénzösszeget ajánltak fel érte. De a nagylelkű király inkább a maga becsületét, mint a velencések pénzét s barátságát akarta. A velenceiek Zára városa elestének hírére nagyon megdöbbentek, bár még kezükben tartották a várat, mely igen erős s a tenger felől is ellátható volt. Megfontolták, hogy a költségek fölemésztik őket, a király hatalma felülmúlja erejüket, minélfogva rögtönösen követeket menesztettek hozzá a békealkudozásra. A király, aki győzelmével fejükre nőtt, hallani sem akart róla, hogy annál jobban felélessze a béke után való vágyukat. Neheztelést mutatott Velence községe iránt a tőle vett súlyos méltatlanságokért. Gályák felfegyverzése dolgában írt Apuliába a császárnak[67] s barátainak, a lombardiai uraknak, hogy készüljenek fel az ő szolgálatára, mert ő maga is készül, hogy Treviso megszállására megy és szárazon és vízen háborút folytat ellenségei, a velencések ellen. E válasz még jobban megfélemlítette a velenceieket s beismerték, hogy bent az elviselhetetlen adók, kint a király nagy hatalma egészen megtörte őket. S ennélfogva megegyeztek maguk között, hogy a békén kívül minden egyéb csak az ő bajaikat szaporítja s utána is jártak, amint a maga idejében elbeszéljük.

23. *Mint verték meg a magyarok a trevisóiakat.* Amint fentebb mondottuk volt, a trevisóiak földjeit a magyarok számára művelték. akadt Trevisóban egy lovasokból s gyalogosokból álló bátor csapat, mely nagyszerű s hasznot ígérő zsákmányra gondolt s míg a munkások a magyarok őrizete alatt félelem nélkül művelték a földet s nem tartottak a trevisóiaktól, a Trevisóban volt lovasok bizonyos velenceiekkel s lovas trevisóiakkal s az összes gyalogos csapatokkal, 500 lovassal, ugyanannyi gyalogossal és sok néppel egy reggel napkelte előtt kivonultak a városból, bekóborolták a vidéket s igen nagy zsákmányt ejtettek apró s nagy háziállatokban s emberekben. A magyarok a zaj hallatára s oly nép módjára, melynek lovai midig készen állnak s fegyverzetet sem kell öltenie, a várakból mindenfelől kevésével vagy tö-

megesen előjöttek s nyilaikkal mindenfelől akadályozni kezdték az ellenséget s nem engedték, hogy visszavonuljanak. Ily módon tartották őket, míg a magyarok másik tömege folytonos nyilazás közben egyre növekedve hátba fogta őket, leölte s megsebesítette a lovakat s az embereket; s mivel a lovasok ellenük indultak, ők megfordultak, megfutamodtak s rögtön visszatértek. A trevisóiak nem állhatták a harcot s a nyilazást, mivel egyre többen estek nekik, kénytelenek voltak otthagyni a zsákmányt és saját személyük megmentésére gondolni; de ez sem ment annyira könnyen, hogy 300 lovasuk s gyalogjuk holtan s rabságban ott ne maradt volna.[68] S attól kezdve nem ment ki több nép Trevisóból, bármily haszonra nyílt is kívül kilátás, a velenceiek pedig annál nagyobb vágyódással jártak a magyar királlyal való békés megegyezés után.

28. ... A sienaiak kiválasztottak 100 jól fölszerelt lovagot s 50 magyarral s néhány más fegyveressel jó vezetés alatt egy éjjel... a Pieve s Orsaia nevű őrtornyok közt szoros sorokban észrevétlenül s akadály nélkül behatoltak Cortonába, ahol a végszükségre jutott uralkodó s nép nagy örömmel fogadta őket...[69]

31. *Békekötés a magyar király s a velenceiek között.* A velenceieknek is lejárt a bolond dőreség ideje, amellyel oly sok éven át saját nagy kárukra jogtalanul kitartottak a magyar király ellen; most közös megegyezéssel elhatározták, hogy jó s becsületes békét eszközölnek ki a királytól. S hogy ezt elérhessék, a község szabadon rája bízta magát, kész volt teljesíteni a birtokukban lévő isztriai, szlavóniai s dalmáciai városokra vonatkozó minden parancsát s ezenfelül mindennemű kárpótlást megajánlani, amelyet pénzben vagy más dolgokban urasága a velenceiektől kívánni fog. S városaik előkelőiből ünnepélyes követeket választottak ki s az elmondott dolgokban teljhatalommal a királyhoz küldték őket, aki ama község bőkezűségének hallatára kegyesen fogadta őket s előterjesztésük meghallgatása után nagylelkű úr módjára kijelentette, hogy megelégszik vele, ha visszanyeri országa összes városait. Ezeket teljesen töröljék ki dogéjük címei közül s attól fogva sem a doge, sem a község soha címei közé ne vegye őket s ha ez megtörténik, jó békét igyekszik fenntartani a velenceiekkel. Pénzbeli kártérítést nem kíván, mert – amint mondta – nem vágyik rá s nincs szüksége pénzre. Kártérítés és a barátság címén csak annyit akar, hogy Velence községe tartozzék az ő felszólítására a király költségén mindannyiszor, a hányszor felszólítja, 24-ig menő gályát kiállítani. S készséggel elfogadták előterjesztését, követeik tekintélye által ígéretet tettek hűséges teljesítésére s megerősítették a békét. Rögtön átadták Zára erődjét s a királysághoz tartozó összes szlavóniai, dalmáciai s isztriai városokat, befogadták a magyar király embereit s valamenynyit kitörölték a doge címei közül. A király viszont a mondott év februárjában kirendelte követeit, akik kiszolgáltatták Velence községének Colligranót s Treviso vidékén a magyarok kezén levő összes várakat s a velenceiek nagy örömére ünnepélyesen nyilvánosságra hozták s kihirdették a békét. Szerző-

désileg biztosították, hogy Treviso vidékének összes nemes emberei békében maradjanak Velence községével és szabadon birtokolják uradalmaikat s kastélyaikat.[70] A király követeinek ünnepélyes megtisztelése után a tanács rendeletben adta ki, hogy semmiféle háborús tárgy fölött sem szabad vitatkozni, hanem törődjék mindenki a hajózással s a kereskedéssel. Így emezek a háborúban kimerülve megismerték a béke áldásait...

41. ... 1358. április 10-én a perugiaiak... három csatasorban Greggianóból Torrita felé vonultak... s kürtszóval csatára szólították az ellenséget. A sienaiak a gyalázat elkerülése végett elhatározták, hogy fölfegyverkeznek s a várból rájuk nézve előnyös helyre vonulnak, ahol nem lehet őket legyőzni... s kürtre kürttel, szóra szóval felelnek, de nem ütköznek meg... Eközben mintegy 40 sienai kóborló lovag a két sereg közé egy halom oldalára mászott, hogy bizonyossággal figyelje meg az ellenség mozdulatait; ennek láttára a perugiaiak hadrendjükből mintegy 100 lovagot a sienaiak előcsapatára küldtek s szinte hirtelen rájuk csaptak; ezek a túlerő elől saját csapatjukhoz húzódtak vissza. A magyarok oly hévvel s harcvággyal üldözték őket s olyan előre nyomultak, hogy nem tudtak épségben visszavonulni. A perugiaiak pedig magukra hagyták őket, mert látták, hogy nagy veszedelem nélkül nem menthetik fel őket; kapitányuk azonban így szólt: Előre a hadsorokkal, hogy közelebbről kaphassuk őket, ha össze akarnak gyülekezni, s úgy történt. A sienaiak kiknek különben sem voltak harcias szándékaik, az előnyomuló hadsorok láttára... fölszedték zászlóikat s visszavonultak Torritába...

74. *A zsoldos társaság veresége az Alpok*[71] *közt.* 1358 július 24-én a zsoldos társaság kapitányaival szép rendben megindult és Castiglione és Biforca közt a hegységben ütött tábort: s efféle népség szokása szerint... megszegték a szerződéseket s nem fizették ki a számukra kikészített élelmiszerek árát... s e mellett szóval és tettel bántalmazták a parasztokat. S a bántalmazottak hiába panaszkodtak... s annyira felingeredtek, hogy összegyülekeztek s néhányan közülük azon tanakodtak, miként lehetne bosszút állni és káraikat helyrehozni, s idővesztegetés nélkül megegyeztek egymással a biforcaiak, a da Battifolle gróf jobbágyai és a castiglioneiek, az Alberghettino jobbágyai... Még az nap este jelentették ezt Lando grófnak,... aki keveset látszott vele törődni, mert tudta, hogy kevesen vannak s csak afféle rosszul fölfegyverzett hegylakók, mindamellett napkelte előtt útnak indult... elől Amerigo del Cavaletto úr haladt a firenzei követekkel, egyet kivéve, akit magával tartott fegyveres és fegyvertelen népnek nagyobb részével és a poggyásszal együtt... 800 lovast és 500 gyalogost Broccardo gróffal a hátvédre rendelt. Útjuk nem volt hosszú, de meredek és nehezen járható; Biforca és Belforte közt csodás meredekségben emelkedik teli sziklákkal és kanyargókkal; ezt a részt Scalelle hágójának nevezik... Amerigo úr egész csapatával akadálytalanul átkelt e helyen, mert a parasztok még akkor nem értek oda; nemsokára mintegy 80-an oda érkeztek s... elhelyezkedtek olyan helyeken, ahol... véleményük szerint biztonságban károsíthatták ellensége-

iket; amint az egyik zsoldos vezér csapatával át akart a hágón kelni, a parasztok megtámadták s kődobással visszavetették. Lando gróf sisak nélkül a lóháton evett, de amint hallotta, hogy mi történik, rögtön fejére tette sisakját és fegyverre szólította népét; erre az útszéli meredélyen s a hegygerincen rejtőzködő parasztok követeket kezdtek hengeríteni a grófnak a mélységben, mint valami börtönben elzárt embereire. A gróf nem rettent meg a váratlan támadáson s bátorszívű s harcban járatos ember létére rögtön leszállított lováról mintegy 100 magyart s rohamot intéztetett velük a meredély ellen, hogy nyilaikkal s kiáltásaikkal elűzzék a sziklafalon rejtőzködő parasztokat: de kevésre mentek, mivel a parasztok előnyös, biztos és a magyarokénál sokkal magasabban fekvő helyeken voltak, ahová a magyarok csizmában, nehéz fegyverzetben s zekében nem tudtak felkapaszkodni; egynehányat kövekkel agyonvertek, a többit pedig visszaszorították a völgybe; .. a nagy tetejéről néhány paraszt egy nagy követ zúdított le, mely pusztító esésében Broccardo grófra zuhant, őt lovastól az árokba sodorta s megölte, hasonló módon még sokat öltek és parittyáztak le;... a lovagok társaik elestén elvesztették bátorságukat s annyira össze voltak szorulva, hogy nem is rendezkedhettek a védelemre; ... Guido gróf egyik jobbágya 12 társával merészen Lando grófra támadt s derekasan megrohanta őt. A gróf szépen védekezett kardjával, de végre sem tudott ellenállani a túlerőnek, kardját hegynél fogva átnyújtotta s megadta magát... Amint a gróf megadta magát, a többi lovagok, amily gyorsan csak tudták, elvetették fegyvereiket s futásnak eredtek. Ekkor nemcsak a férfiak, hanem a nők is, akik zajra elősiettek, hogy férjeiket legalább kőgördítéssel segítsék, fosztogatni kezdték őket, elvették ezüstös öveiket, pénzüket s más eszközeiket; ily módon sokan elmenekültek, de sokan ott is vesztek s fogságba kerültek, még pedig a legjobbak... E csetepatéban több mint 300 lovag esett el, sokat elfogtak...

79. *A zsoldos társaság Romagnába vonul...* A zsoldos társaság Dicomanoból[72] Vicchióba húzódott... a (megfigyelésre rendelt) nagyszámú gyalognép Mugello halmain szétszórva vezérlet híján nem tudta, kinek engedelmeskedjék... A zsoldosok a fegyveresekkel megszállt halmok láttára – leginkább... a számszeríjászoktól féltek – ... reggel összegyülekeztek s Vicchioból a síkságra szálltak; ... a síkon 100 magyarból álló lest hagyva a síkságon, megállapodtak; ezt pedig nem zsákmány reményében tették, hanem mert látták, hogy a számszeríjászok bolondok módjára kíváncsiságból, vagy nyereségvágyból átkeltek a Sievén s azt vélték, hogy ha néhányat keményen megbüntetnek közülük, a többiek megfélemlenek s kevesebb bajt okoznak majd nekik; s így is történt. A magyarok lesbe csalták s két oldalról megrohanták őket; a számszeríjászok nem kaptak segélyt, rögtön szétverték s szétszórták őket s mit sem törődve azzal, hogy foglyokat ejtsenek, hatvannál többet levágtak közülük; ennek megtétele után a magyarok visszatértek övéik tömegéhez s valamennyien ellenállás nélkül Ghisello degli Ubaldini vezetése alatt útra keltek a Stale-hágó irányában; aznap 42 mérföldet lovagoltak, mígnem Imola vidékére értek, ahol már biztonságban voltak.

KILENCEDIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. A hadsereg Soglianoból kiindul s veszteséget szenved. 3. A firenzeiek felhatalmazást adnak a polgároknak a hadsereg ellen. 4. A hadsereg viselkedése Romagnában. Új viszonyok Cortana uralkodói között. 6. A legátus rászedi Firenzét a zsoldossereg dolgában. 7. A legátus megegyezésének rossz következményei a hadsereggel. 8. A lombardiai urak sáncokat emelnek területeik megvédelmezésére. 9. Az angol király békét színlelve háborút keres a franciákkal. 10. A navarrai király gyötri Franciaországot. 11. Rossz viszonyok ez időben Szicíliában. 12. A rablók okozta rossz viszonyok Apuliában. 13. Bernardino da Polentának, Ravenna urának halála. 14. A döghalál munkája. 15. Ez időbeli perugiai események. 16. A lovagok leverik a törököket. 17. Provencei dolgok a Balzok ellen. 18. A franciák tanácskozása az angolok követelései fölött. 19. A spanyol és az aragóniai király egymás ellen indulnak, de nem ütköznek meg. 20. Firenze elővigyázata a hadsereggel szemben. 21. A sienai nagy templomot villámcsapás éri. 22. A rác király két bárójának háborúja. 23. A navarrai király a béke hamis ürügye alatt pusztítja Franciaországot. 24. Montepulcianói események. 25. Szörnyszülött gyermekek születése Firenzében és vidékén. 26. A hadsereg Toscanába menve megegyezést keres a firenzeiekkel. 27. A hadsereg közeledése Firenze felé. 28. A firenzei község kiosztja a zászlókat és seregét a harctérre küldi. 29. A hadsereg környékünkön kóborol, a mi seregünk pedig mindenütt a nyomában. 30. A hadsereg kesztyűt dob a mi seregünk kapitányának s az erre adott válasz. 31. A hadsereg gyalázattal elmenekül, a Campo della Moschéról. 32. A magyar király a rác királyságba indul. 33. Feltrino da Gonzaga elveszi Reggiót testvéreitől. 34. Trievi püspöke legyőzi az angolokat. 35. Pavia megsegítése és a Viscontiak eltakarodása. 36. Forli kapitánya meghódol a legátusnak. 37. Franciaországban angol zsoldostársulat alakul. 38. Viszály a bruges-i mesterek között. 39. A tatárok császárának halála. 40. A tö-

rökök viselt dolgai Romaniában. 41. A vienne-i dauphin békekötése a navarrai királlyal. 42. A firenzei csapatok visszatérése Firenzébe és a hadsereg távozása a Rivierára. 43. Az Ubertiniek családjából való Biordo úr halála és eltemettetése. 44. A perugiaiak követeket küldenek Sienába és gyalázzák a firenzeieket. 45. A firenzeiek a hadsereg ellen ezer katonát küldenek Bernabo úrnak segítségül. 46. Troco bekebeleztetése az apuliai korona birtokaiba. 47. A firenzeiek Bibienát ostromolják. 48. Socit megszerzi a község. 49. Az arezzoi püspök Bibienára való jogait eladja Firenzének. 50. Következnek a zsoldos sereg dolgai. 51. Szicíliai események. Firenzében folytatják a megintéseket. 52. Bibiena szorongattatása az új kapitány által. 53. Az angol király óriási haderővel indul Franciaországba. 54. Lando gróf csekély hűsége. 55. Pávia meghódol Galeozzonak. 56. Milánó urai kihívják Bologna uralkodóját. 57. Bernabo hadseregét küldi Bologna ellen. 58. Az első teológiai doktorátus Firenzében. 59. Verona urának halálát okozza testvére. 60. Cane Verona urává lesz. 61. A firenzeiek beveszik Bibienát. 62. Bibiena meghódol a firenzei tanácsnak. 63. Spanyolországi események. 64. A pistoiaiak visszafoglalják Sambuca várát. 65. Bernabo úr szorongatja Bolognát. 66. Az arezzoiak visszafoglalják Santo-Stefanóban Pievet. 67. Az angol király tábort üt Reims előtt. 68. Foci és Armignacca grófok viszálya. 69. Az angol király seregének viselkedése Franciaországban. 70. Több vár fellázadása a Tarlatiak ellen. 71. Egy titkos bolognai szerződés fölfedetése. 72. A szicíliai pártok viszálykodása. 73. Az egyház elhatározza a bolognai vállalatot. 74. Giovanni da Oleggio úr Bolognára vonatkozó egyezséget köt a legátussal. 75. Giovanni da Oleggio úr kötésének pontjai az egyházzal és Bologna megtartása. 76. A legátus és az egyház keze megszabadítják Bolognát a zsarnoktól. 77. Az egyház reformálja Bolognát. 78. Egy összeesküvés felfedezése Pisában. 79. Forliban tervet készítenek az egyház ellen. 80. A zsarnok seregei Centot ostromolják. 81. Az Ubaldiniek pártoskodása. 82. Az angolok viselkedése Burgundiában. 83. A normannok seregei megtámadják Angolországot. 84. A burgundi herceg kiegyezése az angolokkal. 85. Az angol király ostrom alá fogja Párizst. 86. Az angol király Párizsnál. 87. A rómaiak rendszabályai és némely igazságügyi intézkedéseik. 88. Az Ubaldiniek egy része elfoglalja Montebenét. 89. A granadai király halála. 90. A legátus segítségül hívja a magyar királyt Bologna védelmére. 91. Az udvar ítéletet hoz a milánóiak ellen a bolognai dolgok miatt. 92. Galeozzo Visconti követet küld a római udvarba és menti magát Bologna megtámadásáért. 93. Ince pápa megszünteti a rezervációkat. 94. Lajos király háborút indít a Durrazzói herceg ellen és végül kibékülnek. 95. Niccola, a királyság nagy helytartója, a római udvarba indul, hogy megegyezést létesítsen a király és az egyház között; a pápa teljesíti kérelmét s nagy tisztességgel Lombardiába ért. 96. Az arezzoiak csalással beveszik Chiusit és Roccat. 97. Ghiaggiuolo grófot saját fiai elfogják és csúfos fogságban tartják. 98. Az angol király békekötése a franciákkal; annak pontjai és tartalma. 99. Titkos terv Bolognában és annak következményei. 100. A pá-

pa megvigasztalja a bolognai követeket és segítségül hívja firenzeieket Bologna megszabadítására. 101. A Chiaravallesiek Todi ellen indulnak, de legyőzetnek és elfogatnak. 102. Bernabo úr csapatai szorongatják Bolognát és ostromtornyokat készítenek. 103. A francia királyi ház pénz miatt a korona gyalázatára rokonságba jut a Viscontiakkal. 104. Niccolo di Cesaronak, Messina urának és... grófnak halála negyven társával együtt. 105. A békeszerződés megerősítése a két király között; a kötésre mindketten megesküsznek; és az angol király a szerződés végrehajtására visszatér a szigetre. 106. Három vár fellázadása a Marcában a legátus ellen. 107. A döghalál újból kitör a világ különböző részein. 108. A firenzeiek beveszik Montecarellit és Monevivagnit; és ott elfogják Tano grófot, akit Firenzébe hozva lefejeznek. 109. Franciaországban fehérnek nevezett sereget alakítanak. 110. Bernabo abbahagyja a békealkut és adót vet ki a papságra és a világiakra. 111. Bernabo seregeinek vezére segítséget küld a Marcában a legátus ellen fellázadt váraknak. 112. Ismét a döghalálról és az idők állásáról. 113. A pisaiak felperzselik a pistoiaiak egyik várát.

22. *A rácországi király két bárójának háborúsága.* A rácországi[73] király[74] a magyar király adófizetője, megszegte hűbéri tartozását s föllázadt a király ellen, ami által kegyvesztetté lett a korona előtt s a magyar király föltette magában s elhatározta lelkében, hogy megtanítja, csakhogy nehéznek s kényelmetlennek tetszett előtte a Dunán való átkelés s hadának Rácországban való fenntartása, mert nem volt az országban egyetlen városa sem, mely seregének befogadást nyújtott volna. E gondjai közt a sors nyújtott – amint olykor szokta – alkalmatosságot és segítséget. Rácország két főura vetélkedésből szerencsétlenségre versengésben állt egymással; királyuk többször közbelépett, hogy egyetértésre bírja őket, végül e napokban maga elé hívta s békéltetni igyekezett őket, de nem bírta s haragjában nem valami okosan ezt mondja: menjetek a pokolba! S tegyék egymással a legrosszabbat, amit csak tudnak. Haragjában mondta e szavakat, de kifejezett engedélynek vették. Mindkettő gyűlölettel telve s rosszakarattól lángolva távozott. Az egyik valamivel kevesebb hatalommal rendelkezett s birtokai a Duna partján voltak; a másik, akinek nagyobb hatalma volt, hadi népet gyűjtött s rája tört, égette s dúlta földjeit s végül ütközetben legyőzte őt; s ezzel sem elégedett meg, hanem egész buzgóságával azon volt, hogy tönkretegye s elpusztítsa őt s e célból gyakran rátámadt s minden gonoszt megtett ellene. Az említett báró látta, hogy nem állhat ellent s a maga irályában sem reménykedhetik, hogy ellenfelét elvonja vállalkozásától, városait a lehető legjobban fölszerelte, maga pedig titkon átkelt a Dunán s egy magyarországi báróhoz fordult segélyért s megígérte, hogy keresztényné lesz.[75] A magyar király embere a kívánt számban magyarokat adott melléje s a báró apránként titkon a saját városaiba küldte őket s azt híresztelte, hogy a maga népe minden erejét meg-

feszíti gyalázata s kára megbosszulására. Ellensége, ki kevésre becsülte őt s győzelme óta nagyon dölyfössé lett, egész ereje élén az említett báró földjére tört s mivel nem volt tudomása arról, hogy a magyarok ellensége segélyére jöttek s közéjük vegyültek, heves s igen kemény tusában a magyarok vitézsége következtében vereséget szenvedett s holton maradt a harctéren. S a dolog jóformán a régi közmondás értelme szerint esett meg, mely azt mondja, hogy aki kémekben szegény, gazdag a gyalázatban s bizonyságul szolgált, hogy soha sem kell az ellenséget annyira semmibe venni, hogy ártalomra képtelennek tartsa az ember. E vetélkedéssel kezdetekor nem törődtek, amint kellett volna, hanem hagyták, hogy helyrehozhatatlan bajjá súlyosodjék s ebből származott, hogy a magyar király e bárótól kieszközölte az átkelést s nagy sereggel átjött a Dunán, amint a maga helyén s idejében el fogjuk beszélni.

26. ... 1359 májusának elején a legátusnak, a perugiaiaknak, a sienaiaknak s más helységeknek elbocsátott zsoldosaiból annyira megnőtt s megsokasodott a zsoldos társaság, hogy 500 lovasra s 2000-nél több felszerelés nélküli martalócnépre ment a számuk, úgy hogy összevéve az állatok nélkül jóval meghaladták a 12.000-et...

28. ... Jún. 29-én, Szent Péter napján községünk szokása s módja szerint vígság s ünnepélyesség közt kiosztották a hadi jelvényeket... A kapitány a következő számú sereggel vonult ki Firenzéből: 2000 válogatott bőrsisakos, 2000 jól felszerelt paraszt harcos, 500 magyar zsoldos, 1200 válogatott bőrsisakos, 400 lovas, akik a Bernabo úréi közül jöttek volt, 200 a ferrarai őrgróféiból... úgy hogy körülbelül 4000 lovasra s ugyanannyi gyalogosra ment a számuk...

30. ... Currado, Lando grófja, a zsoldosok vezére... júl. 12-ikén nagy hejehuja közt trombitaszóval egy tüskés ágon több részre hasított véres kesztyűt küldött a firenzeiek táborába; levélben megírták, hogy ha elfogadják az ütközetre való kihívást, vegyék le a szúrós tövisről a véres kesztyűt. A kapitány az egész sereg nagy öröme s vígassága közt nevetve vette le a kesztyűt... s bölcs megfontolással ekképpen felelt: Köztük s köztünk szabad és nyílt a tér s mi készen állunk tehetségünkhöz képest megvédeni s felmagasztalni táborunkat községünk, Firenze nevében s dicsőségére... Ily válasz után itallal s ajándékokkal tisztelte meg a kürtösöket... Lando gróf s a többi vezérek, meg az egész zsoldos társaság belátta, hogy kevés becsület háramlik rájuk a harcra való kihívásból s július 16-ikán csatarendben a firenzei sereg felé nyomultak. Kapitányunk egy tömegbe állította községünk hadát... s az ellenség felé irányította azt, mire azok az alle Mosche nevű meredek s zord partok közt fekvő mezőn foglaltak állást... Kapitányunk alig egy mértföldre az ellenségtől a síkon megerősítette magát, hogy a váratlan támadástól ment legyen s a magyarokkal gyakran egészen a torlaszokig megrohantatta az ellenséget, de semmi áron sem lehetett őket, vagy csak egy részüket is csatára bírni...

32. *Hogyan kelt át a magyar király Rácországba.* Kevéssel fentebb megírtuk a Rácországban történt eseményeket s a rácországi királynak a magyar király hűségétől való elpártolását s fellázadását. Ugyanazon tárgyat folyatva, Rácország királya birtokában tartotta Szlavóniának némely a magyar király birodalmához tartozó részét s köteles szolgálatokat beszüntette, amin a magyar király nagyon felháborodott. Miért is amint úgy találta, hogy a Dunán való átkelése biztosítva van s a rácországi király bárója, aki a magyarok erejével és segélyével győzte volt le s verte meg az ő ellenfelét, ezért a magyar király emberévé lett s 1359 május havában Magyarország királya több bárójával s nagyszámú lovas íjászával s másféle néppel átkelt Rácországba s a Duna partjától kiindulva áthaladtak a rónán s egészen Rácország nagy hegyéig nyomultak s ott a síkon jó messze a hegyek oldalától találták a rácországi király nagy seregét, mely ott gyülekezett, hogy az országot megvédje. A magyarok hévvel ütköztek meg velük, hosszú harc után megtörték őket, mire futva elhagyták a síkot és sietve a hegyek közé vonultak. A magyar király népének e sikeres kezdetére a király nagy haddal személyesen átkelt a Dunán[76] s másik seregével egyesülten követte a szerencsét; ama gyáva nép ellen indult s küzdelem közt erőszakkal bevette a zord szorosokat, úgy hogy rövid idő alatt az egész nagy hegység teljesen hatalmában volt. A király a siker láttára elhatározta, hogy személyesen kél át a hegységen, bárói azonban nem egyeztek bele, mert úgy vélték, hogy a király ezért ne tegye ki saját személyét a véletlennek, hanem sok báró s hadinép kelt át, hogy megküzdjön a szerbek királyával, mert így címezik Rácország királyát, aki nem mert a mezőn szembe szállni, hanem az ő szokásuk szerint az erdőség védelme alá húzódott, ahol a harcba bocsátkozók végtelen hátránya nélkül senki sem zavarhatta. A magyarok bármilyen ellenmondás és kicsiny vagy nagy ellenállás nélkül több napon át bebarangolták az ország nyílt mezeit és semmiféle zsákmányolni valót sem találtak, mert mindent az erdőkbe vittek volt. Néhány magyar lovas tábort ütött az erdőben, ahol valami parasztok támadták meg őket s ők, azon hiszemben, hogy az ellenség főtömegére akadtak s ütközetre kerül a sor, maguk közül igen sokat lovaggá ütöttek s ezeket azután szeretetből s tréfából a cseresznye lovagjainak nevezték, mivel a parasztok támadásakor egy cseresznyeerdőbe verődtek s ettek belőle. A magyar király látta, hogy maradásából mi haszna sincsen s egész hadával visszatért Magyarországba.

42. ... A zsoldos társaság kereket oldott az alle Mosche mezőről, ... mire a firenzei sereg 1359 aug. 1-én csütörtökön nagy ünnepélyességgel a legnagyobb rendben tábort bontott s... 2-ikán, pénteken reggel Firenzébe tért. A firenzeiek két skarlátba öltöztetett paripával tisztelték meg kapitányukat; a kirendelt hadi nép s zászlók visszaadásakor... az első rendbe a számszeríjászokat s a gyalogosokat állította, utánuk a tábori kincstár, azután a magyarok, majd a lovagok következtek, ... ő maga minden pompa nélkül a városon át a Signoria palotájába ment s ott nagy öröm közt a vezéri pálcát s a jelvényeket átadta a prioroknak...

57. *Bernabo úr seregét Bologna ellen küldi...* Az 1359-ik év decemberének elején Bernabo úr Estei Ferenc őrgrófot... 3000 lovaggal, 1500 magyarral, 4000 gyalogossal, 1000 íjásszal Bologna ellen indította...

88. ... 1360 április havában az Ubaldini-házból való Tano da Castello fiai, Milánó urainak hívei és saját rokonaiknak ellenségei... egy reggel napkelte előtt elfoglalták Montebenét... Április 15-én 200 magyarral, 3000 bőrsisakossal és saját párthíveikkel egészen Bologna közelébe lovagoltak, nagy zsákmányt ejtettek emberekben s állatokban és másféle kárt is tettek...

90. *Hogyan kért a legátus a magyar királytól Bologna védelmére segélyt...* A legátus[77] minden úton-módon segélyt keresett mindenfelé s amint Firenzébe, úgy a császárhoz s a magyar királyhoz is küldött s Bologna dolgában a szentegyház becsületének megvédésére buzdította őket. A magyar király a felszólításra a dolog mikéntjének s miértjének ismerete nélkül nem akart hozzáfogni, hogy annál biztosabb s határozottabb tanács alapján vihesse végbe a vállalatot, mert mint a szentegyház zászlótartója s védője, - amint mondta - nem nézheti annak szükségét anélkül, hogy meg ne segítse s levelet és követeket küldött Milánó uraihoz[78] s kérte őket, hogy hagyjanak fel a szentegyház sértegetésével és segélyküldés fenyegetésével intette őket a vállalat abbahagyására.[79] Milánó urai annak hallatára, hogy föllépése lassú és sok időbe kerül, követeinek nagyon kézzelfogható okokkal kimutatták s neki magának is megírták, hogy az ő vállalatuk jogos és észszerű és hogy a római szentszéknél nyíltan vitatkoznak fellette s hogy az igazság az ő részükön van s ennek megfelelő ítéletet várnak; miért is kérték, hogy ne ragadtassa magát jogtalanságra velük szemben, mert tehetségükhöz mérten védeni fogják magukat, követeit pedig nagy tiszteletben s gazdag ajándékokban részesítették.

91. ... Milánó urai ellen szóló ítélet kihirdetése után a pápa s a bíborosok konzisztóriumban elhatározták, hogy minden úton-módon védelemhez látnak, ... s a császárnak, Németország fejedelmeinek, Magyarország királyának, valamennyi lombardiai úrnak s toscanai községnek írtak segélyért, csak hogy ne kelljen a római egyház kincseihez nyúlniuk...

100. ... A pápa[80] nagy tisztességgel s atyai jóindulattal fogadta a bolognai követeket, amint megértette kívánságukat, szeretetteljes s meggyőző szavakkal s azon biztosítással bátorította őket, hogy megvédi őket Milánó zsarnokai ellen. Való dolog, hogy némi pénzsegélyt küldött... s a római egyház segélyadásra szólította a német fejedelmeket, a magyar királyt s a toscanai községeket... A német fejedelmek s a magyar király nem hajtottak a fölszólításra, mert a jog útján szigorral akartak eljárni, hogy kudarcot ne valljanak, mert fontolóra vették Milánó urának nagy hatalmát. A következő június havában a magyar király követei a szentatyához való útjukban Firenzén mentek át s tőlük hallottuk, hogy királyuk elhívta báróit s hadi népét, hogy szükség esetén készen legyenek...

TIZEDIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. A milánói Visconti-háznak hatalmas és fenséges állapota. 3. Bernabo seregének félénk és gyáva megfutamodása Bologna alól. 4. A bolognaiak megrohannak és elfoglalnak három bástyát. 5. Tárgyalás a magyar király követei és a pápai udvar között. 6. A legátus Bolognába érkezése. 7. A német Anichino di Bongardo új seregének keletkezése. 8. A marcai Ascoli forrongása. 9. Ridolfo da Camerinot a legátus kérésére elfogják. 10. A legátus mesteri eljárására az ő magyarjaival. 11. A bolognaiak elfoglalják a Reno melletti Casalecchio bástyáit. 12. A magyar királynak és feleségének Zárába érkezése. 13. A bibienaiak beveszik Gellot. 14. A firenzei tanács követeket küld a legátushoz és Bernabohoz békeközvetítés céljából. 15. A legátus a magyarokat Parma ellen küldi. 16. Riano gróf elfogatása. 17. Anichino serege a királyság határánál éhséget szenved. 18. Cane úr visszaküldi a Cane Grande feleségét Brandisborgo őrgrófhoz. 19. Anichino di Bongardo serege elfoglalja San-Martinot. 20.Az aragoniai király feleségül adja leányát a szicíliai Federigohoz. 21. Bernabo Bologna megtámadása céljából új sereg gyűjtéséről gondoskodik. 22. Niccola Acciaiuoli úr, a királyság nagy udvarmestere, Firenzébe érkezik és a jövetelét követő események. 23. Niccolát Firenzében gyanú alapján méltatlanul és gyalázattal fogadják. 24. Bizonyos firenzei polgárok összeesküvésének felfedezése és a kormány megbuktatásának terve. 25. Ezen terv felfedezése és sokaknak megbüntetése. 26. A firenzeiek beveszik Montecolloretot és megszerzik Montegemmoli fölött a bíráskodást az Alpokban. 27. Egy újonnan szervezett sereg beveszi Santo-Spiritot. 28. A Parma alól visszatért magyarok és Galeotto úr Lugoba küldetnek. 29. Különböző helyeken folytatott tervezgetések felfedezése. 30. A nagy udvarmester fogadtatása a Királyságban és ennek következményei. 31. Firenze fölött egy jel tűnik fel az égen. 32. Az atya mértéktelen szeretetének példája fiával szemben. 33. Az anya hihetetlen kegyetlenségének ellentétes pél-

dája. 34. A Provence-ba betört sereg nyugtalanítja a polgárokat és a római udvart. 35. A községi tisztségeket némelyek megvásárolják és ezért elítéltetnek. 36. Franciaországi események a következő időkben. 37. A spanyolországi bíbornok védműveit a pegolai csatornában elpusztítják. 38. A szaracénok között pusztító dögvész. 39. Babilónia szultánjának halála és utóda, aki sokat kivégeztet bárói közül. 40. A törökök egyik uralkodója a konstantinápolyi császár meggyilkoltatásán alkudozik. 41. A legátus Bolognából távozva a magyar királyhoz indul. 42. Giovanni úr Riccardo Manfredi fia által felkelést támaszt. 43. Monferrato őrgróf az Avignonból kivont sereget Piemontba vezeti. 44. Lancaster hercegének, az angol király unokatestvérének halála. 45. Hogyan sikerült a magyar király vállalata, amelybe a spanyol bíboros reményét helyezte. 46. A világ különböző részeiben keletkezett dögvész és annak munkája. 47. A hadsereg Piemontba érkeztének hírére Milánó urai a védelemről gondoskodnak. 48. Bernabo úr Bologna ellen indul, ostromolja és beveszi Pimacciot. 49. A legátus segítségről gondoskodik Bernabo ellen. 50. Anichino di Bongardo hadserege, amely a Királyságban tartózkodott, elszéled és csaknem megsemmisül. 51. A sienaiak elfoglalják Santafioret. 52. A firenzeiek megveszik Cerbaia várát. 53. Fordi egykori kapitánya és Giovanni Manfredi úr Imola és Faenza között táboroznak. 54. A nagy tűz, amely Bruges-t pusztította. 55. A hegyen túli hadseregek. 56. Francesco Ordelaffi Forliból elindulva seregeivel Riminihez érkezik. 57. A firenzeiek az alpesi utakon segítik Bolognát. 58. Bernabo úr serege át akarja törni a Firenzéhez vezető utat, de veszteséget szenved. 59. Bernabo úr seregének veresége a San-Ruffelo hídjánál. 60. A san-ruffeloi ütközet következményei. 61. Bernabo úr azt hitte, hogy megegyezés útján megszerzi Correggiot, de serege fogságba esik. 62. A ciprusi király hadserege és Setalia s Candeloro meghódítása. 63. A törökök Sinopoliból megtámadják Caffát, de a genovaiak legyőzik őket. 64. A hadsereg Piemontban megkezdi a háborúskodást. 65. Nagy földrengések Apuliában, amelyek nagy pusztítást okoztak Ascoliban. 66. A flandriai forrongások ezen időkben. 67. Volterra urának, Bocchino de Belfredottinek lefejeztetése; a város Firenze őrsége alá jut. 68. Az aquileai patriarcha árulás következtében az osztrák herceg fogságába esik. 69. A tűz, amely elhamvasztotta a San Giovanni Lateranót Rómában. 70. A walesi hercegnek, az angol király elsőszülöttjének halála. 71. Ince pápa a dögvész következtében elhalt bíbornokok helyett újakat nevez ki. 72. Buscialimnak, Bellamarina királyának halála és zendülések Granadában. 73. A spanyol hadsereg, amely az arli püspökségben tartózkodott, elfoglalja Vasconát, de azután kiverik. 74. Bernabo életbenléte megbizonyosodik és hogy tárgyalást folytat Bologna megszerzéséért. 75. Az előkelő polgárok szervezte összeesküvés felfedezése Perugiában, amely az állami rend megváltoztatását célozta. 76. Viszálykodás és kiegyezés Pisában. 77. A sienaiak a béke megszerzésével hatalmukba kerítik Montalcinot. 78. A törökök elfoglalják Dometicot, amely a konstantinápolyi császár birtoka volt. 79. Kasztília királya háborút indít a grana-

dai mórok és királyuk, Vermiglio ellen. 80. A perugiai száműzöttek csellel elfoglalják Civitella de'Benazzonit, de aztán elhagyják. 81. A bolognaiak összetűzése az Ubaldiniekkel. 82. Tárgyalások a hadsereggel az Avignonba való vonulásról. 83. A pisaiak, elveszítvén Pietrabuonát, azt ostrom alá fogják; Sommacolonát akarják elfoglalni, hogy a firenzeieket háborúra izgassák. 84. A fehér zsoldos-sereg meglepi a sienai grófot s báróit, de nagy pénzösszegen megváltják magukat. 85. Piero Gambacorti a pisaiak ellen portyáz. 86. Lajos király elfoglalja Durazzói Lajos úr földeit, őt magát foglyul ejti s a hadsereget kiűzi az országból. 87. A hadsereg eltávozása Provence-ból. 88. A granadai király megveri a kasztíliai királyt. 89. A spanyol király szégyenét megbosszulandó a granadai ellen indul. 90. Bernabo úr alku útján akarja megszerezni Reggiót. 91. A pisaiak kísérletet tesznek a firenzeiek felizgatására. 92. A hadsereg viselt dolgai ez időben. 93. Márciusban egy üstökös tűnik fel a Halak-jegyében. 94. A fehér hadsereg elfoglalja Castelnuovo-Tortoneset. 95. Pitetto Meschino serege legyőzi a francia király seregét Brignaisnál. 96. Az egyház és a lombardiai urak szövetsége Bernabo úr ellen. 97. Vermiglio granadai király halála. 98. Maometto granadai király a kasztíliai király hűbérese lesz. 99. A szövetségesek Bernabo ellen indított háborújának kezdete. 100. Hogyan és mikor halt meg Lajos, Szicília és Jeruzsálem királya. 101. A firenzeiek védelmezni igyekszenek Pietrabuonát, de nem tudják. 102. Az arezzoiak elárulják a Caprese-völgy lakóit. 103. A dögvész.

2. ... A legátus a magyar királytól kért hadsereget s 2000 jól vezényelt magyart kapott tőle, utóbb még 3000-en jöttek a maguk jószántából s egyszeriben Lombardiában s Romagnában voltak a legátus szolgálatára...[81]

3. ... E magyarok megérkezése s Anichino di Bongardo hadműveleti oly félelmet keltettek Bernabo úr népében, hogy nem engedelmeskedtek kapitányuknak s éjjel-nappal szökdöstek; a kapitány annyira megrémült e dologban... hogy... tábora, sok felszerelés és hadiszer hátrahagyásával az éj védelme alatt Castelfrancoba, majd okt. 1-én Modenába vonult vissza...

4. *A bolognaiak elfoglalnak három ostrombástyát.* A városon kívül tanyázó magyarok féken tartották Casalecchio ostromművét.[82]

5. *A pápa s a magyar király követeinek tárgyalása a szentszéknél.* Szeptember havában tértek vissza Firenzén keresztül a római udvarból a magyar király követei s a királyhoz mentek, miután megígérték volt a pápának, hogy ha a szükség kívánja, a magyar király személyesen jő Milánóba ura ellen azon feltétellel, hogy az övé legyen mindaz, amit a nevezett urak birtokaiból meghódít; s azt üzentette a pápának, hogy 10.000-nél kevesebb lovaggal nem jöhet; havi 40.000 aranyforintban egyeztek meg, melyből 16.000-et a genovaiak címén a lombard ligától kellett kapnia, 14.000-et a legátus volt köteles fizetni a Marca, a Hercegség, a Patrimonium s a Romagna jövedelmeiből, 10.000-et a pápai kincstár tartozott küldeni. A dolognak híre ment min-

denfelé, mindazonáltal Milánó urai keveset törődtek volna vele, ha másféle balsors nem zavarta volna terveiket.

6. ... Amint Bernabo úr serege abbahagyta Bologna ostromát, a legátus Romagnából sok élelmiszert szállíttatott Bolognába, felfogadta a magyarokat s a Királyság nagy sénéchalja Malatesta úr és több más előkelő ember kíséretében... a mondott év októberének elején bevonult Bolognába, ahol a bolognaiak nagy örömmel s tisztelettel fogadták...

7. *A német Anichino di Bongardo új zsoldos társaságának kezdete...* Október elején a német Anichino di Bongardo Salaruolonál Faenzától 3 mértföldnyire 800 sisakost s 300 magyart gyűjtött össze, a legátus befogadta s élelemmel látta el; ekként a legátusnak valami 1200 sisakosa s 4000 magyarja volt, úgy hogy felfogadhatta, vagy országából kiűzhette őt... Mindaddig Salaruoloban maradt, míg 14.000 aranyforintot nem fizetek ki neki... Október közepén a legátus kívánságára az urbinói grófok területére lovagolt, onnan Ravignanába, majd Ascoli del Trontoba ment... Ezen 25000 magyarból és németből, meg számos gyalogosból álló zsoldos társaság Ravignanában való tartózkodása alatt híre kelt, hogy Firenze felé akarnak nyomulni, mire a firenzeiek tanácsot tartottak s elhatározták, hogy védelemhez készülnek...

10. *A legátusnak az ő magyarjaival szemben ez időtájban tanúsított mesteri eljárása.* A magyaroknak Simon mester gróf volt a kapitányuk, akit a legátus 3000 magyarral fölfogadott volt; a többi magyart némi segélypénzzel támogatta; Simon mester titokban összejátszott a künt lévő, szintúgy a vele lévő magyarokkal s amint Bolognán kívül volt velük, szinte viszályba keverte őket a legátussal s úgy fosztogatta a bolognaiakat, mint az ellenséget; oly szavakat hallatott nevével, melyek Bernabo urat dicsérték, az ő szolgálatába ajánlották magukat, a legátust pedig gyalázták. Ezen ravaszkodás miatt híre ment, hogy a magyarok felkeltek az egyház szolgálata ellen. A dolog makacsul tovább tartott s Bernabo úr is a rendkívüli hadiköltségek miatt a tél kezdetén kezdte szolgálatából elbocsátani lovagjait, akik zsoldos társaság alakításának jelszavával országában gyülekeztek volt; Simon mester magyarjaival zsoldos társaság módjára zsákmányolva portyázott, anélkül, hogy ellenségként sarcolta volna a lakosságot. Mindezek mellett a legátus fenntartotta Casalecchio bástyájának ostromát s a magyar király ígéretének megfelelőleg hajlandónak mutatkozott a magyaroknak magához való visszahívására s úgy mutatta, hogy levelet ír a magyar királynak, hogy fékezze meg magyarjait, hogy el ne pártoljanak a Szentegyháztól.

11. ... Casalecchio erődje Bernabo úr seregének visszavonulása után a szükségletek hiánya miatt kénytelen volt nov. 11-ikén megadni magát; a magyarok készen s nagy erővel elfoglalták s úgy mutatták, mintha a legátus akarata ellenére a maguk számára akarnák megtartani s oly nagynak tűnt fel a legátus és a magyarok viszálykodása az erőd miatt, hogy a legátus a magyar királlyal levelet íratott Simon mesternek, melyben meghagyja neki, hogy az erődöt adja át a legátusnak s ne térjen el az ő akaratától. E rendelet-

re az erődöt átadták a bolognaiaknak, Simon mestert 1000 magyarral újra felfogadták, a többit pedig szabadjukra eresztették; ezek el is indultak, hogy zsoldos társaságot alakítsanak s Bologna s Imola közt állapodtak meg, az élelmezést a legátustól kapták; ez az egyenetlenség felbátorította Bernabo urat, még többet elbocsátott a maga népéből, úgy, hogy mikor szüksége lett volna, nem tudott védekezni a magyarok ellen...

12. *A magyar királynak s nejének Zárába jövetele.* Ez idő tájt a magyar király nem bírt fiúgyermekre szert tenni nejétől, a királynétól, akihez nagy szeretettel viseltetett, bár egyik alattvaló bárójának leánya volt[83] s ő maga s az ország is rossznak tartotta, hogy az idő eltelik anélkül, hogy ú utódot, királysága örököst remélhetne. Maga az asszony is nagyon le volt sújtva s a király iránt való szerelmében önmagát illetőleg kész volt mindenre, csakhogy ura örököst nyerjen. De érezte, hogy oly állapotban van, hogy nem képes fiút szülni s ez okból nyíltan beszélték, hogy a király s a királyné Zárába jöttek s ott időztek néhány hónapig és szent ...[84] tiszteletére egy nagy s előkelő monostort építettek s amint beszélték, a királynénak a szentegyház felmentvénye alapján apácaöltönyben s állapotban ide kellett volna vonulnia; a király pedig más nőt vehetett volna. Ha ez igaz is lett volna, győzött benne a neje iránt való szeretet s e szándéknak csupán híre maradt fenn.

14. Bernabo úr vállalata meghiúsult, Lombardia teli volt magyarokkal, mire Firenze község elérkezettnek látta az időt a békére s a mondott év novemberében követeket küldött a legátushoz, hogy módját ejtsék a kiegyezésnek... Azután Milánóba mentek Bernabo úrhoz, de nem nyerhettek tőle Milánóban kihallgatást... Bekövetkezett, hogy a legátus tárgyalni kezdett magyarjaival... amin Bernabo úr megneheztelt s attól fogva ki sem akarta hallgatni a firenzei követeket...

15. *A legátus a magyarokat Parma városa ellen küldi.* A derekas legátus ismerte Bernabo úr jellemét s nem bízott benne; amint elbeszéltük, hosszú időn át viszálykodást színlelt a magyarokkal s amint meghallotta, hogy Bernabo úr Reggio vidékén 1000 bőrsisakost elbocsátott zsoldjából, Feltrino da Gonzaga úr segítségével bizonyos ellátás fejében felfogadta őket s mindenkire nézve váratlanul egy éjjel egy bizonyos időre kifizette az elbocsátott magyarokat s azokat is, akiket szolgálatában tartott volt; a magyarok úgy mutatták, mintha Ferrara felé akarnának menni s már átvonulási engedélyt is szereztek, de visszafordultak, átmentek Modenán, Reggion s előbb voltak Parma vidékén, mintsem a lakosság hírt vett volna róluk; ez előre nem látott kalandozásukban mérhetetlen zsákmányt ejtettek nagy s kisebb állatokban. A legátus Galeotto urat küldte a magyarok után 1000 bőrsisakossal; élére állott annak az 1000-nek is, akiket zsoldos társaság módjára Reggioban bérelt volt föl; átkelt a Fossatán, azután a Parma-folyón s több mint 25 napon át bőséges zsákmányolást folytattak, mivel Bernabo úr rendeletére semmit sem takarítottak el előlük. Sem ottidőzésükben, sem visszatértükben nem találtak semmi akadályra s dec. 11-én visszatértek Bolognába; a hír azt beszélte, hogy

pénzt kaptak Bernabo úrtól; ez volt az oka, hogy a magyarok királyát Magyarországba való visszatérése után ura fogságba vetette.

17. *Anichino zsoldos társulata a Királyságba menet éhséget szenved.* Anichino di Bongardo zsoldos társaságával a királyságba indult s megkísérelte, hogy Aquilába menjen, de a szorosokat védelemre készen találta, úgy hogy kénytelen volt november havában megállapodni, mivel Lanciano felé az utak szorosak voltak, élelem pedig kevés volt. Ennélfogva sokat szenvedtek az éhségtől s a lakosság támadásaitól; el is veszítettek azon helyen vagy 800 lovas magyart s harácsolót. Nem Apulia felé vették útjukat, úgy hogy kevés zsákmányra tehettek szert; mindemellett a magyarok s szolgálatból elbocsátott zsoldosok csatlakoztak a Királyságba törekvő társasághoz s növelték annak erejét.

21. ... Bernabo úr úgy mutatta, mintha mit sem törődne a magyarok s németek bejövetelével, akik a tél egy részét birtokain töltötték, sőt gúnyos szavakkal levelet írt a legátusnak... Lando grófot pedig pénzzel s ajándékokkal Németországba küldte, hogy tavaszra zsoldosokat gyűjtsön...

28. *A magyarok s Galeotto úr Parmából visszatérnek s Lugoba indulnak.* A legátus a Parma vidékéről visszatért magyarokat Lugo ellen küldte, hogy ne legyenek a bolognaiak terhére... A magyarok Lugo alatt táboroztak, Galeotto úr Castelfranco ellen lovagolt, de kifogyott a zsold, melyet a legátus a magyaroknak s a zsoldosoknak fizetett, január havában odahagyták Lugot s Castelfrancot; egyik részüket Biscione[83] fogadta zsoldjába, ez Lugoba ment s a legátus ellen harcolt, néhányat azonban a legátus visszatartott. Ezren vagy még többen nyílt úton Romagnába, onnan a Marcába indultak, zsoldos társaság módjára éltek s egyik részük a királyság zsoldos társaságához csatlakozott. Nemsokára a legátus kiegyezett azokkal, akik a Marcába mentek volt s februárban visszaterelte őket Lugo alá, hogy visszatartsák a lugobelieket Romagna háborgatásától; de rövid ideig tartottak ott ki, mivel a legátus szegény volt, nagy volt a lelke s üres az erszénye.

41. *A legátus elindul Bolognából, hogy a magyar királyhoz menjen...* A spanyolországi legátus egy igen bölcs s a világ változásaiban forgolódott ember – belátta, hogy... pénz hiányában képtelen ellenállni Bernabo úr hatalmának... látta, hogy a szentegyház felhívására egyetlen olasz zsarnok, község, vagy úr sem akarja Bolognát nyíltan megsegíteni Bernabo úr ellenében; az egyház tehát hosszas tárgyalásokat folytatott a magyar királlyal, aki megígérte, hogy személyesen áll a vállalat élére; a tavasz nyiltával a legátus azon ürügy alatt, hogy hozzája megy, jónak látta elhagyni Bolognát; a valóságban nem hitte, hogy becsülettel s veszedelem nélkül megállhasson ott. Így hát a polgárok akarata ellenére a királyhoz indult, de megígérte, hogy a legközelebbi májusban visszatér; márc. 17-én Ancona felé indult, egy kis ideig ott tartózkodott, azután a magyar királyhoz küldött...

45. *Mi kimenetele volt a magyar király vállalkozásának, amelybe a spanyolországi bíboros reményét helyezte volt.* Az egyház Bologna megsegítésére szó-

lította fel a magyar királyt s a király azon reménnyel kecsegtette az egyházat, hogy személyesesen intézi a vállalatot s követeket is küldött a szentszékhez a szerződés megerősítésére, aminek különböző módon híre ment Itáliában, hogy először is címet kell nyernie az egyháztól s a császártól, a pápától pénzt s a meghódított városok legyenek az övé. Más híresztelés szerint a pápának fel kellett őt mentenie a keresztes hadjárat fogadalma alól[86] s megengedni, hogy eddigelé terméketlennek látszó neje saját jószántából kolostorba vonuljon, ő pedig még egy másik nőt is vehessen, nehogy az ország az ő nemzetségéből való örökös nélkül maradjon, amikre nézve a legátusnak[87] teljes felhatalmazása volt a pápától. Valószínű, hogy a legátus nem valami csekély okból kereste őt fel Zágrábban az 1360-ik év május havában. A király e napokban az ország határainak megállapítása címén általános felkelést hirdetett egész országában s valamennyi bárójának s népének szolgálatába kellett állani s azt hitték, hogy ez azért történt, mert az egyházat szándékszik szolgálni. De bármint állt is a dolog, Bernabo úr követei megjelentek nála, fogadta őket s ajándékokat fogadott el Bernabo úr részéről. Így hát vagy mivel az egyháztól nem kapta meg, amit kívánt, vagy mivel megígérte a zsarnoknak, hogy nem megy ellene, úgy látszott, hogy seregével valamely másfelé hirdetett hadjáratra szándékszik menni. A legátusnak adott válasza nem volt szavakban megérthető, hanem következménye tettekben nyilvánult, mivel a legátus mindennemű segítség nélkül a mondott május havában visszatért Anconába s reményét vesztette Bologna felmentésére, mert ama város súlyos veszedelmében nagyra nőtt ellenségeinek merészsége s hadserege.

49. ... A pápai legátus a segítségben való remény nélkül tért vissza a magyar királytól, mindazáltal annyit kieszközölt, hogy a nevezett király levelében megparancsolta a Bernabo úr szolgálatában lévő magyaroknak, hogy menjenek el tőle és sokan voltak, akik engedelmeskedtek is...

50. *Anichino di Bongardo zsoldos társulata a királyságban megfogyatkozik és semmivé lesz.* Április havában a magyarok annyira megszaporodtak Anichino di Bongardo társaságában Apuliában, hogy számuk meghaladta a háromezret. Királyuk ennek hallatára rájuk parancsolt, hogy ne legyenek az ő rokonai ellen; erre nagy részük kiegyezett Lajos királlyal, odahagyta a németek társaságát és a királlyal kialkudott 36.0000 aranyforint fejében megígérték, hogy szétverik, vagy kiűzik a Királyságból a zsoldostársaságot. A nagy sénéchal vezetése alatt a Basilicatába,[88] Atellába, a Durazzói hercegtől elfoglalt helységbe szorították Anichinot németjeivel egyetemben; ott minden oldalról körülfogva ostromzár alatt tartották őket; a játék sokáig tartott, sokan a Marcába s Romagnába mentek, a többiek a király szolgálatában maradtak; anélkül, hogy a társaságot kiűzték, vagy legyőzték volna, mindkét fél csak fogyasztotta a lakosságot.

56. ... Ordelaffi Ferenc[89] június havában felkerekedett Forli alul s 2000 bőrsisakossal s 500 magyarral Rimini kapui előtt foglalt állást... égetve s dúlva a környék falvait...

57. ... A legátus reményét vesztve a magyar királyban a firenzeieket buzdította, hogy vegyék át Bologna védelmét...

58. ... Bologna kapitánya Malatesta Ungaro volt...

59. ... Bologna városa már a végsőkön volt... midőn Galeotto di Malatesta úr Riminiből, egy merész s hadban jártas lovag Faenzában összeszedett 500 bőrsisakost s 300 magyart, hogy Ordelaffi Ferenc urat nyugtalanítsa, aki Rimini ellen ment volt; amint hírét vette, mily rossz helyzetben van a bolognai őrség, rögtön Imolába lovagolt s Imolából júl. 19-én este kiindult, éjjel 5 órakor Bolognában volt; sem az ellenség nem vette észre, maguk a bolognaiak sem tudtak róla semmit. Unokatestvére, Malatesta Ungaro úr, Bologna kapitánya éjjel oly óvatosan fogadta őt, hogy az ellenség nem hallotta meg, sőt az alvó bolognaiak is azt hitték, hogy ők az őrség emberei. Az éj hátralevő részét az emberek s lovak lehető jó karba helyezésére fordították, ... vasárnap reggel, júl. 20-án adott jelre... csatarendben... Galeotto úr a bolognai polgármesterel... s Malatesta Ungaro úr 700 bőrsisakossal s 300 magyarral meg 4000 többnyire jól felfegyverzett bolognaival kaput nyittatott s kirontott a városból... s hosszas küzdelem után az ellenséget megtörték, sokat leöltek s mivel olyan helyen voltak, ahonnan nem volt menekvés, kevés kivétellel szinte mind megadták magukat... Az egész harcmezőn 960 halottat s 400 lovat számláltak össze. A foglyok 1300-nál többen voltak...

85. *Piero Gambacorti portyázása a pisaiak ellen...* A véletlen úgy hozta magával, hogy január vége felé Niccola Ungaro gróf[90] alatt 700 magyar tartózkodott Firenzében,[91] a Királyságból jöttek s Lajos király[92] szolgálatában Piemontba kellett volna menniük, de nem kapták meg rendes zsoldjukat és szolgálatot kerestek; a firenzeiek nem akarták felfogadni őket, mert nem is volt rájuk szükségük s nem akartak egy fő alatt annyi egy nyelvű népet. Eközben Piero Gambacorti[93] barátainak háborítására annyira felbátorodott, hogy felbérelte ezt a grófot magyarjaival együtt s némely luccai száműzöttektől is kapott némi segítséget s 1200-nál több gyalogos kíséretet s Firenze községének ellenmondása nélkül január 27-én kivonultak Firenzéből; 28-án Valderadában voltak. Néhány kisebb helység hódolt is neki; nem engedte, hogy dúljanak, sem hogy zsákmányoljanak, ami nagy elégedetlenséget keltett a magyarok s brigantik között... A brigantik, akik nem kereshettek, eltávoztak... s Piero a magyarokkal s a többi idegennel maradt. A pisaiak... arra kényszerítették Pisában lévő benső barátait, hogy többfelől egy azon módon írják meg neki, hogy vigyázzon magára, mivel a magyarok tárgyalást folytatnak, hogy őt 20.000 aranyforintért fogva kiszolgáltassák a pisaiaknak. Ő Peccioliban vette a többfelől jövő leveleket, gyanakodni s vigyázni kezdett s amint látta, hogy a magyarok csoportosulva beszélnek egymással s ő nem érti mit,[94] azt hitte, hogy el akarják őt fogni s amint Volterra közelében látta magát, búcsúvétel nélkül megsarkantyúzta lovát s a maga népével megszökött a magyaroktól. Azt mondják, hogy néhányan üldözni kezdték, de utóbb egészen biztosra kitűnt, hogy az egészet a pisaiak ravaszsága intézte így. A

magyarok február első napján bárminemű kártétel nélkül visszatértek Santa Gondaba s onnan Firenzébe.

86. ... Anichino di Bongardot Durazzói Lajos úrtól kapott bizonyos helységekben hosszú időn át szorongatták a magyarok; rossz helyzetbe kerültek, mert nem tudtak győzni; kezdték elveszíteni helységeiket, mire biztonságuk érdekében szerződésre léptek a királlyal, hogy az ő őrizete s zászlói alatt kivonulnak az országból... Anichino, felszerelését illetőleg igen rossz állapotban, a király néhány bárójának vezetése alatt, amint megígérte volt, január havában kivonult a Királyságból.

TIZENEGYEDIK KÖNYV

1. Előbeszéd. 2. A firenzeiek készülődései a pisaiak elleni háborúra. 3. A firenzeiek a régi pogány rómaiak példáját követve, a hadi jelvények kiosztásakor csillagjóslást tartanak. 4. A lombardiai szövetségesek kedvező szerencséje. 5. A perugiai Leggeri d'Andreotto halála. 6. A firenzeiek betörnek Valderába és elfoglalják Ghizzanot. 7. A firenzeiek hadigályákat fogadnak a pisaiak ellen. 8. A perugiaiak elfoglalják a megerősített Roccacinghiatát és Capresét. 9. Bernabo 900 lovasának veresége Cane Signore úr 600 lovasával szemben. 10. A genovaiak egyenetlensége a firenzei-genovai háború miatt. 11. Kasztília és Navarra királyai megszegik a békét az aragóniai királlyal és azt háborgatják. 12. Sienában a kilencek testületének két tagját gyanúból lefejezik. 13. Bonifazio Lupo háborúskodása Pisával. 14. A szövetségesek Bernabo úr elleni háborújának folyamata. 15. Ridolfo elveszi a hadvezéri pálcát Bonifaziotól. 16. A pisaiak irigységből kegyetlenséget gyakorolnak a luccaiakkal szemben. 17. Ridolfo pusztítja a pisaiakat és az innen származó károk. 18. Ridolfo ostromolja Pecciolit és kezeseket vesz, ha nem kapnának segítséget. 19. Minthogy a várparancsnok nem volt megelégedve a kötéssel, Ridolfo az egyik peccioli tornyot földre dönteni. 20. A firenzeiek kapitánya elfoglalja Montecchiot, Laiaticot, és Toianot. 21. A perugiaiak segítsége a firenzeieknek. 22. Aldobrandino gróf az Orsiniek családjából ünnepélyesen elhagyja Firenzét. 23. Cappeletto hadseregszervezésének oka és célja. 24. A firenzeiek tengeri háborúja a pisaiakkal. 25. Hogyan és miért hódolnak meg a rómaiak a pápának. 26. Az Isten magához szólítja Ince pápát; V. Orbán pápa vá-
" Giglio szigetvárat. 29. Piero Gambacorti úr visszatérési szándéka Pisába. 30. Perino Grimaldi, a firenzei köztársaság katonája, elfoglalja Portopisanot és az említett kikötő láncait Firenzébe küldi. 31. Bernabo úr békekötés céljából követeket küld Orbán pápához. 32. A francia király kívánságai a pápával szemben. 33. Nagy károkat okozó záporeső Itáliában. 34. Ciprus királya há-

rom hadihajóval Avignonba megy. 35. Giovacchino degli Ubaldini halála; a firenzei községet teszi örökösévé. 36. Foci grófja legyőzi és elfoglalja Armignacca grófot. 37. A pisaiak el akarják foglalni Altopascio tornyát. 38. A firenzei köztársaság zsoldosai számára pénzsegélyt utalványoz. 39. A pisaiak el akarják foglalni Santa Maria a Montét. 40. A pisaiak alku útján akarják elfoglalni Pesciát. 41. Orbán pápa kihirdeti Avignoneban az eljárást Bernabo ellen. 42. Simone Boccanegra úrnak, Genova első dogéjának halála. 43. Lando gróf halála. 44. Bernabo Visconti seregének pusztulása és veresége a modenai bástyák alatt. 45. A pisaiak el akarják foglalni Bargát. 46. Piero da Farnese el akarja foglalni Luccát a pisaiaktól. 47. A pisaiak Volterrától erőszakkal elfoglalják Gello várát. 48. A pisaiak felfogadják az angolok fehér seregét. 49. Rinieri de Baschi megveri azt a sereget, amelyet Piero da Farnese Garfagnanába küldött. 50. Rinieri da Baschi a pisai csapatokkal együtt vereséget szenved és Piero da Farnese fogságába esik. 51. Piero da Farnese úr bevonulása Firenzébe és a pisaiak kapitányát a zászlókkal és foglyokkal együtt átszolgáltatják a prioroknak. 52. A pisaiak elfoglalják a firenzeiektől Altopasciot. 53. A pisaiak hadvezérükké választják Ghisello degli Ubaldinit. 54. Piero úr a pisai kapukig portyáz s ott arany- és ezüstpénzt veret. 55. A pisaiak okossága Montecalvoli megtartására. 56. A francia király a hadseregtől való féltében országába nem mer a szárazon visszatérni, hanem a tengeren. 57. A döghalál. 58. A Barghigianók a firenzeiek seregével elfoglalják az erődöket. 59. Piero da Farnese úr halála. 60. Csodálatos sáskajárás.

13. *Bonifazio Lupo úr portyázása Pisa vidékén...* 1362 június utolsó napján Bonifazio Lupo úr felégette s felprédálta a Valderát; ... 400 bőrsisakost és magyart 500 martalóccal a maremmai Trivalle grófok közül aló Leoncino de Panocchieschinek, Firenze község zsoldosának vezérlete alatt 50 mérföldnyire attól a helytől, ahol tartózkodott volt, Montescudaio s a szomszéd vidék irányában portyázásra küldött; nagy zsákmányt ejtettek nagy és kicsiny állatokban, melyeket ama nehezen hozzáférhető helyre hajtottak volt. A mieink ellenállás nélkül nagy kárt s gyűjtogatást vittek végbe a vidéken s júl. 9-én tizenkétszáz bivallyal, 900 tehénnel, számtalan borjúval, ezernél több sertéssel s más apró jószággal táborukba tértek; mindezt felosztották a zsákmányolók közt, Bonifazio úr azonban udvariasságból a maga részét átengedte azoknak, akik fáradtak volt érte.

17. ... Júl. 16-án a sereg kiindult Pecciοból, ... másnap átkelt az árkon s... behatolt Cascina mezővárosába, ahol igen bő zsákmányt s élelmiszert talált... A firenzeiek magyarjai pedig, mint természetüknél fogva haszonleső és portyázásra termett nép, egészen a Sansavino monostoráig hatoltak s vagy 50 foglyot ejtettek...

18. ... A firenzei vezér júl. 20-án az árkon átkelve visszatért Ponte di Saccóba. Ittlétében elfogták a peccioli várnagy egy levelét, melyben azt írta,

... hogy lovas és gyalog zsoldosai... kimentek Peccioliból s zsákmányolni Volterra vidékére törtek s nem tudni mi okból, még nem tértek vissza... A kapitány az említett levél láttára rögtön kiküldte a magyarokat s lovasait, hogy megakadályozzák az említett csapatoknak Pecciolíba való visszatérését s még aznap este egész hadával maga is útnak indult utánuk s körülzárta a várost...[95]

25. ... Ez időben[96] Róma kormánya a köznép kezébe került, melynek egy Lallo Pecadota vagy Becadota nevű cipész volt a feje, úgyszólván uralkodója, aki a nevezett nép segélyével kiűzte Rómából az előkelőket, nemeseket és lovagokat, akik kint sereget kezdtek gyűjteni... Ettől való félelmében Róma kormánya 600 magyar és német s ugyanannyi városi lovast fogadott zsoldjába; megszámlálták a gyalogos római népet s 22.000 fegyverest találtak...

29. ... Piero Gambacorti pisai száműzött... Firenzébe jött... s október havában titkos tárgyalást kezdett pisai barátaival, akik... megígérték neki, hogy kezére játsszák San Marco kapuját... s erre okt. 10-ét tűzték ki. A firenzei kapitánnyal, 700 lovassal s 300 magyarral kiindult Peccioliból s éjfélre Pisához ért s behatolt San Marco külvárosába; a város előkapujához érve senki sem felelt nekik, mire be akarták azt zúzni. Bent felébredtek s rögtön fegyvert ragadtak... s három lovas zászlóaljat küldtek ki, kiket a mieink mind elfogtak vagy levágtak... A kapitány s Piero látták, hogy a dolgot fölfedezték... felgyújtották a külvárost s a zsákmánnyal s foglyokkal Pecciolіba tértek vissza.

50. ... Piero da Farnese úr... 1363 május 7-én 800 magyarral s más jó lovas néppel s 800 válogatott gyalogossal Bagno a Vena felé nyomult. Ennek hallatára a pisai kapitány... valami 600 pisai lovast s számtalan gyalogost gyűjtött össze... hogy elállja a firenzeiek előtt a sanpieroi átjárót... Piero úr maga előtt látván a csatasorba állt ellenséget... rögtön elrendezte a magáét is... Az ütközet heves és kemény volt, a firenzeiek első csatasorát a magyarok hibájából kétszer is visszaverték, de tömörültek s áttörték a pisaiak első sorát, a megvert sor a többi hadrend mögé húzódott... Az ütközet hosszúra nyúlt, Piero úr 200 lovasát az ellenség oldalába küldte, ezek ellenállás nélkül a pisai zászlóig nyomultak, azt elfoglalták s leverték; ennek láttára Piero úr oly erővel tört az ellenségre, hogy az futásnak indult... A pisai hadsorok szétverése után a magyarok a többiekkel versengtek foglyok ejtésében, főként azok közül, akik gyalog jöttek volt ki Pisából... Piero úr s a kapitány a rabokkal a saját népéhez indult; Firenzében még aznap híre ment a győzelemnek...

VILLANI FÜLÖP KRÓNIKÁJA

(CRONICA DI FLIPPO VILLANI)

VILLANI FÜLÖP FOLYTATJA MÁTÉ 11. KÖNYVÉT

Bevezetés, amelyben elmondja atyjának, Máténak halálát és az okot, amely őt az írás folytatására bírta. 61. A firenzeiek Ranuccio da Farneset választják hadvezérükké a háborúban. 62. Az angolok Pisába mennek. 63. A pisaiak a firenzei kapukig pusztítanak. 64. Az egyház békekötése Bernabo úrral. 65. Firenze viszonyai e napokban. 66. A perugiaiak felbérelik a Capelletto zsoldos seregét, mert féltek, ne, hogy az angol hadsereg az ő Montecontigianóban ostromlott száműzötteiket támogassa. 7. Pandolfo Malatesta úr 100 lovassal és 100 gyaloggal két hónapra a firenzei köztársaság szolgálatába áll. 68. A pisaiak angol csapataikkal elfoglalják Figghinét. 69. Pandolfo úr tábort üt Ancisa előtt; az említett tábor, azután Ancisa külvárosa, Rinuccio vezérrel együtt az angolok hatalmába kerül. Pandolfo úr a háború fővezére lesz. 70. Az angolok egy része Figghineből Ricorbolit pusztítja. 71. A sienaiak a firenzeiek zsoldjában állott Cappelletto seregét legyőzik. 72. Az angolok pusztításai Figghine környékén. 73. A szabadságban élő nép példája és tanúsága, hogy a háborúban ne fogadjanak zsarnoksághoz szokott kapitányt. 74. Az angolok viselkedése Pisában. 75. A pisaiak veresége Barga mellett. 76. János francia király Angliába menetele és halála. 77. Niccolo del Pecora úr számüzetése Montepulcianóból. 78. Az ifjú brandenburgi őrgróf és a tiroli gróf halála és ennek következményei. 79. A pisaiak visszafogadják az angolokat. 80. Villámcsapás a Santa Maria Novella tornyába. 81. Az angolok portyázásai a tél közepén. 82. Anichino di Bongardo 3000 zsoldossal a pisaiak szolgálatába áll és ezek okos módon előnyös békét keresnek. 83. Beltramo Craiche úr a navarrai királytól elfoglalja Nantes-t a francia király számára. 84. A békealku meghiúsulása után a pisaiak háborgatják a firenzeieket. 85. Pandolfo lovas sereggel megtámadja Mugellót az angolok szorongattatására. 86. Az angolok Mugellót elhagyva a pistoiai síkságra vonulnak. 87. Pandolfo Malatesta úr távozása firenzei köztársaság szolgálatából. 88. Az angolok és németek a pisai zsoldo-

sokkal egyesülten Sestóban, Colonnatában és Santo Stefano in Penében táboroznak. 89. Az angolok és németek a pisai zsoldosokkal egyesülten megszállják Montughi és Fiesole dombjait és a San Gallo kapunál megütköznek. Anichino di Bongardot lovaggá ütik. 90. Arrigo di Monforte gróf, a firenzeiek hadvezére, beveszi és felégeti Livornót. 91. János francia király holttestét nagy tisztességgel Londonból Párizsba szállítják. 92. Beltramo de Cloachin Normandiában győzelmet arat a navarrai király helytartóján. 93. Károlyt, a francia király elsőszülött fiát Rheimsben francia királlyá kenik fel. 94. Blois Károly bretagnei herceg háborúja Jean de Montfort-ral. 95. A firenzeiek a pénz hatalmával megtörik az angolok és németek seregét és elvonják őket a pisaiaktól. 96. A firenzeiek a háborúban hadvezérré választják Galeotto Malatestát. 97. Csata a firenzeiek és a pisaiak között Cascinánál, amelyben a firenzeiek győztek. 98. A foglyok átadása a katonáknak és azoknak kocsin való bevonulásuk Firenzébe. 99. A guelf-párt Firenzében megalapítja San Vittore ünnepét. 100. A firenzei hadsereg huzavonája miatt nem portyáznak; ennek következményei. 101. Giovanni del'Agnello doge címmel Pisa urává lesz. 102. A firenzeiek és pisaiak kibékülése.

78. ... 1364-ben a bajor és az osztrák hercegek[97] még költekezéssel is minden erejüket megfeszítették, írtak s meghagyták valamennyi alattvalójuknak, akik zsoldban Itáliában voltak, hogy segélyükre térjenek vissza; mindannyian engedelmeskedtek s így nagy készületeket tettek, hogy minél előbb a harcmezőn lehessenek. Károly császár s Lajos magyar király belátták, hogy mily nagy veszedelem s pusztulás származik ebből egész Németországra s a bölcs és tiszteletreméltó Piero Corsini firenzei püspök őr s akkoriban fontos ügyekben a szentegyház németországi legátusa személyében közvetítést ajánlottak; ő elvállalta e súlyos feladatot s az említett császár és király követeként, mint a két uralkodó közvetítője kereste a kibékülést köztük; s oly okosan tudta köztük az ügyet intézni, hogy a mondott év január havában békét kötöttek s a szerződés értelmében Tirol grófsága az osztrák herceg szabad birtoka lett, a bajor herceg kárpótlásul egy másik, Tirolnál jóval csekélyebb értékű grófságot kapott az osztrák hercegtől...

ELSŐ KÖNYV

[1] Messinai-szoros.
[2] V. ö. Pór A.: Nagy Lajos, 42.1.
[3] V. ö. Pór i. m. 43. 1.
[4] V. ö. II. 24.
[5] Acciaiuoli Miklós életrajzát külön megírta Villani Fülöp „Le Vite d'Uomini Illustri"-jében.
[6] Az olasz források közül egyedül Villani Máté említi. A haláleset János minorita szerint jun. 19.-én történt.
[7] Taleyrand.
[8] Károly Róbert
[9] T. i. Endréét.
[10] A Salernoi-fejedelemség.
[11] Wolfhardt Konrád
[12] 1348 jun. 11-én vonult be Budára. Jun. 18-ról már Budáról keltezett oklevelét közli az Anjou-okmt. V. 205. 1.
[13] Wolfhardt Konrád; Gravina is Corrado de Lupo néven említi. Bátyját, Wolfhardt Ulrikot (Kükülleinél Wolfhardus de Volfart), Nagy Lajos nápolyi helytartóját, Lajos a zsoldosok 1350. jún. 13-iki lázadása miatt elbocsátotta zsoldjából (Dubnici Krónban) V. ö. Pór A. id. mű. 177. 1.
[14] Lajos és Johanna Isten kegyelméből Jeruzsálem s Sziczilia királya s királynője.
[15] Pór i. m. szerint szept. 17-én (184. 1.).
[16] Portici közelében.
[17] Sant Elmo, Nápoly fellegvára.
[18] Luccera. Vö. ö. Pór A. i. m. 188. 1.
[19] V. ö. Pór A. id. m. 189. 1.
[20] A Dubnici Krónika 164. fej.-ben János minorita Fodiának nevezi.
[21] Az ókori Campaniában.
[22] Kükülleinél (XIII. fej.) in civitate Cornecchii; Fehér: Codex Diplomaticus IX. 1. 76. 1. Gornech 486.1. Corneto. Vö. ö. Pór id. műve 182. 1.
[23] 1349. febr. 1-én.
[24] Landau Konrád.
[25] Ápr. 23.-án. Pór. i. m. 194. 1.
[26] De-Beaux Rajnáld.

[27] A Dubnici Krónika a Chronica di Bologna, Chron. Estense s Gravina több fogságba esett nápolyi főúr nevét közli.

[28] V. ö. Pór A. i. m. 195. 1.

[29] Frater Morialis (Montreale) d'Albarno vagy di Narba, kalandos életű johannita lovag, kit Pray Gy. szerint Nagy Lajos várnai perjellé nevezett ki. V. ö. Pór Id. mű. 240. 1. jegyz. Később Cola di Rienzi Rómában kivégeztette.

[30] Tornese, tournois régi francia pénznem, darabja 20 sous. Kezdetben Tours városában verték.

[31] Köztük Lajos magyar király (I. fej. 93.). A firenzei tanács 1350 szept. 30-án értesíti Sienát a magyar király Rómába érkezéséről. A magyaroknak állandó gyóntatójuk volt Rómában. Ekkoriban V. Kelemen 19 penitentiariusa közt egy Blasius de Ungaria nevű világi papot említenek a pápai számadási könyvek. (Kath. Szemle, 1901, 386.)

[32] A „Századok" 1899. évf. 422. 1. szerint ápr. 5. indult Budáról s Lajosnak a velenczei kormánytanácshoz Zenggből írt levele szerint ápr. 18-án szállt hajóra. Május 1-én a magyar sereg már Manfredóniában volt.

[33] Pór i. m. 219. 1. adata sz. 15.000 magyar, 8000 német s 4000 lombard gyalogosa volt Lajosnak.

[34] 1350. julius 1-én.

[35] 1350. jul. 9. Pór A. i. m. 237. 1.

[36] Határváros Olasz- és Franciaország közt.

[37] Lajos megsebesülésének részletes elbeszélése János minoritarendü szerzetestől a Dubnici Kr. 167. fej. Az eset 1350. jul. 26-án történt. Pór. I. m. 236. 1.

[38] De Beaux Rajnáld tengernagy.

[39] A magyar források szerint aug. 3-án.

[40] A minorita szerint szept. 15-én érkezett Rómába, Pór szerint (i. m. 239.) csak 17-én indult útnak.

[41] Még Aversa ostromakor.

MÁSODIK KÖNYV

[42] Kropf Lajos szerint Johanna bűnrészességét döntő okokkal bebizonyítani nem lehet. (Az aversai gyilkosság, Erdélyi Muzeum 1896.) Pór. A. szerint (i. m. 256. 1.) Villani ez elbeszélését semmiféle okirat vagy más kútfő nem erősíti meg.

[43] Galeotto da Rimini.

[44] Wolfhardt Ulrik, Mosony, Sopron és Vas vármegyék főispánja, Óvár várnagya.

[45] Firenzei évszámítás szerint 1351; különben 1352.

HARMADIK KÖNYV

[46] Az egykori keletrómai birodalom nyugati részében.

[47] Tarantói Lajos.

[48] 1352-ben.
[49] VI. Incze (1352-1362).
[50] A szövetséget 1352 okt. 22-én kötötték meg.
[51] IV. Károly
[52] Tarantói Lajos.

NEGYEDIK KÖNYV

[53] A IV. 3-ban ápr. 17-t említi.
[54] Pór szerint (i.m. 275.) Tünü bég, Üzbeg fia.
[55] Ez elbeszélés Nagy Lajos tatár hadjáratának egyik – a hír szárnyán Itáliába eljutott s minden esetre kiszínezett – epizódja, melyben, ha feltétlenül hitelesnek nem is fogadható el, mint Pray György tette, legalább bizonysgát láthatni a nagy király azon törekvésének, hogy a keleti népeket katholikusokká s a mi akkor Keleten ezzel egyet jelentett, magyar hűbéresekké tegye.
[56] 1354.
[57] IV. Károly.

ÖTÖDIK KÖNYV

[58] 1355.

HATODIK KÖNYV

[59] Velencétől észak felé 30 km-re.
[60] Ilbano di Bossina, a szövegben tulajdonnévként nagybetűvel írva.
[61] Más források 100.000 főnyi magyar hadról, maga Villani is a VI. 66. 300.000-ről szól. Pór 301. l.
[62] Nagy Lajos 1356 július 4-én „sub castello Conlegnianii" keltez (Óváry L.: Regesták, 62. szám. Pór i. m. 301. l.)
[63]Azaz főispánok. A „barone" egyébként Villaninál általában főurat jelent.
[64] Carne martoriata. Montaigne (1533-1592) az *Essais*-ben említi, hogy a korabeli török harcosok húsporral telt zacskót szoktak magukkal vinni. Vámbéry is felteszi, hogy a régi törököknek valami hús konzerv-féléjük volt.
[65] Baumgarten Ferenc az olasz történelem e korszakát éppen ez alapon nem habozik a magyar befolyás korának nevezni. (Századok, 1902. I. 1.)

HETEDIK KÖNYV

[66] 1356.

NYOLCADIK KÖNYV

[67] Róbert, Tarantói Lajosnak, Johanna nápolyi királynő második férjének bátyja, aki a bizánci császári címet viselte.

[68] Cortusi ez ütközetet 1358 január 14-re teszi. Pór i. m. 321. l.

[69] 1358-ban.

[70] A békét 1358 febr. 18-án kötötték meg Zárában.

[71] Az Appennineket érti.

[72] Firenze tartományban.

KILENCEDIK KÖNYV

[73] Ószerbia.

[74] V. Uros István (1356-1367.).

[75] A nyugatiak szemében a görög-keleti szerbek csak félkeresztények voltak.

[76] 1359. júl. 6-án.

[77] Albornoz Alvarez Egyed.

[78] Visconti Bernabo s Galeazzo.

[79] A Viscontiak Bolognát ostromolták.

[80] VI. Ince. Bolognára a szentszék tartott igényt.

TIZEDIK KÖNYV

[81] V. ö. az új pápai követ, Audroin de la Roche clugnyi apát dicsérő nyilatkozatával (Pór i.m. 340. l. 4. jgy.).

[82] T. i. a milánói sereg erdőket emelt az ostromlott város körül.

[83] Erzsébet, Kontromanoviæ István bosnyák bán leánya.

[84] Szt. Simon, kinek zárai temploma s koporsója őrzi Nagy Lajos és Erzsébet zárai látogatásának emlékét. A szent koporsóját Erzsébet rendeletére 1000 font ezüstből 28.0000 zecchino költségen Francesco de Mediolano készítette. A koporsó eredetéről szóló hagyomány Villani állítását látszik igazolni. A templom szentélyében 1713-45 közt ismeretlen festőtől származó s Fondra (született Zmajovich) Vince zárai érsek által kegyes adományokból készíttetett két falkép közül az egyik azon jelenetet ábrázolja, amint Erzsébet királyné a szent ujját talizmánul kebelébe rejti, de a szemben lévő kép tanúsága szerint hirtelen rosszulléte miatt megbánja tettét s az ujjat visszateszi a koporsóba. V. ö. dr. Havass R. Dalmácia 40. l. Megyer Gotthold Alfréd: Szt. Simon ezüst koporsója Zárában (Tud. Akad.).

[85] Visconti hadvezére.

[86] Lajos 1356-ban Treviso ostroma közben a pápai legátus, a patii püspök rábeszélésére feltűzte a keresztet. (Pór i. m. 309.)

[87] Albornoz.

[88] Olasz tartomány a Tarantói-öböl mellett.

[89] Visconti híve.

[90] Atinai Miklós Aba nemzetségéből. Gróf, comes, conte címet viselt, a Nagy Magyar Csapat vezére.

[91] 1363, mivel Pór szerint (349) a 700 magyar 1362. nov. 20-án ért Firenzébe.

[92] Tarantói Lajos, Johanna királynő második férje.

[93] Pisai nemes, kit IV. Károly Pisából száműzött.

[94] „A magyarok lelke nem kevésbé kemény, mint nyelvük", - írja Johanna királynő a firenzei tanácsnak 1361 jún. 10-én (Pór i. m. 348).

TIZENEGYEDIK KÖNYV

[95] A következő fejezet a vár megadásáról értesít.

[96] 1362-ben.

VILLANI FÜLÖP FOLYTATJA MÁTÉ 11. KÖNYVÉT

[97] Bajor Lajos (1314-1347) Lajos nevű fia Maultasch Margittal, Tirol grófnőjével való eljegyzése óta igényt tartott Tirolra. Margit férje halála után (1361) a Tirolra való igényeiről lemondott a Habsburg-ház javára.

Néhány magyarázó jegyzet a szerkesztőtől

A Villani-fivérek krónikája első, 1909-es kiadásakor is egy olyan válogatást tett közzé magyar nyelven Rácz Miklós, amely a firenzei krónika azon részeire koncentrált, amelyek a magyar történelemhez kapcsolódnak. A krónikások hatalmas művéből azokat a részeket adta közre, amelyek döntő fontosságúak a 14. századi magyar történelemre nézve, alapvetően meghatározzák a Nagy Lajos nápolyi hadjáratairól vagy az itáliai hadszíntereken szolgáló magyar zsoldosokról élő történelmi emlékezetet. A teljes krónikát így nem kaphatta kézbe a magyar olvasó, legfeljebb a könyvek fejezet-címeiből alkothat képet arról, miről is szól a mű egésze. Így sokszor lehet az az érzése az olvasónak, hogy Rácz Miklós nem magyarázta meg kellően, kik a felbukkanó személyek, milyen szerepet játszanak a magyar Anjoukkal kapcsolatban – nyilván, mert a krónika korábbi, a fordításba be nem kerülő lapjain már szerepelnek. Az az olvasó, aki nem foglalkozik a magyar Anjouk itáliai diplomáciájával, furcsállhatja, hogy a krónika szereplőiről, a közölt eseményekről viszonylag kevés információt közöl a fordító-szerkesztő. Ezért jelen kiadás szerkesztője az alábbiakkal segíteni próbál az olvasónak abban, hogy jobban megértse a szövegben szereplő eseményeket, történelmi személyiségeket, néhány magyarázó jegyzetet fűzve Rácz Miklós fordításához.

* * *

80. és 111. oldalhoz: Károly Róbertet nagyapja, Sánta Károly kitagadta nápolyi örökségéből: harmadszülött fia, Róbert, Károly Róbert nagybátyja megkapta a calabriai hercegséget és az elsőszülött jogait. Ezzel a hétéves Károly Róbertet – akit mint elsőszülött apja elsőszülött fiát a IV. Kelemen és dédapja közt kötött szerződés szerint egyedül illetett meg az öröklés joga – kizárták a nápolyi örökségből. Hogy Károly Róbert és nagybátyja, Róbert

utódai közt viszály ne támadjon, Sánta Károly a pápával jóváhagyatta ezt a kizárást. VIII. Bonifác pápa 1297-ben bullát bocsátott ki, és abban, mint a nápolyi hűbér adományozója, úgy magyarázta az egykor kötött örökösödési szabályzatot, hogy a trónt az örökli, aki az elhalálozó király életének utolsó pillanatában hozzá legközelebb áll. Sánta Károlyhoz természetes, hogy harmadszülött fia, Róbert közelebb áll, mint Károly Róbert, elsőszülött fiának elsőszülöttje, tehát csak unokája. 1304-ben ugyanis a salernói hercegség és Sant' Angelo hegyének birtokát is Róbertre ruházták, s ezzel Károlyt még atyai örökségétől is megfosztották. 1332-ben megegyeztek ugyan, de Róbert hamar felrúgta ezt az egyezséget is. A megegyezés 1332 tavaszán következett be, és a pápa azonnal megadta a diszpenzációkat a tervezett házasságokhoz. A megállapodás szerint Károly idősebb fia, Lajos feleségül veszi Johannát, az idősebb leányt. Ha azonban nagykorúsága és a házasság megtörténte előtt Lajos meghalna, akkor öccse, Endre veszi el a trónörökösnőt. Ha Johanna halna meg, akkor Mária hercegnő lép Lajossal, vagy Károly más életben lévő fiával házasságra. Ősszel még bizonyos akadályok merültek fel, de 1333-ban Károly fényes kísérettel lement Nápolyba, és ott a végleges megállapodás szerint eljegyezte Johannát a kisebbik fiával, Endrével. A végleges megállapodás szerint: Endre elveszi Johannát, és ha Johanna idő előtt meghal, akkor Máriát; ha András hal meg, úgy Károlynak egy másik fia veszi el Johannát; ha a jegyespár mindkét tagja meghal, úgy Károly most élő fiai valamelyike veszi el Máriát. Szó volt a szerződésben Lajosnak, a legidősebb fiúnak és Máriának a házasságáról is. Róbert a Károllyal kötött szerződés ellenére is Johannára és nem Endrére hagyta a trónt.

125–127. oldalhoz: 1343-ban Erzsébet királyné 27 ezer márka ezüstöt (6628 kg) és 21 ezer márka aranyat (5150 kg) vitt magával, ami – évi kb. 1000–1500 kg-os átlagos hozammal – 4–5 évi aranytermést jelentett. Azt persze csak becsülhetjük, hogy a korabeli világ nemesfémtermelésének hány százaléka ez.

VI. Kelemen pápa nem volt hajlandó az angol királynak a francia trónra támasztott igényét elismerni, s ugyanúgy András herceg nápolyi királlyá való koronázását is csak halogatta. Mikor Johanna magához ragadta a tényleges hatalmat – amelyet egy kijelölt kormányzótanácstól Bölcs Róbert király intézkedése szerint csak huszonöt éves korában vehetett volna át –, valamint elérte, hogy VI. Kelemen pápa elfogadja az ő hűbéres hódolatát és megerősítse királyi méltóságában, András, híveinek tanácsára, anyjától és bátyjától kért ellehetetlenült helyzetében támogatást. Lajos meg is indította a diplomáciai műveleteket, kérte a pápát, ismerje el András szerződésekkel alátámasztott jogait. A pápa csak azt engedte meg, hogy Aimery de Chaslie bíboros, aki legátusként ideiglenesen kormányozta a királyságot, Andrást „mint a királynő férjét" Johannával együtt szintén koronázza királylyá és kenje fel, ha „engedelmességet fogad" a bíbornoknak, és „az ország kor-

mányzására nem fog jogot igényelni". Johanna részére, mint akire örökségképpen szállott a királyság, az uralkodói hatalom teljességét biztosította. András Johanna magtalan halála esetén sem fog a trónra igényt formálni. Johannának sikerült kieszközölnie, hogy a legátus kinevezését hat hónapra csökkentsék és a pápa beleegyezett, hogy a hűbéri esküt egyedül a királynő tegye le neki. 1344. novemberében a pápa a legátust visszahívta, és Johannára ruházta a *plenitudo potestatis*-t, majd külön követet küldött Nápolyba Johanna koronázásának meggyorsítására (Guillaume de Amy/Amici, Chartres püspöke). Ekkor VI. Kelemen nem volt hajlandó elismeri a magyar Anjouk nápolyi trónigényét. Kelemen, aki különösen a Durazzóiak érdekeit képviselő Talleyrand bíboros befolyása alatt állt, kikötötte, hogy András köteles előbb biztosítékot adni arról, hogy nem vesz majd részt az uralkodásban.

1344. augusztusának végén még rosszabbak lettek András herceg esélyei: Johanna rábírta a pápát, hogy a legátus működése csak hat hónapig tartson, és a királynővel egyetértésben kormányozzon. Johanna ekkor minden eszközzel meg akarta akadályozni András koronázását.

Lajos követei 1345 nyarán is folyamatosan *supplicatio*-kat intéztek VI. Kelemen pápához András koronázása tárgyában. 1345 tavaszán Lajos újból követséget menesztett Avignonba, Gergely csanádi prépost és Nagymartoni Pál országbíró vezetésével, mi több, jelentékeny pénzösszeggel felruházva. A pápai kamarának juttatott 44.000 márkának – ha András megkapja Nápoly kormányzatát – igen hamar híre ment Európában. A pápa 1345 júniusában immár megváltozott hangnemben írt Johannának, sürgette András koronázását, és felszólította Johannát, hogy a férjével együtt jelenjék meg Avignonban a koronázás végett, valamint hogy ott a pápa megbeszélje Johannával az ország ügyeit. Johanna felmentést kért az utazás alól, és VI. Kelemen hozzá is járult, hogy a koronázás Nápolyban történjék meg.

A merénylet után a felháborodott Lajos szenvedélyes hangú levelekben követelte a pápától, hogy öccse gyilkosait fogja perbe. A pápa ugyan ígéretet tett, de az eljárás megindítását halogatta. A Szentszéknek nagyon kellemetlen volt a döntés, mert ha kiderül, hogy Johanna bűnös, akkor elveszti a trónt. A magyar felfogás szerint Johanna után Nagy Lajos volt a jogos trónigénylő: VIII. Bonifác bullája szerint Endréhez legközelebb fivére, Lajos állt – így magyarázta a magyar király –, s Johannát, mint bűnöst, meg kell fosztani a koronától. Majd azzal érvelt, hogy a pápa mint hűbérúr fossza meg a nápolyi Anjou-ház összes tagját a koronához való jogától, és a visszaháramlott hűbért ruházza rá, mint az elsőszülött elsőszülöttjére. Róbert király végső intézkedése szerint pedig Károly herceg feleségét, Máriát, Nagy Lajos egykor kiszemelt menyasszonyát illette a trón. A pápa azt várta, hogy Johanna szülje meg gyermekét, remélve, hogy fiú születése esetén a magyar udvart is kielégíti, ha az újszülött lesz a trón várományosa. Kelemen pápa méltányolta ugyan Lajos és Erzsébet felháborodását, de semmiképpen sem volt hajlandó abba belemenni, hogy a magyar és a nápolyi korona egy fejre kerüljön.

Hasonló okokból tartott VI. Fülöp francia király (1328–50) is attól, hogy a magyar király megszerezze Nápolyt. Ezzel a magyar király egész Itáliában döntő tényezővé lett volna, ami a francia király számára korántsem volt kívánatos. Így a pápa felett gyámkodó francia király szintén Lajos ellen foglalt állást.

A Róbert király halálát követő időszakban a Tarantói és a Durazzói hercegasszonyok uralták a nápolyi politikát: előbbi, Katalin címzetes latin császárnő – II. Balduin címzetes latin császár unokája lévén Konstantinápoly örököse – Tarantói Fülöp felesége volt, akit Lajos felelőssé is tett öccse haláláért. Katalin császárnő személyén keresztül a francia politika is nyílt befolyást gyakorolt Nápoly fölött, ugyanis ő VI. Fülöp francia király húga volt, Valois Károly leánya. (Ugyancsak Valois-házi hercegnő volt Johanna édesanyja, Mária, Calabriai hercegnő.) Valois Katalin császárnő saját fiának, előbb Tarantói Róbertnek, majd Lajosnak kívánta juttatni a trónt, s ebben fivére, a francia király is támogatta.

130. oldalhoz: Nagy Lajos nagyapja, az elsőszülött Martell Károly jogán azonnal bejelentette igényét a nápolyi trónra. A pápa addig húzta a dolgot, amíg 1345 Karácsonyán a várt fiú, akit a magyar rokonokra való tekintettel Martell Károlynak kereszteltek, meg nem született. Viszont ekkor már Lajos követei útban voltak Avignonba, ahol bejelentették, hogy Lajos magát a pápát is felelőssé teszi öccse haláláért, mert ő halasztotta a koronázást

Kérték, hogy Kelemen adományozza a megüresedett hűbért Lajosnak és öccsének, Istvánnak, miként az őket, a főág elsőszülöttjeit VIII. Bonifác pápa rendelkezése szerint megilleti. Erzsébet anyakirályné is hasonló tárgyú leveleket intézett Kelemen pápához 1346 tavaszán. A magyar király követei Avignonban azt kérték, hogy a bűnösök – és köztük néven nevezve Johanna királyné, valamint a francia udvarban is nagy respekttel bíró Talleyrand bíboros és Durazzói rokonai – szigorúan büntettessenek meg. Bejelentették a követek Lajos tiltakozását az ellen, hogy Johanna pere befejezése előtt férjhez mehessen a Tarantói herceghez.

A pápa tapintatos, de halogató válaszából és követei beszámolójából Lajos belátta, hogy diplomáciai úton nem éri el sem a bűnösök megbüntetését, sem nápolyi trónigényének elismertetését. Érezte, hogy a Szentszék az uralkodó francia királynak, VI. Fülöpnek az unokahúgát, Johannát (Johanna anyja Fülöp nővére volt) nem fogja sem bűnösnek találni, sem hűbérétől megfosztani. Johanna Tarantói Róbert herceg helyett, akivel András halála után botrányos életet élt, annak öccsével, Lajossal jegyezte el magát, be sem várva a pápai diszpenzációt. A pápa követe, Pierre Bertrand nevers-i püspök elfogatta és kivégeztette ugyan a gyilkosság közvetlen részeseit (1346. március), de anélkül, olyannyi sietve, hogy azok Johanna bűnösségére nézve tanúvallomást tudtak volna tenni. Időközben Johanna eladta a pápának Avignont (1348. június 9.), s ezzel megcsonkította Provence-t, amely

pedig Károly Róbert öröksége volt. A magyar király elhatározta tehát, hogy a döntést a fegyverek erejére bízza. Hiába érkezett meg a pápa 1345. decemberében küldött különleges „békítő" követsége Lajoshoz, a király tántoríthatatlan volt s hadak gyűjtésébe kezdett. A pápa maga is tarthatott már ekkor, 1346 tavaszán a meginduló katonai akciótól, hiszen visszakozni volt kénytelen és Johanna új házasságához nem adott diszpenzációt. Nem volt kétséges, hogy Lajos 1346. május elején induló akciója Zára bevételére egy itáliai hadjárathoz szerzendő hídfőállás biztosítását célozta. A pápa joggal tartott tőle, hogy ha Lajos Záránál sikerrel jár, Itáliába vezetheti hadait.

Az avignoni diplomácia nyomására a VI. Kelemen és Luxemburg János közti szövetség eredményeképpen német királlyá emelték Luxemburg Károly morva őrgrófot (Rhens, 1346. július 11.). Károly fő „feladata" az volt, hogy állítsa meg Nagy Lajost a Nápoly ellen tervezett hadi akciója végrehajtásában.

125–132. oldalhoz: A Valois-Nápolyi Anjou-avignoni politika egyik legfőbb irányítója Hélie de Talleyrand-Périgord bíboros volt, a Périguex-beli périgordi grófok ősi famíliájából. Auxerre püspöke, Périgord grófjának fia, János Durazzói herceg feleségének, Ágnesnek a fivére. A Durazzóiak is nyíltan pályáztak a trónra. Périgord Ágnes férje halála után a Durazzói-ház nagyasszonyaként jelentős befolyással bírt Johannára és rajta keresztül Talleyrand kardinális is hatást gyakorolt az Anjou-udvarra. Ágnes szöktette meg Johanna húgát, Máriát, a prezumptív trónörököst s hozzáadatta fiához, Károlyhoz. A Valois-k és a Nápolyi Anjouk szekerét tolta, amikor lebonyolította Avignon városának eladását a Szentszék számára. Még az avignoni bíborosi kollégium néhány, kisebbségben lévő olasz tagja is Nagy Lajos pártján állott. Többen nehezményezték Talleyrand bíboros és a Valois-k túlnyomó befolyását, valamint maguk is egyetértettek Lajos jogigényével.

139. oldalhoz: Lajost támogatta Itáliában Genova, Filippo da Gonzaga Mantova, Francesco Ordelaffi, Forli és II. Malatesta Malatesta, Rimini ura, valamint más itáliai ghibellin urak is, akik a katonai segítséget is adtak a nápolyi hadjárathoz. Már Nápolyban is szerveződött egy Nagy Lajos-párti mozgalom, amelynek tagjai Johanna uralma ellen szőttek összeesküvést (az Aquilai-összeesküvés, 1346 végén, 1347 elején: Chieti, Civita di Abruzzi, Popoli Lanciano, Guardia városai, Aquino, Collalto és Fondi grófjai, s más bárók). 1347-ben már Lajos segítségét is kérték: vonuljon be Nápolyba és vegye át az őt jogosan megillető koronát. Lajost egy időre visszavetette ugyan, hogy Záránál nem sikerült győznie a velenceiek felett, de megállapodást kötött a Signoriával, s így elhárult az akadály afelől, hogy szárazföldi úton menjen Itáliába seregeivel. Kérte a doget, járuljon hozzá, hogy a velencei *terra ferma*-n keresztülvonuljanak hadai.

140–147. oldalhoz: 1347 tavaszán azonban már úgy tűnt, semmi sem odázhatja el a király vállalkozását. Márciusban a király Itáliába küldte Garai János veszprémi püspököt és Kont Miklós pohárnokmestert, hogy tárgyalásokat folytassanak és szövetségeket kössenek az itáliai fejedelmekkel és városokkal. Áprilisban ugyancsak Itáliába küldte Vásári Miklós nyitrai püspököt és Nevnai Treutel Miklós pozsonyi ispánt, immár kisebb katonai erővel, akik már 1347 júniusában Itáliába érkeztek. A magyar király olyan módon felháborodott Johanna és unokafivére, Tarantói Lajos pápai diszpenzáció nélküli 1347. júniusi házasságkötésén, hogy minden pillanatban lehetett arra számítani, miszerint hadait nyomban megindítva vesz elégtételt.

Tarantói Róberttel Johanna már régóta házasságtörő viszonyt folytatott. A császárné a trónt akarta fiának, minden eszközzel: eltetette láb alól Périgord Ágnest is, így a krónikások nagyobb része a Tarantóiakat vádolja a gyilkossággal. Tény ellenben, hogy Nagy Lajos megtorlásul Durazzói Károlyt végezteti ki 1348-ban. Ez ellen szól, hogy az utolsó hónapokban Károly közeledett Endre felé, mert Johanna nem akarta kiadni neje hozományát. Mindenesetre a herceg temetéséről ő sem gondoskodott. Más források szerint a királynő nem csak tudott a gyilkosságról, hanem hozzá is járult.

Lajos már régóta ostromolta VI. Kelement azzal, hogy ne adjon diszpenzációt a 'viricida' királyné házasságához, s vegye védelmébe a gyermek Martell Károly, András herceg utószülött fiának a jogait. Lajos király még 1347 őszén, a saját maga által vezetett kontingens előtt, november elején útnak indította Gilétfi Miklós nádort egy 2000 fős sereggel Itáliába, majd néhány nappal később, az év végén maga is táborba szállt.

148–149. és 172–174. oldalakhoz: 1348 őszén Lackfi István erdélyi vajda serege elindult az újabb nápolyi hadjáratra. Tarantói Lajos hadjáratot indított a magyar király csapatai által megszállt erősségek ellen, s a magyar erők kénytelenek voltak visszavonulni Manfredoniába, az Adria partjára. Aversa, Capua és Castel Nuovo elesett s megadta magát a nápolyiaknak. Lackfi azonban az új sereggel Troianal 1349 januárjában legyőzte Tarantói erőit, majd újra hódoltatta a Regno kulcsait (február-április). Aversa április végén megadta magát, a Tarantói herceg több vereséget is szenvedett.

127., 138., 149.; 239–250. oldalak és passim: Nagy Lajos magyar király nápolyi hadjáratait követően több száz magyar, köztük Toldi Miklós, *Nicolaus de Thodi* is Itáliában maradt, jól fizető katonai szolgálat reményében, s zsoldosként állt szolgálatba.

Már András herceg halálát megelőzően, illetve az ezt követő magyar hadjáratok előtt is találhatunk magyarokat nápolyi-szicíliai szolgálatban. Mindamellett, már a késő 13. században voltak magyarok Anjou Károly szicíliai király seregében éppúgy, mint Martell Károly névleges magyar király udvarában. Mindazonáltal, az Itáliai zsoldosok igen változatos képet mutattak

nemzetiségüket illetően, Európa minden részéből érkeztek ide katonák, legtöbbjük Németország különböző részeiből. Sokakat közülük az *Ungarus* névvel jelöltek.

Az első magyar részvétellel működő zsoldoscsapatot, a Nápolyban és a Pápai Állam területén tevékenykedő *Gran compagnia*-t a Százéves Háború harctereiről székhelyét Itáliába áttevő, angol zsoldban álló, s nagyrészt angol nemzetiségű kompániát vezető Montreal d'Albarno, „fra Moriale" alapította az 1350-es években. Ennek a *Gran compagnia*-nak a magvát feltehetőleg Lackfi István erdélyi vajda és egyben Lajos király itáliai főparancsnoka aktív közbenjárásával létrejött nápolyi magyar kompánia képezte, akik csatlakoztak a Moriale angoljaihoz és – a Lajos harcaiban aktív szerepet játszó – Werner von Urslingen németjeihez és magyarjaihoz. Legkorábban Nápolyon kívül elsőként Firenze alkalmazott magyarokat, egészen pontosan tizenöt katonát, az 1350-es évek közepén, 1357-től kezdődően pedig egyre növekvő arányban találunk magyarokat firenzei szolgálatban. 1359-ben a Gran compagnia németjei és magyarjai ellen győzelmet aratott a Signoria kapitánya, Pandolfo Malatesta, aki utóbb nagyszámú magyart is a szolgálatába is fogadott a legyőzöttek közül. Malatesta és – a később önállósuló alvezérei, Ugolino da Montmarte, Pietro Farnese, Carlo da Dovadola – firenzei serege jelentős számban foglalkoztatott magyarokat az 1350-es évek végétől. A fizetett szolgálatra való kilátások Nápolyban is jelentősen bővültek, amikor Durazzoi Lajos Johanna királynő ellen fordult 1354-ben. Ekkor találjuk az első említést „nemzetiségi alapon szerveződő" magyar egységről. A Durazzoi herceg szolgálatában álló, Magyarországi Miklós által vezetett csapatról van szó, együtt a német Baumgarten és Konrad von Landau egységeivel. Ezen magyarok közül sokan máshol is szolgálatot vállaltak, a Gran compagnia mellett akár alkalmilag is – például a sienai zsoldban álló Baumgarten ellenében 1358-ban Perugia condottiero-ja, Smeduccio da Sanseverino seregében is szolgált 400 magyar, akik a torritai ütközetben győzelemhez is segítették Perugiát.

233–251. oldalak: A Fehér Csapat (*White Company/La Compagna Bianca degli inghilesi /Alba Comitiva*) az egyik legsikeresebb zsoldostársaság volt Itáliában, zömmel angol, magyar és német tagokból verbuválódott, a híres Sir John Hawkwood parancsnoksága alatt. A 13–14. századi *compagnie di ventura*-k történetében is kimagaslott hadi fegyelmével, kohéziójával és minden fegyverágban való jártasságával. Egyrészt a különböző kompániákban szolgáló angolok bevezették saját, megkülönböztető harcászati technikáikat az itáliai hadszínterekre, másrészt kiváló elegyet alkottak a magyarokkal. A kompániában a gyalogosan, lóról leszállt módon harcoló angol lándzsás nehézpáncélosokat jól kiegészítette a magyar könnyűlovasság, olyannyira, hogy a kezdetben alkalmazott angol hosszúíjászokat egy idő után a közös társaságban már magyar lovasíjászok váltották fel. Az 1360-as évek

kezdetén a magyarok száma is emelkedett, mivel azoknak a csapatoknak, amelyeket Lajos király küldött a pápai területek védelmére, jelentős része a maradás mellett döntött és zsoldos szolgálatba állt. Tudunk arról, hogy a francia hadszínterekről érkező Nagy Kompániához is csatlakoztak magyarok, már 1361/62-ben. Később Johanna királynő kényszerült rá, hogy még ennél is több magyar és német zsoldost alkalmazzon. Az egyik legkorábbi csapat a *Magna Societas Ungarorum* volt, amely Johanna királynő és férje, Tarantói Lajos szolgálatára szegődött.

* * *

Tekintettel arra, hogy nem reprint kiadást kívántunk megjelentetni, hanem a XXI. század elejének emberéhez szeretnénk közelebb hozni a magyar középkor ezen érdekes forrásmunkáját, az eredeti 1909-es kiadás helyesírását a mai szabályokhoz igazítottuk, bízva abban, hogy ezzel megkönnyítettük az érdeklődő Olvasó dolgát.

Bárány Attila

Tartalom

VILLANI JÁNOS KRÓNIKÁJA

VILLANI MÁTÉ KRÓNIKÁJA

VILLANI FÜLÖP KRÓNIKÁJA